

Innst. O. nr. 110

(2004–2005)

**Innstilling til Odelstinget
fra justiskomiteen**

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005)

**Innstilling fra justiskomiteen om lov om mekling og rettergang i
sivile tvister (tvisteloven)**

Innst. O. nr. 110

(2004-2005)

**Innstilling til Odelstinget
fra justiskomiteen**

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005)

**Innstilling fra justiskomiteen om lov om mekling og rettergang i sivile tvister
(tvisteloven)**

Innhold

		Side			Side
1.	Proposisjonens hovedinnhold	7	5.1.2.1	Tvistemålsutvalgets vurderinger og forslag	17
1.1	Sammendrag	7	5.1.2.2	Departementets vurderinger	18
1.2	Komiteens merknader 7.....		5.1.3	Plikter før sak reises	18
2.	Sivilprosessens funksjoner, reformbehov og hovedprinsipper .	8	5.1.3.1	Departementets vurderinger	18
2.1	Sammendrag	8	5.2	Komiteens merknader	19
2.1.1	Departementets vurderinger	8	6.	Forliksrådernes kompetanse og saksbehandling	20
2.1.1.1	Domstolenes viktigste funksjoner ...	8	6.1	Sammendrag	20
2.1.1.2	Virkemidler for at domstolenes funksjoner skal bli bedre ivaretatt ...	8	6.1.1	Forliksrådets kompetanse	20
2.1.1.3	Prinsipper som bør føres videre	9	6.1.1.1	Tvistemålsutvalgets forslag	20
2.1.1.4	Tvisteløsning utenfor domstolene ...	9	6.1.1.2	Departementets vurderinger	20
2.1.1.5	Formålsparagraf	9	6.1.2	Saksbehandlingen i forliksrådet	21
2.1.2	Instansenes funksjon	9	6.1.2.1	Tvistemålsutvalgets forslag	21
2.2	Komiteens merknader	9	6.1.2.2	Departementets vurderinger	22
2.2.1	Barnevernssaker - overprøvingsinstans for fylkesnemndenes vedtak	10	6.1.3	Prosessfullmektiger og medhjelpere	22
2.2.2	Til § 1-1 Lovens formål	11	6.1.3.1	Tvistemålsutvalgets vurderinger	22
3.	Tilpasning av prosessen til sakens betydning	12	6.1.3.2	Departementets vurderinger	22
3.1	Sammendrag	12	6.1.4	Overprøving av forliksrådets avgjørelser	23
3.1.1	Tvistemålsutvalgets forslag	12	6.2	Komiteens merknader	23
3.1.2	Departementets vurdering	12	7.	Utenrettslig mekling	23
3.2	Komiteens merknader	12	7.1	Sammendrag	23
4.	Kostnadsnivået	12	7.2	Komiteens merknader	24
4.1	Sammendrag	12	8.	Ordinær mekling, rettsmekling og rettsforlik	24
4.1.1	Innledning	12	8.1	Sammendrag	24
4.1.2	Saksbehandlingsreglenes betydning for kostnadsnivået	12	8.1.1	Alternativ tvisteløsning i domstolene - alminnelige reelle hensyn .	24
4.1.3	Sakskostnadsreglenes betydning for kostnadsnivået - hva bør saks-kostnadsreglene regulere?	13	8.1.2	Ordinær mekling	24
4.1.3.1	Forholdet mellom advokat og klient	13	8.1.3	Rettsmekling	24
4.1.3.2	Bør tvisteloven regulere adgangen til resultatavhengige salærer?	13	8.1.3.1	En permanent rettsmeklingsordning i ny tvistelov	25
4.1.4	Et fast takstsystem i sivile saker? En eller flere faste timepriser i sivile saker?	13	8.1.3.2	Sakstyper egnet for rettsmekling	25
4.1.4.1	Tvistemålsutvalgets forslag	13	8.1.3.3	Hvilke domstoler skal tilby rettsmekling?	25
4.1.4.2	Departementets vurderinger	14	8.1.3.4	Hvem skal være rettsmekler? Utvalg av rettsmeklere	25
4.1.5	Parters mulighet til å være selv-prosederende. Hvem kan være prosessfullmektig?	14	8.1.3.5	Avgjørelsen om rettsmekling	25
4.1.6	Partenes muligheter til å få dekket sine sakskostnader av det offentlige eller andre som ikke er part i saken .	14	8.1.3.6	Rettsmeklingens innhold - rettsmeklerens rolle	26
4.2	Komiteens merknader	15	8.1.3.7	Bør en rettsmekler pådømme saken?	26
5.	Når bør løsning av tvister styres utenom de alminnelige domstolene? Plikter før sak reises	17	8.1.3.8	Utgiftene til rettsmeklingen	26
5.1	Sammendrag	17	8.1.3.9	Rettsmekling og advokatbevilling ..	27
5.1.1	Innledning	17	8.1.4	Andre former for alternativ tvisteløsning innenfor domstolene	27
5.1.2	Ulike spor for tvisteløsning. Mekanismer som styrer saker utenom de alminnelige domstoler (unntatt forliksrådet)	17	8.1.5	Rettsforlik	27
			8.1.5.1	Tvistemålsutvalgets forslag	27
			8.1.5.2	Departementets vurdering	27
			8.2	Komiteens merknader	27
			9.	Gjenstand for søksmål og kravet til søksmålsinteresse	28
			9.1	Sammendrag	28
			9.1.1	Innledning	28

	Side		Side
9.1.2	28	11.1.3.1	35
9.1.3	28	11.1.3.2	35
9.1.4	28	11.1.4	36
9.1.4.1	28	11.1.5	36
9.1.4.2	29	11.1.6	36
9.1.5	29	11.2	37
9.1.6	29	12. Skriftlig og muntlig saksbehandling.	
9.1.6.1	29	Konsentrasjon	37
9.1.6.2	29	12.1	37
9.1.6.3	29	12.1.1	38
9.1.6.4	30	12.1.2	38
9.1.7	30	12.1.2.1	38
9.1.7.1	30	12.1.2.2	39
9.1.7.2	30	12.2	40
9.1.8	31	13. Småkravprosess	40
9.2	31	13.1	40
10. Hvor søksmål skal reises	31	13.1.1	40
10.1	31	13.1.2	40
10.1.1	31	13.1.3	40
10.1.2	32	13.1.3.1	40
10.1.3	32	13.1.3.2	40
10.1.4	32	13.1.3.3	41
10.1.5	33	13.1.3.4	41
10.1.6	33	13.1.3.5	41
10.2	33	13.1.3.6	41
11. Rollefordelingen mellom sakens aktører. Aktiv saksstyring	34	13.1.3.7	41
11.1	34	13.2	42
11.1.1	34	14. Bevisføring	43
11.1.2	34	14.1	43
11.1.2.1	34	14.1.1	43
11.1.2.2	34	14.1.2	43
11.1.3	35	14.1.3	43
		14.1.3.1	43
		14.1.3.2	43
		14.2	44
		15. Fagkyndighet	44
		15.1	44
		15.2	45
		16. Offentlighet og innsynsrett	45
		16.1	45
		16.1.1	45
		16.1.2	45
		16.1.3	45

	Side		Side
16.1.4	Anonymisering av rettens avgjørelser	46	
16.2	Komiteens merknader	46	
17.	Informasjons- og kommunikasjonsteknologi i tvisteloven	47	
17.1	Sammendrag	47	
17.1.1	Innledning	47	
17.1.2	Bestemmelsene utformet for å tillate bruk av IKT	47	
17.1.3	Elektronisk samhandling med og i domstolene	47	
17.1.4	Fjernmøte	48	
17.1.4.1	Fjernmøte i saksforberedelsen	48	
17.1.4.2	Fjernmøte under hovedforhandling	48	
17.1.5	Fjernavhør	48	
17.1.6	Dokumentasjon av bevisførsel	49	
17.1.6.1	Bør det foretas opptak av parts- og vitneforklaringer?	49	
17.1.6.2	Skal forklaringer protokolleres i rettsboken når det ikke foretas opptak?	49	
17.2	Komiteens merknader	49	
18.	Spesielle tiltak for å sikre en rasjonell saksavvikling.		
	Midlertidig sikring	49	
18.1	Sammendrag	49	
18.1.1	Forening av flere krav og søksmål og andre parters inntreden	49	
18.1.1.1	Tvistemålsutvalgets forslag	50	
18.1.1.2	Departementets vurdering	50	
18.1.2	Hjelpeintervensjon - partshjelp m.m.	50	
18.1.3	Oppdeling av saken	51	
18.1.4	Tingretten som hurtigdomstol ved krav om midlertidig sikring	51	
18.1.5	Styring av sakens framdrift - spesielle tiltak	51	
18.1.5.2	Forsømmelser og fraværdom	52	
18.1.6	Innpassing av reglene om midlertidig sikring i tvisteloven	52	
18.2	Komiteens merknader	53	
19.	Rettskraft og gjenåpning	53	
19.1	Sammendrag	53	
19.1.1	Rettskraft - utgangspunkter	53	
19.1.2	Formell rettskraft	53	
19.1.3	Hvilke avgjørelser har materielle rettskraftvirkninger?	53	
19.1.4	Positiv og negativ rettskraft	53	
19.1.5	Den objektive rettskraft - hva er rettskraftig avgjort?	54	
19.1.6	Særlig om etterfølgende forutsetningssvikt	54	
19.1.6.1	Innledning	54	
19.1.6.2	Tvistemålsutvalgets forslag	54	
19.1.6.3	Departementets vurderinger	55	
19.1.7	Subjektiv rettskraft - hvem er avgjørelsen bindende for?	56	
19.1.7.1	Tvistemålsutvalgets forslag	56	
19.1.7.2	Departementets vurdering	56	
19.1.8	Gjenåpning. Innledning	56	
19.1.9	Ny betegnelse - "gjenåpning"	56	
19.1.10	Hvem skal behandle begjæringer om gjenåpning?	56	
19.1.11	Hvilke avgjørelser skal kunne gjenåpnes?	57	
19.1.12	Grunner for gjenåpning	57	
19.1.12.1	Alminnelige begrensninger i retten til gjenåpning	57	
19.1.12.2	Gjenåpning på grunn av feil ved rettergangen	57	
19.1.12.3	Gjenåpning på grunn av nye opplysninger om faktiske forhold	58	
19.1.13	Fristene for gjenåpning	58	
19.1.14	Behandlingsregler ved gjenåpning	58	
19.2	Komiteens merknader	58	
20.	Erstatning for sakskostnader	59	
20.1	Sammendrag	59	
20.1.1	Grunnleggende hensyn ved valg og utforming av sakskostnadsreglene	59	
20.1.2	Når bør en part kunne kreve sakskostnader fra motparten?	59	
20.1.2.1	Erstatning av sakskostnader til den som vinner saken	59	
20.1.2.2	Om tilfellene hvor en part har fått medhold av betydning	59	
20.1.2.3	Sakskostnader uavhengig av sakens utfall	9	
20.1.3	Om hvilke sakskostnader som bør kunne kreves	60	
20.1.4	Om enkelte særlige sakstyper eller prosessituasjoner	60	
20.1.4.1	En særregel om sakskostnader i prinsipielle saker?	60	
20.1.4.2	En særregel om sakskostnader i visse forbrukertvister?	61	
20.1.4.3	En særregel om sakskostnader i visse menneskerettssaker?	61	
20.1.5	Statens ansvar for partenes sakskostnader forårsaket av feil fra rettens side	61	
20.1.6	Sikkerhetsstillelse	62	
20.2	Komiteens merknader	62	
21.	Overprøving	63	
21.1	Sammendrag	63	
21.1.1	Rettslige avgjørelser og rettsmidler	63	
21.1.2	Begrensninger i adgangen til å angripe avgjørelser om saksbehandlingen	63	
21.1.2.1	Tvistemålsutvalgets forslag	63	

	Side		Side
21.1.2.2	Departementets vurdering	64	
21.1.3	Ankesum og silingsordning ved anke over dommer til lagmannsretten	64	
21.1.4	Ett ordinært rettsmiddel: anke	64	
21.1.5	Rettsmiddelfrister	64	
21.2	Komiteens merknader.....	65	
22.	Høyesterett - organisering og saksbehandling	67	
22.1	Sammendrag 67		
22.1.1	Høyesteretts oppgaver og funksjoner	67	
22.1.2	Organiseringen av Høyesteretts virksomhet	67	
22.1.2.1	Forslag om Høyesteretts ankeutvalg	67	
22.1.2.2	Høyesteretts sammensetning i den enkelte ankesak	67	
22.1.3	Utvelging av ankesaker - dommer ...	68	
22.1.4	Anke over kjennelser og beslutninger	68	
22.1.5	Enkelte spørsmål i forbindelse med Høyesteretts behandling av anker	68	
22.1.5.1	Nye krav, påstandsutvidelse, nytt faktisk grunnlag og nye bevis	8	
22.1.5.2	Omfanget av Høyesteretts prøvings- kompetanse	69	
22.1.5.3	Bør det være direkte bevisføring for Høyesterett?	69	
22.1.6	Statens opptreden i saker om grunn- lovsspørsmål eller internasjonale konvensjoner	69	
22.2	Komiteens merknader	69	
23.	Kollektive og kollektivt pregede søksmål. Gruppesøksmål	70	
23.1	Sammendrag	70	
23.1.1	Innledning	70	
23.1.2	Gruppesøksmål som prosessform i tvisteloven	71	
23.1.2.1	Tvistemålsutvalgets forslag	71	
23.1.2.2	Departementets vurderinger	71	
23.1.3	Gruppens sammensetning	72	
23.1.4	Hvem skal kunne anlegge gruppe- søksmål?	73	
23.1.5	Ansvar for sakskostnader. Finansiering av gruppesøksmål, fri sakførsel	73	
23.1.5.1	Tvistemålsutvalgets forslag	73	
23.1.5.2	Departementets vurdering	73	
23.1.6	Fullbyrdelse av dom i gruppesøksmål	73	
23.2	Komiteens merknader	73	
24.	Særlige prosessformer. Prøving av forvaltningsvedtak	75	
24.1	Sammendrag	75	
24.1.1	Behovet for regler om særlige prosessformer i tvisteloven	75	
24.1.2	Prøving av forvaltningsvedtak	75	
24.1.2.1	Tvistemålsutvalgets forslag	75	
24.1.2.2	Departementets vurdering	75	
24.1.3	Rettslig prøving av administrative tvangsvedtak overfor personer	76	
24.1.3.1	Innledning	76	
24.1.3.2	Virkeområdet for særreglene	76	
24.1.3.3	Karensperiode	76	
24.1.3.4	Rettsens sammensetning	76	
24.1.3.5	Foregrepet virkning	77	
24.2	Komiteens merknader	77	
25.	Lovteknisk utforming og harmonisering med andre lover ..	77	
25.1	Sammendrag	77	
25.1.1	Lovens tittel og oppbygging	77	
25.1.1.1	Harmonisering med annen lovgivning	78	
25.2	Komiteens merknader	8	
26.	Administrative og økonomiske konsekvenser	78	
26.1	Sammendrag	78	
26.1.1	Samfunns- og næringsøkonomiske konsekvenser	78	
26.1.2	Forslag som endrer sakstilfanget til domstolene	78	
26.1.3	Nye saksbehandlingsregler mv.	78	
26.1.4	Virkninger for de enkelte instansene	78	
26.1.4.1	Tingrettene	78	
26.1.4.2	Lagmannsrettene	78	
26.1.4.3	Høyesterett	79	
26.1.5	Rettsgebyr og erstatningsansvar	79	
26.1.6	Informasjons- og kommunikasjons- teknologi (IKT)	79	
26.1.7	Opplæring og restansenedarbeiding	79	
26.1.8	Forholdet til det løpende budsjett- arbeid for domstolene	79	
26.2	Komiteens merknader	79	
27.	Forslag fra mindretall	80	
28.	Komiteens tilråding	81	

Innst. O. nr. 110

(2004-2005)

Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen

Ot.prp. nr. 51 (2004-2005)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Til Odelstinget

1. PROPOSISJONENS HOVEDINNHOOLD

1.1 Sammendrag

Departementet legger i denne proposisjonen fram forslag til en helt ny lov med alminnelige saksbehandlingsregler for sivile rettstvister i domstolene.

Hovedformålet med reformen er å gi en mer effektiv sivil rettspleie som gir raskere, billigere og riktigere tvisteløsning for partene og bidrar til rettsavklaring. Det er et mål både at tvister om mulig kan bli løst utenfor domstolene, og å lette tilgangen til domstolene i saker der det er behov for det. I saker som føres for domstolene må reglene legge til rette for en effektiv og rettssikker behandling.

Lovforslaget legger grunnlaget for en kulturendring når det gjelder behandlingen av sivile tvister. Det legger opp til en aktiv saksstyring fra dommerens side, med større vekt på saksforberedelsen og kortere hovedforhandling enn i dag. Håndteringen av den enkelte sak skal gjennomføres av et proporsjonalitetsprinsipp, slik at saksbehandlingens omfang står i forhold til tvistens betydning.

Lovforslaget bygger på den eksisterende domstolsorganisasjon. Departementet foreslår å opprettholde en ordning med obligatorisk behandling i forlikrådet når det gjelder krav med tvistesum inntil 125 000 kroner.

For å bedre tilgangen til domstolene og fremme rettsavklaring foreslår departementet regler om småkravprosess og om gruppesøksmål. Disse reglene vil blant annet ha betydning for krav som hver for seg er

av mindre verdi, men som kan reise prinsipielle retts spørsmål eller samlet komme opp i store beløp.

Departementet ser det som et viktig mål å begrense kostnadene ved domstolsbehandling av reelle rettstvister. Regler som fremmer raskere saksbehandling og konsentrasjon om tvistens kjerne vil kunne gjøre tvisteløsningen billigere. Departementet foreslår forskjellige regler med sikte på å begrense nivået i sakskostnader i sivile saker.

1.2 Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Gunn Karin Gjøl, Anne Hellen Rui og Knut Storberget, fra Høyre, lederen Trond Helleland, Linda Cathrine Hofstad og Ingjerd Schou, fra Fremskrittspartiet, Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad, fra Kristelig Folkeparti, Einar Holstad og Finn Kristian Marthinsen, og fra Sosialistisk Venstreparti, Inga Marte Thorkildsen, viser til proposisjonen om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).

Komiteen viser til at tvistemålsloven er fra 1915. Den har blitt endret en rekke ganger, men har ikke tidligere vært revidert. Etter komiteens mening er det tvingende nødvendig med en ny tvistelov som bedre legger til rette for en tidsmessig behandling av sivile rettstvister. Den sivilprosessuelle lovgivningen må tilpasses den virkelighet, de tvistetyper og den teknologi som er og som vil være aktuelle i fremtiden. Lovgivningen må dessuten sikre tilgjengelighet til domstolene gjennom kostnadsregulerende tiltak, effektivitet i saksavviklingen og gi grunnlag for kvalitativt gode rettsavgjørelser.

Komiteen er på bakgrunn av ovennevnte glad for at Regjeringen har fulgt opp Tvistemålsutvalgets utredning; NOU 2001:32 Rett på sak.

Komiteen er kjent med at flere europeiske land nylig har eller er i ferd med å modernisere sin prosesslovgivning. Arbeidet internasjonalt følger i grove trekk de målsettinger som ny tvistelov søker å oppfylle; tilgjengelighet til domstolene, effektiv og teknologitilpasset saksbehandling, samt proporsjonalitet mellom tvistegjenstand og prosessregler. Komiteen mener det er positivt at prosesslovgivningen i Europa utformes ut fra likeartede målsettinger. Videre vil komiteen fremheve viktigheten av at ny tvistelov er utformet under hensyntaken til våre folkerettslige forpliktelser på området.

Komiteen vil peke på at forslaget til ny tvistelov tar sikte på flere endringer i dagens sivilprosess. Alle disse endringene vil ikke kunne innføre kun ved lovforslaget. For eksempel vil forutsetningen om en mer aktiv dommerstand også være avhengig av ressurser, kunnskaper og arbeidskulturen ved den enkelte domstol. For å få en oversikt over om den nye sivilprosessen faktisk fungerer etter lovgivers intensjoner, bør rettspleien etter en viss tid evalueres. Komiteen vil på denne bakgrunn fremme følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen om å evaluere tvisteloven i løpet av tre år etter at loven er trådt i kraft."

2. SIVILPROSESSENS FUNKSJONER, REFORMBEHOV OG HOVED-PRINSIPPER

2.1 Sammendrag

Tvistemålsloven selv inneholder ingen oppregning av de hovedprinsipper den bygger på. Loven angir heller ikke de formål eller funksjoner domstolene skal ivareta ved sin behandling av sivile saker. I juridisk teori er især disse prinsippene trukket fram: Kontradiksjonsprinsippet, muntlig saksbehandling, bevisumiddelbarhet, offentlighet, disposisjonsprinsippet, forhandlingsprinsippet, lekfolks deltakelse, fri bevisføring og fri bevisvurdering, og at retten har plikt til å gi veiledning om prosessuelle forhold og tillate at feil blir rettet.

Videre er det trukket fram tre mer generelle prinsipper, som også er kommet til uttrykk i den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), nemlig prinsippene om likhet, konsentrasjon og forsvarlig saksbehandling.

Tvistemålsutvalget har trukket fram to hovedfunksjoner som en ny lov skal ha: Den skal fremme rettssikkerhet, og den skal sikre at den materielle lovgivningen slår gjennom. Til tross for at domstolene bør ha disse to oppgavene, kan det ikke tas for gitt at all tvisteløsning skal skje for domstolene. I mange tilfeller er det best at tvisten løses utenfor domstolene,

eller at det i domstolene legges til rette for en løsning basert på mekling.

Utvalget har påpekt en lang rekke reformbehov, og i utredningen del II har utvalget drøftet generelle retningslinjer under overskriften "Viktige føringer og hensyn ved utarbeidelsen av tvisteloven". For øvrig har utvalget under 22 punkter tatt stilling til forskjellige problemstillinger.

2.1.1 Departementets vurderinger

Departementet slutter seg i det vesentlige til utvalgets hovedsynspunkter. Det gjelder både utvalgets oppregning av reformbehov og dets drøftelse av viktige føringer for utarbeidelsen av en ny lov.

2.1.1.1 DOMSTOLENES VIKTIGSTE FUNKSJONER

Departementet er enig i at den sivile rettergang og dermed tvisteloven har to hovedfunksjoner: konfliktløsning og gjennomføring av den materielle lovgivning. Gjennomslag for lovgivningen forutsetter at det er oppnådd klarhet i hva rettsreglene går ut på. Dersom slik klarhet ikke er oppnådd, er det viktig at noen kan bidra til dette, slik at det legges best mulig grunnlag for at borgerne etterlever rettsreglene. For å sikre gjennomslag for lovgivningen er det generelt viktig at manglende etterlevelse kan bli brakt inn for domstolene.

Domstolene har til oppgave å autorisere bruk av tvangsmakt og bidrar til en monopolisering av tvangsmakten. Det bør være praktisk mulig for alle - uten hensyn til inntekts- og formuesforhold - å nyttiggjøre seg denne håndhevingsfunksjonen. Departementet ser det som særlig viktig at saker som gjelder små verdier, kan behandles i domstolene på en måte som partene ser seg tjent med.

2.1.1.2 VIRKEMIDLER FOR AT DOMSTOLENES FUNKSJONER SKAL BLI BEDRE IVARETATT

De tiltak som vil føre til at domstolsbehandling i mange saker blir mindre kostbar, bør etter departementets syn tillegges størst vekt ved utformingen av den nye loven. En kostnadsreduksjon for partene vil bidra til større rettssikkerhet, og senker domstolsterkelen.

Utvalgets forslag om et gjennomgripende proporsjonalitetsprinsipp er det tiltak som trolig vil få størst betydning for partenes kostnadsnivå. Departementet ser det som viktig at dette prinsippet både kommer til uttrykk i generelle regler og konkretiseres i forslaget til et særskilt prosesspor for saker om mindre verdier, småkravprosessen. Departementet støtter utvalgets synspunkter på behovet for innskrenkninger i retten til overprøving og forslaget til en ny regel om forenklet domsbehandling.

Proporsjonalitetsprinsippet må ses i nær sammenheng med forslaget om en mer aktiv saksstyring.

Departementet ser ikke grunn til å anta at aktiv saksstyring vil gjøre det mer ressurskrevende for domstolen å behandle hver sak, slik Dommerforeningen og Advokatforeningen har antydnet i sine høringsuttalelser.

Selv om forslaget til tvistelov vil bidra til å redusere prosesskostnadene, vil det i høy grad være behov for andre tiltak som virker i samme retning. For det første er det ønskelig at rettshjelpstjenester blir utsatt for slik konkurranse at prisen på dem kan bli presset nedover. For det annet er det nødvendig å ha en ordening med fri sakførsel som i rimelig grad dekker behovet. Endelig ser departementet positivt på at ulike forsikringstilbud dekker rettshjelpsbehovet til mange.

2.1.1.3 PRINSIPPER SOM BØR FØRES VIDERE

Departementet understreker at viktige prinsipper i dagens lovgivning og rettspraksis bør videreføres. Saksbehandlingen skal være forsvarlig, og den skal oppfylle de krav som følger av internasjonale forpliktelser. Departementet deler imidlertid ikke utvalgets forslag til redusert gjennomslag for hovedregelen om at retten av eget tiltak anvender rettsreglene, slik at det skal innføres en ubetinget plikt for retten til å innhente partenes syn på retts spørsmål som de ikke har hatt foranledning til å uttale seg om.

2.1.1.4 TVISTELØSNING UTENFOR DOMSTOLENE

Departementet ser positivt på de utenrettslige meklingsordninger som i dag bidrar til tvisteløsning. Lovforslaget vil innføre som generell regel at partene skal forsøke å løse tvisten i minnelighet før sak reises.

Departementet har et annet syn enn utvalget på hvilken funksjon forlikrådene bør ha. Departementet foreslår at alle saker om mindre formuesverdier som hovedregel må behandles i forlikrådet først, og at rådet i disse sakene bør ha kompetanse til å avsi dom.

Departementet ser også positivt på den virksomhet som utøves i ulike utenrettslige nemnder. Partene står som hovedregel fritt til å løse en tvist ved voldgift. Departementet er likevel enig med utvalget i at det generelt er ønskelig å utforme reglene i tvisteloven slik at domstolsprosessen blir et konkurranseedyktig og godt alternativ til voldgift.

2.1.1.5 FORMÅSPARAGRAF

Departementet er enig med utvalget i at loven bør ha en formålsparagraf. En formålsbestemmelse kan ikke bli uttømmende i sin oppregning. Departementet er likevel kommet til at det bør tas med noen flere elementer enn i utvalgets forslag. Det bør tas med som et mål at prosessen skal være effektiv. Formålsbestemmelsen bør suppleres med hva som utgjør

samfunnets behov ved domstolenes behandling av sivile saker. Departementet foreslår også å framheve bedre at proporsjonalitetsprinsippet skal tjene til at samfunnet ikke påføres uforholdsmessig stor ressursbruk i tvister av liten betydning.

2.1.2 Instansenes funksjon

Utvalget ønsker å videreføre dagens domstolsystem med en domstolspyramide i tre nivåer. Utvalget går samtidig inn for at de forskjellige instansene i større grad enn tidligere får rendyrke sine funksjoner innenfor det som er domstolenes hovedoppgaver. Tingrettene bør og skal være bærebjelken i vårt rettsystem. På denne bakgrunn mener utvalget at tingrettenes rolle som et førstelinjeforsvar bør styrkes. Tvistemålsutvalget mener at lagmannsrettens rolle som rene ankeinstanser må styrkes og videreutvikles. Utvalget legger til grunn at hovedoppgaven for Høyesterett må være rettsavklaring og i noen grad rettsutvikling.

I utredningen foretar utvalget en grundigere drøftelse av instansordningen i saker om overprøving av administrative tvangsvedtak mot enkeltpersoner, med særlig sikte på domstolenes forhold til fylkesnemndenes avgjørelser etter barnevernloven. Spørsmålet er om ordningen skal videreføres slik den er i dag, slik at alle saker om rettslig prøving av administrative tvangsvedtak starter i tingretten. Utvalget konkluderer med at dagens ordning bør videreføres.

Departementet slutter seg til Tvistemålsutvalgets syn på hvilken funksjon de ulike domstolsinstanser skal ha.

Departementet er imidlertid blitt stående ved en annen løsning enn utvalget når det gjelder domstolenes prøving av fylkesnemndas vedtak etter barnevernloven. Den ordinære instansfølgen, som åpner for at en slik sak kan bli behandlet i opptil fire instanser, skaper risiko for en samlet behandlingstid som er uforsvarlig lang i forhold til prinsippet om hva som er best for barnet. Departementet er kommet til at den mest effektive og enkleste måten å korte ned den totale saksbehandlingstiden i barnevernsaker på, er å innføre en særregel om at fylkesnemndas vedtak kan bringes direkte inn for lagmannsretten. Dette forslaget vil også bli fremmet i en egen proposisjon fra Barne- og familiedepartementet i løpet av våren 2005.

2.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med departementet i at tvisteloven skal bygge på den eksisterende domstolsstruktur. Tingrettene bør etter komiteens vurdering fortsatt utgjøre den alminnelige førsteinstans, lagmannsrettene bør primært være ankeinstans, og Høyesterett bør i hovedsak ha ansvar for rettsavklaring og i noen grad rettsutvikling. Hva gjelder dom-

stolenes rettsutviklende virksomhet, vil komiteen vise til regjeringsadvokatens uttalelse om dette, og hvor det understrekes

"at domstolenes viktigste rolle er å avgjøre de rettslige tvister de får seg forelagt på grunnlag av gjeldende rett. Dette er et viktig trekk ved maktfordelingen mellom den lovgivende og den utøvende makt, som også bidrar til å sikre forutberegnlighet og likebehandling. I lys av dette må domstolenes rettsutviklende virksomhet sees mer som et unntak fra den ordinære dømmende virksomhet enn som et overordnet mål i seg selv."

Det er etter komiteens oppfatning hensiktsmessig å innta en formålsbestemmelse i ny tvistelov. Komiteen vil presisere at uttrykket "avklart rettsreglene" i bestemmelsens første ledd, skal tolkes i lys av det som ovenfor er sagt om forholdet mellom den lovgivende og den dømmende makt.

Etter komiteens mening inneholder dagens sivilprosess viktige prinsipper som bør videreføres i ny tvistelov. Saksbehandlingen skal være forsvarlig og i henhold til folkerettens krav, den skal gi sakens parter anledning til å kommentere anførsler fra motparten, den skal som hovedregel være offentlig, muntlig og bygge på prinsippene om bevisumiddelbarhet og fri bevisføring. Ny tvistelov skal imidlertid også utvikle nye prinsipper i sivilprosessen. Det vises f.eks. til departementets forslag om mekling, økt grad av dommerstyring og økt grad av proporsjonalitet mellom tvistegjenstanden og saksbehandlingsreglene. Komiteen vil kommentere disse og andre forslag spesielt under de aktuelle kapitler senere i innstillingen.

2.2.1 Barnevernssaker - overprøvingsinstans for fylkesnemndenes vedtak

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener at hovedlinjene i gjeldende regler om rettslig prøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren bør videreføres. Det er viktig at slike saker forankres og behandles lokalt. Flertallet mener videre at det ikke bør gjelde noen særregler om instansfølgen ved overprøving av vedtak etter barnevernloven. Hensynet til at det raskt skal bli ro omkring barna, kan ivaretas ved å innføre strenge vilkår for ankebehandling i lagmannsretten.

Når tingrettens dom går ut på tvang som ikke er vedtatt av fylkesnemnda, kan imidlertid spesielle hensyn tale for at det gis anledning til ny prøving av saken. Dette kan etter flertallets mening være aktuelt når fylkesnemnda ikke har tatt barnevernstjenestens forslag om tiltak til følge, og når kommunen i tingretten har lagt ned påstand om mer inngrepende tiltak enn det som var foreslått for fylkesnemnda. Særlig når ingen i fylkesnemnda har gått inn for tvan-

gen, kan det være rimelig med ny prøving. På den annen side kan det tale mot ny prøving at det bare er gradsforskjeller mellom omfanget av den tvang tingretten har gått inn for, og den som er vedtatt av fylkesnemnda.

Flertallet vil understreke at før barnevernssakene møter silingsregelen til lagmannsretten, har den vært gjenstand for behandling både i fylkesnemnda og i tingretten. Når saken ikke er prinsipiell, bør det etter flertallets oppfatning legges vesentlig vekt på om det er sannsynlig at resultatet vil bli et annet etter ankeforhandling, og at spørsmålet om bruk av tvang under enhver omstendighet kan bringes inn for fylkesnemnda på ny etter relativt kort tid.

Både hensynet til en kortere saksbehandlingstid og hensynet til rettssikkerhet må etter flertallets mening veie tungt i saker etter barnevernloven. Derfor mener flertallet at det bør innføres en regel om at det i tingretten alltid skal være med én fagkyndig og én lek meddommer. Dette er i stor grad en kodifisering av gjeldende praksis. En slik ordning sikrer etter flertallets mening fagkyndighet, samtidig som fagdommere eller fagkyndige ikke dominerer sammensetningen.

I noen saker kan hensynet til rettssikkerheten veie særlig tungt. Flertallet vil derfor følge opp Tvistemålsutvalgets forslag om forsterket tingrett i særlige tilfeller. Flertallet går inn for at retten da settes med to fagdommere og tre meddommere, hvorav en eller to skal være fagkyndige. En slik sammensetning kan være ønskelig når saken er spesielt vanskelig eller gjelder tvangsvedtak med uvanlig vidtrekkende konsekvenser.

Flertallet fremmer følgende forslag:

"Overskriften i tvisteloven § 36-4 skal lyde:

Tingrettens sammensetning. *Fagkyndige utvalg*

Tvisteloven § 36-4 første ledd skal lyde:

Tingretten settes med to meddommere, hvorav en lek og en fagkyndig. I særlige tilfeller kan retten settes med to fagdommere og tre meddommere, hvorav en eller to skal være fagkyndige.

Tvisteloven § 36-10 tredje og fjerde ledd skal lyde:

Anke over tingrettens dom i sak om fylkesnemndas vedtak etter lov om barnevernstjenester kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke. Samtykke kan bare gis når

- a) anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak,
- b) det er grunn til å behandle saken på ny fordi det er framkommet nye opplysninger,
- c) det er vesentlige svakheter ved tingrettens avgjørelse eller saksbehandling, eller
- d) dommen går ut på tvang som ikke er vedtatt av fylkesnemnda.

Under muntlig ankeforhandling i lagmannsretten settes retten med to meddommere, hvorav en lek og en fagkyndig. For ankebehandlingen gjelder for øvrig reglene i kapitlet her så langt de passer.

I lov om barneverntjenester ny § 7-6 skal første ledd første punktum lyde:

Nemndas vedtak kan bringes inn for tingretten etter reglene i tvisteloven kapittel 36 av den private part eller av kommunen."

Flertallet er for øvrig enig med departementet i at lagmannsretten skal settes med tre fagdommere og to meddommere ved anke over dom i saker om administrative tvangsinngrep.

Flertallet slutter seg videre til departementets forslag til regler om karenperioden, og legger til grunn at disse er i overensstemmelse med EMK.

Flertallet slutter seg også til departementets forslag om at tungtveiende grunner er et tilstrekkelig vilkår for at retten kan bestemme at dom om opphør av tvangsvedtak ikke skal få foregripen virkning.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet deler Regjeringens syn om at barnevernssaker i dagens system tar uforholdsmessig lang tid før en oppnår en endelig avgjørelse. Saksgangen frem til behandling i fylkesnemnd via tingrett og lagmannsrett frem til mulig behandling i Høyesterett medfører også mye usikkerhet og unødige belastninger for de involverte parter. Det vil derfor være en fordel om en kunne redusere denne sakskjeden noe. Samtidig er det viktig at en ikke reduserer det behov en har for en god og forsvarlig behandling av disse viktige sakene.

Disse medlemmer mener det er en vesensforskjell mellom en administrativ nemndbehandling og en domstolsbehandling. Det er slik disse medlemmer ser det ønskelig med en mulighet for en totrinns domstolsprøving. Her kan en se en viss likhet med andre alvorlige tvangsinngrep som for eksempel tvisteloven kapittel 36 om tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren, selv om sakene ikke kan sammenlignes direkte. Kapittel 36 gir en mulighet for en totrinns domstolsprøving og at tingretten kan settes med et fagkyndig utvalg. Disse medlemmer mener at en domstolsprøving med fagkyndige meddommere vil gi en god og forsvarlig behandling av sakene. En vil også unngå problemet som reises av Advokatforeningen og Dommerforeningen rundt muligheten for domstolsprøving i to intanser, samt Høyesteretts mulighet til å skape rettsenhet også på dette viktige området.

Som en konsekvens av dette bør lov om barneverntjenester kapittel 7 endres, og tvisteloven kapittel

36 gjelde alle administrative tvangsvedtak. Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

"I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester gjøres følgende endringer:

§ 7-1 skal lyde:

Saker etter denne lov behandles etter reglene i tvisteloven kapittel 36.

§§ 7-2 til og med § 7-5 oppheves.

Kapitteloverskriften til kapittel 7 skal lyde:

Kapittel 7. Saksbehandlingsregler "

2.2.2 Til § 1-1 Lovens formål

Komiteen ser hensiktsmessigheten i en formålsparagraf som et forsøk på å synliggjøre deler av hovedønskene ved tvisteloven. Behovet for rettferdighet, forsvarlighet, tillit samt upartiskhet hos dommerne er avgjørende for en troverdig håndhevelse av den enkeltes rettigheter og tvister.

Når det gjelder § 1-1 andre ledd, er det likevel et par justeringer som bør foretas. I fjerde strekpunkt henvises det til at saksbehandlingen og kostnadene skal stå i rimelig forhold til sakens betydning. Dette fremstår som rimelig. Derimot er det ikke nødvendigvis hensiktsmessig i denne sammenheng også å henvise til domstolenes samlede ressurser. Det er domstolenes oppgave å fastsette minstemålet for forsvarlig saksbehandling, og det er Stortingets ansvar å vurdere ressursbehovene i de årlige budsjettene. Det blir problematisk dersom domstolenes samlede ressurser skal redusere kravet til hva som utgjør en forsvarlig behandling av saker. På denne bakgrunn fremmer komiteen følgende forslag:

"Tvisteloven § 1-1 andre ledd fjerde strekpunkt skal lyde:

- saksbehandlingen og kostnadene stå i et rimelig forhold til sakens betydning."

Komiteen vil også vise til at det i en del sammenhenger vil være viktig å kunne få saker overprøvet. Dette gjelder spesielt saker der en har med verdier som er av en viss størrelse for de det angår og der saken ellers kan få store konsekvenser for dem det gjelder. Lovforslagets § 1-1 andre ledd siste strekpunkt viser til at det er viktig at saker av særlig betydning kan kunne overprøves. Å sette inn begrepet særlig viktig er en meget sterk begrensning. Behovet for å avgrense anker vil i en formålsparagraf best illustreres ved å bytte ut begrepet "særlig betydning" med "vesentlig betydning". Begrepet vesentlig betydning vil i denne sammenheng være god nok ramme for tvistelovens ønskede anvendelse.

På denne bakgrunn fremmer komiteen følgende forslag:

"Tvisteloven § 1-1 andre ledd sjuende strekpunkt skal lyde:

- avgjørelser av vesentlig betydning kunne overprøves."

3. TILPASNING AV PROSESSEN TIL SAKENS BETYDNING

3.1 Sammen drag

Domstolene skal være tilgjengelige for alle typer rettstvister. Det er åpenbart at slike forskjeller i saks typene bør avspeile hvor omfattende og grundig saksbehandlingen bør være i den enkelte sak.

3.1.1 *Twistemålsutvalgets forslag*

Utvalget mener at hensynet til proporsjonalitet bør få et langt større gjennomslag i tvisteloven. Ved proporsjonalitetsvurderingen kan det imidlertid ikke bare legges vekt på sakens betydning for partene. Det må også ha vekt om avgjørelsen vil få betydning for mange andre saker - om den er prinsipiell.

Utvalget har gått inn for at hensynet til proporsjonalitet bør ivaretas på forskjellige måter: dels ved særskilte regelsett for saker av mindre betydning, og dels ved at en del regler gir rom for å ta tvistens betydning i betraktning ved valg av behandlingsmåte. Utvalget foreslår et særskilt spor for saker av begrenset betydning gjennom reglene om småkravprosess.

Utvalget foreslår også en ny ordning med forenklet domsbehandling. Ordningen tar sikte på saker eller deler av saker hvor det er klart at framsatte krav ikke kan føre fram, eller hvor det er klart at innsigelsene mot et krav i sin helhet er uholdbare.

Utvalgets forslag til vilkår for å anke avgjørelser avspeiler proporsjonalitetsprinsippet, slik de også gjør i dag. Men utvalget foreslår flere begrensninger enn i dag når det gjelder anke til lagmannsretten.

Utvalgets lovforslag går langt i å åpne for at tvistens betydning blir et vesentlig moment i rettens vurdering av hvordan de enkelte trinn i saksbehandlingen skal gjennomføres. For øvrig har utvalget foreslått en lang rekke skjønsmessige regler der sakens betydning kan være et vesentlig moment ved praktiseringen.

3.1.2 *Departementets vurdering*

Departementet slutter seg til utvalgets generelle synspunkter om hvordan hensynene til grundighet og forsvarlighet bør tilpasses sakens betydning. Departementet ser på utvalgets opplegg for et langt større gjennomslag for proporsjonalitetsprinsippet som et sentralt punkt i den nye tvisteloven.

Departementet slutter seg til forslaget om forenklet domstolsbehandling som skal kunne anvendes når det er klart at den ene parten ikke kan gis medhold. Blant annet kan den effektivisere saksbehandlingen når det er vanskelig å avgjøre om saken kan avvises, men klart at søksmålet ikke kan føre fram i realiteten.

Departementet er enig med utvalget i at det ikke bør innføres et særskilt prosessspor for saker som er særlig omfattende. Reglene for saksbehandlingen er fleksible. Departementet antar at den nye regelen om begrensning av omfanget av bevisføringen ut fra proporsjonalitet vil påvirke kostnadsnivået merkbart, særlig i saker av mindre betydning.

3.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig i at proporsjonalitetsprinsippet bør ha langt større gjennomslag i den nye tvisteloven. Komiteen mener saksbehandlingen og kostnadene må stå i et rimelig forhold til den betydning saken har, både for partene og i forhold til samfunnet. Komiteen har merket seg at prinsippet har kommet til uttrykk gjennom flere av lovreglene som foreslås, og at prinsippet skal ha betydning ved anvendelsen av de mer skjønsmessige reglene.

Komiteen mener det er riktig å la tvistens betydning være førende ved valg av behandlingsmåte. Småkravprosess, forenklet domstolsbehandling i saker der det er klart at den ene parten ikke kan gis medhold, og regler om bevisføringen vil, sammen med andre foreslåtte tiltak, bidra til å frigjøre ressurser i domstolene og unngå at enkeltpersoner pålegges unødvendige kostnader.

4. KOSTNADSNIVÅET

4.1 Sammen drag

4.1.1 *Innledning*

Et sentralt formål ved utformingen av tvisteloven er å etablere prosessregler som alt i alt vil gjøre domstolsbehandlingen av en sivil sak mindre kostbar. Prinsipielt sett er dette et spørsmål om hvilke muligheter borgerne har for å få fremmet sin rett. Hvilke kostnader en sak utløser, vil bero på en rekke faktorer. Særlig sentrale er saksbehandlingsreglene og sakskostnadsreglene.

4.1.2 *Saksbehandlingsreglenes betydning for kostnadsnivået*

Slik departementet ser det, er utformingen av saksbehandlingsreglene en viktig styringsmekanisme for kostnadsnivået. Departementet foreslår her en rekke tiltak. Det mest sentrale tiltaket er forslaget om en mer generell gjennomføring av proporsjonalitetsprinsippet i tvisteloven. Imidlertid vil ikke proporsjonalitetsprinsippet få den ønskede virkning på kost-

nadsnivået uten en aktiv saksstyring fra rettens side. Departementet foreslår - i likhet med utvalget - regler om aktiv saksstyring.

Det er kostnadsnivået i de mindre og mellomstore sakene som er særlig problematisk. Departementet foreslår et særskilt prosesspor for saker om mindre verdier: småkravprosessen. Departementet foreslår dessuten - i motsetning til utvalget - at alle saker om mindre formuesverdier som hovedregel må behandles i forliksrådet først. En løsning i minnelighet vil ofte være den beste for partene, og tvisteloven bør legge til rette for det. I forlengelsen av dette foreslås også regler om utenrettslig mekling og regler om mekling og rettsmekling i de alminnelige domstoler.

For private vil adgangen til å reise søksmål mot staten og fylkeskommunen ved saksøkerens hjemting kunne bety lavere kostnader. Videre skal åpenbart uholdbare krav kunne undergis forenklet domsbehandling. Det vises også til forslagene om innskrenkninger i retten til overprøving.

4.1.3 Sakskostnadsreglens betydning for kostnadsnivået - hva bør sakskostnadsreglene regulere?

Kostnadsnivået i sivile saker må dempes. Departementets generelle utgangspunkt er at domstolene i langt større grad enn i dag bør ha en viktig rolle i å styre nivået på sakskostnadene. En parts sakskostnader bør bare erstattes i den utstrekning de har vært nødvendige. Proporsjonalitet og rimelighet, sammenholdt med markedsprisen for advokaters arbeid innen det rettsfeltet saken gjelder, må utgjøre de sentrale momenter ved denne vurderingen.

4.1.3.1 FORHOLDET MELLOM ADVOKAT OG KLIENT

Twistemålsutvalget har vurdert om tvisteloven i større grad enn tvistemålsloven bør regulere forholdet mellom advokaten og klienten, men er kommet til at den ikke bør det. Departementet slutter seg til utvalgets hovedstandpunkt.

Twistemålsloven § 52 åpner for at en domstol etter begjæring skal fastsette det salær og den utgiftsdekning en prosessfullmektig kan kreve av sin part. Departementet er i motsetning til utvalget kommet til at en bør videreføre denne regelen. At domstolene kan bli bedt om å fastsette godtgjøringen, harmonerer med formålet om at domstolene skal kunne påvirke kostnadsnivået. Departementet er enig i at det etablerte klagesystemet har en viktig kontrollfunksjon. Men dersom en part skal tvinges til å bringe saken inn for disiplinærutvalgene/Disiplinærnemnden, antar departementet at det er mer ressurskrevende enn at retten direkte kan ta stilling til salærkravet.

Etter tvistemålsloven § 176 annet ledd skal sakskostnadsoppgaven tjene til "vegledning for retten". Departementet er i motsetning til utvalget kommet til

at retten også skal ha overprøvingsadgang hvor motparten uttrykkelig godkjenner sakskostnadsoppgaven. Slik departementet ser det, har det klare betenkeligheter om retten ikke skal kunne foreta en overprøving i disse tilfellene.

4.1.3.2 BØR TVISTELOVEN REGULERE ADGANGEN TIL RESULTATAVHENGIGE SALÆRER?

Det er grunn til å vurdere ulike ordninger for advokaters salærberegning. Det er to typer ordninger som er særlig aktuelle, henholdsvis betinget salær ("conditional fee") og prosentbasert salær ("contingency fee"). Utvalget drøfter disse spørsmålene. En uheldig side ved slike avtaler er at advokaten får en økonomisk interesse i utfallet av saken. Men det erkjennes at prosessutgifter vil kunne bli finansiert, og det kan gi parten en adgang til domstolsprøving som ellers kan være avskåret.

Departementet er enig med Twistemålsutvalget i at det prinsipielt er uheldig at advokaten får en økonomisk interesse i utfallet av saken. På den annen side vil slike avtaler kunne være hensiktsmessig for parter som ellers ikke ville ha hatt mulighet til å føre sak for domstolene.

Etter departementets vurdering er eventuelle avtaler om resultatavhengig salær et forhold mellom advokaten og klienten som det ikke er hensiktsmessig å regulere i tvisteloven. Om slike resultatavhengige salæravtaler bør aksepteres og eventuelt reguleres vil departementet komme tilbake til ved oppfølgingen av NOU 2002:18 Rett til rett.

4.1.4 Et fast takstsystem i sivile saker? En eller flere faste timepriser i sivile saker?

Det er neppe en dristig antakelse at domstolenes tilbakeholdenhet er en medvirkende årsak til at sakskostnadsnivået er stadig økende. Spørsmålet blir dermed hvordan reglene bør utformes for å legge til rette for en reell kontroll fra domstolenes side. Det er her to hovedalternativer: Å innføre et fast takstsystem, eventuelt å innføre en eller flere fastsatte timepriser, eller i hovedsak å videreføre dagens regler, men å utbygge og presisere dem slik at domstolene i sterkere grad kan være en pådriver i forhold til sakskostnadsnivået.

4.1.4.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget foreslår ikke å innføre et fast takstsystem. Begrunnelsen er at det vil være vanskelig å utforme et system som vil virke rettferdig.

Utvalget har også vurdert timesatser i kombinasjon med et anslag over nødvendig medgått tid. En mulighet er å legge til grunn timeprisen som anvendes i saker med fri sakførsel. Utvalget går imidlertid ikke inn for en slik løsning. Det viser til at satsene for fri sakførsel iallfall delvis ivaretar andre hensyn, og

at de er så lave at partenes faktiske utgifter i realiteten ikke ville bli dekket.

Bortsett fra småkravprosessen foreslår utvalget på denne bakgrunn ikke beløpsmessige tak i form av fikserte totalbeløp eller faste timepriser.

4.1.4.2 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

4.1.4.2.1 *Spørsmålet om en eller flere faste timepriser i sivile saker*

Departementet er enig med utvalget i at det ikke bør innføres én eller flere faste timepriser ved utmåling av erstatning for sakskostnader. Departementet slutter seg i hovedsak til utvalgets vurderinger, men vil tilføye at en fordel med fast timepris er at det vil bidra til økt forutsigbarhet. Det fører likevel ikke til klarhet om hva de totale sakskostnadene vil beløpe seg til. Departementet erkjenner at én eller flere faste timepriser vil kunne virke dempende på sakskostnadsnivået. Likefullt er det klare betenkeligheter ved et slikt system ut fra konkurransemessige hensyn.

Departementet mener at lovforslaget § 20-5 vil gi domstolene et adekvat og tilstrekkelig verktøy til å utøve sensur av timeprisene. Departementet har også lagt vekt på at domstolenes sensur av erstatningskrav for sakskostnader vil ha større sjanse til å slå igjennom i forholdet mellom advokat og klient når sensuren er basert på rimelighet, enn når den er basert på veiledende forhåndsfikserte beløp.

4.1.4.2.2 *Spørsmålet om et fast takstsystem i sivile saker*

Departementet er enig med utvalget i at fikserte totalbeløp vil gi et bedre grunnlag for domstolenes prøving og dempe en stadig øking av kostnadsnivået. På den annen side er det intet empirisk materiale som gir et forsvarlig grunnlag for å kunne fastsette realistiske og rimelige beløp. Departementet mener proporsjonalitetskriteriet vil utgjøre et bedre virkemiddel, selv om det gir noe mindre forutsigbarhet. Departementet vil følge utviklingen i de land som allerede har eller vurderer å innføre et fast takstsystem. Dersom det viser seg at lovforslaget ikke får den ønskede effekt på kostnadsnivået vil departementet vurdere å ta opp igjen spørsmålet om et fast takstsystem også for allmennprosessen.

4.1.5 *Parters mulighet til å være selvprosjederende. Hvem kan være prosessfullmektig?*

Etter gjeldende rett kan en part for alle domstoler føre sin egen sak. Tvistemålsloven § 88 oppstiller et snevert unntak for de tilfelle hvor parten ikke på en forståelig måte kan framstille sin sak. Tvistemålsutvalgets konklusjon er at det ikke bør innføres noen alminnelig regel om plikt til å la seg representere ved

prosessfullmektig for domstolene. Imidlertid foreslår utvalget å videreføre særregelen i tvistemålsloven § 88. Departementet slutter seg til utvalgets forslag.

I gjeldende rett åpner tvistemålsloven § 44 for at parten kan bruke andre enn advokater som prosessfullmektig. Men for å drive som prosessfullmektig på ervervsmessig basis kreves det bestemte kvalifikasjoner. Utvalget går inn for å opprettholde kravet til formelle kvalifikasjoner for å drive på ervervsmessig basis som prosessfullmektig. Departementet viser til Advokatkonkurransesubkomiteens flertall som foreslår en viss oppmykning i forhold til adgangen til å opptre for domstolene. Departementet vil komme tilbake til dette spørsmålet ved oppfølgingen av NOU 2002:18.

4.1.6 *Partenes muligheter til å få dekket sine sakskostnader av det offentlige eller andre som ikke er part i saken*

Det faller utenfor rammen for denne proposisjonen å vurdere alle tiltak som har vesentlig betydning for partenes reelle kostnader med å føre sak for domstolene. Tvistemålsutvalget har likevel vurdert noen av disse reglene. Generelt bemerker utvalget at gode retthjelpsordninger fortsatt vil være helt nødvendige for at den "vanlige mann og kvinne" skal få tilgang til domstolene for å få løst sine retts tvister. Videre påpeker det betydningen av at mange får dekket sine sakskostnader gjennom rettshjelpforsikringer. Utvalget ser klare betenkeligheter ved å la resultatavhengig salær helt eller delvis erstatte fri sakførsel.

Departementet er enig med utvalget i at gode retthjelpordninger er viktig for å sikre reell tilgang til domstolene for alle deler av befolkningen. Forslaget om å la fri sakførsel omfatte søkerens ansvar for motpartens sakskostnader og forslaget om å utvide dekningsområdet i saker som blir behandlet etter reglene om gruppesøksmål, vil medføre betydelige ekstrakostnader. Prioriteringen av slike tiltak bør ses i sammenheng med budsjett situasjonen og holdes opp mot andre aktuelle rettshjelp tiltak. Departementet har likevel framhevet de særlige behov som kan melde seg når det er aktuelt å forfølge krav gjennom gruppesøksmål.

Det er også viktig for tilgangen til domstolene at rettsgebyrene ikke virker som et hinder for å få løst tvister der. Hvor høy andel av kostnadene som bør bli dekket gjennom gebyrene, må vurderes når Stortinget fastsetter størrelsen på rettsgebyret.

Departementet finner det heller ikke riktig å prioritere kostnadene med at det offentlige alltid skal dekke utgiftene til meddommere og sakkyndige når retten har oppnevnt disse av eget tiltak. I flere viktige sakstyper gjelder allerede i dag den ordning at det offentlige dekker kostnadene med meddommere.

Departementet foreslår å følge opp utvalgets forslag om offentlig dekning av utgifter til ledsagere for

vitner som er alvorlig sinnslidende eller betydelig psykisk utviklingshemmede, og til utgifter med tolking til og fra samisk.

Avtaler mellom advokater og klienter om betinget salær innebærer en kostnadsreduksjon for disse klientene når de taper sin sak. For øvrig innebærer slike avtaler at kostnadene med de tapte søksmålene finansieres av de klientene som vinner sine saker, men ikke får erstattet sine sakskostnader, og av klientenes motparter når disse blir pålagt å erstatte saks-kostnadene. Det bør vises forsiktighet med å la erstatningsansvar for motpartens sakskostnader omfatte salær som er blitt høye på grunn av avtale om betinget salær.

4.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at departementet foreslår flere virkemidler for å oppnå en raskere og billigere prosess. Komiteen mener at man gjennom å redusere kostnadsrisikoen ved å føre sak, vil bidra til å øke borgernes reelle tilgang til domstolene og øke retts-sikkerheten. Etter komiteens syn er forslagene om en mer konsentrert saksbehandling og at saksbehand-lingens omfang tilpasses den betydning tvisten har for partene, viktige for å dempe kostnadsnivået.

Komiteen mener domstolene bør ha en langt mer sentral rolle med å styre nivået på sakskostnade-ne enn de har i dag, og ser at domstolenes tilbakehol-denhet med å sette ned sakskostnadskrav som frem-mes, kan bidra til et høyere kostnadsnivå. Komite- en slutter seg derfor til forslaget om å gi domstolene mer effektive redskaper til å kontrollere og påvirke advokatens salærkrav, og vil understreke betydning- en av at domstolene benytter disse for å sørge for et mer rimelig kostnadsnivå.

Komiteen viser videre til departementets opp- følgning av NOU 2002:18 Rett til rett, og ber i den for- bindelse om at ytterligere tiltak for å redusere kost- nadsnivået vurderes særskilt.

Komiteens flertall, alle unntatt medlem- mene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstrepar- ti, viser særlig til lovforslaget § 20-5 tredje ledd om mer detaljerte og informative sakskostnadsoppgaver og til lovforslaget § 3-8 første ledd om at partene kan be om rettens fastsetting av prosessfullmektigens godtgjøring. Den siste nevnte bestemmelsen er gjort unntaksfri, slik at det ikke lenger skal være anledning til å avtale at regelen ikke skal gjelde.

Flertallet ønsker ikke en ytterligere segreger- ing av advokatmarkedet. For samfunnet er det en fordel at høyt kvalifiserte rettshjelpere også tar på seg saker om hverdagsjuss. Dette er viktig både for at dis- se rettsreglene skal få gjennomslag, og for at de blir avklart og videreutviklet på en best mulig måte. Flertallet vil understreke at maksimalpriser knyt-

tet til en timesats kan bidra til at færre selger retts- hjelpstjenester for en lavere timesats. I tillegg mener flertallet at domstolene blir pålagt merarbeid og at avtalefriheten mellom advokat og klient begrenses.

Flertallet viser videre til at Justisdepartemen- tet har til vurdering hvordan Advokatkonkurranseut- valgets innstilling bør følges opp. Vilkårene for å yte rettshjelp og være prosessfullmektig vil etter fler- tallets syn kunne påvirke prisene. Ulike tiltak for å redusere prisene på advokattjenester må derfor ses i en større sammenheng. Flertallet mener det er na- turlig å komme tilbake til problemstillingen Arbei- derpartiet og Sosialistisk Venstreparti reiser om i hvilke saker retten skal fastsette prosessfullmektigers salær i forbindelse med en helhetlig vurdering av ad- vokatsalærene i oppfølgingen av NOU:2004 Rett til rett.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Kristelig Folkeparti, vil sterkt anmode Regjeringen om å fjerne dagens egenandeler på fri rettshjelp og fri sakførsel, samt gjøre retthjelpstilbu- det mer tilgjengelig. Anvendelsesområdet bør utvi- des og en heving av inntektsgrensene bør vurderes hevet ved budsjettbehandlingen.

Komiteens medlemmer fra Arbei- derpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det er blitt verre å få rett i Norge. Advokattje- nestene er for dyre for mange, og den frie rettshjelps- ordningen er ikke blitt bedre av at Regjeringen og Fremskrittspartiet igjen har innført egenandeler på fri rettshjelp mot Arbeiderpartiets og Sosialistisk Ven- strepartis stemmer. Vi lever i en tid som henviser sta- dig flere saker til løsning i domstolene. Politikken ab- diserer som problemløser på flere områder. Samtidig er terskelen for folk flest høyere for å få løsning på sine rettslige utfordringer. Disse medlemmer mener man ikke kan sitte stille og se på at mange som har rett, ikke får rett. Det er blitt vanskeligere å delta i en retts sak om hvem som skal ha omsorgsansvaret for barnet, hvem som skal bære ansvaret for mangel- en på huset eller hvor mye erstatning som skal utmå- les til den trafikkskadde.

Disse medlemmer viser til Makt- og demo- kratiutredningen (NOU 2003:19) hvor det pekes på den tydelige rettsliggjøringen vi har fått i samfunnet vårt. Maktutredningene peker på den individualisering som skjer og at politiske partier ikke lenger mobiliser- er sosiale grupper i samme grad som før. Flere lov- bestemte rettigheter, internasjonale konvensjoner og økt rettsvern for svakere grupper har preget de siste tiårene. En slik rettighetsfesting har ført med seg at folkevalgte organers handlingsrom reduseres. Mak- ten er flyttet fra politikere til dommere. Maktutred- ningen peker dessuten med rette på at denne rettslig-

gjøringen "skaper økt etterspørsel etter advokattjenester, mens velferds- og omsorgsprofesjonene kommer i klemme mellom voksende krav og utilstrekkelige budsjetter".

Det er etter disse medlemmers mening god grunn til å se kritisk på en slik rettsliggjøring, og i større grad søke å plassere samfunnsansvar politisk og ikke rettslig. Når menneskelige og kulturelle krav i større grad blir rettskrav, er det dessuten et paradoks at rettshjelpen blir mindre tilgjengelig.

Disse medlemmer er på denne bakgrunn sterkt bekymret for de utgifter folk pådrar seg ved å engasjere nødvendig advokatbistand. Noen advokaters timepris og fakturering har vanskeliggjort at mennesker som har rett, faktisk får sin rett. Dette sammenholdt med at advokatene nærmest utøver et rettshjelpsmonopol, taler for at kostnadene må ned. En kobling av at man øker den frie rettshjelpssatsen noe, og setter maksimal timepris til det samme for utvalgte saker, ville kunne være en mulig løsning. Mange advokater driver i dag virksomhet basert på de offentliges rettshjelpssatser innunder ordningen om fri rettshjelp, og endog også med begrensninger i hvor mange timer som kan faktureres (stykkpris). Dette kan fint praktiseres på andre områder. Disse medlemmer ønsker derfor å fremme forslag om slik maksimalpris på timesalæret til advokater på et utvalg saker av sosial art som de fleste av oss kan risikere å havne i.

Etter disse medlemmers oppfatning bør domstolene dessuten i det samme utvalg av forbrukermessige saker (barnefordeling, samvær, forbrukersaker, hus- og hjemsaker, forsikring og noen rettighetssaker) få som oppgave å fastsette salær til begge parter.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

"Tvisteloven § 3-8 nytt tredje ledd skal lyde:

(3) Retten skal fastsette prosessfullmektigenes salær

- a) i sak etter barneloven,
- b) i sak som behandles etter kapittel 36, i sak som har vært behandlet av Trygderetten, og i sak om ytelser etter sosialtjenesteloven,
- c) i sak om individuelle arbeidsforhold,
- d) i sak om erstatning til en part selv etter lov om skadeserstatning §§ 3-1 til 3-5 eller lov om yrkesskadeforsikring,
- e) i sak om forsikringsutbetaling til en part selv, unntatt avtaler om skadeforsikring der den sikrede hovedsakelig er sikret som ledd i sin næringsvirksomhet,
- f) i sak med en forbruker om varer og tjenester til forbrukeren, og
- g) i sak knyttet til bolig, boligeiendom eller bolig-tomt for en part personlig.

Ved fastsetting av salær etter dette ledd kan det ikke legges til grunn en høyere timesats enn den som gjelder for betaling av fri sakførsel. For øvrig får første ledd annet punktum anvendelse. Prosessfullmektigen kan ikke motta mer i salær enn retten har fastsatt. Retten skal unnlate å fastsette salær etter dette ledd for de deler av saken som ikke omfattes av oppregningen i første punktum.

Tvisteloven § 20-5 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Erstatning for salærutgifter kan ikke settes høyere enn rettens fastsetting etter § 3-8.

Lovforslagets § 20-5 første ledd tredje punktum blir fjerde punktum."

Disse medlemmer viser til at når retten uoppfordret skal fastsette salær i de oppregnede saks-typene vil ikke annen godtgjøring omfattes, for eksempel prosessfullmektigenes utgifter til reise og opphold. Retten skal fastsette salæret for alle prosessfullmektigenes i disse sakene. Det gjelder også når det etter bokstav b eller f er bare den ene partens situasjon som har utløst anvendelse av bestemmelsen.

Oppregningen av sakstyper i tredje ledd er delvis overlappende, men ingen alternativer overlapper hverandre fullstendig.

Kjerneområdet for bokstav c vil være saker om arbeidstakers rettigheter og plikter etter arbeidsmiljøloven, for eksempel stillingsvernsaker, saker som vedrører arbeidstid, midlertidige ansettelser, prøvetid eller virksomhetsoverdragelse mv. Bokstav c er imidlertid ikke begrenset til saker etter arbeidsmiljøloven. For eksempel vil saker knyttet til lønnsgaranti, feriepenge eller permitteringer omfattes. Bokstav c er knyttet til individuelle arbeidsforhold, slik at saker som behandles av Arbeidsretten faller utenom.

Henvisningen i bokstav d til lov om skadeserstatning får anvendelse uten hensyn til ansvarsgrunnlaget. Det gjelder også når grunnlaget framgår av annen lov, se for eksempel lov om produktansvar § 2-5. Bokstav d og e gjelder bare erstatning til en part selv. Det vil si at skadelidte eller etterlatte må være part, slik at sak som bare gjelder forholdet mellom en erstatningsansvarlig og en annen ansvarlig, for eksempel et forsikringselskap, vil falle utenfor.

Bokstav f vil gjelde på alle stadier i et forbruker-kontraktsforhold, blant annet spørsmål om stiftelse og gjensidighetsvirkninger.

Bokstav g skal ikke bare gjelde når en av partene er eier av bolig eller boligtomt, men også når det er anført at en part har overdradd eller skal få overdradd bolig eller tomt til bolig til partens personlige bruk. Bestemmelsen vil blant annet kunne få anvendelse på

nabotvister, sak om servitutter, tomtefeste, husleieforhold og overdragelse av boliger.

Timesatsen i tredje ledd annet punktum er angitt eksklusiv merverdiavgift. Henvisningen i tredje punktum til første ledd annet punktum innebærer at hver parts prosessfullmektig må vurderes individuelt, slik at det kan bli betydelige forskjeller på fastsatte salær i samme sak. Den ene av prosessfullmektigene kan for eksempel ha hatt vesentlig mer omfattende arbeid med å undersøke sakens faktiske sider, eller den ene parten kan ha hatt prinsipiell interesse i utfallet, slik at det var grunn til å få prosessfullmektigen til å gjøre et særlig grundig arbeid.

Disse medlemmer påpeker at det ikke er gitt særskilte regler om saksbehandlingen for rettens fastsetting av salær etter tredje ledd. I mange saker, først og fremst når det er avholdt muntlig forhandling, vil partene normalt ha inngitt kostnadsoppgave med opplysning om hvor store salærutgifter som kreves erstattet, jf. § 20-5 fjerde og sjette ledd, som setter vilkår om innlevering av slik oppgave for å få erstattet sakskostnader av motparten. Om det ikke er krevd erstatning for sakskostnader, kan det på grunn av den forestående fastsetting av salær etter tredje ledd være gitt opplysning om hvor mye en prosessfullmektig vil kreve av sin klient. Om motparten eller prosessfullmektigens klient i rettsmøte har gjort innvendinger mot kravet om erstatning eller salær, har prosessfullmektigen hatt anledning til å uttale seg om rimeligheten av størrelsen på salæret. Det er da ikke nødvendig med ytterligere saksbehandling før retten treffer avgjørelse etter tredje ledd. Det samme gjelder om det fra part eller prosessfullmektig ikke er framkommet noe om salærets størrelse, og retten har gjort parten oppmerksom på sin kompetanse etter tredje ledd. Om retten i andre situasjoner vil redusere det salær som er oppgitt, må prosessfullmektigen få anledning til å uttale seg. Det følger av det alminnelige prinsipp om kontradiksjon. Når det er krevd erstatning for saks-kostnader, følger uttaleretten uttrykkelig av § 20-5 femte ledd annet punktum. At prosessfullmektigens salærkrav uttrykkelig er blitt godtatt av parten, eller at motparten ikke har gjort innvendinger, er ikke til hinder for at retten ved fastsettingen etter tredje ledd kan redusere salæret.

På samme måte som avgjørelser etter første ledd vil overprøving av salærfastsettingen etter tredje ledd bare kunne bli overprøvd særskilt etter den generelle regelen i § 29-3 tredje ledd. Det er ikke de samme begrensninger i overprøvingsadgangen som gjelder når avgjørelse om erstatning av saks-kostnader blir anket, jf. § 20-9. At denne overprøvingsadgangen kan være videre, kan føre til at ankeinstansen kan redusere det salærbeløp som skal erstattes en part i henhold til reglene i kapittel 20, uten at det kan få virkning for par-

tens plikt til å betale prosessfullmektigen det salær retten har fastsatt i henhold til tredje ledd.

5. NÅR BØR LØSNING AV TVISTER STYRES UTENOM DE ALMINNELIGE DOMSTOLENE? PLIKTER FØR SAK REISES

5.1 Sammendrag

5.1.1 Innledning

Det er viktig å begrense sakstilgangen og forbeholde domstolsbehandling til tvister som ikke ser ut til å kunne løses på annen måte. Tvisteloven må i samspill med annen lovgivning ha virkemidler som på en balansert måte gir partene incitament til å forsøke andre passende løsningsalternativer enn domstolene i første omgang. Et slikt incitament er det i utgangspunktet behov for uavhengig av tvistens art, omfang og verdi. Når en sak først er klar for domstolsbehandling, blir det lagt opp til differensiert behandling ut fra tvistegjenstandens verdi.

Målet er å styre partene til å forsøke å finne en løsning på egen hånd eller ved bruk av alternative tvisteløsningsmetoder, i stedet for først å gå til domstolene. Dette blir gjort i stor utstrekning i dag, men det er et mål at enda flere saker skal forsøkes løst utenrettslig.

5.1.2 Ulike spor for tvisteløsning. Mekanismer som styrer saker utenom de alminnelige domstoler (unntatt forliksrådet)

Alternativ tvisteløsning kan defineres som metoder for løsning av rettsvister på en annen måte enn ved tradisjonell domstolsbehandling og dom. Alternativ tvisteløsning kan omfatte tvisteløsningsordninger utenfor domstolssystemet (utenrettslig) eller inngå som et ledd i behandlingen for domstolene.

Alternativ tvisteløsning som inkluderer mekling, åpner i mange tilfeller for å finne løsninger tilpasset partenes behov og interesser sammenlignet med en dom hvor behandlingen og avgjørelsen begrenser seg til det som er tvistegjenstand i saken. For samfunnet betyr alternativ tvisteløsning blant annet en bedre utnyttning av begrensede domstolsressurser.

5.1.2.1 TVITEMÅLSUTVALGETS VURDERINGER OG FORSLAG

Tvistemålsutvalget peker på at tvisteloven må legge til rette for at det skapes et klima og en kultur for minnelige løsninger, og på ulike måter tjene som incitament til at tvister kan bli løst på annen måte enn ved rettergang og dom. Etter utvalgets oppfatning vil en valgfri adgang til forliksrådsbehandling gjøre det enklere å tilpasse forliksrådsbehandling til andre tilbud om alternativ konfliktløsning.

Tvistemålsutvalget har det syn at behovet for behandling av småkrav ikke forsvarlig kan ivaretas gjennom forlikrårdsbehandling. Utvalget mener at nemndbehandling vil være en fullt tilfredsstillende tvisteløsningsmetode i en rekke saker og et viktig supplement til avlasting for domstolene.

Utvalget foreslår at behandling i forlikrådet ikke lenger skal være obligatorisk. Forlikrådet foreslås videreført som en meklingsinstitusjon med begrenset domsmyndighet. Utvalgets forslag om valgfri forlikrårdsbehandling vil innebære at forlikrådet ikke i samme grad som etter gjeldende ordning vil kunne fungere som en buffer mot tingrettene. Sett i sammenheng med utvalgets forslag til en småkravprosess, vil forslaget også føre til en øking av antall saker til tingretten.

5.1.2.2 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

Det er et mål at domstolene skal være et reelt tvisteløsningstilbud for alle. En forutsetning for å nå målsettingen er at domstolene ikke oversvømmes av saker som kunne og burde vært løst på annen måte. Det er derfor departementets oppfatning at domstolsbehandling bør framstå som siste utvei etter at partene forgjeves har forsøkt å løse tvisten utenrettslig. Departementet mener at de fleste rettstvister som faktisk og rettslig ligger slik an at de kan løses utenrettslig, må finne sin løsning utenfor de alminnelige domstoler. Departementet er enig med utvalget i at tvisteloven må legge bedre til rette for at partene kan se dette som en reell mulighet og foreslår å følge utvalgets forslag til regler om plikter før sak reises.

Departementet ser positivt på utviklingen av ulike tilbud om utenrettslig meklings. Når partene etter forslaget pålegges plikt til å forsøke å løse saken i minnelighet før sak reises, bør tvisteloven legge til rette for at partene kan oppfylle plikten ved bruk av forskjellige alternative tvisteløsningsmetoder - i tillegg til forlikrådet. Departementet mener at de alternativene som skal gis rettsvirkninger i tvisteloven, generelt må oppfylle visse minimumskrav til rettssikkerhet.

Departementet mener at utgangspunktet bør være at utenrettslige alternativer bør ha forankring i lov for å bli gitt rettsvirkninger i forhold til tvisteloven. Når det gjelder nemnder som er opprettet etter initiativ fra bransjeorganisasjoner mv., foreslår departementet likevel at en realitetsbehandling av tvisten i en slik nemnd skal kunne fritas for behandling i forlikrådet.

Et viktig spørsmål i denne sammenhengen er om avgjørelser i utenrettslige tvisteløsningsnemnder bør ha rettskraft- og tvangskraftvirkninger. Også dette bør etter departementets mening vurderes konkret for den enkelte nemnd som det er aktuelt for. Departementet stiller seg ikke prinsipielt avvisende til at avgjørelsene fra flere utenrettslige tvisteløsningsnemn-

der gis retts- og tvangskraftvirkninger dersom de ikke bringes inn for prøving i domstolene.

Departementet foreslår, i motsetning til utvalget, å videreføre utgangspunktet om plikt til forlikrårdsmekling i sivile saker. Departementet mener en slik forsterket meklingsplikt er nødvendig for å sikre en mulighet for rask og billig tvisteløsning og for å opprettholde forlikrådet som buffer mot tingretten. Det siste blir særlig aktuelt ved innføringen av småkravprosess. Ved å tvinge partene til forlikrådet før småkravprosess er det større mulighet for at saken blir forlikt eller endelig avgjort der enn ved valgfri meklings. Departementet legger likevel til grunn at småkravprosessen vil føre til økt mengde små saker til tingretten.

5.1.3 Plikter før sak reises

Utvalget drøfter om og hvordan det er mulig gjennom regler i tvisteloven å legge til rette for et klima og en kultur for minnelige løsninger. Utvalget finner det naturlig å gi et regelsett om utenrettslig meklings i tvisteloven for å markere at utenrettslig meklings er et regulært behandlingsledd når det først er blitt en tvist. Andre viktige elementer er etter utvalgets mening at partene før sak reises, plikter å fremme og grunnngi sine krav overfor motparten og klarlegge de faktiske forhold, medregnet å opplyse om viktige bevis de er kjent med. I tillegg kommer en plikt til å forsøke å løse saken i minnelighet.

5.1.3.1 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

Departementet er enig i at tvisteloven må legge til rette for at tvister i større utstrekning enn i dag løses i minnelighet før saken bringes inn for domstolene, og slutter seg i hovedsak til utvalgets forslag. Departementet mener at en synliggjøring ved lovfesting av en plikt til å varsle motparten, klarlegge krav og grunnlaget for kravet, opplyse om viktige bevis og forsøke å løse saken utenrettslig, vil øke bevisstheten om utenrettslig løsning og bidra til at flere saker blir løst uten at saken bringes inn for domstolene.

5.1.3.1.1 *Prosessforutsetninger eller negativ sanksjonering*

Utvalget drøfter ikke om de foreslåtte pliktene skal være vilkår for å reise sak for tingretten, prosessforutsetninger. Departementet er enig med utvalget i at konsekvenser for rett og plikt til sakskostnader vil være en tilstrekkelig effektiv sanksjon for manglende etterlevelse. Formålet med forslaget tilsier ikke at saken skal avvises dersom pliktene ikke er oppfylt. Departementet understreker at det er en forutsetning for oppfyllelse av forslagens hensikt, spesielt i forhold til selvprosederende parter, at Domstoladministrasjonen eller tingrett og forlikråd legger opp til lett til-

gjengelig og god informasjon om hva partene må gjøre før sak reises.

5.1.3.1.2 *Virkeområdet*

Behandlingen i forlikrådet skal være et så lite ressurskrevende tvisteløsningsalternativ at departementet ikke finner grunn til å oppstille mer formaliserte krav forut for forliksklage. Det bør likevel gjelde et krav om varsel til motparten før saksanlegg om at det er aktuelt å reise sak for forlikrådet, hvilket krav det gjelder, og grunnlaget for det. Gjennomført forliksrådsbehandling vil på sin side oppfylle alle eller deler av pliktene i lovforslaget kapittel 5 før saksanlegg for tingretten.

Departementet kan ikke se at det er grunn til å gjøre generelt unntak fra pliktene i saker om gyldigheten av forvaltningsvedtak. I saker om administrative tvangsvedtak etter lovforslaget kapittel 36 vil de alminnelige plikter før sak reises, ha lite for seg og være tyngende for den som reglene skal beskytte. Departementet går derfor inn for at disse sakene unntas fra pliktene før sak reises. Når det gjelder andre forvaltningsvedtak, mener departementet at unntak eventuelt bør fastsettes i særlovgevingen.

Skatte- og avgiftssakene er en sakstype som på visse måter kan stå i en særstilling. Det er likevel langt fra uvanlig at også skatte- og avgiftssaker ender i utenrettslig forlik. Departementet ser derfor et potensial for flere forlik forut for saksanlegg også i skatte- og avgiftssakene og antar for sin del at søksmålsfristen på seks måneder er tilstrekkelig til å gjennomføre pliktene.

5.1.3.1.3 *Plikt til å medvirke til at krav og grunnlag avklares*

Når en sak er meklet i forlikrådet eller har vært behandlet i en tvisteløsningsnemnd, vil det vesentligste av pliktene om varsel og opplysning om krav, grunnlag og viktige bevis normalt være oppfylt. Selv om kravet er behandlet i forlikrådet kan det være grunnlag og innsigelser partene ikke har påberopt, og bevis som ikke har kommet fram, og som burde ha vært opplyst før saksanlegg. Dette bør kunne få konsekvenser for sakskostnadsavgjørelsen selv om saken har vært behandlet i forlikrådet eller tvisteløsningsnemnd.

Forslaget til ny tvistelov er utformet mest mulig teknologinøytralt. Det tilsier at lovens skriftlighetskrav i utgangspunktet kan oppfylles både i papirbasert og elektronisk dokument. Særlig privatpersoner har en forventning om at viktige meldinger som utløser en handlingsplikt eller andre rettsvirkninger, kommer som brev i vanlig post. Det er derfor et utgangspunkt at elektronisk kommunikasjon bør være avtalt mellom partene. Departementet mener de samme hensyn gjør seg gjeldende for skriftlighetskravet

i lovforslaget om varsel om søksmål og foreslår derfor et tilsvarende formkrav for varsel til private parter. Det bør gjøres unntak for forhold der partene har en løpende forretningsforbindelse hvor elektronisk kommunikasjon er den vanlige skriftlige kommunikasjonsformen, og når det foreligger samtykke fra den private parten.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at partene skal ha en gjensidig plikt til å medvirke til at saken blir fullstendig og riktig opplyst også før sak reises. Departementet har tro på at en plikt med konsekvenser for sakskostnadene vil skjerpe partene, slik at nødvendige avklaringer kommer på et langt tidligere tidspunkt i saken. Plikten til å opplyse om bevis før saksanlegg må gjelde med de begrensninger som følger av reglene om bevisforbud og bevisfritak. Departementet er enig i at dette bør synliggjøres i lovteksten.

5.1.3.1.4 *Særlige og spesifiserte krav til klarlegging mv. for avgrensede saksområder*

Departementet slutter seg til utvalgsflertallet om ikke å åpne for at det ved forskrift kan gis særlige regler om avklaring på spesielle saksområder.

5.1.3.1.5 *Plikt til å søke minnelig løsning*

I likhet med utvalget mener departementet at tvisteloven bør ha en bestemmelse som pålegger partene å forsøke å løse tvisten før domstolene involveres. Forslaget innebærer imidlertid ingen plikt til å sette fram forlikstilbud eller til å akseptere et dårlig tilbud. Det er ikke alle saker hvor det er rimelig å inngå forlik. Departementet er enig i at ordlyden bør reflektere dette bedre.

5.2 **Komiteens merknader**

Komiteen mener det er et sentralt mål at lovgivningen motiverer parter til å løse tvister utenom de alminnelige domstolene. Samtidig må lovverket sikre at alle som ønsker det, har tilgang til domstolene for å prøve sin rett.

Komiteen mener en lovfesting av plikter før sak reises, blant annet plikt til å varsle motparten, klarlegge krav og opplyse om viktige bevis, vil bidra til å motivere og synliggjøre mulighetene for utenrettslig løsning.

Komiteen ser at en lovfestet plikt for partene til å forsøke å løse tvisten før saksanlegg, både gir en bedre utnyttelse av domstolsressurser og kan gi lavere kostnader for partene. Gjennom forliksrådsmekling, forslaget om utenrettslig mekling og muligheten for å bringe saken inn for en utenrettslig nemnd vil partene etter komiteens oppfatning ha gode muligheter til å løse tvisten utenfor domstolene.

6. FORLIKSÅRÅDENES KOMPETANSE OG SAKSBEHANDLING

6.1 Sammenheng

6.1.1 *Forliksrådets kompetanse*

Før det reises søksmål for tingretten, er hovedregelen at motparten skal innkalles til mekling i forliksrådet. Men det er mange unntak fra hovedregelen. Når saksgangen ikke leder fram til enighet mellom partene, har forliksrådet i mange av tilfellene kompetanse til å avsi dom. Når domsforhandling er gjennomført, skal forliksrådet likevel unnlate å pådømme saken dersom det finner at saken er så vanskelig eller så lite opplyst at den ikke egner seg til å bli pådømt i forliksrådet.

6.1.1.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget mener at forliksrådene ikke bør bygges ut til å bli ordinære domstoler ledet av en jurist. Det bør heller ikke anses som realistisk å styrke sekretariatsfunksjonene med jurister. Det administrative ansvaret for forliksrådene bør overføres fra kommunene til staten ved Domstolsadministrasjonen. Utvalget anser det også ønskelig å gå over til større forliksrådskretser, som vil gjøre det mulig med faste og profesjonelle sekretariater. Forliksrådsmedlemmene bør være direkte eller indirekte valgt av kommunestyrene. Fortsatt bør forliksrådet bestå av tre medlemmer når det holdes møte i den enkelte sak.

Med bakgrunn i den brukerundersøkelse som ble gjort for utvalget, har det konkludert med at tilbudet om mekling bør opprettholdes som et første ledd i behandlingsskjeden for sivile saker. Spørsmålet blir om slik mekling skal være obligatorisk eller frivillig. Utvalget er kommet til at det ikke i noen saker bør være nødvendig å reise sak for forliksrådet for å kunne reise sak for tingretten.

Farskaps- og nedstammingsaker kan ikke forlikes og bør ikke behandles i forliksrådet. I flere andre saker hvor partene ikke har fri rådighet, bør det fortsatt ikke skje forliksrådsbehandling. Saker etter ekteskapsloven og barneloven bør fortsatt ikke behandles i forliksrådet. Derimot bør det ikke opprettholdes unntak for saker om det økonomiske oppgjøret mellom ektefeller. Saker om oppsigelse og avskjed bør ikke føres for forliksrådet. Saker om immaterialrettigheter vil gjennomgående være for vanskelige og bør derfor ikke gå for forliksrådet.

Når en sak har vært realitetsbehandlet i tvistenemnd, går utvalget inn for at forliksrådet fortsatt skal være avskåret fra å behandle tvisten dersom nemndas vedtak er bindende for partene uten å bringe den inn for domstolene. Under tvil går utvalget inn for at forliksrådet fortsatt skal kunne behandle saker som er realitetsbehandlet i andre tvistenemnder, og hvor det i lov er bestemt at nemndbehandlingen gir

grunnlag for å bringe tvisten direkte inn for tingretten. Det hender at det oppstår ønske om å bringe en sak inn for tvistenemnd eller klageordning etter at saken er brakt inn for forliksrådet. Utvalget går inn for at forliksrådet da må innstille saken dersom tvisten bringes inn for nemnd som kan treffe bindende vedtak.

Utvalget foreslår en sterk innskrenkning i forliksrådets kompetanse til å avsi dom. Utvalgets flertall går for det første inn for at forliksrådet bare i to situasjoner skal kunne avsi dom etter krav fra klageren alene; ved å avsi fraværdom, og i saker om pengekrav der motparten bare gjør gjeldende manglende betalingsevne eller åpenbart uholdbare innsigelser. Utvalget er samlet om at forliksrådet fortsatt bør kunne avsi dom når begge parter samtykker. Når forliksrådets kompetanse til å avsi dom blir vesentlig begrenset, mener utvalget at det ikke er naturlig å regne forliksrådene blant de alminnelige domstoler.

6.1.1.2 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

Departementet ser særlig to trekk ved forliksrådernes funksjon i dag som gir grunn til fortsatt å kanalisere mange saker dit: En stor andel av sakene får sin endelige løsning gjennom behandlingen i forliksrådet. Løsning i forliksrådet er mye billigere enn i tingretten, både for partene og for samfunnet. I tillegg legger departementet også vekt på at forliksrådene mange steder i landet gir et langt mer desentralisert tvisteløsningsstilbud enn det tingrettene kan gi.

Hvilke oppgaver forliksrådet bør ha må ses i sammenheng med forliksrådernes saksbehandling og organisering. I forliksrådet skal det ikke foregå annen saksforberedelse mellom tilsvar og rettsmøte enn at partene innkalles til møtet. Rettsmøtet foregår enda mindre forbundet, og det er klare begrensninger i hvilken bevisføring som der kan skje utenom dokumentgjennomgang. Departementet er enig med utvalget i at forliksrådet ikke bør gjøres til et fagdommerorgan, og at det ikke bør forutsettes noen styrking av rådets juridiske kompetanse ved ansettelse av jurister i sekretariatet for det enkelte forliksråd.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag og vurderinger av saker som ikke bør kunne behandles i forliksrådet. Forliksrådet bør ikke behandle saker der retten har et selvstendig ansvar for sakens opplysning. Departementet er videre enig i at det bør gjelde unntak der det etter loven fins særskilte meklingsordninger, og der et annet organ har truffet avgjørelse som kan bli tvangskraftig på samme måte som dommer. Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at saker om det økonomiske oppgjøret mellom ektefeller skal kunne behandles i forliksrådet.

Spørsmålet om hvilke saker forliksrådsbehandling bør være obligatorisk for, bør etter departementets mening først og fremst avgjøres ut fra en vurde-

ring av i hvilke sakstyper og situasjoner det er utsikt til at behandlingen vil føre til en løsning av saken. Departementet ser det likevel som aktuelt å stille krav om behandling i forliksrådet for en sakstype selv om det ikke framstår som mest sannsynlig at en sak av typen vil bli løst der. En tingrettsbehandling vil nemlig som oftest koste både det offentlige og partene flere ganger det en forliksrådsbehandling koster.

Departementet anser det unødvendig med forliksrådsbehandling når utenrettslig mekling er gjennomført. Departementet ser dog ikke grunn til å gjøre unntak for saker der det er foretatt annen mekling under ledelse av en utenforstående tredjeperson. Departementet finner ikke tilstrekkelig grunn til å gjøre unntak fra en plikt for forliksrådsbehandling når en tvist forges har vært meklet i konfliktrådet.

Har grundige forhandlinger ikke ført fram, er det som oftest liten utsikt til minnelig løsning i forliksrådet. Særlig gjelder dette når det har deltatt advokater på begge sider. Men dom i forliksrådet kan være en realistisk mulighet for å få saken løst hvis ikke saksforholdet eller rettsspørsmålet er for komplisert. Departementet mener disse momentene bør være utslagsgivende når tvistebeløpet er lite.

For tvister som har vært til realitetsbehandling i utenrettslige nemnder som er offentlig godkjent etter særskilt lovbestemmelse, foreslår departementet at det ikke skal gjelde noe krav om behandling i forliksrådet før det blir reist sak for tingretten. Departementet er kommet til at det også bør gjelde andre utenrettslige nemnder dersom den som blir innstevnet til tingretten, har gitt sitt samtykke til nemndbehandlingen. Departementet går også inn for å videreføre gjeldende lovregler om at det inntre litispensivirkning av at en tvist bringes inn for en av de lovforankrede tvistenemndene.

Er en sak der nemndbehandling gjør forliksrådsbehandling unødvendig, allerede brakt inn for forliksrådet, bør det etter departementets syn være adgang til å kreve behandlingen i forliksrådet innstilt dersom ønsket om å få saken nemndbehandlet settes fram av klagemotparten senest en uke før rettsmøtet i forliksrådet.

Departementet er kommet til at forliksrådsbehandling i utgangspunktet bør være nødvendig i alle saker som kan behandles der og ikke er unntatt ovenfor. Det bør også gjøres unntak når begge parter er representert ved advokat, og tvistesummen er over 125 000 kroner.

Departementets forslag til avgrensning av saker som må behandles i forliksrådet, vil neppe føre til noen vesentlig endring i antall saker som blir brakt til tingretten. Trolig vil antallet bli noe redusert.

Departementet foreslår at forliksrådet skal ha en begrenset domsmyndighet etter begjæring fra én part.

Dette er i samsvar med den vurdering som ble gjort av Regjeringen og Stortinget i Ot.prp. nr. 43 (2003-2004) og Innst. O. nr. 90 (2003-2004). Er tvistesummen over et visst beløp, bør forliksrådet ha domskompetanse i formuessaker bare når begge parter samtykker. Departementet finner det for tiden passende å sette dette skjæringspunktet til 125 000 kroner.

Departementet er ikke enig i en påstand om at påregnelige feil ved forliksrådsdommer vil innebære en systemfeil som vil stride mot EMK. Selv om forliksrådets behandling i mange tilfeller ikke oppfyller alle krav i konvensjonen, betyr ikke det at det norske domstolssystemet ikke oppfyller konvensjonens krav. Det avgjørende er etter departementets mening særlig at partene har en ubetinget rett til å bringe tvisten videre inn til tingretten.

Departementet går ikke inn for å sette som vilkår for domskompetansen at forliksrådets medlemmer er enige om sakens utfall. Det bør bare kreves at forliksrådet enstemmig kommer til at det foreligger grunnlag for å treffe en avgjørelse.

Departementet er enig med utvalget i at forliksrådene ikke bør betegnes i domstoloven som en av de alminnelige domstoler. Forliksrådene bør imidlertid fortsatt regnes som en domstol. I samsvar med dette følger departementet opp utvalgets forslag om å omtale forliksrådene i domstoloven § 1, ikke som en av de alminnelige domstoler, men som en meklingsinstusjon med begrenset domsmyndighet.

6.1.2 Saksbehandlingen i forliksrådet

6.1.2.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget går inn for en viss skjerping av dagens krav til en forliksklage. Som et minimum skal den inneholde de faktiske forhold som kravet direkte bygger på. Utvalget foreslår at det alltid skal gis pålegg om tilsvarende svar. Bestemmelsen om at innklagede skal gis anledning til å kreve mekling selv om kravet godtas, foreslås opprettholdt.

Utvalget foreslår en ny regel om at lederen av forliksrådet skal ha kompetanse til å avsi dom når det foreligger forfall på grunn av manglende tilsvarende svar eller innklagede har godkjent klagerens påstand. Forutsetningen er at det ikke er tvil om avgjørelsen.

Utvalget foreslår flere bestemmelser om saksbehandlingens varighet. For det første skal møte til behandling av saken holdes innen tre måneder etter at klagen ble inngitt. For det annet skal hver av partene kunne bringe saken inn for tingretten dersom saken ikke er avsluttet innen seks måneder etter at klagen ble inngitt. For det tredje skal hver av partene kunne kreve saken innstilt dersom den ikke er opptatt til doms eller forlik inngått innen tre timer etter at behandlingen i møte tok til.

Forlikshandlingene bør foregå etter retningslinjene for rettsmøter ellers. Utvalget foreslår ikke å videreføre de spesielle direktivene i gjeldende lov om at forliksrådet skal gi uttrykk for sine oppfatninger når det har gjort seg opp en bestemt mening. Utvalget ser ikke grunn til å videreføre dagens regel om oppdeling av møte mellom forliksmekling og domsforhandling.

De alminnelige hensyn som taler for offentlighet i rettspleien tilsier at møtene i forliksrådet er offentlige. Utvalget er kommet til at forliksrådet ikke bør gis anledning til å lukke dørene selv om partene gir samtykke.

6.1.2.2 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

Departementet er enig med utvalget i at det bør gjelde én norm for utformingen av alle typer forliksklager. Departementet ser likevel ikke grunn til å skjerpe kravene mer enn utvalget foreslår. Departementet er enig med utvalget i at tilsvarsfristen normalt bør settes til to uker. Departementet ser ikke tilstrekkelig grunn til å videreføre regelen om at innklagede skal kunne kreve mekling selv om kravet godtas. Det foreligger ikke da noen egentlig tvist, men betalingsvansker hos innklagede, og det foreligger mindre behov for mekling enn i andre saker.

Departementet ser positivt på utvalgets forslag om frister for gjennomføring av saksbehandlingen. På denne bakgrunn går departementet inn for utvalgets forslag om at møte i saken skal holdes før det er gått tre måneder fra forliksklagen ble forkynt. Når forkynning først har skjedd, antar departementet at det bare sjelden vil være vanskelig for forliksrådet å få avsluttet saken i løpet av tre måneder. Dersom det går lengre tid, bør en part ha rett til å avslutte forliksrådsbehandlingen straks ved å bringe saken inn for tingretten ved stevning.

Departementet slutter seg også til utvalgets forslag om at en part kan kreve forliksrådsbehandlingen innstilt etter at rettsmøtet har vart i mer enn tre timer. For det tilfelle at det vil være formålstjenlig å fortsette forhandlingene i et nytt møte, foreslår departementet at forliksrådet kan beslutte dette. Det vil ellers stå partene fritt å samtykke i at forhandlingene fortsetter ut over tre timer dersom både de og forliksrådet finner det hensiktsmessig.

Departementet har også videreført utvalgets forslag om at behandlingen skal kunne innstilles allerede etter at tilsvar er innkommet. Når det er liten sannsynlighet for løsning, bør det være mulig å stoppe videre saksbehandling.

Departementet er enig med utvalget i at det fortsatt bør gjelde den ordning at det i samme møte både mekles og forhandles om hva en eventuell dom bør gå ut på. Praktiske hensyn taler for at loven ikke skal legge opp til en deling av rettsmøtet i mekling og

eventuell domsforhandling. Når det ikke lenger trekkes noe bestemt skille mellom mekling og domsforhandling, må reglene om offentlighet være de samme for begge funksjoner. Departementet anser det uaktuelt å innføre en regel som ville innebære domsforhandling for lukkede dører, og er enig med utvalget i at hovedregelen skal være at møter i forliksrådet er offentlige (åpne). Unntakene fra offentlighet bør ikke være andre enn dem som gjelder for alle rettsmøter i domstolene. Departementet er også enig med utvalget i at partene ikke bør kunne gjøre avtale om unntak fra offentlighet under meklingen.

Departementet foreslår - som utvalget - at partene skal ha adgang til med bindende virkning å frasi seg retten til å kreve dom i saken. Partene bør kunne oppnå to virkninger av et slikt frafall - at møtet kan gå for lukkede dører, og at forliksrådet blir stilt friere til å opptre under meklingen i forhold til partene.

6.1.3 *Prosessfullmektiger og medhjelpere*

6.1.3.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS VURDERINGER

Når det gjelder spørsmålet om prosessfullmektiger og medhjelpere, tar utvalgets flertall utgangspunkt i at parter skal ha rett til å la seg representere etter eget valg. Flertallet er kommet til at det bør legges avgjørende vekt på betenkelighetene ved å nekte bruk av advokat. Gjeldende regel om å varsle motparten om bruk av advokat bør opprettholdes. Mindretallet ønsker å forby bruk av advokat og annen profesjonell bistand under meklingen.

De alminnelige vilkår for å tilkjenne en part erstatning bør fortsatt gjelde. Dersom sakskostnadene erstattes, bør det for det første omfatte utgifter til rettsgebyr. Utgifter til retts hjelp under saksforberedelsen erstattes med et beløp som maksimalt utgjør fire ganger rettsgebyret. Parter med personlig møteplikt bør også få erstattet reiseutgifter. Flertallet ønsker å begrense erstatningen av øvrige sakskostnader til et beløp inntil et halvt rettsgebyr for hver møtedag. Mindretallet kan bare støtte dette forslaget dersom advokater nektes å være prosessfullmektig eller rettslig medhjelper.

6.1.3.2 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

Departementet er enig med utvalget i at det er ønskelig at partene møter personlig i forliksrådet. Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å la partenes personlige møteplikt gjelde i kommunen og nabokommunene. Departementet ser ikke grunn til å gjøre unntak fra den personlige møteplikten for saker som bare gjelder inkassokostnadene.

Departementet kan i det vesentlige slutte seg til utvalgets begrunnelse for å la advokater møte som prosessfullmektig i forliksrådet. Til støtte for lovforslaget om prosessfullmektiger under møte i forliksrådet, vil departementet særlig framheve disse momen-

tene: For det første bør det foreligge sterke grunner for å fravike hovedregelen i loven om at en part kan la seg representere av en prosessfullmektig. For det annet inneholder lovforslaget elementer som vil være viktige bidrag til å holde kostnadene med den samlede forlikradsbehandlingen på et lavt nivå. For det tredje er det viktig at forlikrådet kan utøve sin meklerrolle mest mulig effektivt.

6.1.4 Overprøving av forlikrådets avgjørelser

Etter gjeldende rett kan forlikrådets dommer ankes til tingretten. Forlikrådets uteblivelsesdommer kan angripes ved begjæring om oppfriskning innen en måned. Overfor uteblivelsesdommer i forlikrådet gjelder dessuten den særordning at dommen i stedet kan ankes innen samme frist. Forlikrådets avgjørelser om sakskostnader kan påkjæres særskilt.

Utvalget foreslår å endre reglene som innebærer at oppfriskning av uteblivelsesdommer kan føre til ny behandling i forlikrådet. I stedet bør saken bringes inn til tingretten ved stevning. Beslutninger om saksbehandlingen bør ikke kunne bringes inn for tingretten. Om spørsmålet om avvisning blir brakt inn for tingretten, bør også sakens realitet bli behandlet der dersom tingretten mener det er feil å avvise. Anføres det derimot at forlikrådet har overskredet sin kompetanse ved retting av avgjørelser, bør dette kunne overprøves uten at det er nødvendig å ta ut stevning for tingretten.

Departementet kan i det vesentlige slutte seg til utvalgets synspunkter. Departementet er enig i at det ikke lenger bør være anledning til å begjære oppfriskning mot forsømmelser i forlikrådet. Om det er grunn til å endre forskriftene om forkynning av forlikradsdokumenter, vil bli vurdert nærmere av departementet. Uavhengig av utfallet av den vurderingen går departementet inn for at uteblivelsesdommer bare skal kunne overprøves ved å ta ut stevning for tingretten.

6.2 Komiteens merknader

Komiteen mener tvister i utgangspunktet bør løses på et lavest mulig domstolsnivå, og aller helst i minnelighet der dette er mulig. Forlikrådene har vist at de er viktige bidrag til å få løst tvister på en hensiktsmessig måte. Avgrensningen av saker som vil bli behandlet i forlikråd anses som rimelig balansert. Komiteen ønsker likevel at Regjeringen følger utviklingen slik at en sikrer en bred mulighet til å behandle saker i forlikrådet der partene ønsker dette.

Komiteen har merket seg at forlikrådene ser fristen i § 6-5 første ledd om at møte skal holdes tre måneder etter at klagen ble inngitt, som nærmest umulig å gjennomføre i enkelte tilfeller. Spesielt problematisk kan en slik frist være i forbindelse med ukjent forkynningsadresse og ferieavviklinger. Ko-

miteen har forståelse for dette og ønsker ikke at tvisteloven skal fremstå med frister som ikke etterleveres. Samtidig er det viktig for komiteen at en tilstreber en så effektiv saksavvikling som mulig. En frist på tre måneder vil for det alt vesentlige være mulig å etterleve, men den bør nok modereres noe. Komiteen ser at en mer smidig regel som inneholder den samme intensjon, vil være at møtet bør holdes innen tre måneder fra inngitt klage.

Komiteen fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

"Tvisteloven § 6-5 første ledd andre punktum skal lyde:

Møtet bør holdes innen tre måneder etter at klagen ble inngitt."

7. UTENRETTLIG MEKLING

7.1 Sammendrag

Utenrettslig mekling er mekling mellom partene i en rettsvist utenfor domstolene. Mekling utenfor domstolene kan ha mange forskjellige former og foregå i ulike situasjoner og på ulike arenaer. Tvistemålsloven har ingen regler om tvisteløsning utenfor domstolene.

Når tvistemålsutvalget tar opp spørsmålet om regulering av utenrettslig mekling i tvisteloven, har det sin bakgrunn i at det har vokst fram enkelte meklingsinstitusjoner som gjennom prinsipper som ligner rettsmekling, søker å oppnå enighet mellom partene. Utvalget ser det ikke som domstolenes oppgave å tilby slik utenrettslig mekling. Utvalget mener imidlertid at det er grunn til å åpne for at private parter kan henvende seg til den lokale domstol med anmodning om å få oppnevnt en rettsmekler fra domstolens utvalg for rettsmeklere. Utvalget mener videre at det bør lages et standard regelsett som parter kan avtale skal komme til anvendelse ved mekling dem imellom. Utvalget foreslår at partene kan avtale utenrettslig mekling i tvist som er oppstått, og at avtalen skal være skriftlig.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag til regler for avtale om utenrettslig mekling og begrunnelsen for det. Lovforslagets regler skal i stor utstrekning kunne fravikes ved avtale og kan derfor lett innarbeides i og tilpasses eksisterende ordninger. Departementet foreslår at utenrettslig mekling etter reglene i tvisteloven kan komme i stedet for mekling i forlikrådet. Departementet går ikke inn for at avtale om utenrettslig mekling skal suspendere foreldelsesfristen.

Departementet foreslår at en avtale om utenrettslig mekling etter tvistelovens regler skal være skriftlig. Selv om det ikke foreligger en skriftlig avtale, må utenrettslig mekling etter reglene likevel anses avtalt

hvis partene inngir seg på mekling etter tvisteloven ved skriftlig å anmode retten om å oppnevne mekler etter reglene, eller det før eller under meklingen klart framgår at det er tvistelovens regler om utenrettslig mekling som gjelder. En skriftlig avtale om utenrettslig mekling er ikke et hinder for å ta ut forliksklage eller stevning, slik en avtale om voldgift er.

Etter utvalgets lovutkast kan en avtale om utenrettslig mekling først inngås når tvisten er oppstått. Departementet antar at særlig i forretningsforhold kan en forhåndsavtale være praktisk. Det kan imidlertid være uheldig om en part blir bundet unødig i en framtidig tvist som parten ikke har oversikt over på avtaletidspunktet, og departementet mener at dette bør veie tyngst i forhold til forbrukere. Departementet foreslår derfor at en forhåndsavtale om utenrettslig mekling ikke skal være bindende for en forbruker.

7.2 Komiteens merknader

Komiteen vil understreke betydningen av utenrettslig mekling og slutter seg til departementets forslag. De nye reglene vil etter komiteens oppfatning gi utenrettslig mekling større legitimitet, de vil virke som en kvalitetsgaranti overfor brukerne dersom de blir innarbeidet i meklingsavtalen og de kan bidra til å initiere nye meklingstilbud. Komiteen vil særlig trekke frem at partene skal kunne avtale fremgangsmåten for meklingen. Utover dette vil komiteen vise til departementets vurderinger.

8. ORDINÆR MEKLING, RETTSMEKLING OG RETTSFORLIK

8.1 Sammendrag

8.1.1 *Alternativ tvisteløsning i domstolene - alminnelige reelle hensyn*

Utvalget tar utgangspunkt i at det regulært ikke er noen fordel for partene at tvister blir løst ved dom framfor ved mekling og forlik eller på en annen måte som i mindre grad tilspisser forholdet mellom partene enn domstolsprosessen. For partene kan det ha en betydelig egenverdi selv å ha vært med på å utforme og godta en løsning på en rettsvist.

Minnelig løsning er ikke ønskelig i alle situasjoner. Iblant er det viktig å få en avgjørelse ut fra behovet for rettsavklaring. Mekling kan videre være betenkelig hvis partenes ressurser i meklings situasjonen er for ulik. Utvalget trekker fram som et hensyn av vekt at mekling for partene kan lede til forgjeves bruk av ressurser og medføre at en endelig løsning av konflikten blir forsinket.

Utvalget konkluderer med at forlik generelt er en god måte å løse rettsvister på, og at det bør legges opp til en saksbehandling som muliggjør inngåelse av forlik når sakens karakter tilsier det.

Departementet slutter seg til utvalgets drøftelse av ulike hensyn knyttet til alternative måter å løse en rettsvist på innenfor domstolene.

8.1.2 *Ordinær mekling*

Tvistemålsloven § 99 gir en generell regel om at retten kan mekle mellom partene på ethvert trinn av saken. Det er uklart i hvilken utstrekning dommeren kan tilkjenne gi sannsynlig utfall av saken dersom den kommer til pådømmelse. Dommeren kan uansett ikke gå så langt at det fører til inhabilitet.

Utvalget foreslår å videreføre regelen om at domstolene kan forsøke mekling på ethvert trinn av saken. Utvalget foreslår å lovregulere hvordan meklingen skal foregå og dommerens rolle i meklingen. Retten skal ikke kunne holde separate møter med hver part eller motta opplysninger som ikke kan gjøres kjent for alle parter. Etter utkastet skal retten ikke kunne sette fram forslag til løsning, gi råd til partene eller gi uttrykk for synspunkter som er egnet til å bringe retten i en inhabilitetssituasjon.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at retten på ethvert trinn av saken skal vurdere muligheten for å få løst tvisten ved forlik. Departementet er også enig i at meklings innhold lovreguleres. Dommerne må ikke stille seg slik de kan bli inhabile til å fortsette i saken og avsi dom. Departementet er på denne bakgrunn enig med utvalget i at det ikke skal være anledning til å ha separate møter med partene.

Departementet forstår utvalgets forslag slik at det ikke er noe absolutt forbud mot å sette fram forslag, gi råd eller gi uttrykk for synspunkter så lenge det gjøres på en måte som ikke er egnet til å svekke partenes tillit til rettens upartiskhet. Departementet er enig i at retten må kunne peke på ulike hensyn partene bør ta i betraktning ved vurderingen av et forlik, eller gi råd om den tekniske utformingen av et forlik. Retten må også kunne antyde mulige praktiske mellomløsninger i forhold til partenes egne forslag, herunder løsninger som partene ikke kan oppnå i en dom.

Departementet er ikke enig i at partene skal kunne be om forslag og synspunkter som går så langt at retten kan bli inhabil til å behandle saken videre. Hvis partene ønsker en dyperegående mekling, må det skje som rettsmekling.

8.1.3 *Rettsmekling*

Tvistemålsloven § 99 a gir hjemmel for forsøksordning om "utvidet mekling" i saker som er brakt inn for domstolene. Forsøksordningen trådte i kraft 1. januar 1997. På vegne av Tvistemålsutvalget og Justisdepartementet er forsøksordningen med rettsmekling blitt evaluert for å gi grunnlag for å vurdere spørsmålet om en ny tvistelov bør ha en permanent

rettsmeklingsordning. Hovedkonklusjonen i evalueringsrapporten er positiv (NOU vedlegg 3 s. 1207).

8.1.3.1 EN PERMANENT RETTSMEKLINGSORDNING I NY TVISTELOV

Departementet er enig med utvalget i at rettsmeklingsordningen bør bli en permanent del av tvisteloven. Rettsmekling vil i denne sammenhengen være et virkemiddel til å forlike tvister under domstolsbehandlingen, i tillegg til ordinær mekling. Departementet er enig med utvalget i at det er grunn til å tro at en velfungerende rettsmeklingsordning på sikt vil lede til at flere saker forlikes. Som utvalget foreslår bør rettsmekling være et alternativ både i allmennprosessen og småkravprosessen.

8.1.3.2 SAKSTYPER EGNET FOR RETTSMEKLING

Tvistemålsutvalget mener at i prinsippet kan de fleste sakstyper, forutsatt at partene har fri rådighet i den forstand at de kan inngå avtale om rettsforholdet, være egnet for rettsmekling. Om rettsmekling i saker hvor det offentlige er part, skriver utvalget (utredningen s. 226):

"Det kan ikke generelt sies at rettsmekling er lite aktuelt i saker hvor det offentlige er part ... Å utforme et generelt unntak fra rettsmekling for tvister hvor det offentlige er involvert, kan det derfor ikke være grunnlag for ..."

I tvister som reiser spørsmål av betydning utenfor den konkrete sak, typisk om regelforståelse, vil én eller begge parter kunne ha et særlig behov for å få tvisten løst ved dom. For slike saker bør domstolene ikke legge opp til rettsmekling.

Utvalget ser ikke grunn til å lovfeste noen regel om at rettsmekling skal begrenses til bestemte sakstyper, ut over et generelt krav om at det rettsforhold som er tvistegenstand, må være undergitt fri rådighet.

Departementet er enig i utvalgets vurderinger og konklusjon. Retten må i hvert enkelt tilfelle vurdere om den konkrete sak er egnet for rettsmekling.

8.1.3.3 HVILKE DOMSTOLER SKAL TILBY RETTSMEKLING?

Tvistemålsutvalget foreslår at både førsteinstansene og lagmannsrettene bør omfattes av ordningen. Utvalget foreslår at også Høyesterett skal være omfattet. Utvalget drøfter om rettsmekling skal være et tilbud ved forlikrådsbehandling, men konkluderer klart mot dette.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag. Når det gjelder Høyesterett, er det lite tenkelig at partene er interessert i rettsmekling på dette tidspunkt i prosessen, men det er likevel ikke grunn til å utelukke muligheten. Departementet slutter seg også til utval-

gets drøftelse og konklusjon om at det ikke skal tilbys rettsmekling i forlikrådet.

8.1.3.4 HVEM SKAL VÆRE RETTSMEKLER? UTVALG AV RETTSMEKLERE

Ifølge evalueringsrapporten har eksterne meklere ikke vært benyttet i evalueringsperioden. Utvalget viser til at det bare i meget få tilfeller har vært brukt andre enn dommere. Der eksterne rettsmeklere har vært brukt har erfaringene vært gode.

Tvistemålsutvalget foreslår å beholde ordningen med at domstolens dommere eller en utenforstående med innsikt i rettsmekling eller i de tvistepunkter saken reiser, kan være rettsmekler. Utvalget mener at det er vist alt for stor tilbakeholdenhet med å benytte eksterne rettsmeklere under forsøksordningen. Utvalget mener at den enkelte domstol bør ha et utvalg av personer som kan brukes som rettsmeklere. Domstollederen bør sette sammen dette utvalget. Utvalget foreslår at retten med partenes samtykke kan oppnevne en hjelper for rettsmekleren.

Departementet er enig i utvalgets forslag om å videreføre ordningen med at domstolens dommere skal kunne være rettsmeklere. Bruk av dommeren som rettsmekler gir også mest effektiv utnyttning av den tiden dommeren allerede har brukt i saksforberedelsen.

Departementet er videre enig i at også andre enn dommere bør kunne være rettsmeklere, og at domstollederen skal sette opp et utvalg av rettsmeklere. Utvalget bør bestå av personer med innsikt og erfaring på forskjellige saksfelter som domstolen har til behandling, og som har de personlige egenskaper som en rettsmekler bør ha. Departementet er enig med utvalget i at det er ønskelig å bruke andre enn dommere som rettsmeklere i langt større utstrekning enn det er skjedd i forsøksordningen. Men til forskjell fra utvalget foreslår departementet at partene selv skal dekke kostnadene til ekstern rettsmekler.

Departementet slutter seg også til utvalgets forslag om at retten kan oppnevne en hjelper for rettsmekleren. Siden partene må dekke utgiftene til hjelperen, bør det bare kunne skje med partenes samtykke.

Departementet er enig i at det må oppstilles visse formelle kvalifikasjonskrav i form av opplæring og erfaring i rettsmekling for utvalg av rettsmeklere, og foreslår en forskriftshjemmel for dette formål.

8.1.3.5 AVGJØRELSEN OM RETTSMEKLING

Utvalget foreslår å videreføre at retten beslutter rettsmekling. Det bør være klart om det skal foregå en regulær mekling eller rettsmekling. Utvalget foreslår derfor at rettsmekling forutsetter en formell beslutning. Ved avgjørelsen skal retten blant annet legge vekt på partenes holdning til rettsmekling. Men

forslaget innebærer at retten i prinsippet kan beslutte rettsmekling mot partenes vilje.

Departementet er enig i at rettsmekling må forutsette en formell beslutning fra rettens side. Departementet er også enig i at retten som klar hovedregel ikke skal kunne beslutte rettsmekling mot partenes vilje. Departementet er likevel enig med utvalget i at det formelt bør være mulig for retten å beslutte rettsmekling selv om en eller begge partene er negative til det. Men som utvalget understreker må dette være i helt spesielle unntakstilfeller.

8.1.3.6 RETTSMEKLINGENS INNHOLD - RETTSMEKLERENS ROLLE

Utvalget foreslår en bestemmelse hvor rettsmekleren skal kunne sette fram konkrete forslag til løsning av tvisten og gi uttrykk for styrke og svakheter i partenes argumentasjon.

Departementet foreslår at rettsmeklingen skal gå ut på å tilrettelegge for kommunikasjon mellom partene og hjelpe dem til å finne en løsning ut fra deres interesser. Departementet er enig i at mekleren må kunne gi uttrykk for styrke og svakhet i partenes argumentasjon.

Når det gjelder rettsmeklerens mulighet til å sette fram forslag til løsning, foreslår departementet å dempe rettsmeklerens rolle noe i forhold til utvalgets forslag. Det er i utgangspunktet partene selv som bør finne fram til løsning av tvisten, og meklerens rolle er å bistå partene å finne fram til denne. Rettsmekleren bør også kunne peke på forslag til minnelig løsning. Det kan være naturlig at rettsmekleren bistår partene i å utvikle forslag til løsning basert på partenes egne forslag. Også der partene selv ikke har satt fram løsningsforslag, bør rettsmekleren kunne peke på en mellomløsning basert på det partene særlig har vært opptatt av under meklingen. Rettsmekleren må være varsom med å uttrykke seg på en måte som partene kan oppfatte som uttrykk for hva en dom i saken sannsynligvis vil gå ut på. Evalueringen gir grunn til anta at selvstendige forslag til løsning fra mekleren lett kan bli oppfattet som domsprgnose og dermed også som et visst press fra meklerens side.

Rettsmekleren bør i utgangspunktet ikke stå som garantist verken for rettslig riktig eller rimelig forlik. Meklingsprosessen og meklerens opptreden bør i størst mulig grad gjennomføres slik at partene opplever at en eventuell løsning er deres egen, og at de selv er ansvarlig for den. Rettsmekleren må kunne reagere hvis partene legger opp til en løsning som innebærer ulovlige forhold.

Mekleren må i alle saker påse at meklingsprosessen ivaretar begge parter, og ha et spesielt ansvar for den svake part hvis det rettsmekles i saker med ulikt styrkeforhold mellom partene.

8.1.3.7 BØR EN RETTSMEKLER PÅDØMME SAKEN?

Utvalget mener det må være klart at rettsmekleren som alt overveiende hovedregel ikke kan fortsette behandlingen av saken og eventuelt også pådømme den. Utvalget drøfter om partene skal gis anledning til å be om at rettsmekleren skal kunne pådømme saken på det grunnlag som foreligger etter rettsmeklingen. Utvalget konkluderer under tvil med at det ikke bør åpnes for at en dommer som har vært rettsmekler, også fortsetter som dommer i saken etter forgjeves mekling. Utvalget mener at de alminnelige habilitetsbetraktninger som ligger bak forslaget om at dommeren ikke kan delta i den videre behandling, bør ha som konsekvens at en dommerfullmektig som dommeren har tilsynsansvar for, ikke skal kunne overta saken uten at partene gir samtykke.

Departementet foreslår å videreføre forsøksordningens regel, slik at partene i fellesskap kan be om at den dommer som har stått for rettsmeklingen, pådømmer saken dersom også vedkommende dommer selv finner det ubetenkelig. Departementet er enig med utvalget i at dommeren ikke skal ha anledning til å pådømme saken på grunnlag av rettsmeklingen. Departementet foreslår at saken kan overføres til en dommerfullmektig uten partenes samtykke, selv om dommeren som har tilsynsansvar, er utelukket fra å fortsette på grunn av rettsmeklingen. Årsaken til dommerens inhabilitet i dette tilfellet er uproblematisk i forhold til dommerfullmektigen.

8.1.3.8 UTGIFTENE TIL RETTSMEKLINGEN

Utvalget foreslår som hovedregel at partene ikke skal belastes med utgiftene til rettsmekler eller hjelper som ikke er dommer ved domstolen. Utvalget foreslår konkret at godtgjøringen til ekstern rettsmekler og hjelper skal fastsettes etter satsene for fri sakførsel. Bare hvor rettsmekleren etter avtale oppnår en godtgjøring som ligger over satsene for fri sakførsel, vil utvalget åpne for å la partene bære utgiftene.

Departementet er enig i at retten skal fastsette godtgjøring til ekstern rettsmekler etter satsene for fri sakførsel, med mindre retten, partene og rettsmekleren avtaler en annen godtgjøring. Departementet foreslår å videreføre hovedregelen i forsøksordningen om at partene skal dekke utgiftene til eksterne rettsmeklere. Partene bør hefte for utgiftene til ekstern rettsmekler i fellesskap.

I forsøksordningen var det forutsatt at opplæring av eksterne meklere skulle dekkes av den enkelte. Departementet mener imidlertid at staten bør dekke rimelige utgifter til opplæring ved at eksterne meklere følger kurs i rettsmekling på linje med domstolens dommere.

8.1.3.9 RETTSMEKLING OG ADVOKATBEVILLING

Etter gjeldende rett må en advokatfullmektig ha prosedert tre hovedforhandlinger i sivile saker av et visst omfang for å oppnå advokatbevilling. Tvistemålsutvalget har fått tilbakemeldinger om at denne regelen skaper problemer med å få løst rettssaker gjennom minnelige ordninger:

"Det utvalget finner grunn til å påpeke, er at en gjennomført rettsmekling bør telle på like linje med en gjennomført hovedforhandling, og at advokatforskriften bør endres slik at en gjennomført rettsmekling teller på linje med en gjennomført hovedforhandling."

Departementet tar ikke stilling til problemstillingen nå. Problemstillingen vil bli gjenstand for en nærmere vurdering i forbindelse med departementets oppfølging av Advokatkonkurranssutvalgets utredning i NOU 2002:18 Rett til rett.

8.1.4 *Andre former for alternativ tvisteløsning innenfor domstolene*

Departementet er enig med utvalget i at det ikke er behov for flere alternative tvisteløsningsmetoder innenfor domstolene enn mekling og rettsmekling. Departementet går ikke inn for at det innenfor rettsmeklingsordningen skal kunne legges opp til en behandling som ligner på en minitrial. En slik behandling vil bli mer ressurskrevende enn det som er forutsetningene ved rettsmekling.

8.1.5 *Rettsforlik*

Det følger av § 286 første ledd at et rettsforlik har virkning som rettskraftig dom. Det innebærer at forliket har rettskraftvirkning slik at kravet ikke kan gjøres til gjenstand for nytt søksmål, og at det skal legges til grunn i andre sammenhenger hvor det har betydning. Forlik etter rettsmekling kan også inngås som rettsforlik.

8.1.5.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget mener det er klart at rettsforlik må være utstyrt med tvangskraft, men at det er mer tvilsomt om rettsforlik også skal ha rettskraft. Utvalget konkluderer med at rettsforlik fortsatt bør ha rettskraft, men at adgangen til å få prøve om forliket er ugyldig etter avtalerettslige regler, må utvides. Utvalget mener at dette kan skje ved gjenåpning, men at den beste løsningen er å innføre regler om adgang til å anlegge nytt søksmål om gyldigheten av rettsforlik, som et særlig rettsmiddel mot rettsforlik.

Utvalget mener det ikke er ønskelig å videreføre reglene om at rettsforlik kan angripes gjennom anke. I stedet for anke til høyere domstol skal en sak om rettsforlikets gyldighet anlegges for ordinær domstol i første instans.

Utvalget ser ikke behov for å gjøre endringer når det gjelder formkrav og rettens kontroll ved inngåelse av rettsforlik. Utvalget foreslår at rettsforlik skal kunne inngås av en prosessfullmektig som har prosessfullmakt. Utvalget drøfter også kort om rettsforlik, som i dag, bør være offentlige, og viser til at unntak fra offentlighet kan styrke viljen til å inngå rettsforlik.

Når rettsmekling ledes av en dommer, vil det ikke by på praktiske problemer av betydning at forlik må inngås i rettsmøte for å være rettsforlik. De praktiske problemene oppstår der rettsmekleren ikke er dommer, men utvalget mener likevel at det vil være en fordel om rettsforliket kan inngås ved avslutningen av rettsmeklingen selv om mekleren ikke er dommer.

8.1.5.2 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet er enig i at anke og oppfriskning ikke gir tilstrekkelig sikkerhet for prøving av forlikets gyldighet, og mener som utvalget at en adgang til å reise ugyldighetssøksmål vil ivareta behovet på en hensiktsmessig måte. Departementet kan ikke se at forslaget innebærer en slik utvidelse i forhold til gjeldende rett til å prøve ugyldighet etter avtaleloven § 36 som Borgarting lagmannsrett anfører. Departementet kan heller ikke se at adgangen til å reise ugyldighetssøksmål vil føre til en vesentlig reduksjon i partenes motivasjon for å inngå rettsforlik.

Departementet er enig med utvalget i at rettsforlik etter rettsmekling bør kunne inngås uten at en dommer setter rettsmøte. En etterfølgende kontroll av en dommer der rettsmeklingen foretas av en ekstern rettsmekler, er upraktisk og lite hensiktsmessig.

Departementet er enig med utvalget i at rettsforlik skal være offentlige. Det er ingen grunn til å skille mellom rettsforlik som er inngått i rettsmøte, og rettsforlik som er inngått i meklingsmøte.

8.2 Komiteens merknader

Komiteen mener at en tvist bør løses på en måte som i minst mulig grad tilspisser konflikten mellom partene. Mekling og forlik vil i mange sammenhenger ha en konfliktdependende effekt, men er ikke egnet i alle situasjoner. Av hensyn til rettssikkerheten vil komiteen understreke at ingen av partene må oppfatte forliket som et utslag av urimelig press.

Komiteen er enig med departementet i at retten skal søke å legge grunnlag for enighet, men skal ikke mekle på en måte som er egnet til å svekke partenes tillit. Komiteen vil fremheve at retten på ethvert trinn av saken kan forsøke å mekle mellom partene for å kartlegge muligheten for et forlik.

Komiteen støtter forslaget til departementet om å gjøre rettsmeklingsordningen permanent og vil

understreke viktigheten av at partene på et tidlig tidspunkt tilbys et forsvarlig og godt tilrettelagt system for forliksmekling. Dommeren har en viktig rolle som pådriver for å få i gang mekling mellom partene, men som hovedregel bør ikke rettsmekling kunne avsluttes mot partenes vilje. Der meklingen fører frem til et forlik, vil dette innebære store besparelser for partene.

Der partene ønsker at dommeren som har rettsmeklet også skal dømme i saken, vil komiteen åpne for dette, men da skal det ikke skje på grunnlag av rettsmeklingen. Utover dette vil komiteen vise til departementets vurderinger.

9. GJENSTAND FOR SØKSMÅL OG KRAVET TIL SØKSMÅLSINTERESSE

9.1 Sammenheng

9.1.1 Innledning

Hva slags saker som kan reises for domstolene, bestemmes av det som gjerne betegnes som alminnelige søksmålsbetingelser. Betingelsene kan inndeles i tre grupper: krav til hva det kan reises søksmål om (søksmålgjenstanden), krav til partenes tilknytning til søksmålgjenstanden og krav til søksmålssituasjonen (aktualitetskrav).

Tvistemålsutvalget inntar det hovedstandpunkt at det må opereres med visse regler om adgangen til å bringe en sak inn for domstolene. Generelt konkluderes det med at en ved utformingen av søksmålsbetingelsene bør holde fast ved det tradisjonelle virkeområdet for domstolene.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger og konklusjoner vedrørende dette. Det er behov for at tvisteloven har med regler om hva slags tvister som kan bringes inn for domstolene, både for å unngå at domstolene må ta stilling til saker som de ikke er egnet til å løse, og av hensyn til saksøkte.

9.1.2 Om ordningen med søksmålsbetingelser som leder til avvisning bør videreføres

Utvalget reiser spørsmålet om det er rasjonelt å beholde noen søksmålsvilkår på den måten at domstolen skal avvise saken hvis prosessforutsetningene ikke forligger. Departementet er enig med utvalget i at systemet med avvisning hvor søksmålsbetingelser mangler, bør videreføres. Etter departementets syn er systemet i det store og hele velfungerende. Departementet mener at man bør opprettholde den gjeldende adgang for retten til å foreta en samlet behandling av spørsmålene.

Departementet er videre enig med utvalget i at retten i særlige tilfelle bør kunne avsi frifinnelsesdom når dette framstår som vesentlig enklere enn å avgjøre et komplisert avvisningsspørsmål. Slik departe-

mentet ser det, bør muligheten for å avgjøre sakens realitet uten å ta stilling til om søksmålsbetingelsene eller andre prosessforutsetninger foreligger, begrenses til de tilfeller hvor det klart er grunnlag for å avsi frifinnende dom.

9.1.3 Utformingen av reglene om søksmålsbetingelsene

Ved utformingen av reglene om søksmålsbetingelsene i tvisteloven, er det naturlig å vurdere om det er ønskelig og mulig å utforme en klart tilskåret regel om søksmålsbetingelsene. Utvalget framhever at en slik regel ville både styrke forutberegnligheten for partene og kunne bidra til å forenkle domstolens avgjørelse. Imidlertid er det åpenbare lovtekniske problemer forbundet med å utforme en slik regel. Utvalgets konklusjon er at det mest hensiktsmessige er å videreføre søksmålsvilkårene i en slik standardisert form som de har i dag.

Dagens regler om søksmålsbetingelsene i tvistemålsloven §§ 53 og 54 gir etter departementets vurdering samlet sett en fleksibel og hensiktsmessig regulering av søksmålsadgangen. Samtidig gir begrepet "rettslig interesse" liten veiledning i forhold til de nærmere vurderingstemaene og avveiningsnormene. Som nevnt inndeles gjerne kravet til "rettslig interesse" i kravet til søksmålssituasjonen og partenes tilknytning til rettsforholdet. I tillegg stilles det krav i forhold til hva som kan utgjøre søksmålgjenstanden. Utvalgets omredigeringsforslag tar nettopp opp i seg disse tre hovedelementene. Departementet er enig i at det er behov for en slik omredigering.

9.1.4 Om terskelen for saksanlegg bør endres

9.1.4.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Tvistemålsutvalget legger som utgangspunkt til grunn at det i alminnelighet ikke er grunn til å heve terskelen for å reise søksmål. Siden dagens rettstilstand vektlegger behovet for en rettslig avklaring som det sentrale for om søksmålet skal fremmes eller ikke, er det ikke behov for endringer i gjeldende rett.

Men på ett område mener utvalget at det bør foretas en endring i forhold til gjeldende rett. Utvalget viser her til avgjørelsen i Rt. 1984 s. 1488 (Burhøns I). I denne saken anla Norges Dyrebeskyttelsesforbund sak mot staten med påstand om at en forskrift om hold av verpehøner i bur var ugyldig etter dyreverneloven. Søksmålet ble avvist, idet det ble ansett for å gjelde et abstrakt rettsspørsmål og ikke et konkret rettsforhold.

"Det kan uttrykkes slik at staten ikke hadde passiv søksmålskompetanse fordi en avgjørelse ikke vil være bestemmende for statens forhold. Etter Tvistemålsutvalgets syn er en slik betraktning for snever til at den kan lede til avvisning av søksmål. Når man skal vurdere om søksmål skal tillates fremmet - altså

om det foreligger tilstrekkelig rettslig interesse - er det behovet for rettslig avklaring som må være det sentrale."

9.1.4.2 DEPARTEMENTETS VURDERING

Slik departementet ser det, bør søksmålsterskelen etter gjeldende rett stort sett videreføres, likevel slik at det er et visst rom for å senke terskelen, særlig med sikte på spørsmål av prinsipiell rekkevidde. Departementet anser det ikke nødvendig eller ønskelig med en regel som vil gi mulighet for avvising i de tilfeller det er anlagt åpenbart ugrunnede søksmål.

Utvalget har uttrykkelig foreslått å senke søksmålsterskelen i tilfeller hvor det reises søksmål mot staten om gyldigheten av en forskrift, illustrert ved sakskomplekset i Rt. 1984 s. 1488 (Burhøns I). Departementet ser behovet for at det i en del særlige tilfeller må åpnes opp for en adgang til å angripe forskrifter ved et relativt generelt og abstrakt krav. Som utvalget anfører, er det behovet for en rettslig avklaring som her må være avgjørende. Når dette er til stede, og det framstår som en forsvarlig og hensiktsmessig måte å foreta domstolsprøvingen på, bør ikke en rubrisering av søksmålet som et "abstrakt forhold" være avgjørende.

Et annet eksempel hvor det bør være adgang til søksmål, gjelder anvendelsen av generelle normer i lovgivningen på konkrete saksforhold, for eksempel lovfestede aktsomhets- eller hensynsregler. Søksmålsadgangen bør være til stede så sant søksmåls-situasjonen og partstilknytningen tilsier det, også der den generelle normen normalt forventes konkretisert gjennom vedtak av et forvaltningsorgan.

9.1.5 *Om ordningen med ulike regler for fullbyrdelses- og fastsettelsessøksmål bør videreføres*

Tvistemålsutvalget presiserer at det er klart at det fortsatt vil være et skille mellom fastsettelsesdommer og fullbyrdelsesdommer. Spørsmålet som vurderes, er om det i tvisteloven er nødvendig med en særlig regulering av dette i forhold til adgangen til å reise søksmål, og eventuelt i reglene om rettslige avgjørelser. I forhold til det sistnevnte konkluderer utvalget med at det ikke er nødvendig at tvisteloven opererer med en slik sonndring. Spørsmålet som gjenstår, er dermed om det er behov for en særlig regulering for å videreføre den adgangen § 53 i dag gir for å anlegge fullbyrdelsessøksmål før et krav er forfalt. Utvalget konkluderer - under en viss tvil - med at det ikke er grunn til å videreføre tvistemålsloven § 53 i tvisteloven.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger og forslag på dette punkt. Selv om tvistemålsloven § 53 ikke videreføres, legger departementet til grunn at gjeldende rett i forhold til hvilken adgang

det er til å anlegge søksmål for å få tvangsgrunnlag (fullbyrdelsessøksmål), videreføres. Departementet finner grunn til å understreke at forslaget innebærer at det stilles større krav til domstolens utforming av domsslutningen. Domstolene må her være seg bevisst de krav som stilles til utformingen av domsslutningen, slik at denne klart tilkjenner at en står overfor en dom som skal kunne tvangsfullbyrdes der dette er aktuelt.

9.1.6 *Rettslig prøving av forvaltningens avgjørelser: Hvem skal søksmålet rettes mot?*

9.1.6.1 SØKSMÅLSGJENSTANDEN VED RETTLIG PRØVING AV FORVALTNINGENS AVGJØRELSER

Ved tvist om offentlig myndighetsutøvelse er utgangspunktet etter gjeldende rett at det er forvaltningens vedtak som må utgjøre søksmåls-gjenstanden. Normalt reises søksmålet om vedtakets gyldighet.

Tvistemålsutvalget tar som utgangspunkt at retts-tilstanden på området bør videreføres. Utvalget framholder at uten regler om bindende forhåndstilsagn er det etter gjeldende rett begrenset i hvilken grad søksmål kan anlegges før det er fattet vedtak. Imidlertid bør det i visse tilfeller aksepteres.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger og forslag her. Dersom et forvaltningsorgan har gitt en bindende forhåndstalelse eller på annen måte har gitt uttrykk for sin forståelse av en regel som hører under forvaltningsorganet, må utgangspunktet være at det er adgang til å reise søksmål om hvordan den aktuelle handlingen står seg i forhold til regelen.

9.1.6.2 HVA DOMSTOLENE KAN AVSI DOM FOR

I saker om gyldigheten av forvaltningsvedtak prøver domstolen gyldigheten av vedtaket. Domstolskontrollen omfatter ikke forvaltningens frie skjønn, bortsett fra spørsmål om myndighetsmisbruk. Den alminnelige regelen er at domstolen ikke har kompetanse til selv å utferdige eller gi pålegg om et lovbundet vedtak.

Tvistemålsutvalget drøfter hva som bør være domstolens oppgave vedrørende prøving av forvaltningsvedtak. Konklusjonen er at retts-tilstanden på området bør videreføres. Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger på dette punkt.

9.1.6.3 HVEM SØKSMÅLET SKAL RETTES MOT

I en tvist som omhandler rettslig prøving av en forvaltningsavgjørelse, vil det kunne oppstå spørsmål om hvem som skal saksøkes. Dersom det er kommunale organer som handler, er kommunen rett saksøkt. Tilsvarende for statlige organer. I forhold til de tilfeller hvor et kommunalt vedtak er helt eller delvis

overprøvd av et statlig organ, må det sondres mellom erstatnings- og gyldighetssøksmål. Etter gjeldende rett må erstatningssøksmål anlegges mot kommunen dersom det påståtte erstatningsbetingende forhold var tilstede ved førsteinstansbehandlingen, og mot staten dersom forholdet var tilstede ved klagebehandlingen. For gyldighetssøksmål er det etter gjeldende rett staten som må saksøkes dersom det kommunale vedtaket er klagebehandlet i staten, og klageinstansens prøvingsrett omfatter prøving av sakens skjønsmessige sider.

Departementet er enig med utvalget i at for de tilfeller hvor det oppstår spørsmål om det aktuelle organet er kommunalt eller statlig, bør den grensedragning som rettspraksis har anlagt, og den rettstilstanden som her er etablert, videreføres. Departementet er videre enig med utvalget i at gjeldende rett om hvem som må saksøkes ved erstatningssøksmål, videreføres.

Når det gjelder hvem som må saksøkes ved gyldighetssøksmål, er departementet enig med utvalget i at det er ønskelig med en klar regel. Som utvalget er departementet av den oppfatning at den generelle regelen her bør være at det er klageinstansen. Departementet ser gode grunner for at staten saksøkes også i de tilfeller hvor den statlige klageinstansens prøvingsrett er begrenset. På denne bakgrunn mener departementet at kommunen bør varsles om søksmålet. Dersom det på et saksområde er mer hensiktsmessig at søksmålet rettes mot kommunen eller fylkeskommunen direkte, bør det i tilfelle bestemmes i særlov-givningen.

9.1.6.4 OM TVUNGET PROSESSFELLESSKAP I OFFENTLIGRETTLIGE TREPARTSFORHOLD

Offentlige myndigheter treffer ofte vedtak som får faktiske eller rettslige virkninger for både den som direkte tilgodeses i vedtaket, og andre. Her oppstår spørsmålet om hvem som må saksøkes, dersom noen som ikke er direkte tilgodesett, ønsker å bestri- de gyldigheten av vedtaket. Slike tilfelle betegnes ofte som offentligrettslige trepartsforhold. Om en saksøker har rettslig interesse i å få dom for ugyldig- het kun overfor det offentlige, eller om også den be- gunstigede tredjemann må saksøkes, vil bero på det krav som saksøkeren gjør gjeldende, og om gjen- nomføringen av kravet vil medføre en endret rettslig posisjon for saksøkeren. Den sentrale avgjørelsen er nå Rt. 1998 s. 623.

Utvalget viser til at det kan hevdes at rettstilstan- den som er etablert ved avgjørelsen i Rt. 1998 s. 623, reelt sett bidrar til uheldige løsninger. Utvalgets kon- klusjon er at den ryddigste og beste løsningen er at det gis en regel om tvungent prosessfellesskap i de tilfeller hvor saksøkeren vil kreve at den tredjeperso-

nen som er tilgodesett ved vedtaket, ikke skal kunne nyttiggjøre seg den rett vedkommende er gitt.

Etter departementets syn har dette en klar side til domstolenes veiledningsplikt. Domstolene bør på et tidlig stadium i saksforberedelsen få klargjort hva saksøkeren ønsker dom for, og om nødvendig klar- legge overfor saksøkeren de begrensede subjektive rettskraftsvirkninger en dom vil ha dersom ikke tred- jeperson trekkes inn i saken. På denne bakgrunn ser departementet lite behov for en regel om tvungent prosessfellesskap som medfører en byrde for både saksøkeren og tredjeperson i tilfeller hvor de ikke øn- sker det. Departementet tar etter dette ikke opp utval- gets forslag om tvungent prosessfellesskap i offent- ligrettslige trepartsforhold.

9.1.7 *Bør det innføres en særregel for krav om fastsettelsesdom for brudd på menneske- rettskonvensjoner?*

9.1.7.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget legger til grunn at EMK artikkel 13 og SP artikkel 2 tredje ledd er oppfylt dersom retten tar stilling til spørsmålet om konvensjonsstrid i forbin- delse med et erstatnings- eller ugyldighetssøksmål. Er det tatt stilling til spørsmålet om konvensjonsstrid i domspremissene, er dette tilstrekkelig. Dersom saksforholdet er slik at erstatnings- eller ugyldighets- søksmål er uegnet, antar utvalget at det i utgangs- punktet er adgang til å få fastsettelsesdom for kon- vensjonsstrid.

Utvalgets standpunkt er at det ikke er hensikts- messig å bygge på en minimumsoppfyllelse av kon- vensjonene i forbindelse med ugyldighets- eller er- statningssøksmålene. Det framheves at det framstår som lite konsekvent og unødig formelt å stenge for at spørsmålet om konvensjonsstrid også avgjøres i domsslutningen der det i tillegg er krevd dom for ugyldighet eller erstatning.

9.1.7.2 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet er enig med utvalget i at konven- sjonene ikke nødvendigvis stiller krav om domstols- prøving, og at de heller ikke setter krav om at det skal være mulig å få særskilt dom for menneskerettsstrid, dersom dette kan bli fastslått på annen måte.

Departementet anser det klart at det ikke bør åp- nes for et nytt selvstendig søksmål om hvorvidt dom- stolenes behandling oppfylte menneskerettskonven- sjonenes krav, heller ikke der domstolene selv har unnlatt å ta stilling til det menneskerettslige spørsmå- let. Når det foreligger rettskraftig dom i en sak, må spørsmålet om domstolsbehandlingen er i strid med en bestemmelse i en menneskerettskonvensjon, eventuelt avgjøres ved en klage til konvensjonsorga- net.

På den annen side forekommer det tilfeller hvor det ikke finnes noe annet rettsmiddel til å få prøvd menneskerettsstrid enn søksmål for domstolene. Departementet anser det som utvalget klart at det må være adgang til å få fremmet et slikt søksmål når den aktuelle menneskerettskonvensjon stiller krav om et effektivt rettsmiddel. Departementet er enig med utvalget i at dette hensiktsmessig kan oppnås innenfor rammen av den alminnelige regel om søksmålsbetingelsene i lovforslaget.

Departementet mener videre at det ikke bør stilles noe krav om at forholdet til den aktuelle menneskerettskonvensjon kommer til uttrykk i domsslutningen selv, så lenge det blir tatt stilling til det i domsgrunnene. Departementet har vurdert om det bør innføres en silingsordning tilsvarende den som gjelder ved klage til EMD. Slik departementet ser det, er det verken ønskelig eller formålstjenlig at det innføres en slik silingsordning ved denne type søksmål. Departementet ser det heller ikke ønskelig eller nødvendig å oppstille særskilte frister for søksmål basert på at et forhold er i strid med en bestemmelse i en menneskerettskonvensjon.

9.1.8 Organisasjoners søksmålsadgang

En organisasjon kan gå til søksmål om sine egne rettigheter eller plikter. Organisasjonen vil også til en viss utstrekning kunne reise søksmål om rettigheter eller plikter som andre enn organisasjonen selv er subjekter for. Tvistemålsutvalgets konklusjon er at de domstolsskapte regler om organisasjoners søksmålsadgang er hensiktsmessige og bør videreføres. Det foreslås en særregel om dette.

Departementet er i utgangspunktet enig med utvalget i at dagens rettstilstand bør videreføres når det gjelder organisasjoners søksmålsadgang i spørsmål som ikke gjelder deres egne rettigheter eller plikter. Departementet har vært i noe tvil om behovet for å ha en særregel om organisasjoners søksmålsadgang, men foreslår - i likhet med utvalget - en slik regel.

Den rettspraksis som har utviklet seg om organisasjoners søksmålsadgang, knytter seg først og fremst til foreninger, i noen grad også til stiftelser. Departementet ser ikke grunn til å la regelen omfatte selskaper eller samvirkelag. Departementet understreker at lovfestingen av organisasjoners søksmålsrett ikke skal stenge for en videre utvikling av søksmålsadgangen gjennom rettspraksis.

9.2 Komiteens merknader

Komiteen mener at søksmålsterskelen etter gjeldende rett hovedsakelig bør videreføres. Men det er etter komiteens oppfatning viktig at det likevel gis et visst rom for å senke terskelen, særlig i saker av

prinsipiell betydning, blant annet i tilfeller hvor det reises søksmål mot staten om gyldigheten av en forskrift, og når en anvender generelle normer i lovgivningen på konkrete saksforhold.

Komiteen støtter departementets vurderinger om at ordningen med ulike regler for fullbyrdelses- og fastsettelsessøksmål ikke bør videreføres. Komiteen vil imidlertid understreke at domstolene må være seg bevisst de krav som stilles til utformingen av domsslutningen, slik at denne klart tilkjenner at en står overfor en dom som skal kunne tvangsfullbyrdes der det er aktuelt.

Komiteen er enig med departementets vurderinger når det gjelder rettslig prøving av forvaltningens avgjørelser. Komiteen støtter også departementet i at det ikke bør åpnes for et nytt selvstendig søksmål om hvorvidt domstolens behandling oppfylte menneskerettskonvensjoners krav, heller ikke der domstolene selv har unnlatt å ta stilling til det menneskerettslige spørsmålet. Komiteen vil i likhet med departementet påpeke at en lovfesting av organisasjoners søksmålsrett ikke skal være til hinder for en videre utvikling av søksmålsadgangen gjennom rettspraksis.

10. HVOR SØKSMÅL SKAL REISES

10.1 Sammendrag

10.1.1 Innledning

Hovedregelen er at søksmål skal reises ved saksøktes hjemting. For en del saker med tilknytning til fast eiendom må saksøkeren anlegge saken ved den faste eiendommens verneting. I en rekke sakstyper er saksøkeren gitt større valgfrihet med hensyn til hvor sak skal anlegges. Dersom en sak er anlagt ved en domstol som ikke har stedlig kompetanse til å behandle saken, skal saken etter gjeldende rett avvises.

Tvistemålsutvalgets forslag viderefører i stor grad gjeldende rett, men innebærer noen vesentlige endringer. For det første foreslås utvidet frihet til å velge verneting i saker om fast eiendoms rettsforhold. For det annet foreslås utvidet valgfrihet med hensyn til forbrukeres verneting og rett til å velge hvor sak mot staten og fylkeskommuner skal reises. Slik utvidet valgfrihet foreslås også i saker mot forsikringsselskaper. Det foreslås en ny bestemmelse som gir en domstol som ikke har stedlig kompetanse til å behandle saken, plikt til å overføre saken til riktig verneting.

Departementet er enig i utvalgets hovedsynspunkter. I likhet med utvalget mener departementet at det er hensynet til sakens opplysning og hensynet til partene som må stå mest sentralt når reglene skal utformes.

10.1.2 Utvidet frihet til å velge vernetting i saker om fast eiendoms rettsforhold

Tvistemålsloven § 22 påbyr særlige vernetting for noen sakstyper om fast eiendom. Disse sakene skal føres i den rettskretsen eiendommen ligger. Tvistemålsutvalget foreslår at bestemmelsen ikke blir videreført. Utvalget foreslår i stedet at den faste eiendoms vernetting skal kunne velges av saksøkeren.

Den sentrale begrunnelsen for bestemmelsen i tvistemålsloven § 22 er hensynet til sakens opplysning. Mange saker om fast eiendom behøver imidlertid ikke behandles ved den faste eiendoms vernetting. Samfunnsøkonomiske grunner tilsier i disse tilfellene at saken kan anlegges der en eller flere av partene bor.

Hensynet til sakens opplysning tilsier likeså at en rekke saker bør behandles ved den faste eiendoms vernetting. Departementet foreslår at en generell adgang til å anlegge saker som gjelder fast eiendom ved den faste eiendoms vernetting videreføres.

Departementet er enig med utvalget i at en oppheving av reglene om tvungent vernetting må kombineres med en vid adgang for retten til å overføre saken til en domstol hvor den mer hensiktsmessig bør behandles.

10.1.3 Utvidet adgang til å reise sak mot staten, fylkeskommuner og forsikringsselskaper ved saksøkerens alminnelige vernetting

Staten, kommuner og offentlige innretninger har sitt hjemting der hvor dets styre har sitt sete. Unntak følger av tvistemålsloven § 439, jf. § 435. I saker om forsikringsutbetalinger kan skadelidte velge mellom å anlegge saken ved selskapets alminnelige vernetting eller på det sted ulykken fant sted.

Utvalget foreslår en regel som generelt åpner for at staten kan saksøkes andre steder enn i Oslo og de steder som ellers følger av de valgfrie vernetting. En tilsvarende regel er foreslått for fylkeskommuner. Utvalget anser at de hensyn som taler for at saksøkeren bør gis adgang til å innlede søksmål i saker mot staten, også taler for at forsikringsselskaper skal kunne saksøkes ved skadelidtes hjemting.

Departementet er innforstått med at innføring av en adgang til å saksøke staten og fylkeskommunene ved saksøkerens hjemting kan medføre økte utgifter for det offentlige. På den annen side vil saksøkeren kunne spare tilsvarende utgifter.

Departementet ser at Oslo tingrett har bygd opp verdifull erfaring i saker med det offentlige som part, ikke minst for utlendingssakene. Departementet peker imidlertid på at domstolene er vant til å hanskes med et bredt sakfelt. Departementet antar at også andre tingretter vil kunne håndtere de utfordringer som utlendingssakene reiser, på en tilfredsstillende måte. Skal det innføres en særlig regel om vernetting i uten-

dingssaker, bør det i tilfelle skje ved en bestemmelse i utlendingssloven.

Strukturutvalgets forslag til endringer i vernettingsreglene i saker mot staten var begrenset til saker om offentligrettslige forhold. Tvistemålsutvalgets forslag setter derimot ingen skranker overfor privatrettslige saker. Departementet går på denne bakgrunn inn for at adgangen til å reise sak ved hjemtinget ikke begrenses til saker om offentligrettslige forhold.

Tvistemålsutvalgets forslag omfatter også adgang til å saksøke fylkeskommuner ved saksøkerens alminnelige vernetting dersom dette ligger i samme fylke. Departementet er enig med utvalget i at mange av de hensyn som gjør seg gjeldende ved søksmål mot staten også er aktuelle ved søksmål mot fylkeskommuner, og går etter dette inn for at det skal være adgang til å reise sak mot fylkeskommuner ved saksøkerens alminnelige vernetting, forutsatt at dette ligger i fylket.

Departementet slutter seg til utvalgets begrunnelse med hensyn til forslaget om at skadelidte skal kunne saksøke forsikringsselskap ved skadelidtes hjemting. Departementet går derfor inn for også dette forslaget.

10.1.4 Utvidet adgang for forbrukere til å reise sak ved hjemtinget sitt

Tvistemålslovens utgangspunkt med hensyn til hvor sak skal reises i forbrukersaker, er her, som ellers, at saken skal reises ved saksøktens alminnelige vernetting. Tvistemålsloven inneholder ingen generell bestemmelse som gir forbrukere valgfrihet med hensyn til hvor sak om forbrukerforholdet kan reises.

Utvalget foreslår en bestemmelse som vil gi en forbruker adgang til å reise søksmål ved sitt alminnelige vernetting mot en næringsdrivende når det gjelder en avtale om varer eller tjenester til personlig bruk. Regelen skal ikke gjelde hvis forbrukeren personlig har møtt opp og inngått avtalen på den næringsdrivendes faste forretningssted.

Departementet ser at det kan oppstå tilfeller hvor forbrukere kan oppnå en vesentlig lettelse ved at vernettingsreglene legger til rette for saksanlegg ved forbrukerens hjemting. Det er særlig i de tilfeller hvor forbrukeren har inngått avtale over internett eller ved postordre, at en slik bestemmelse kan være viktig for om forbrukeren finner det realistisk å kunne prøve saken rettslig ved domstolene. Departementet slutter seg på denne bakgrunn til utvalgets forslag.

Et særskilt spørsmål er om det bør gjøres unntak fra adgangen til å reise sak ved forbrukerens hjemting når forbrukeren personlig har møtt opp og inngått avtale ved den næringsdrivendes faste forretningssted. Departementet er kommet til at utvalgets forslag bør opprettholdes.

Med hensyn til forbrukerbegrepet i forslaget til vernetingsbestemmelse for forbrukere er det forbrukerbegrep som er nedfelt i forbrukerkjøpsloven § 1 tredje ledd, som også skal gjelde her.

Lovforslaget beskytter ikke forbrukere mot å bli saksøkt i utlandet. Uten folkerettslig avtale er dette rettslig sett heller ikke mulig, idet en utenlandsk domstol følger nasjonale regler om domstolskompetanse. Et viktig eksempel på en slik folkerettslig avtale er Luganokonvensjonen som i artikkel 14 annet ledd bestemmer at en forbruker bare kan saksøkes ved domstolene i den staten der forbrukeren har sitt bosted. Departementet har vurdert en alternativ lovbestemmelse som pålegger partene å avtale at en forbruker med vernetting i Norge skal saksøkes her. Departementet antar imidlertid at en slik regel kan føre til uheldige resultater. Siden det ikke er gitt at det er aktuelt å fullbyrde en dom her i riket eller i en stat Norge har avtale med om anerkjennelse og fullbyrdelse av dommer, vil resultatet kunne bli at den norske dommen ikke lar seg fullbyrde. Samtidig vil den lovpålagte vernetingsavtalen hindre den andre parten i å gå til sak i den staten der avgjørelsen faktisk kan fullbyrdes.

10.1.5 Internasjonalt vernetting

Twistemålsloven inneholder ikke særskilte regler som avgjør om norske domstoler kan behandle en sak med internasjonal tilknytning. Grunnlag for at en norsk domstol kan behandle saken kan imidlertid følge av traktatsforpliktelser. Et sentralt eksempel er Luganokonvensjonen. Konvensjonen bygger i det vesentlige på en tilsvarende konvensjon inngått mellom de daværende EF-stater 27. september 1968 (Brusselkonvensjonen). Brusselkonvensjonen er imidlertid innen EU erstattet av en egen forordning (med unntak for Danmark). Endringene som forordningen har medført, medfører også behov for endringer i Luganokonvensjonen. Konvensjonen er avgjørende for norske domstolers internasjonale kompetanse for saker som omfattes av konvensjonen. I saker som ikke omfattes av konvensjonen må tvistemålslovens vernetingsregler tolkes for å avgjøre om en norsk domstol kan behandle saken.

Kravet til at saken må ha en naturlig tilknytning til Norge for at saken skal kunne behandles her, framkommer ikke i tvistemålsloven. Etter departementets syn bør de aktuelle vurderingstemaer for hvorvidt saken skal tas til behandling, framgå av loven. Departementet går inn for en bestemmelse som foreslått av utvalget.

10.1.6 Behandlingen av vernetingsspørsmålet. Overføring

Er saken anlagt ved feil vernetting, skal den avvises. Etter domstolloven § 38 har den domstol en sak

er brakt inn for, adgang til å overføre saken til en annen domstol når særlige grunner gjør det påkrevd eller hensiktsmessig.

Utvalget foreslår at dersom et søksmål blir reist for urett domstol, skal domstolen henvide saken til riktig domstol. Bare hvis norske domstoler ikke har myndighet til å behandle saken i det hele tatt skal saken avvises. Utvalget går inn for å opprettholde og understreke regelen i domstolloven § 38.

Etter departementets oppfatning taler de beste grunner for utvalgets forslag om plikt til henvisning til riktig vernetting. Det vil være en enkel og effektiv framgangsmåte for parter og domstoler om domstolen kan foreta en direkte henvisning til kompetent domstol, i stedet for at saken avvises med etterfølgende ny innsending av stevning eller forliksklage til rett vernetting. Departementet er enig i at tvisteloven bør understreke rettens ansvar for å vurdere om saken bør overføres etter domstolloven § 38. Henvisningen til bestemmelsen bør derfor framgå uttrykkelig av loven.

10.2 Komiteens merknader

Komiteen vil understreke at i spørsmålet om hvor søksmål skal reises, er det hensynet til sakens opplysninger og hensynet til partene som må veie tyngst når reglene skal utformes.

I saker om fast eiendom vil komiteen peke på de samfunnsøkonomiske gevinstene ved at saken kan anlegges der en eller flere av partene bor, når dette avviker fra den rettskretsen der eiendommen ligger. Samtidig ser komiteen at saker om fast eiendom ofte krever befarings på eiendommen. Derfor støtter komiteen departementets forslag om en generell adgang til å anlegge sak der den faste eiendommen ligger. Komiteen deler departementets oppfatning av at dette både vil gi en klar forenkling av dagens regler og større fleksibilitet når det gjelder å sikre at saken kan bli behandlet i en egnet rettskrets.

For mange privatpersoner og særlig mindre næringsvirksomheter vil det være en fordel å kunne føre en sak på hjemstedet, både ut ifra likhets- og kostnadshensyn. Komiteen støtter derfor departementets forslag om å utvide adgangen til å reise sak mot staten, fylkeskommunen og forsikringsselskaper ved saksøkers alminnelige vernetting.

Komiteen vil understreke at ved handel over Internett eller gjennom postordre kan det være viktig for at forbrukeren skal ha en realistisk mulighet til å kunne prøve saken rettslig ved domstolene, at en legger til rette for saksanlegg ved forbrukerens hjemting. Komiteen slutter seg derfor til forslaget om utvidet adgang for forbrukere til å reise sak ved sitt alminnelige vernetting.

Komiteen støtter departementets forslag om å kodifisere dagens gjeldende rett om at det bør kreves

en naturlig tilknytning til Norge for at en sak skal kunne behandles av en norsk domstol. Komiteen støtter også forslaget om plikt til henvisning til riktig verneeting.

11. ROLLEFORDELINGEN MELLOM SAKENS AKTØRER. AKTIV SAKSSTYRING

11.1 Sammendrag

11.1.1 Innledning

En ny lov for domstolenes behandling av sivile tvister forutsetter at det tas stilling til grunnleggende spørsmål om hvordan retten og partene kan forholde seg til hverandre. For det første er det spørsmål om partenes prosesshandlinger bør sette rammer for rettens avgjørelser. For det annet er det spørsmål om retten står fritt til å ta initiativ til slike prosesshandlinger. Det tredje er hva som bør kreves for at det kan skje preklusjon. Flere hensyn kommer inn ved vurderingen av alle disse spørsmålene, som å sikre riktige avgjørelser, rettens nøytralitet og effektiv saksavvikling. Hvordan retten bør utøve sin aktive saksstyring er også et spørsmål om rollefordelingen mellom aktørene, og de forannevnte hensyn vil også der kunne trekkes inn. Men i tillegg må det særlig legges vekt på at det her dreier seg om å utforme et virkemiddel som skal gi raskere saksbehandling og sikre at saksbehandlingens omfang står i rimelig forhold til betydningen av saken.

11.1.2 Rettens forhold til partenes prosesshandlinger

11.1.2.1 RAMMENE FOR SAKEN: KRAV, PÅSTANDER, PÅSTANDSGRUNNLAG OG BEVIS

Departementet ønsker å videreføre den funksjon som domstolene har etter de hovedregler som følger av disposisjonsprinsippet og forhandlingsprinsippet. Videre vil et klart gjennomslag for disse prinsippene bidra betydelig til en økt sjans for at partene opplever retten som en nøytral og uhildet instans. Departementet er også enig med utvalget i at partene i fellesskap som hovedregel bør kunne motsette seg at retten søker for bevisføring.

I flere situasjoner er det likevel behov for at prinsippene ikke gis fullt gjennomslag. For det første kan det være aktuelt å la retten stå fritt til å legge vekt på hensyn som ikke i tilstrekkelig grad blir ivaretatt av partene, for eksempel i saker om barn. For det annet er det situasjoner hvor en part kan ha et særlig behov for å bli veiledet av retten.

11.1.2.2 KONTRADIKSJON OG RETTSANVENDELSE

Gjeldende tvistemålslov har ingen generell bestemmelse om at saksbehandlingen skal være kontra-

diktorisk. Men en rekke bestemmelser er utslag av et slikt prinsipp. Når det gjelder rettsanvendelsen, bestemmer tvistemålsloven § 191 at retten av eget tiltak skal undersøke og anvende rettsreglene. Rettens ansvar for å anvende rettsreglene er ikke til hinder for at det skjer bevisføring og prosedyre om rettsreglenes innhold. Det kontradiktoriske prinsipp og likhetsprinsippet vil da kreve at begge gis den samme anledning til bevisføring og argumentasjon, og at begge får gjøre seg kjent med den annens synspunkter på rettsreglene.

Utvalget har foreslått en generell regel om at retten ikke kan bygge sin avgjørelse på noe partene ikke har hatt foranledning til å uttale seg om. Det nye i utvalgets forslag er at det også omfatter den regelforståelse som retten legger til grunn. Utvalget bemerker likevel at den nye regelen ikke skal gjelde ved anvendelse av mer alminnelige rettsregler. Rettens generelle plikt til å anvende gjeldende rettsregler av eget tiltak er foreslått videreført. Det innebærer også at retten ikke blir bundet av partenes felles standpunkt om hvordan en rettsregel skal forstås.

Departementet er enig med utvalget i at grunnleggende trekk ved kontradiksjonsprinsippet bør komme til uttrykk i en generell bestemmelse i tvisteloven. Departementet mener videre at retten bør ha et selvstendig ansvar for at rettsreglene blir anvendt riktig, og at den bør kunne legge til grunn en rettsanvendelse som ikke er blitt påberopt av noen av partene.

Departementet er imidlertid ikke enig med utvalget i at bestemmelsen om kontradiksjon bør gjelde også for rettsanvendelsen. Departementet vil understreke at prosesssystemet i Norge er basert på at retten har ansvaret for at det blir lagt til grunn en riktig forståelse av rettsreglene. Denne ordningen forutsetter at dommerne har tilstrekkelig kompetanse til å finne ut på egen hånd hvilke rettsregler som er relevante for løsningen av en tvist, og hvilket nærmere innhold disse reglene har.

Rettens ansvar for rettsanvendelsen er ikke til hinder for at partene i nesten alle saker vil vise til relevante regler og rettskilder. Gjennom saksforberedelse og sluttbehandling vil dommerne i stor grad få hjelp til å finne fram til innholdet i de aktuelle rettsregler. Selv om plikten til kontradiksjon ikke utvides til å gjelde rettsanvendelsen, vil retten fortsatt ha anledning til å følge den framgangsmåte utvalgets forslag vil innebære, også etter at en sluttforhandling er avsluttet.

Departementet foreslår etter dette at retten skal ha det fulle ansvar for at rettsanvendelsen blir godt belyst og underbygd. Det bør da bero på rettens vurdering i det enkelte tilfelle om det er grunn til å forelegge en ny rettsanvendelse eller nye rettslige argumenter for partene før avgjørelsen i saken blir truffet.

11.1.3 *Veiledning til partene fra retten*

Spørsmålene knyttet til rettens veiledning faller i to grupper. Den ene gjelder hvilken plikt og hvilken rett eller adgang retten har til å gi veiledning. Den andre gruppen spørsmål gjelder hva det gis veiledning om. Etter tvistemålsloven § 87 har retten en generell plikt til å gi prosessuell veiledning. Når det gjelder materiell veiledning, er utgangspunktet det motsatte, nemlig at det ikke foreligger noen plikt. Det kan likevel bli utført en betydningsfull veiledning når retten utfører sin plikt til å sørge for at partenes anførsler blir så klare og fullstendige som mulig, jf. tvistemålsloven § 86. På den annen side er det klart at retten har anledning til å gi veiledning i større utstrekning enn den har plikt til, men det må skje med den forsiktighet som hensynet til rettens nøytralitet tilsier.

11.1.3.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget foreslår å videreføre i hovedtrekk gjeldende rett om rettens adgang og plikt til å veilede partene. Forslaget tar likevel sikte på visse endringer.

Utvalget mener at plikten til prosessuell veiledning bør være vidtgående. I samsvar med dette har utvalget foreslått en generell bestemmelse om prosessuell veiledning som i det store og hele er ment å tilsvare regelen i tvistemålsloven § 87.

Vedrørende materiell veiledning bør retten etter utvalgets syn utvise større tilbakeholdenhet. Utvalget går likevel inn for at det fortsatt skal gjelde en utstrakt plikt til den materielle veiledning som går ut på å bringe klarhet i de krav, påstander, anførsler og bevisstilbud som er satt fram. Fortsatt bør det også være en viss adgang til den form for materiell prosessledning som går ut på at retten reiser spørsmål om en part bør påberope andre anførsler eller bevis enn dem som er brakt fram i saken.

11.1.3.2 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

Departementet er enig med Tvistemålsutvalget i at det bør være mulig å føre sak for de alminnelige domstoler uten bruk av advokat. Veiledning kan bidra til å skape større likhet mellom partene i en sak for retten og dermed fremme en rettferdig rettergang. Det er imidlertid ønsket om at retten skal treffe riktige avgjørelser som er den viktigste begrunnelsen for å gi retten plikt til å veilede. Behovet for veiledning må ses i lys av ønsket om en effektiv rettspleie ved å unngå unødige ankesaker og ønsket om å unngå retts- tap for en part fordi adgangen til å reise ny sak er avskåret.

På den annen side er det hensyn som taler mot en utstrakt veiledning fra rettens side. Utvalget har særlig framhevet hensynet til rettens nøytralitet. Departementet er enig i at det er viktig at dette hensynet blir

ivaretatt, men vil understreke at veiledningens form vil ha mye å si for det.

11.1.3.2.1 *Prosessuell veiledning*

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om en generell plikt for retten til å veilede om regler og rutiner for saksbehandlingen og søke å forebygge feil. Departementet slutter seg også til forslaget om at retten skal ta særlig hensyn til det behov parter uten prosessfullmektig har for veiledning.

11.1.3.2.2 *Materiell veiledning*

Departementet er enig med utvalget i at tvisteloven bør inneholde en generell plikt for retten til å sørge for klargjøring av partens påstander og standpunkter til faktiske og rettslige spørsmål. I tillegg bør retten ha adgang til å gjøre partene oppmerksom på rettslige eller faktiske spørsmål som synes å ha betydning for saken.

Departementet mener at hensynet til rettens upartiskhet ikke vil innebære et så omfattende hinder for veiledning som utvalget kan synes å ha forutsatt. Det må antas at retten i stor utstrekning vil kunne veilede uten at denne tilliten blir svekket. Departementet er enig med utvalget i at retten ikke skal kunne gi råd til partene.

Departementet vil ikke foreslå å lovfeste en generell regel om rettens plikt til veiledning. Regler med det generelle siktemål å påvirke retten til å se flest mulig sider av en sak, uavhengig av deres disposisjoner, har etter departementets syn lite for seg når partene har fri rådighet.

Departementet framhever at den nye loven trolig vil føre til at rettens materielle veiledning får større omfang.

11.1.3.2.3 *Rettens bistand til å sette opp prosesskriv*

Etter gjeldende rett har partene i stor utstrekning rett til å henvende seg muntlig til retten og få den til å sette henvendelsen opp som prosesskriv. Utvalget foreslår denne ordningen videreført for prosesshandlinger som må til for å bringe en sak i gang eller videre. Ingen av høringsinstansene har hatt innvendinger mot forslaget, og departementet følger det opp. Når retten skal sette opp prosesskriv for en part, oppstår det særlige spørsmål om hvor langt og på hvilken måte veiledningen bør skje. Departementet er kommet til at det ikke bør gjelde noen særregler for rettens veiledning i disse situasjonene.

Det neste spørsmålet er om det vil svekke tilliten til rettens upartiskhet om saken skal behandles videre av en dommer som har satt opp en prosesshandling som prosesskriv. Departementet er kommet til at en dommer som har satt opp en muntlig prosesshandling

som prosesskriv, bør være avskåret fra å delta i den videre behandling av saken.

11.1.3.2.4 Vilkårene for å rette prosessuelle feil

Departementet er enig med utvalget i at gjeldende rettstilstand om adgangen til å rette prosessuelle feil angir et vurderingstema som er lite treffende. Utvalgets forslag vil gi domstolene et mer hensiktsmessig vurderingstema. Det er også fleksibelt i den forstand at det åpner for å bøte på de mest urimelige utslag som kan følge av videreføringen av prinsippet om at en part identifiseres med prosessfullmektigens handlinger. Når "sterkt å bebreide" nå blir et vurderingstema, er det ikke noe til hinder for at det i totalvurderingen kan legges noe vekt på om vedkommende advokat som har forsømt seg, er erfaren eller ikke. Det er likevel grunn til å understreke at en advokat må finne seg i at den foreslåtte normen langt på vei blir objektivisert.

11.1.4 Avskjæring av nye prosesshandlinger (preklusjon)

Twistemålsutvalget har foreslått generelle preklusjonsregler. Disse vil i noen grad øke adgangen til å prekludere. Formålet med en slik skjerpning er å få klarhet i tvisten før hovedforhandlingen, slik at den kan bli mer konsentrert.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag til generelle regler og ser det som en fordel at preklusjonsadgangen blir noe utvidet. Partene, og særlig deres prosessfullmektiger, vil gjennom forslaget få et incitament til å utforme krav og påstander og påberope påstandsgrunnlag og bevis før saksforberedelsen avsluttes. Departementet mener det er hensiktsmessig at det er tidspunktet for avslutningen av saksforberedelsen som utløser den generelle preklusjonsadgangen. Reglene i utvalgets forslag er fleksible og åpner for at det legges betydelig vekt på rimelighet, herunder hvilken virkning det vil få for en part å få en prosesshandling avskåret.

Utvalget har foreslått at saksforberedelsen i lagmannsretten skal avsluttes fire uker før ankeforhandlingen, mot to uker før hovedforhandlingen i tingretten. Departementet ser ikke grunn til å opprettholde den særskilte fristen i lagmannsretten. Det avgjørende hensynet mot en så tidlig frist er at det i flere tilfeller vil kunne bidra til å forlenge den samlede saksbehandlingstiden og øke partenes kostnader ved at advokatene må gjennomgå saken to ganger.

11.1.5 Saker uten fri rådighet for partene

I en lang rekke saker gjelder det unntak fra de reglene som følger av disposisjons- og forhandlingsprinsippet. Slike saker blir gjerne omtalt som saker uten fri rådighet eller som indispositive saker. Twistemålsutvalget har ikke ønsket å gjøre noen reelle end-

ringer i det tradisjonelle skillet mellom dispositive og indispositive saker. Utvalget mener at regelbehovet for saker som ikke er undergitt fri rådighet, kan ivaretas gjennom tre sett av regler. For det første foreslås en gjennomgående regel som fastlegger at partenes rådighet over prosessopplegget må vike i den grad offentlige hensyn nødvendiggjør dette. For det annet foreslår utvalget at retten i denne typen saker skal ha en plikt til å sørge for at bevisføringen gir et forsvarlig grunnlag for avgjørelsen. For det tredje foreslås særregler knyttet til bestemte sakstyper.

Departementet slutter seg til de gjengitte synspunkter fra utvalgets utredning om behovet for regler om begrensninger i partenes frie rådighet. Dette innebærer at det ikke blir gjort noen reelle endringer i det tradisjonelle skillet mellom dispositive og indispositive saker.

11.1.6 Aktiv saksstyring

Twistemålsutvalget har lagt stor vekt på at retten får plikt til langt mer aktiv saksstyring enn det som gjennomgående er praksis i dag. Hovedtanken er at retten må ha det avgjørende ord ved struktureringen. For å oppnå dette må det settes frister og treffes nødvendige beslutninger, herunder fastsetting av tid for hovedforhandlingen. Det opplegg som retten fastsetter, skal ikke kunne fravikes av partene, og det er viktig at dommeren fører kontroll med at opplegget følges.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger om behovet for aktiv saksstyring og dets forslag til lovregler om dette. Departementet anser en mer aktiv saksstyring som meget viktig av flere grunner. Det vil legge til rette for mer effektiv rettspleie med kortere saksbehandlingstid, og de nye lovreglene vil gi retten langt bedre styringsmekanismer til å nå de mål som vil føre til en rimeligere prosess.

Departementet ser det også som viktig at reglene om rettens saksstyring innebærer at det straks etter tilsvar rutinemessig blir tatt stilling til om det bør mekles mellom partene, gjennom rettsmekling eller mekling i rettsmøte.

Rettens arbeid med saksstyringen før hovedforhandlingen vil på flere måter virke inn på arbeidet med saken under og etter hovedforhandlingen. At retten utviser aktivitet helt fra starten, vil gjøre at partene blir tvunget til å gjøre grundigere forarbeid på et tidligere stadium. Det vil medvirke til at de blir bedre forberedt til hovedforhandlingen og øke sjansene for at det da er avklart hva de er uenige om. At dommeren er godt forberedt til hovedforhandlingen, vil legge grunnlaget for at vedkommende vil kunne styre saken med henblikk på en mest mulig konsentrert gjennomføring av hovedforhandlingen.

Departementet antar at reglene om aktiv saksstyring ikke trenger å føre til noen øking av ressursbeho-

vet i domstolen. Økt arbeid med saksstyringen vil isolert sett føre til økt ressursbruk. Men samtidig vil mer aktiv saksstyring føre til ressursbesparelser, som antas å overstige eller tilsvare den ressursøking som følger av det merarbeid som vil bli lagt i saksstyringen. De fleste hovedforhandlinger og ankeforhandlinger vil kunne gjennomføres på vesentlig kortere tid, og det vil bli mindre arbeidskrevende å skrive dom. Fordelene vil sterkest gjøre seg gjeldende når den som leder saksforberedelsen, også leder hovedforhandlingen i tingretten, eller er med som en av de tre fagdommerne under ankeforhandlingen i lagmannsretten. Departementet forutsetter at praktiske hensyn bare sjelden vil tilsi at andre dommere enn den som har hatt hele saksforberedelsen, vil lede hovedforhandlingen i tingretten.

Når saksstyringen drøftes med partene, bør hovedforhandling berammes selv om det under drøftingen blir bestemt at det skal gjennomføres mekling i rettsmøte eller rettsmekling. Departementet mener at dette samlet sett ikke vil virke uheldig for domstolenes saksavvikling.

Lovforslaget forutsetter at domstolene ikke skal ha flere restanser enn at det er mulig å overholde påbudet i NOU § 9-4 annet ledd bokstav h om å avholde hovedforhandling innen seks måneder fra stevning ble inngitt. Når saksmengden øker, bør domstolene i så stor grad som en forsvarlig saksbehandling gjør det mulig, avsette mindre tid til behandling av hver sak.

Departementet mener normalfristen for å holde hovedforhandling bør være seks måneder. Dersom retten feilberegner behovet for lengden på saksbehandlingen, vil det være mulig å omberamme saken. At flere domstoler i dag har for store restanser til at hovedforhandlingen avholdes bare seks måneder etter stevning, kan ikke tillegges avgjørende vekt. Departementet mener at det bør tas sikte på å nedarbeide restansene på sivile saker før ikraftsetting av loven til et nivå som gjør det mulig med en så kort saksbehandlingstid.

Departementet støtter utvalgets forslag om at den plan for saksbehandlingen som retten skal drøfte med partene rett etter tilsvarende, bør skje i rettsmøte, og at det skal gjelde strenge vilkår for å gjøre unntak fra denne hovedregelen.

11.2 Komiteens merknader

For å nå målsettingen om en mer effektiv domstolsbehandling mener komiteen det er viktig at loven legger opp til en mer aktiv saksstyring fra dommeren for å sikre fremdrift i saksbehandlingen.

Det er videre et grunnleggende mål å sikre riktige avgjørelser. Komiteen er derfor enig med departementet i at det er behov for å lovfeste plikter for retten om veiledning både i prosessuelle og materielle

spørsmål. Det er imidlertid viktig at lovregler om veiledningsplikten ikke er egnet til å trekke rettens rolle som nøytral instans i tvil. Komiteen mener departementets forslag til lovregler ivaretar disse hensyn på en tilfredsstillende måte.

Komiteen mener det er viktig at loven tar høyde for situasjoner der en part har et særlig behov for veiledning av retten, særlig i saker der en part ikke er representert ved prosessfullmektig. Komiteen har merket seg at departementet foreslår særlige regler om dette, og slutter seg til forslaget.

Vedrørende lovforslagets § 9-8 om forenklet domsbehandling ser komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet at åpenbart urimelige krav eller innsigelser bør kunne behandles på en forenklet måte. Det er uheldig å benytte store ressurser på forhold der det åpenbart ikke er verken ønskelig eller behov for dette. Disse medlemmer er likevel opptatt av at EMKs krav om tilgang på domstol samt en forsvarlig behandling respekteres fullt ut. En kan få noe usikkerhet rundt dette dersom retten avgjør kravet ved forenklet behandling, og en grunnet ankesum eller annet ikke har mulighet til verken å anke avgjørelsen eller saken som sådan. Disse medlemmer er enig med Regjeringen i at kriteriet for dette må tolkes strengt. Begrepet "klart" har ikke en nødvendig klar avgrensning i så henseende. All den tid regelen er å unngå unødig ressursbruk på åpenbare forhold, bør en sette et sterkere krav til dette, spesielt der det ikke finnes muligheter til å få overprøvd avgjørelsene. Disse medlemmer mener intensjonen vises best ved at en bruker begrepet "åpenbart".

Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag:

"Tvisteloven § 9-8 første ledd første punktum skal lyde:

Hvis det er åpenbart at et krav som er fremmet ikke for noen del kan gis medhold, eller det er åpenbart at innsigelsene mot kravet i sin helhet er uholdbare, kan retten etter begjæring avgjøre kravet ved dom eller forenklet domsbehandling."

12. SKRIFTLIG OG MUNTLLIG SAKSBEHANDLING. KONSENTRASJON

12.1 Sammendrag

Ved utformingen av prosessreglene står en i mange sammenhenger overfor valget om de forskjellige deler av saksbehandlingen skal foregå skriftlig eller muntlig. Valget mellom skriftlighet og muntlighet har ikke bare betydning for effektivitet og konsentrasjon, men også for om saksbehandlingen blir gjen-

nomført forsvarlig, og valget kan ha forskjellige virkninger i ulike typer saker.

12.1.1 *Twistemålsutvalgets vurderinger og forslag*

Utvalget deler i hovedtrekk det syn på muntlighet som lå til grunn for vedtakelsen av gjeldende lov. Moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi har endret noen av forutsetningene for vurderingen av om saksbehandlingen bør være skriftlig eller muntlig. Dette reduserer ulempene og kostnadene ved muntlighet, som hittil i stor grad har innebåret at alle må møte på samme sted. På den annen side legger utvalget opp til at prosesstoffet skal leveres elektronisk. Teknisk sett legges det da til rette for at det effektivt gis mulighet for innsyn i prosessmaterialet.

Utvalget har langt på vei foreslått å videreføre dagens regler. Samlet sett er det imidlertid foreslått å åpne for en noe større grad av muntlighet, men samtidig åpne for skriftlige elementer i den muntlige prosess. Det skal fortsatt foreligge en skriftlig stevning. I utvalgets utkast er det ikke videreført et tosporet system med enten skriftlig eller muntlig saksforberedelse. Avgjørelser om saksbehandlingen og overprøving av kjennelser og beslutninger skal skje etter en skriftlig behandling.

Når det gjelder sakens realitet, er utgangspunktet at avgjørelsen skal skje etter en muntlig behandling. Men partene kan avtale en helt eller delvis skriftlig behandling. Selv om det på vanlig måte blir avholdt muntlige forhandlinger om sakens realitet, er det åpnet for at tingretten kan pålegge partene å inngi skriftlige redegjørelser om avgrensede spørsmål. I lagmannsretten foreslår utvalget mindre strenge vilkår for å kreve skriftlige redegjørelser om avgrensede spørsmål. I Høyesterett er det ikke satt andre vilkår for skriftlige redegjørelser enn at de må dreie seg om nærmere angitte spørsmål. De skriftlige redegjørelsene vil utgjøre en del av avgjørelsesgrunnlaget og få betydning for gjennomføringen av hoved- eller ankeforhandlingen.

Det er foreslått flere endringer vedrørende bevisføring. To av disse berører bevisumiddelbarheten. For det første skal forbudet mot bruk av utenrettslige erklæringer mykes opp betraktelig. For det annet skal fjernavhør direkte for den dømmende rett, og ikke bevisopptak, bli den primære formen for bevisføring når et vitne ikke kan møte under hovedforhandlingen.

I tillegg til den forkorting av hovedforhandlingen som bruk av skriftlige redegjørelser vil innebære, legges det generelt opp til mer konsentrerte forhandlinger. De mer konsentrerte forhandlinger kommer først og fremst til uttrykk ved regler som tar sikte på å komme bort fra de omfattende innledningsforedragene.

12.1.2 *Departementets vurderinger*

Departementet er enig med utvalget i at avgjørelser av sakens realitet fortsatt bør basere seg på en muntlig forhandling, og at saksforberedelsen i hovedtrekk bør foregå skriftlig. Skriftlighet bør også være den normale behandlingsmåte ved overprøving av kjennelser og beslutninger. Departementet er videre enig i at partene med rettens samtykke bør kunne avtale skriftlig behandling av tvisten. Endelig gir departementet sin tilslutning til forslaget om at avgjørelser om saksbehandlingen, herunder ved overprøving i ankeinstansen, kan baseres på en muntlig behandling når hensynet til en forsvarlig eller rettferdig rettergang tilsier det.

Det bør fortsatt utarbeides en skriftlig stevning. Departementet er enig med utvalget i at det fortsatt bør være mulig for retten å bestemme at tilsvar skal avgis muntlig i rettsmøte.

12.1.2.1 HOVEDFORHANDLINGEN OG ANKEFORHANDLINGEN

Departementet er enig med utvalget i at en ankeforhandling for lagmannsretten normalt bør ha et vesentlig annet preg enn en hovedforhandling for tingretten. Det har særlig sammenheng med at tingrettens dom vil utgjøre en del av avgjørelsesgrunnlaget, og at ankeforhandlingen skal konsentreres om de spørsmål som partene er uenige om.

Det er både hensynet til at retten skal få et best mulig avgjørelsesgrunnlag, og hensynet til en effektiv behandling av saken som tilsier en hovedregel om at muntlige forhandlinger utgjør grunnlaget for realitetsavgjørelsen. Men departementet mener at begge hensyn i en del tilfeller tilsier at den for en stor del også baseres på en skriftlig framstilling av saken. Det nye ved utvalgets forslag - som departementet i hovedsak slutter seg til - er først og fremst at det legges opp til utarbeiding av dokumenter som loven forutsetter er lest av retten før hovedforhandlingen tar til. Dette gjelder for det første sluttinnlegg, som begge parter normalt skal utarbeide, og som skal angi påstanden, påstandsgrunnlagene, rettsregler som påberopes, og de bevis parten vil føre.

Uavhengig av rettens kunnskap om saken før hovedforhandlingen er departementet enig med utvalget i at det er behov for og fullt forsvarlig å foreta ytterligere nedskjæringer av hovedforhandlingen i forhold til hvordan mange blir avvirket i dag. Det vises til utvalgets syn på de omfattende innledningsforedragene.

12.1.2.1.1 *Rammene for partenes første innlegg*

Departementet er enig med utvalget i at det er en uting at saken i stor utstrekning blir prosedert både i innledningsforedrag og prosedyre. I noen saker kan det være liten uenighet om fakta. Da vil det være

praktisk å hoppe over det som i dag tilsvarer innledningsforedrag, og la partene føre eventuelle bevis mellom de to innleggene de til sammen kan holde. I andre situasjoner bør det legges opp til at partenes første innlegg blir minst mulig prosederende, slik at disse bare skal inneholde en beskrivelse av de faktiske omstendigheter som anføres, og en gjennomgåelse av de skriftlige bevis.

I sitt første innlegg bør saksøkeren under sin konsentrerte saksframstilling understreke hvilke punkter saksøkte er uenig i, i den grad dette er kjent for saksøkeren. At partene i det første innlegget ikke gjør rede for sitt syn på innholdet av de rettsregler som vil bli påberopt, vil også være et betydelig bidrag til at innlegget ikke blir prosederende.

På denne bakgrunn antar departementet at saksøkte vil ha et mer begrenset behov for å redegjøre for sin sak innledningsvis enn det saksøkeren har. Når saksøker i sin konsentrerte saksframstilling har påpekt faktiske omstendigheter som saksøkte fullt ut kan slutte seg til, er det normalt ingen grunn for saksøkte til å gjenta dette. Av og til kan det være at partenes uenighet er så omfattende at en slik framgangsmåte vil føre til en svært uoversiktlig framstilling, eller at saksøkte har et helt annet perspektiv på de faktiske forhold enn saksøkeren. Da bør det åpnes for at saksøkte gir sin egen konsentrerte saksframstilling. Departementet har i samsvar med dette endret utvalgets lovforslag når det gjelder beskrivelsen av saksøktes første innlegg.

12.1.2.1.2 Saker hvor dokumenter utgjør en stor del av bevisene

Departementet er enig med utvalget i at retten bør kunne bestemme at hovedforhandlingen legges opp på en vesentlig annen måte i saker hvor skriftlige bevis utgjør hovedtyngden av bevismaterialet. Det vil da ofte være mest praktisk at partene holder sine hovedinnlegg straks etter at retten innledningsvis har klargjort påstander, påstandsgrunnlag og bebudet bevisføring. Selv om det kan tenkes at det blir ført vesentlige bevis etter slike hovedinnlegg, mener departementet at det er tilstrekkelig at regelen går ut på at partene skal få ordet til et kortere innlegg hver.

12.1.2.1.3 Sluttinnlegg og rettens innledende klargjøring

Det framgår at opplegget med at retten foretar en klargjøring av sentrale spørsmål ved innledningen av hovedforhandlingen, utgjør en av de viktige forutsetningene for å gå inn for at partenes første innlegg skal forkortes vesentlig. Utsikten til at retten kan forberede og gjennomføre denne klargjøringen på en effektiv måte er i de fleste sakene avhengig av at partene har inngitt sluttinnlegg. De vil derved være et viktig bidrag til å komme vekk fra de omfattende innled-

ningsforedragene. Dessuten skal sluttinnleggene fremme forslag om en framdriftsplan. Departementet slutter seg etter dette til utvalgets forslag om at det som regel skal avgis sluttinnlegg.

Som nevnt ser departementet det som en fordel at det er retten som skal klargjøre viktige punkter i saken før partene får ordet til innlegg. Departementet kan ikke se noen fare for tap av tillit til rettens innsikt i saken ved at det er retten som gjennomgår påstander og påstandsgrunnlag. Departementet mener at det ikke er grunn til at meddommeres deltakelse skal lede til at hovedforhandlingen blir gjennomført på noen vesentlig annen måte enn om de ikke hadde deltatt.

12.1.2.1.4 Skriftlige redegjørelser om faktiske forhold

Departementet er enig i utvalgets hovedsynspunkt knyttet til skriftlighet i de forskjellige instansene. Det er grunn til å tillate større bruk av skriftlige redegjørelser som en del av avgjørelsesgrunnlaget, og mer jo høyere opp i instansene en kommer. Departementet er ikke enig med Oslo tingrett i at partene alltid bør kunne pålegges å avgi kortfattede skriftlige og systematiserte redegjørelser for det faktiske forhold. Slike pålegg bør begrenses til de saker hvor saksforholdet er uoversiktlig.

12.1.2.1.5 Bevisføringen

Departementet slutter seg til utvalgets forslag til en viss utvidelse av unntakene fra bevisumiddelbarheten. Det gjelder for det første muligheten for at fjernavhør blir noe utvidet. For det annet er departementet enig i at det er fjernavhør som bør bli det primære alternativet når et vitne ikke vil kunne møte under hovedforhandlingen og avgi forklaring direkte for den dømmende rett. For det tredje bør adgangen til å bruke skriftlige erklæringer utvides. Departementet er enig med utvalget i det bør gjelde et vilkår om at det er ubetenkelig av hensyn til sakens opplysning.

12.1.2.2 SKRIFTLIG BEHANDLING AV SAKENS REALITET

Departementet er enig med utvalget i at partene med rettens samtykke bør kunne avtale skriftlig behandling, eventuelt kombinert med muntlige forhandlinger, i tingrett og lagmannsrett. Forutsetningen er at retten mener at en slik behandlingsmåte er forsvarlig. Departementet er også enig i at lagmannsretten, når umiddelbar bevisføring er av liten betydning, og Høyesterett, når spørsmålene i saken egner seg for det, bør kunne beslutte skriftlig behandling.

12.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig i at avgjørelser av sakens realitet bør basere seg på en muntlig behandling, og at saksforberedelsen i hovedtrekk bør foregå skriftlig. Komiteen er enig i at saksbehandlingsreglene bør fremme økt fleksibilitet, slik at sakene kan bli behandlet både raskt og forsvarlig. Komiteen viser til at utviklingen innen informasjons- og kommunikasjonsteknologi åpner nye muligheter for saksbehandling i domstolene.

13. SMÅKRAVPROSESS

13.1 Sammendrag

13.1.1 *Behovet for domstolsbehandling av tvister om små beløp*

På samme måte som nå vil det eksistere et behov for at saker om små beløp blir behandlet i de alminnelige domstoler. Det er ønskelig at kostnadene med å bruke domstolene til å dekke dette behovet, står i et rimelig forhold til betydningen av den enkelte sak. Tvistemålsloven §§ 322 - 322 c har regler om forenklet rettergang. Forenklet rettergang skal anvendes i alle saker hvor tvistegjenstanden ikke overstiger 20 000 kroner, og i saker hvor partene avtaler det.

13.1.2 *Tvistemålsutvalgets vurderinger og forslag*

Utvalgets konklusjon er at tvisteloven må ha egne prosessregler som gjør det mulig å få behandlet små og mellomstore krav for domstolene. Generelt er utvalgets forslag basert på at behandlingen må gjøres enklere for at kostnadene skal kunne reduseres. Utvalgets hovedsynspunkt om å oppnå en kostnadsreduksjon for partene innebærer ikke at det er ønskelig at de lar være å la seg bistå av advokat. Partenes adgang til slik representasjon bør ikke begrenses. Utvalget har gått inn for at det bør settes et tak på de kostnader som kan kreves erstattet av motparten, nemlig at utgiftene til retts hjelp ikke kan erstattes med mer enn 25 pst. av tvistebeløpet.

Utvalgets forslag går konkret ut på å gjøre en rekke forenklinger i saksbehandlingen sammenlignet med reglene som gjelder for allmennprosessen. Når småkravprosessen gjøres mer uformell, vil de vanlige preklusjonsreglene ikke passe, slik at det skal mer til for å avskjære bevisstilbud. Det er gitt en helt generell adgang til å holde rettsmøtene som fjernmøter, og det skal være mindre strenge vilkår for bruk av fjernavhør. Det skal ikke være anledning til å sette retten med meddommere. Retten er gitt større anledning til å begrense bevisføringen. Dommen kan utformes enklere, og premissene skal kunne utformes etter at dommen er avsagt.

Småkravprosessen skal foregå raskere enn allmennprosessen. Det er foreslått at dom skal avsies

før det er gått fire måneder fra stevning ble inngitt. Gebyret for behandling av saker etter småkravprosessen bør bare være 1-2 ganger rettsgebyret.

Fordi det er ønsket om å redusere prosesskostnadene som er hovedbegrunnelsen for å innføre en småkravprosess, mener utvalget at avgrensningskriteriet som hovedregel bør knyttes til tvistegjenstandens verdi. Utvalget foreslår at alle tvistebeløp opp til 2 G bør behandles etter småkravprosessen, men at det gjøres unntak for prinsipielle saker. Med mindre begge parter motsetter seg det, skal retten også kunne beslutte småkravprosess når saken ikke gjelder formuesverdier. Saker som behandles etter særlige rettergangsregler, bør falle utenfor småkravprosessens virkeområde.

13.1.3 *Departementets vurderinger*

Departementet er enig med Tvistemålsutvalget i at det er behov for en særskilt småkravprosess. Det er avgjørende at domstolsbehandlingen ikke blir for kostbar i forhold til de verdier tvisten gjelder. Departementet er enig med utvalget i at dette må sikres ved en raskere og billigere behandlingsmåte.

13.1.3.1 HOVEDTREKKENE I EN SMÅKRAVPROSESS

Departementet er bortsett fra enkelte detaljer enig med utvalget i de hovedtrekk for småkravprosessen som er foreslått. Reglene bør utformes slik at det er praktisk mulig for parter å føre sak uten prosessfullmektig. Parters behov for å føre sak uten advokat bør lede til at prosessen i størst mulig grad gjøres muntlig.

Departementet er videre enig med utvalget i at det må legges opp til at prosessen blir så lite kostnadskreven som mulig. For det første bør det settes et maksimum for de retts hjelpskostnader som kan kreves erstattet av motparten. For det annet er det nødvendig at prosessen gjøres enkel. Departementet er enig i at reglene bør gå ut på at det avholdes bare ett rettsmøte, og at saken bare unntaksvis bør kunne avgjøres på grunnlag av skriftlig behandling.

Også departementet finner det hensiktsmessig med en hovedregel om at tvister som gjelder formuesverdier under 125 000 kroner, blir behandlet etter reglene for småkravprosess. Denne beløpsgrensen svarer ganske nær til utvalgets forslag om 2 G, men departementet mener at beløpsgrensene ikke bør uttrykkes ved hjelp av folketrygdens grunnbeløp, som i praksis er et lite rundt og årlig skiftende tall.

13.1.3.2 BEHANDLINGSGEBYRET

Utvalget har ikke foreslått noen endring i det generelle nivået på behandlingsgebyrene for saker i forliksråd og de alminnelige domstoler, og går inn for et lavere behandlingsgebyr for saker i småkravprosessen enn i allmennprosessen. Departementet slutter

seg til dette. Departementet mener likevel at behandling etter småkravprosessen bør koste mer enn behandlingen i forliksrådet, der det i dag betales rettsgebyret. Departementet går inn for at behandlingsgebyret settes til 3,5 ganger rettsgebyret, men likevel slik at behandlingsgebyret blir redusert med rettsgebyret for de saker som først har vært behandlet i forliksrådet.

13.1.3.3 ERSTATNING FOR RETTSHJELPSKOSTNADER

Departementet slutter seg til det maksimumsnivå for erstatning for rettshjelpskostnader som utvalget har foreslått. Departementet er imidlertid enig med Advokatforeningen i at merverdiavgift ikke skal omfattes av regelen om maksimumsbeløp. I samsvar med dette går departementet inn for at maksimalbeløpene ikke skal omfatte betalt merverdiavgift, men at avgiften kan erstattes i tillegg dersom tvisten hovedsakelig skriver seg fra virksomhet hos parten som er merverdiavgiftspliktig. Departementet foreslår på denne bakgrunn at lovens maksimalbeløp for erstatning skal utgjøre 20 pst. av tvistebeløpet i stedet for 25 pst. som utvalget har foreslått, og at høyeste og laveste maksimalbeløp settes til 25 000 kroner og 2 500 kroner. Departementet finner ikke grunn til å unnta rettshjelpenes reiseutgifter fra regelen om maksimal erstatning.

13.1.3.4 SAKSFORBEREDELSEN

Saksforberedelsen i småkravprosessen skal være så vidt annerledes og forenklet sammenlignet med allmennprosessen, at det ikke bør gis noen generell bestemmelse om at reglene for saksforberedelsen i allmennprosessen skal gjelde tilsvarende så langt ikke annet følger av særlige regler for småkravprosessen. I stedet går departementet inn for å henvise til de konkrete bestemmelsene om allmennprosessen som kan anvendes tilsvarende uten betydelig tillempling. For øvrig bør det utformes regler som bare gjelder for småkravprosessen.

Departementet ser det som viktig at reglene for småkravprosessen skal være slik at det blir praktisk mulig for selvprosederende parter å opptre. Da bør partene være sikret at de kan framføre sitt syn muntlig. Departementet er likevel kommet til at det i visse tilfeller vil være behov for en kombinert skriftlig og muntlig behandling, og foreslår å åpne for en slik løsning i den form at partene kan framlegge skriftlige utredninger i saken. Siden partene uansett vil kunne supplere det som er ufullstendig framstilt i de skriftlige innleggene, vil det da heller ikke være så betenkelig at retten beslutter en slik behandling uten at partene samtykker. Uansett bør en slik saksbehandling reserveres de tilfeller hvor retten mener det er klart at det vil gi en prosessøkonomisk gevinst.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å ha en regel om at partene plikter å varsle om bevis innen én uke før sluttbehandlingen. Selv om småkravprosessen skal gjøres rask og enkel, bør det etter departementets vurdering ikke gjelde noe forbud mot å føre erklæringer eller forklaringer fra sakkyndige som bevis. For å oppfylle målet om at småkravprosessen skal bli en rask og billig prosess, mener departementet at det bare bør åpnes for bevisopptak når det er nærliggende risiko for at beviset ellers ikke vil kunne bli ført.

13.1.3.5 GJENNOMFØRING AV MUNTLLIG SLUTTBEHANDLING

Departementet er enig med utvalget i at sluttbehandlingen bør skje i et muntlig rettsmøte, hvis ikke partene med rettens samtykke har avtalt skriftlig behandling. Departementet antar at det i de fleste tilfellene vil være mulig å gjennomføre en forsvarlig behandling innenfor rammen av en halv dag.

Erfaringene med deltakelse av bransjefolk i mange av tvisteløsningsnemndene er etter departementets mening et godt argument for at det bør være adgang til å bruke fagkyndige meddommere også i småkravprosessen. Det er likevel behov for å sikre partene mot en sterk øking i prosesskostnadene ved bruk av fagkyndige meddommere. Det kan oppnås ved at partenes utgifter med fagkyndige bare kan erstattes innenfor det maksimalbeløp som gjelder for retts hjelp.

13.1.3.6 DOMMENS INNHOLD OG AVSIGELSE

Departementet slutter seg til forslaget om at dommen i en småkravprosess skal være enklere i form og innhold enn i allmennprosessen. I småkravprosessen bør det være nok med en kort beskrivelse av hva saken gjelder, partenes påstander og påstandsgrunnlag og en angivelse av de momenter som er tillagt avgjørende vekt. Av dommen må det også framgå kortfattet hvilket faktum som legges til grunn for de rettsregler som anvendes.

Når dommen kan gjøres så kort, bør det stilles krav om at dommen avsies innen kort tid. Departementet foreslår som utvalget å sette fristen til én uke. Departementet foreslår også en regel om at dommen kan avsies ved avslutningen av rettsmøtet når retten finner grunnlag for det.

13.1.3.7 LENGDEN PÅ SAKSBEHANDLINGSTIDEN

Departementet mener at den enkle saksbehandlingen tilsier en regel om at det ikke skal gå mer enn tre måneder fra stevning til dom. Departementet foreslår ikke å knytte umiddelbare rettsvirkninger til oversittelse av fristen.

13.2 Komiteens merknader

Komiteen ser det som et mål at flest mulig tvister om små beløp blir løst utenfor domstolene og/eller i forliksrådene. Etter komiteens mening bør det imidlertid ikke være noen nedre grense for hvilke tvistebeløp som kan tas til behandling i domstolene. For at muligheten til å bringe tvister om mindre beløp inn for domstolen skal bli reell, er det avgjørende at behandlingen ikke blir for kostbar i forhold til de verdier tvisten gjelder. Det er derfor etter komiteens mening behov for særlige regler om behandlingen av saker om små tvistebeløp.

Komiteen synes det er svært positivt at departementet har foreslått regler om en såkalt småkravprosess. Prosessen skal være forenklet, men likevel forsvarlig, og det legges til rette for at kostnadene ved domsbehandlingen holdes på et relativt lavt nivå. Det er etter komiteens oppfatning riktig at behandlingsgebyret reduseres i saker etter småkravprosessen, og at merverdiavgift ikke omfattes av beløpsgrensen for erstatning for rettshjelpskostnader.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, har merket seg at Fremskrittspartiet foreslår å endre departementets forslag til tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav b. Etter flertallets mening fremgår det klart av forslaget i proposisjonen at man her har å gjøre med en oppregning av tre grupper av sakstyper som behandles etter småkravprosess. Flertallet ser derfor ikke behov for endringer i lovteksten.

Flertallet har videre merket seg at Fremskrittspartiet foreslår å endre § 10-1 annet ledd bokstav c. Dersom man åpner for at en av sakens parter kan motsette seg behandling etter reglene om småkravprosess, vil den ressurssterke part i realiteten kunne forhindre domstolsprøving gjennom krav om en dyrere domstolsbehandling. Det er ikke et alternativ for alle å føre sak etter allmennprosessen. Flertallet mener derfor at en slik løsning både vil stride mot proporsjonalitetsprinsippet og mot ønsket om å gjøre domstolsprøving mer tilgjengelig for alle uavhengig av økonomisk situasjon.

Flertallet støtter heller ikke Fremskrittspartiets forslag til endring i § 10-3 første ledd annet punktum. Rettens samtykke til at partene gjør avtale om at behandlingen etter småkravprosessen i sin helhet skal gjøres skriftlig, er etter flertallets oppfatning en viktig rettsikkerhetsgaranti for den minst ressurssterke part. Retten bør bare kunne gi slikt samtykke når skriftlig behandling er ønskelig av prosessøkonomiske hensyn.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ser at saker vedrørende mindre formuesgoder kan ha økonomisk stor betydning for

dem det angår. Derfor er det viktig at en gir mulighet for en domstolsprøving også av disse kravene. For å oppnå en reell mulighet for domstolsprøving i disse sakene er det nødvendig med en tilpasset prosedyre uten at det blir stilt spørsmål rundt forsvarligheten. Disse medlemmer anser de fremlagte forslag om en småkravprosess som hensiktsmessige i den forbindelse.

Disse medlemmer mener det er spesielt viktig at kriteriene for småkravprosess og dennes saksbehandling er lett tilgjengelig. Dette skyldes at en i stor utstrekning vil forholde seg til personer som vil ønske å kunne finne klarhet til prosessreglene uten nødvendigvis å benytte profesjonell juridisk bistand. I den sammenheng er det positivt at beløpsgrensene er klart angitt i lovteksten. Om det er mest hensiktsmessig å knytte beløpet opp til for eksempel rettsgebyret eller grunnbeløpet i folketrygden, kan en komme tilbake til ved en senere gjennomgang av beløpsgrensen. Uansett mener disse medlemmer at det neppe vil være behov for å øke den konkrete summen i nærmeste fremtid.

Disse medlemmer påpeker videre bruken av "og" til slutt i § 10-1 andre ledd bokstav b. Det er ikke logisk at vilkårene i bokstav b og bokstav c skal anses som kumulative vilkår. For å klargjøre at dette er to forskjellige vilkår vil det være hensiktsmessig å fjerne dette og erstatte det med "eller". På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Tvisteloven § 10-1 andre ledd bokstav b skal lyde:

Saker med tvistesum på 125 000 kroner eller mer dersom partene samtykker i behandling etter småkravprosess, og retten beslutter dette, eller"

Disse medlemmer viser videre til at en fungerende småkravprosess er et nytt virkemiddel i tvisteloven. Skal dette bli den ønskede suksess, er det viktig at disse prosessreglene ikke fremstår som problematiske eller i verste fall uønskede for brukerne av domstolen. På den bakgrunn vil det være ønskelig å gi rom for en utprøving av reglene på en smidig måte.

I saker som ikke gjelder formuesverdier er det foreslått at retten kan bestemme å benytte reglene om småkravprosess dersom ikke begge parter motsetter seg dette. Det er ingen grunn til å nekte bruk av disse reglene der det er enighet mellom partene. Likevel bør en i en innkjøringsperiode være varsom med å pålegge prosessformen utover sitt hovedområde dersom det ikke er enighet mellom partene om dette. Dersom forholdet gjelder åpenbare grunnløse krav, løses dette gjennom reglene i § 9-8.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Tvisteloven § 10-1 andre ledd bokstav c skal lyde:

Saker som ikke gjelder formuesverdier dersom retten finner at småkravprosess vil være forsvarlig og hensiktsmessig, og ikke en eller begge parter motsetter seg slik behandling."

Disse medlemmer ser videre at det vil være hensiktsmessig å kunne gjøre avtaler om at behandlingen av saken skal gjøres skriftlig. Det er i denne sammenhengen viktig å påpeke at en her naturligvis krever enighet mellom partene. Spesielt vil en skriftlig behandling kunne ha prosessøkonomiske fordele. Disse medlemmer ser at det i utgangspunktet er de prosessøkonomiske forhold som har motivert bestemmelsen, men en skal ikke se bort ifra at en skriftlig behandling kan fremstå som hensiktsmessig selv der de prosessøkonomiske forhold er av liten eller ingen betydning. Det vil være hensiktsmessig å kunne åpne for muligheten av skriftlig behandling etter avtale mellom partene og med rettens samtykke også i andre tilfeller dersom dette anses som mest hensiktsmessig.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

"Tvisteloven § 10-3 første ledd andre punktum skal lyde:

Når det er ønskelig, kan retten samtykke til at partene gjør avtale om at behandlingen i stedet skal være skriftlig."

14. BEVISFØRING

14.1 Sammendrag

14.1.1 Innledning

Prinsippet om fri bevisføring går ut på at partene kan føre de bevis de ønsker. Unntak fra dette utgangspunktet må ha særskilt hjemmel. Retten er ikke bundet til regler om hvilken vekt de forskjellige bevis skal tillegges - bevisvurderingen er fri. Prinsippet om fri bevisføring kommer ikke eksplisitt til uttrykk i tvistemålsloven, men er en forutsetning blant annet for reglene om bevisforbud.

Tvistemålsloven § 197 forbyr framleggelse av skriftlige erklæringer som er blitt til i anledning saken. Framleggelse er bare mulig dersom motparten samtykker til at den legges fram, eller dersom det ikke er mulig å foreta et rettslig avhør av forfatteren.

Partenes ansvar for bevisføringen kan ses i sammenheng med det generelle prosessuelle redelighetsprinsipp som har kommet til uttrykk i tvistemålsloven § 111: Parten skal gi en fullstendig og utvetydig framstilling av sakens faktum. Dette medfører en plikt til å framstille sin sak sannferdig.

14.1.2 *Tvistemålsutvalgets forslag*

Tvistemålsutvalget foreslår at prinsippet om fri bevisføring lovfestes. Utvalget foreslår videre en regel om partenes sannhets- og opplysningsplikt: Partene skal sørge for at saken blir riktig og fullstendig opplyst. Opplysningsplikten skal ikke bare gjelde opplysning av partens egen side av saken, men også en plikt til å redegjøre for bevis som kan styrke motpartens faktiske anførsler om viktige faktiske sider av saken.

I tilknytning til partenes sannhets- og opplysningsplikt foreslås en regel om allmenn forklarings- og bevisplikt. Bestemmelsen knesetter den generelle plikten parter og tredjepersoner har til å gi tilgang på opplysninger eller utlevere bevis. Også for realbevis foreslås en særskilt og praktisk viktig bestemmelse om plikt til å stille gjenstander til rådighet for motparten. Partene skal videre kunne pålegges å utarbeide sammenstillinger, utdrag eller annen bearbeiding av opplysninger som kan hentes ut av bevisgjenstander.

I forhold til tvistemålsloven § 197 snus hovedregelen: Skriftlige forklaringer kan føres som bevis hvis partene er enige om det, eller hvis de gis anledning til å avhøre den som har gitt forklaringen, og det ikke er betenkelig av hensyn til sakens opplysning å bruke den. Dersom det ikke er mulig å foreta avhør av forfatteren, foreslås at erklæringen likevel skal kunne føres dersom det ikke strider mot lovens formål.

14.1.3 *Departementets vurderinger*

14.1.3.1 PARTENES SANNHETS- OG OPPLYSNINGSPLIKT

Departementet er enig i at det bør innføres en generell bestemmelse som forplikter partene til å gi opplysninger om bevis om sakens viktige sider uten hensyn til om beviset støtter egen eller motpartens sak. Etter departementets oppfatning er det av vesentlig betydning å få opplysninger om sakens sentrale bevis så tidlig som mulig. Departementet mener at man kan oppnå mye ved å skjerpe oppmerksomheten om opplysningsplikten ved innføring av en standard om partenes sannhets- og opplysningsplikt. Et ytterligere virkemiddel vil være den skjønnsmessige adgangen til lemping av individualiseringskravet og adgangen til å be om sammenstillinger og bearbeiding av opplysninger som kan hentes ut av bevisgjenstanden.

14.1.3.2 SKRIFTLIGE FORKLARINGER SOM BEVIS

Departementet er enig i at gjeldende regler i § 197 er for restriktive. Departementet peker særlig på at de forklaringer som vil være aktuelle, ofte vil dreie seg om kompliserte faktiske spørsmål. Kan ut-

redningen legges fram før hovedforhandlingen, vil hensynet til effektiv kontradiksjon sikres bedre enn tilfellet er etter § 197. Departementet viser videre til at lovforslaget § 21-12 annet ledd setter som vilkår for å legge fram en skriftlig forklaring at den som har skrevet forklaringen, kan avhøres under hovedforhandlingen. Departementet presiserer at bestemmelsen ikke åpner for at ordinære vitneforklaringer skal kunne skrives ned av vitnet etterfulgt av et krav om å kunne legge forklaringen fram i saken.

Etter utvalgets forslag skal den skriftlige forklaringen likevel ikke kunne føres som bevis dersom det er betenkelig av hensyn til sakens opplysning å bruke den. Departementet antar at vilkåret er tatt inn som en slags sikkerhetsventil, men er enig med Borgarting lagmannsrett at det ikke er behov for den når forfatteren kan bli avhørt. Hensynet til å ha en enkel og effektiv bestemmelse taler for at vilkåret ikke opprettholdes.

Etter utvalgets forslag kan den skriftlige forklaringen først legges fram når det er klart at vedkommende møter. Dette innebærer etter departementets oppfatning for det første at forklaringen ikke kan legges fram under saksforberedelsen før parten har klarlagt mulighetene for avhør av den som har skrevet forklaringen. For det annet kan ikke forklaringen føres som bevis under hovedforhandlingen ("dokumenteres") før det er klart at vitnet møter. Det avgjørende må være at det kan dokumenteres at vitnet er innkalt til å møte, og at det kan bekreftes at vitnet vil møte.

14.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter en lovfesting av prinsippet om fri bevisføring. Samtidig ønsker komiteen å skjerpe fokuset på opplysnings- og sannhetsplikten ved å innføre en standard for dette. Det er viktig å påpeke at denne plikten ikke bare gjelder det som støtter egen sak, men også viktige sider ved det som støtter motpartens sak.

15. FAGKYNDIGHET

15.1 Sammendrag

De prosessuelle grunnkrav til forsvarlig og tillitvekkende saksbehandling kan tilsi at saken tilføres annen fagkyndighet og erfaringsbakgrunn enn den juridiske fagdommere kan gi. Slik kompetanse kan tilføres ved at saken behandles av én eller flere personer som ikke er fagdommer. Fagkyndighet kan også bringes inn ved sakkyndigbevis. Som alternativ eller i tillegg til at retten settes med meddommere med fagkyndighet, kan retten oppnevne én eller flere personer som sakkyndig. Sakens parter kan på eget initiativ føre sakkyndige vitner. Som utgangspunkt kan partene derimot ikke kreve framlagt sakkyndige

vitners skriftlige rapporter utarbeidet i anledning av saken, jf. tvistemålsloven § 197.

Tvistemålsutvalget foreslår i det alt vesentlige å videreføre dagens regler om rettens sammensetning. Utvalget foreslår å begrense antallet meddommere til to, også i lagmannsretten. Utvalget foreslår en helt ny regel om forsterket rett som fastsetter at domstollederen i tingretten kan beslutte at retten under hovedforhandlingen skal settes med mer enn én fagdommer dersom saken stiller særlig kompliserte faktiske eller rettslige spørsmål, eller andre forhold tilsier det. Utvalget foreslår å lovfeste grunnvilkåret for å oppnevne sakkyndig, nemlig når det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. Det foreslås at retten gis myndighet til å oppnevne sakkyndige dersom det er nødvendig for å sikre balanse mellom partene i bevisføringen.

Departementet er enig med utvalget i at gjeldende regler om rettens sammensetning i det vesentlige bør videreføres. Utgangspunktet vil derfor være at saken i tingretten behandles av én tingrettsdommer. I lagmannsretten settes retten med tre dommere. Sakens parter skal fortsatt ha rett til å kreve retten satt med meddommere. Likeledes bør retten selv kunne beslutte at retten skal settes med meddommere dersom dette finnes ønskelig. Departementet slutter seg til forslaget om at retten skal settes med fagkyndige meddommere dersom hensynet til forsvarlig behandling av saken tilsier det. Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at meddommerne kan delta ved rettsmøter også under saksforberedelsen.

Departementet er enig med utvalget i at en lagmannsrett som settes med tre fagdommere og to meddommere, får en tilstrekkelig bred sammensetning. Departementet går etter dette inn for at antallet meddommere i lagmannsretten begrenses til to.

Departementet ser annerledes enn utvalget på spørsmålet om det skal kunne oppnevnes meddommere som utelukkende har fagkyndighet i de rettslige spørsmål saken reiser. Departementet antar at en slik adgang i tingretten og lagmannsretten kan bidra til å gi domstolene et bredere saksfelt, med flere tvister med opphav i næringsvirksomhet.

Utvalget foreslår en regel som gir domstollederen myndighet til å beslutte at tingretten under hovedforhandlingen kan settes med mer enn én fagdommer. Utvalget foreslår at retten kan styrkes også i saker hvor partene har avtalt en slik behandling og etter avtalen har frafalt retten til anke. Etter departementets oppfatning vil forslaget medføre en betryggende behandling av saken og en effektiv bruk av ressurser. Departementet går derfor inn for å fremme et forslag som tilsvarer utvalgets lovutkast.

Departementet mener også at utvalgets forslag om at Domstoladministrasjonen gis hjemmel for å opprette særskilte utvalg for å evaluere sakkyndiger-

klæringer innen visse fagområder, vil kunne dekke viktige behov.

15.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets vurderinger vedrørende rettens sammensetning. Hovedregelen skal fortsatt være at saker i tingretten skal behandles av en tingrettsdommer, selv i vanskelige saker. Komiteen vil gi partene mulighet til å inngå avtale om en styrket tingrett mot at ankeadgangen frafaller. En slik regel vil kunne medføre at partene i større grad enn i dag vil nøye seg med at saken får sin endelige avgjørelse ved tingrettsdom.

Komiteen gir sin tilslutning til forslaget om at retten skal settes med fagkyndige meddommere dersom hensynet til forsvarlig behandling i saken tilsier det, og vil understreke at retten også bør ha denne muligheten når en sak behandles etter reglene om småkravprosess.

De sakkyndiges erklæringer får ofte stor betydning for utfallet av saken. Innen enkelte fagfelt kan det være uenighet om metoder eller sentrale spørsmål. Komiteen støtter derfor forslaget om at Domstoladministrasjonen gis hjemmel for å opprette særskilte utvalg for å evaluere sakkyndigerklæringer innen visse fagfelt. Slike utvalg vil kunne bidra til en mer ensrettet praksis og på sikt gjøre det sjeldnere at partene bruker mye ressurser på å tvistes om hvem som bør oppnevnes som sakkyndig.

16. OFFENTLIGHET OG INNSYNSRETT

16.1 Sammendrag

16.1.1 Innledning

Med offentlighet i rettspleien menes her de regler som angår allmennhetens rett til innsyn i en sak, i motsetning til bestemmelser som angår partenes krav på informasjon - såkalt partsoffentlighet. Offentlighetsprinsippet kan sies å bestå av tre hovedelementer: Reglene om åpne rettsmøter (møteoffentlighet), reglene om massemediers og andres referatadgang (offentlig gjengivelse) og reglene om rett til utskrift av rettsbøker, herunder rettslige avgjørelser. Hovedregelen om offentlighet framgår av domstoloven § 124 første ledd som sier at:

"Rettsmøtene er offentlige og forhandlingene og rettsavgjørelsene kan gjengis offentlig, hvis ikke annet er bestemt i lov eller av retten i medhold av lov."

Det er ikke lovfestet noen alminnelig rett for allmennheten til innsyn i dokumenter under saksforberedelsen. Domstoloven § 63 a om taushetsplikt vil ofte være til hinder for å gi innsyn i dokumenter som ikke er rettsavgjørelser eller rettsbøker.

16.1.2 *Tvistemålsutvalgets forslag*

Utvalget foreslår at allmennheten skal gis utvidet rett til innsyn i sakens dokumenter, men er delt i synet på hvor langt innsynsretten skal gjelde. Bakgrunnen for utvalgets forslag om å utvide innsynsretten er særlig at den nye tvisteloven vil åpne for at rettens avgjørelsesgrunnlag vil bestå av mer skriftlig materiale enn tidligere.

Tvistemålsutvalget reiser videre spørsmålet om ikke retten til offentlig innsyn bør utvides ytterligere ved å innføre en alminnelig innsynsrett for tredjepersoner under saksforberedelsen. Flertallet går inn for å begrense hovedregelen til å gjelde - noe forenklet sagt - det skriftlige materialet som retten kan bygge sin avgjørelse på, i tillegg til at den som i dag skal gjelde for rettsbøker og rettsavgjørelser. Mindretallet går inn for at innsynsretten skal gjelde alle dokumentene i saken.

Utvalgets medlemmer er enige om hvilke unntak som skal gjelde fra hovedregelen. I hovedtrekk foreslår utvalget at retten til innsyn i rettsbøker og rettsavgjørelser ikke gjelder så langt de ikke kan gjengis offentlig, og heller ikke når det er grunn til å frykte at kunnskapen vil bli nyttet på urettmessig vis. Retten til innsyn skal ikke gjelde i den type saker hvor det gjelder en hovedregel om rettsmøter for lukkede dører. Som hovedregel skal retten til innsyn inntre etter hvert som dokumentene mottas av retten. Flertallet har videre foreslått at retten til innsyn skal gjelde bevis "som er ført". Flertallet foreslår også unntak fra hovedregelen om at innsynsretten inntreer fortløpende, for saker som behandles skriftlig.

16.1.3 *Departementets vurdering*

Departementets forslag til nye saksbehandlingsregler i den nye tvisteloven gir grunn til å revurdere allmennhetens innsynsrett i saksdokumenter. Det kan særlig vises til at lovforslaget innebærer en viss reduksjon av den muntlige behandlingen og økt mulighet til å bygge avgjørelsen av sakens realitet på annet enn det som kommer fram under muntlige forhandlinger. Departementet mener det er behov å gi allmennheten økt innsyn i det skriftlige materialet i saken. Spørsmålet er imidlertid hvor omfattende denne innsynsretten skal være.

Departementet mener at de hensyn som begrunner offentlighet, gjør seg langt svakere gjeldende når man beveger seg utenfor de opplysninger og dokumenter som utgjør rettens avgjørelsesgrunnlag. Både hensynet til partene, sakens opplysning, forliksmuligheten og ressursbruken for partene og for domstolen er argumenter som etter departementets syn taler for å begrense innsynsretten til det materialet som utgjør rettens avgjørelsesgrunnlag. På denne bakgrunn foreslår departementet å videreføre dagens regler om allmennhetens innsyn i rettsbøker og rettsavgjørel-

ser. For øvrige saksdokumenter mener departementet at allmennhetens innsynsrett i hovedtrekk bør avgrensnes som foreslått av utvalgets flertall.

Departementet går imidlertid inn for noen endringer i utvalgsflertallets forslag. For det første foreslår departementet å videreføre at offentligheten kan få innsyn i alle rettsforlik som inngås. For det annet bør det være en alminnelig rett til innsyn i sakskostnadsoppgaver når retten treffer avgjørelse om saks-kostnader.

For øvrig er departementet enig med utvalgsflertallet i at allmennhetens innsynsrett i utgangspunktet bør omfatte de dokumenter som inngår i avgjørelsesgrunnlaget. Retten treffer imidlertid mange avgjørelser der alle dokumentene inngår i avgjørelsesgrunnlaget. Departementet mener at innsynsretten vil bli for vidtfamnende om den i disse tilfellene som hovedregel skal gjelde alle dokumentene.

Siktemålet med regelendringene, nemlig å kompensere for økt skriftlighet i behandlingen, tilsier for det første at innsynsretten i utgangspunktet bør gjelde alle skriftlige bevis som blir ført under muntlige forhandlinger. For det annet bør det gis innsyn i skriftlige framstillinger og redegjørelser etter lovforslaget § 9-9 tredje og fjerde ledd, § 29-16 tredje og fjerde ledd og § 30-10 annet ledd. Innsynsretten vil her kompensere for at det under hoved- og ankeforhandlingene vil bli gitt mindre omfattende redegjørelser for faktiske og rettslige spørsmål enn i dag. For det tredje bør det kompenseres for at det i større grad enn i dag vil bli gitt anledning til å beslutte at sakens realitetsspørsmål blir avgjort etter en helt eller delvis skriftlig behandling. I saker med helt eller delvis skriftlig behandling mener departementet at innsynsretten bør begrenses til de påberopte og gjennomgatte dokumentene som er omhandlet foran.

Departementet har vært i tvil om hvor langt innsynsretten bør gjelde når saken avsluttes ved heving uten realitetsavgjørelse etter at søksmålet er trukket eller partene har inngått utenrettslig forlik. Etter en samlet vurdering foreslår departementet ikke noen omfattende utvidelse av dagens rett til dokumentinnsyn når en sak blir hevet, og det heller ikke er noen tvist om sakskostnadene. Men er det inngitt sluttinnlegg eller skriftlige utredninger, vil som nevnt retten til innsyn i disse dokumentene bestå også etter at en sak er hevet.

Departementet foreslår unntak fra allmennhetens innsynsrett som i stor grad samsvarer med utvalgets forslag. I hovedtrekk vil unntaksreglene i lovforslaget § 14-3 om rettsbøker og rettsavgjørelser bety at innsynsretten ikke gjelder når offentlig gjengivelse er forbudt, eller når det er grunn til å frykte at kunnskapen vil bli nyttet på urettmessig vis. For øvrige saksdokumenter foreslår departementet at innsynsretten ikke skal gjelde i sakstyper hvor rettsmøtene som ho-

vedregel holdes for lukkede dører. Videre bør det gjelde unntak fra innsynsretten når dokumentet inneholder opplysninger som er gitt for lukkede dører, eller som kunne ha vært krevd ført for lukkede dører.

Departementet er enig med utvalget i at retten til innsyn som hovedregel bør inntre etter hvert som dokumentene mottas av retten. Når det gjelder bevis, støtter departementet utvalgsflertallets syn om at innsynsretten først bør inntre når det er klart at dokumentet vil utgjøre en del av avgjørelsesgrunnlaget. For saker som avgjøres etter en kombinert skriftlig og muntlig behandling, bør innsynsretten inntre når beviset er omtalt i et innlegg som offentligheten har rett til innsyn i. Der en part har krevd at dokumentet unntas fra innsyn, går departementet inn for utvalgets forslag om at retten kan vente med å avgjøre spørsmålet til selve saken er avgjort.

Departementet er enig med Tvistemålsutvalget i at det kunne være en fordel om flest mulig av de dokumentene som det kan gis innsyn i, ved automatiske prosesser legges ut på internett. Departementet ser imidlertid at utlegging på internett reiser flere vanskelige spørsmål knyttet til intensiteten og varigheten av allmennhetens innsynsrett som lett kan komme i konflikt med personvern hensyn. På denne bakgrunn mener departementet at det må vurderes nærmere hvilke rutiner domstolene skal utvikle for gjennomføringen av innsynsretten. Departementet foreslår at nærmere retningslinjer blir fastsatt i forskrift.

16.1.4 Anonymisering av rettens avgjørelser

Tvistemålsutvalget legger til grunn at dagens regler er tilstrekkelige for å ivareta behovet for anonymisering av rettens avgjørelser.

Departementet mener at gjeldende regler om anonymisering av familierettslige saker bør ligge fast. I andre tilfelle kan domstolen anonymisere avgjørelsen i samband med at den praktiserer merofentlighet for rettsavgjørelser etter lovforslaget kapittel 36 eller for rettsavgjørelser der offentlig gjengivelse blir forbudt etter domstoloven § 130 fordi privatlivets fred krever det.

16.2 Komiteens merknader

Komiteen bemerker at det forekommer en skrivefeil i lovforslagets § 14-6, og fremmer derfor følgende forslag:

"Tvisteloven § 14-6 første ledd bokstav b) skal lyde:

Når det av hensyn til andre enn sakens parter kan gjelde regler om taushetsplikt eller taushetsrett."

Komiteen viser til at nye regler om offentlighet i rettspleien trådte i kraft 1. september 2001. De nye saksbehandlingsreglene i tvisteloven legger til rette for en viss reduksjon i den muntlige domsbe-

handlingen og gir økte muligheter til å bygge avgjørelsen av saken på skriftlig materiale. Dette nødvendigvis etter komiteens mening enkelte endringer i reglene om allmennhetens innsynsrett i saksdokumenter.

Komiteen støtter de endringer som foreslås i proposisjonen vedrørende offentlighet og innsynsrett. Komiteen vil presisere at innsynsretten omfatter rett til å kreve kopi av aktuelle dokumenter og/eller å få tilsendt dokumenter elektronisk.

Det er etter komiteens mening viktig å grundig vurdere hensynet til personvernet når departementet eventuelt skal utarbeide forskrifter om utlegging av dokumenter på åpne internettsider. Man bør også vurdere om og eventuelt når retten til kopi/oversendelse av dokumenter elektronisk er tilstrekkelig for å oppfylle offentlighetens rett til innsyn.

Komiteen ønsker mer offentlighet for innsyn i partenes hjelpedokumenter som fremlegges sammen med muntlig prosedyre, og fremmer følgende forslag:

"Tvisteloven § 14-2 annet ledd ny bokstav d) skal lyde:

d) hjelpedokumenter etter § 9-14 annet ledd."

Komiteen vil presisere at retten til innsyn bortfaller dersom retten har tilbakevist dokumentet fordi det strider mot reglene i § 9-14 annet ledd annet og tredje punktum, eller dersom retten har nektet dokumentet brukt i henhold til regelen i § 9-14 annet ledd femte punktum.

17. INFORMASJONS- OG KOMMUNIKASJONSTEKNOLOGI I TVISTELOVEN

17.1 Sammendrag

17.1.1 Innledning

Departementet foreslår at den nye tvisteloven skal være tilpasset moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT). Departementet mener det vil bli en mer effektiv rettergang som gir gevinster for både partene, domstolene og samfunnet for øvrig dersom IKT benyttes i saksbehandlingen etter den nye tvisteloven.

Utvalget mener det er store fordeler ved bruk av IKT i rettergangen og foreslår at loven aktivt legger til rette for elektronisk samhandling i prosessen. Det foreslår at loven utformes teknologinøytralt, men at det innenfor tre områder gis bestemmelser som forutsetter IKT: fjernmøter og fjernavhør, elektroniske prosesskriv og dokumentasjon av bevisførsel.

Departementet slutter seg til de hovedmål som utvalgets synspunkter gir uttrykk for. Departementet er imidlertid kommet til at elektronisk samhandling -

herunder en ordning med elektroniske prosesskriv - vil kreve noe lengre gjennomføringstid. De regelendringer som er nødvendige i den forbindelse, vil departementet derfor komme tilbake til i ikraftsettingsproposisjonen eller på et senere tidspunkt.

17.1.2 Bestemmelsene utformet for å tillate bruk av IKT

Departementet har søkt å utforme lovens bestemmelser teknologinøytralt. Departementet presiserer at teknologinøytrale bestemmelser ikke er til hinder for at noen bestemmelser forutsetter bruk av moderne teknologi. I lovforslaget følger departementet løsningen i Ot.prp. nr. 8 (2002-2003) om at nærmere regulering av elektronisk kommunikasjon ikke bør skje i lovs form. Slike krav kan reguleres nærmere med hjemmel i domstoloven § 197 a. I tillegg mener departementet det kan være hensiktsmessig med et prøveprosjekt om elektronisk samhandling som kan avdekke hvilke krav som bør stilles.

For skriftlig kommunikasjon partene har seg imellom i anledning tvisten, vil domstoloven § 197 a i utgangspunktet ikke komme til anvendelse. Det er i utgangspunktet opp til partene om og på hvilken måte de seg i mellom skal benytte elektronisk kommunikasjon.

17.1.3 Elektronisk samhandling med og i domstolene

Kommunikasjonen mellom retten og partene og mellom partene skjer i stor utstrekning ved utveksling av prosesskriv. Dersom prosesskriv og bilag er tilgjengelig elektronisk og sendes elektronisk, vil det gi effektiviseringsgevinster gjennom hele saksgangen. Tvistemålsutvalget foreslår i lovutkastet at det skal være adgang til å sende prosesskriv elektronisk, og at advokater som hovedregel skal sende prosesskriv på denne måten.

Departementet mener det vil være å gå for langt allerede ved lovens ikrafttreden å innføre en plikt for advokater å sende prosesskriv med bilag elektronisk. En slik plikt må ses i sammenheng med utvalgets forslag om en gjennomført elektronisk samhandling. Etter departementets syn er det urealistisk å få et slikt system på plass før loven trer i kraft, og departementet mener at reformen for øvrig er så viktig at ikraftsettingstidspunktet ikke bør utsettes av hensyn til IKT.

Når endringsloven 25. april 2003 nr. 24 trer i kraft, vil prosesskriv som sendes elektronisk til retten, ha samme rettsvirkninger som papirbaserte prosesskriv. Bestemmelsen gir en mulighet for, men i utgangspunktet ingen rett til elektronisk kommunikasjon med domstolene. Dette avhenger av at domstolen har en operativ elektronisk adresse for å motta elektroniske prosesskriv.

Departementet er enig med de høringsinstansene som understreker viktigheten av å sikre autentisitet mv. ved elektronisk kommunikasjon.

Departementet er i utgangspunktet enig i at det kan være hensiktsmessig å iverksette et prøveprosjekt for elektronisk samhandling mv. Departementet vil vurdere i samråd med Domstoladministrasjonen et mulig pilotprosjekt og hvordan en mest hensiktsmessig kan innføre elektronisk samhandling mellom advokater og domstoler.

17.1.4 Fjernmøter

Med fjernmøte menes et møte der deltakerne ikke fysisk befinner seg på samme sted, men deltar i møtet fra forskjellige steder. Et slikt møte avvikles ved at aktørene deltar ved bruk av telefon, videokonferansteknikk eller annen teknisk innretning.

Departementet foreslår at rettsmøter (og andre møter) i visse tilfeller kan gjennomføres som fjernmøte. Også for annen kontakt som retten har med partene kan fjernmøteteknikk benyttes.

17.1.4.1 FJERNMØTE I SAKSFORBEREDELSEN

Twistemålsutvalget foreslår at rettsmøter under saksforberedelsen kan holdes som fjernmøter. Departementet foreslår en adgang for retten til å bestemme fjernmøte i tråd med utvalgets forslag. En ordning med fjernmøter vil være rimeligere for partene, og de vil i liten grad ha behov for å være fysisk til stede hos dommeren og motparten for å ivareta sine interesser. Etter departementets syn er det derfor forsvarlig at dommeren får anledning til å avholde saksforberedende møte på sitt kontor der begge parter deltar ved bruk av fjernmøteteknikk.

Etter departementets syn bør et fjernmøte normalt kunne avholdes bare ved lyd, og det legges til grunn at samtlige domstoler ved lovens ikrafttredelse har tilgjengelig utstyr for å gjennomføre fjernmøte ved lyd. Bildeoverføring kan være ønskelig dersom retten for eksempel under saksforberedelsen ønsker å få avklart om saken kan løses ved forlik, fordi bildeoverføring normalt gir et bedre forhandlingsklima.

17.1.4.2 FJERNMØTE UNDER HOVEDFORHANDLING

Twistemålsutvalget foreslår som hovedregel at rettsmøter som holdes som muntlig forhandling om sakens realitet, ikke skal holdes som fjernmøte. Men generelt følger det av utvalgets forslag at hovedforhandlingen eller annen muntlig forhandling kan holdes som fjernmøte når det er særskilt bestemt, eller når partene samtykker til det. I småkravprosessen foreslår utvalget at rettsmøte som sluttbehandler saken, kan avholdes som fjernmøte.

Departementet er enig i utvalgets forslag. Etter departementets syn er det på det nåværende tidspunkt ikke aktuelt å innføre en ordning der hovedforhand-

ling i allmennprosessen avholdes som fjernmøte. For partene er det normalt av betydning at de kan være tilstede fysisk i rettssalen under hovedforhandling. I tillegg er bruk av fjernmøteteknologi i domstolene i en startfase, og etter departementets syn er det nødvendig å høste noe mer erfaring fra bruk av slik teknologi i domstolene. Videre kan partene etter lovforslaget gi samtykke til at hovedforhandling helt eller delvis skal avholdes som fjernmøte, og parts- og vitneforklaringer kan, når nærmere vilkår er oppfylt, avgis som fjernavhør. Departementet slutter seg også til utvalgets forslag om at retten kan beslutte fjernmøte i småkravprosessen.

Departementet har sammen med Domstoladministrasjonen igangsatt et prøveprosjekt med bruk av videokonferanseutstyr i domstolene. Prosjektet gjelder både sivile saker og straffesaker og skal avsluttes innen 1. juni 2006.

17.1.5 Fjernavhør

Utvalget foreslår en adgang for retten til å foreta et avhør som fjernavhør. Etter forslaget kan parter, vitner og sakkyndige avhøres for den dømmende rett ved fjernavhør dersom direkte avhør ikke lar seg gjennomføre eller er spesielt byrdefullt eller kostnadskrevenende. Etter utvalgets forslag kan fjernavhør alltid foretas dersom kostnadene eller ulempene med forklaring direkte for den dømmende rett er store i forhold til den betydning tvisten har for partene. Utvalget foreslår at fjernavhør foretas ved bildeavhør. Er utstyr for bildeavhør ikke tilgjengelig, kan lydavhør brukes hvis vilkårene for fjernavhør likevel er oppfylt.

Departementet foreslår en adgang til å foreta avhør som fjernavhør på linje med utvalgets forslag. Å benytte fjernavhør i saksbehandlingen vil gi fordeler av både økonomisk og ikke-økonomisk karakter for partene og det offentlige. Etter departementets syn vil bruk av fjernavhør føre til en kvalitativt bedre saksbehandling.

I dag foretas fjernavhør i all hovedsak ved bruk av lyd. Etter departementets syn skal fjernavhør fortsatt kunne foretas ved bare lydoverføring. Gjennomgående vil det være en fordel om avhøret skjer ved videokonferanse. Departementet ser det som ønskelig at domstolene skal få installert slikt utstyr, og det antas da at fjernavhør vil bli brukt i betydelig større utstrekning enn i dag.

Departementet går inn for en løsning som i stor grad åpner for fjernavhør, men med visse forbehold. Det er også ønskelig å høste erfaringer fra prøveprosjektet med bruk av videokonferanse i domstolene, herunder fjernavhør. Departementet foreslår derfor i ny tvistelov å gi hjemmel til fjernavhør, men i likhet med utvalget vil det ikke være adgang til fjernavhør

dersom forklaringen kan være særlig viktig, eller at andre forhold gjør det betenkelig.

17.1.6 Dokumentasjon av bevisførsel

17.1.6.1 BØR DET FORETAS OPPTAK AV PARTS- OG VITNEFORKLARINGER?

Twistemålsloven § 128 forutsetter som hovedregel at innholdet i forklaringer ikke skal gjengis i rettsboken. Utenfor hovedforhandlingen er regelen at forklaringer skal føres inn i rettsboken og leses opp til vedtakelse.

Twistemålsutvalget foreslår som hovedregel at det skal foretas opptak av parts- og vitneforklaringer under hovedforhandling. Utvalget anfører særlig sju grunner: Som basis for ankeforhandling, for mulig konfrontasjon ved avgivelse av parts- og vitneforklaringer i ankeinstansen, til bruk ved spørsmål om gjenåpning, til hjelp for overordnet instans ved prøving av om anke skal tillates fremmet eller ikke, til hjelp for partene ved utarbeidelse av rettsmiddelerklæring, til hjelp for retten ved domsskrivningen, og dersom det oppstår spørsmål om det er avgitt falsk forklaring og dette i ettertid ønskes forfulgt straffettslig. Imidlertid foreslår utvalget at det bør gjøres unntak for småkravprosessen. Utenfor hovedforhandling foreslår utvalget å videreføre gjeldende rett når det holdes bevisopptak.

Departementet er enig i at det bør innføres obligatorisk opptak av parts- og vitneforklaringer, og mener mye taler for at fordelene med opptak av parts- og vitneforklaringer klart vil overstige ulempene og kostnadene til investeringer og drift. Departementet vil også framheve at slike opptak er velegnet til å etterprøve kvaliteten på tolketjenester. Det er også lagt vekt på at opptak kan være til nytte for retten under arbeidet med dommen. Etter departementets syn er det neppe grunn til å frykte at parter eller vitner vil legge bånd på seg under forklaringen fordi denne tas opp. Departementet antar for sin del at avspilling av opptak ikke vil påføre partene kostnader som er større enn de besparelser som vil følge av en mer konsentrert ankebehandling. Departementet deler utvalgets forslag om at det ikke bør påbys opptak av parts- og vitneforklaringer i småkravprosessen.

Departementet går inn for at loven ikke bør ha noen hovedregel om hvordan bevisopptak skal gjennomføres. I utgangspunktet vil det være naturlig å legge vekt på hva partene mener, men normalt bør likevel det avgjørende ord ligge hos den rett som har saken.

17.1.6.2 SKAL FORKLARINGER PROTOKOLLERES I RETTSBOKEN NÅR DET IKKE FORETAS OPPTAK?

Departementet deler høringsinstansenes betenkeligheter med å innføre en ordning der hovedpunkter i

forklaringer skal protokolleres når det ikke foretas opptak. Det er grunn til å tro at dette vil føre til en radikal forlengelse og en oppstyking av forhandlingene. Departementet foreslår derfor en ordning der det primært skal foretas opptak. Dersom dette ikke gjøres, skal retten foreta protokollering på samme måte som etter gjeldende rett. Ved vurderingen av om protokollering skal foretas, skal retten særlig ta hensyn til framdrift i saken og om innføring i rettsboken vil føre til at kostnadene vil stå i et rimelig forhold til nytten.

17.2 Komiteens merknader

Komiteen deler Regjeringens syn om at hovedregelen for kommunikasjon med domstolen utover prosesskriv skal foregå i rettsmøter. Dette sikrer en forsvarlig saksbehandling. Når det gjelder kommunikasjon er det samtidig naturlig å ta inn over seg den tekniske utvikling som har blitt landet til del siden 1915. Muligheter for forsvarlige og hensiktsmessige fjernmøter er stor, derfor er det positivt at Regjeringen åpner for større bruk av dette. En vil også kunne erverve nyttige erfaringer i sivilprosessen til bruk i straffeprosessen. All den tid fjernmøter i liten grad benyttes innenfor rettspleien, vil det være naturlig å skaffe seg større erfaringer vedrørende fordeler og ulemper ved disse. Komiteen anser at bruken av fjernmøter vil kunne bidra positivt for en effektiv bruk av domstolen. Det vil derfor være ønskelig at Regjeringen fremover følger utviklingen og vurderer om retten selv kan bestemme at en skal benytte fjernmøte dersom dette er åpenbart forsvarlig.

18. SPESIELLE TILTAK FOR Å SIKRE EN RASJONELL SAKSAVVIKLING. MIDLERTIDIG SIKRING

18.1 Sammendrag

18.1.1 Forening av flere krav og søksmål og andre parters inntreden

Twistemålsloven har flere sett regler som gjelder prosessituasjoner som er mer komplekse enn en sak mellom to parter om ett krav. Formålet med reglene er å etablere en samlet og derved også prosessøkonomisk behandling av tvister hvor partene har flere krav mot hverandre, og hvor en eller flere personer har lignende krav mot en eller flere saksøkte eller på annen måte har rettslig interesse i sakens utfall.

Objektiv kumulasjon foreligger når saksøkeren i én og samme sak legger ned påstand om dom for flere krav eller rettsforhold mot samme saksøkte. Motsøksmål foreligger når saksøkte på sin side framsetter motkrav mot saksøkeren med påstand om selvstendig dom i samme sak. Subjektiv kumulasjon (eller prosessfellesskap) foreligger når det er flere parter på

saksøker- eller saksøkte siden i én og samme sak. Etter tvistemålsloven § 98 første ledd kan retten forene flere saker til felles behandling og eventuelt felles pådømmelse.

18.1.1.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget foreslår å samle reglene som åpner for mer komplekse prosessituasjoner, i ett kapittel. Utvalget foreslår å videreføre gjeldende regler om objektiv kumulasjon - i forenklet form, samt en utvidelse i adgangen for saksøkeren til i samme sak å fremme flere krav mot saksøkte: Det skal være tilstrekkelig at den aktuelle domstolen er vernet for ett av kravene. Forslaget lempes også på kravet om "samme prosessform" ved at det skal være tilstrekkelig at kravene kan behandles av retten hovedsakelig etter de samme saksbehandlingsreglene. Utvalget foreslår en helt generell adgang for saksøkte til å fremme krav mot saksøkeren i saken uten krav til at domstolen også må være rett vernet for saksøktes krav.

Utvalget foreslår en noe utvidet adgang til subjektiv kumulasjon og at reglene forenkles i forhold til nåværende lov. Tilsvarende som for objektiv kumulasjon skal det være tilstrekkelig at domstolen er rett vernet for krav mot én av de saksøkte, og det lempes på kravet om samme prosessform. Utvalget foreslår en generell adgang for tredjeperson til å tre inn i saken for tingretten når tredjeperson vil nedlegge selvstendig påstand, eller det krav som fremmes har så nær sammenheng med det opprinnelige kravet at det bør behandles i saken.

Utvalget foreslår at reglene om forening av saker videreføres med visse endringer. Det skal ikke lenger kreves at en av partene er part i alle saker. Det avgjørende bør heller være om sakene har slike likhets- og tilknytningspunkter at de ut fra forsvarlighets- eller hensiktsmessighetsbetraktninger bør behandles sammen.

18.1.1.2 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet er enig med utvalget i at det er hensiktsmessig lovsystematikk å samle reglene om kumulasjon, forening av saker, partshjelp og prosessvarsel i ett kapittel.

Reglene om kumulasjon og forening av saker må videreføres i ny tvistelov. Det bidrar til en effektiv tvisteløsning at flere krav mellom de samme parter behandles samtidig, og at ett søksmål omfatter alle aktuelle parter med likeartede krav. I tråd med dette bør det gis mulighet til å trekke inn tredjepersoner også etter saksanlegg, og det bør være mulighet for tredjepersoner til å tre inn i saken. Departementet slutter seg til utvalgets forslag til forenkling av reglene og utvidelse av adgangen til kumulasjon. Departementet foreslår i likhet med utvalget at krav om obli-

gatorisk mekling i forlikrådet ikke skal være til hinder for kumulasjon.

Lovforslaget § 15-3 om tredjepersoners adgang til å tre inn i saken som part innebærer ingen utvidelse av søksmålsadgangen for organisasjoner, foreninger og offentlige organ. Inntreden som part forutsetter søksmålsadgang etter lovforslaget, med andre ord at organisasjoner mv. kunne reist selvstendig sak om det som gir grunnlag for inntreden. Departementet anser det ikke aktuelt å utvide organisasjoners søksmålsadgang i ankeomgangen til å gjelde direkte representasjon for et medlem eller en forbruker. Organisasjoner mv. kan i slike tilfeller eventuelt opptre som partshjelper.

Departementet finner ikke grunn til å innta en egen bestemmelse om adgang til å overføre saker som er kumulert eller forent til felles behandling, til gruppesøksmål.

18.1.2 *Hjelpeintervensjon - partshjelp m.m.*

Etter tvistemålsloven § 75, jf. §§ 76-79 kan tredjeperson som har rettslig interesse i at den ene parten vinner, opptre til støtte for denne parten. Dette kalles hjelpeintervensjon, og tredjeperson som opptre til støtte for en av partene, er hjelpeintervenient. Hjelpeintervenienten er ikke part i saken, men opptre i saken og utøver visse rettigheter mer eller mindre på linje med en part. Loven sonderer mellom ordinære og sterke hjelpeintervenienter.

Utvalget finner ikke grunn til å beholde ordningen med sterk hjelpeintervensjon. Utvalgets forslag innebærer at det ikke vil være mulig å tre inn som part i ankeomgangen, slik en hjelpeintervenient har mulighet til. Utvalget foreslår å beholde ordningen med vanlig hjelpeintervensjon. Utvalget foreslår å endre betegnelsen på det som etter tvistemålsloven kalles hjelpeintervensjon, til "partshjelp".

Utvalget har vurdert om det bør åpnes for en generell adgang til partshjelp ut fra prejudikatsinteressen, men kommer til at det vil føre for langt.

Departementet er enig i at betegnelsen "partshjelp" bedre tilkjenner innholdet i ordningen med hjelpeintervensjon og slutter seg til forslaget om ny betegnelse. Departementet foreslår i likhet med utvalget ikke å videreføre ordningen med sterk hjelpeintervensjon.

Departementet er enig med utvalget i at ordningen med vanlig hjelpeintervensjon bør videreføres. I likhet med utvalget finner departementet ikke grunn til å åpne for partshjelp ut fra prejudikatsinteressen i sin alminnelighet. Denne adgangen bør være beholdt organisasjoner, herunder foreninger, og offentlige organer i tråd med gjeldende rett. Departementet er som utgangspunkt enig i at adgangen for offentlige organer til å opptre som partshjelper bør være be-

grenset til organer med "oppgave å fremme særskilte interesser".

Gjeldende rett har ingen ordning som gir tredjepersoner adgang til å opptre som "amicus curiae" ("rettens venn") med innlegg til retten for å belyse spørsmål som retten har til behandling i en sak uavhengig av tredjepersonens interesse i et bestemt saksutfall. Departementet mener at en regel om adgang til å opptre som "rettens venn" kan være et nyttig tilskudd i vår prosessordning hvis den kan utformes uten at praktiseringen vil komplisere saksbehandlingen vesentlig. Dette kan oppnås om regelen begrenses til å gi adgang til å inngi skriftlig innlegg ved prosesskriv til belysning av allmenne interesser som synes aktuelle i saken. En slik adgang bør trolig begrenses til organisasjoner - herunder foreninger - innenfor rammen av deres formål, samt offentlige organer innenfor deres respektive ansvarsområder.

18.1.3 Oppdeling av saken

Tvistemålstvalget foreslår noen endringer i adgangen til oppdeling av forhandlingene og pådømmelsen i forhold til gjeldende rett. Utvalget foreslår for det første en helt generell adgang til oppdeling av forhandlingene. Retten skal kunne bestemme at forhandlingene foreløpig skal begrenses til ett eller noen av flere krav eller til ett eller flere tvistepunkter for et krav. For det annet foreslår utvalget at retten kan pådømme særskilt ett eller noen av flere krav som er fremmet i saken. Utvalget foreslår også en generell adgang til særskilt avgjørelse om en del av et krav. Utvalget foreslår imidlertid at det i enkelte tilfeller, hvor det er klart hensiktsmessig og begge parter samtykker, skal være adgang til særskilt avgjørelse av enkelte påstandsgrunnlag, selv om disse ikke leder til en avgjørelse av et krav.

Departementet er enig med utvalget i at adgangen til å dele forhandling og pådømmelse bør utvides. En forutsetning for å dele forhandlingen og pådømmelsen er at saken kan avvikles mer effektivt enn ellers. I denne forbindelse bør retten også legge vekt på prosessøkonomiske hensyn i vid forstand. Departementet er på denne bakgrunn ikke enig med Advokatforeningen i at ankefristen først skal starte når hele saken er avgjort. Et formål med oppdelingsadgangen er nettopp å legge til rette for at deler av saken kan bli avgjort på et tidligere tidspunkt enn andre sider av saken.

Hvorvidt det bør være adgang til å pådømme påstandsgrunnlag særskilt, kan avhenge av hvordan man avveier målet om en materielt riktig avgjørelse mot målet om en rask og billig saksbehandling. Departementet vil imidlertid understreke at denne avveiningen bare får betydning der saken pådømmes av flere dommere. Er dommerne i en sak som pådømmes med flere dommere, enige om et særskilt på-

standsgrunnlag, er det ingen risiko for at det endelige saksutfallet vil bli påvirket av en særskilt pådømmelse av ett av påstandsgrunnlagene. Departementet mener at da bør retten ha mulighet til å treffe en særskilt avgjørelse om påstandsgrunnlaget. Adgangen til særskilt avgjørelse bør også omfatte spørsmålet om lovvalg. Dersom partene er enige om å få pådømt et påstandsgrunnlag særskilt, bør det også være adgang for retten til det slik utvalget foreslår.

18.1.4 Tingretten som hurtigdomstol ved krav om midlertidig sikring

Tvistemålstvalget foreslår å legge til rette for en samtidig avgjørelse av krav om midlertidig sikring og det underliggende krav - hovedkravet - når dette tidsmessig er mulig og ikke andre tungtveiende hensyn taler mot det. Utvalget foreslår å ta inn nye bestemmelser om dette i tvangsfullbyrdsloven.

Departementet er enig i utvalgets hovedtanke om at hovedkravet bør kunne trekkes inn og pådømmes samtidig med sikringskravet når det er praktisk mulig og forsvarlig. For domstolene samlet sett og for partene vil ordningen innebære en mer effektiv saksavvikling. Departementet går derfor inn for å følge opp utvalgets forslag, jf. lovforslaget § 32-9.

En helt generell adgang til å få pådømt hovedkravet i samband med en avgjørelse om midlertidig forføyning kunne bli misbrukt, blant annet til å omgå krav om forliksmegling og til saksforberedelsen. Departementet er derfor enig i de vilkår for samtidig pådømmelse som utvalget foreslår. Dette vil blant annet innebære at det normalt ikke skjer noen samtidig og særlig hurtig pådømmelse dersom begjæringen om midlertidig forføyning blir forkastet fordi retten finner at det ikke foreligger noen sikringsgrunn. En annen forutsetning er at det ikke er nødvendig med annen saksforberedelse enn forføyningssaken gir, og at retten finner det forsvarlig med samtidig pådømmelse.

Lovforslaget § 32-9 fjerde ledd, om videreføring som egen sak for det tilfellet at hovedkravet likevel ikke blir pådømt samtidig, innebærer ikke at saken da skal gis prioritert behandling. Tanken er at det ikke skal være nødvendig å starte saken helt på nytt. Det er hensiktsmessig og prosessøkonomisk at det arbeidet som allerede er lagt ned i saksforberedelsen, kan videreføres når hovedkravet skal behandles i egen sak etter tvistelovens øvrige bestemmelser.

18.1.5 Styring av sakens framdrift - spesielle tiltak

Under avviklingen av den enkelte sak kan det inntreffe en irregulær utvikling som gjør at den videre behandlingen forsinkes eller stopper opp. Tvisteloven må ha regler som sikrer sakens framdrift i disse tilfellene, slik at en part ikke kan trenere behandlin-

gen og hindre pådømmelse. Departementet foreslår å samle reglene om styring av sakes framdrift ved slik irregulær utvikling i lovforslaget kapittel 16.

18.1.5.1 OMBERAMMELSE OG UTSETTELSE OG STANSING

Twistemålsutvalget peker på at grensen mellom utsettelse og omberammelse etter dagens regler er uskarp og foreslår at regler om utsettelse av behandlingen ikke blir videreført som eget institutt. Utvalget foreslår en noe videre adgang til å stanse en sak enn etter dagens regler. For situasjoner som i dag medfører at behandlingen av en sak utsettes, blir konsekvensen av forslaget at et rettsmøte omberammes, eller at partene får en fristforlengelse eller eventuelt en ny frist.

Departementet slutter seg i hovedsak til utvalgets forslag, men foreslår en annen lovsystematikk enn utvalget.

18.1.5.2 FORSØMMELSER OG FRAVÆRSDOM

18.1.5.2.1 *Twistemålsutvalgets forslag*

Utvalget foreslår å videreføre tvistemålslovens regler om retting av mangelfulle prosesshandlinger. Utvalget foreslår at det i loven bør benyttes et uaktsomhetskriterium for å angi de subjektive vilkår.

Når det gjelder unnlatte prosesshandlinger foreslår utvalget et nytt felles rettsmiddel - "oppfriskning" - mot de prosessuelle forsømmelser som leder til at saken avsluttes, enten ved avvisning av et rettergangsskritt eller ved realitetsavgjørelse i form av uteblivelsesdom. Oppfriskning vil etter utvalgets forslag være avhengig av at parten hadde gyldig forfall og ikke kan bebreides for å ha unnlatt å søke om fristforlengelse eller omberammelse. Utvalget foreslår at oppfriskning skal kunne begjæres før forsømmelsen har ledet til avvisning eller uteblivelsesdom, samt i ettertid som et rettsmiddel mot kjennelse om avvisning eller uteblivelsesdom som er avsagt uten at retten har tatt standpunkt til spørsmålet om oppfriskning.

Utvalget foreslår en helt ny ordning med fristforelegg i lovutkastet. Fristforelegg skal være et pålegg fra retten til en part om å foreta en prosesshandling, under trussel om uteblivelsesvirkning hvis fristen oversittes. Når det gjelder frister som ikke er preklusive, foreslår utvalget at retten ved kjennelse skal kunne nekte prosesshandlingen utført hvis et rettsmøte må utsettes eller saken vil bli vesentlig forsinket.

Utvalget mener rettsmidlene har en unødvendig stor grenseflate og foreslår at det er gjenåpningsinstituttet som primært skal regulere adgangen til å ta saken opp igjen av grunner som partene først er blitt oppmerksom på etter utløpet av ankefristen. Utvalget foreslår at fristen for oppfriskning skal være én måned fra forsømmelsen ble begått eller fra forkynnelse

av eventuell uteblivelsesavgjørelse. Utvalget foreslår at forhold som burde vært påberopt ved begjæring om oppfriskning, skal stenge for senere gjenåpning.

18.1.5.2.2 *Departementets vurdering*

Departementet slutter seg til Twistemålsutvalgets forslag om retting av mangelfull prosesshandling.

Departementet slutter seg også til utvalgets forslag til regler om virkningene av fristoversitting og møtefravær og om å etablere ett felles rettsmiddel mot forsømmelser. Departementet er også enig med utvalget i å innføre fellesbetegnelse på de forsømmelser som etter loven skal ha som virkning at saken avvises, og de som leder til realitetsdom basert på saksøkerens påstandsgrunnlag. Betegnelsen uteblivelse er lite naturlig etter dagens språkbruk. Departementet foreslår derfor "fravær" som fellesbetegnelse for møtefravær og fristoversitting.

Oppfriskning kan etter lovforslaget begjæres både før og etter at det er avsagt fraværsavgjørelse. Departementet er enig med utvalget i at det ikke skal være en ubetinget rett å få oppfriskning mot fraværsavgjørelse, som etter gjeldende rett. Etter departementets syn er det ikke betenkelig å overlate til rettskjønn å avgjøre om det skal gis oppfriskning, og departementet slutter seg til det foreslåtte vilkåret om at det vil være urimelig å nekte parten videre behandling av saken. En begjæring om oppfriskning som ikke tas til følge, kan overprøves fullt ut ved anke.

Departementet er enig med utvalget i at regelen i tvistemålsloven § 349 om at den uteblitte uansett grunn må betale idømte sakskostnader i uteblivelsesdommen, ikke videreføres, og at de alminnelige sakskostnadsreglene bør få anvendelse også ved oppfriskning. Departementet slutter seg også til utvalgets drøftelse og forslag når det gjelder tilpasninger mellom reglene om oppfriskning og gjenåpning.

Departementet er enig med utvalget i at retten i noen tilfeller skal kunne bestemme at forsømmelse av en enkelt prosesshandling skal ha fraværsvirkning etter loven. Vilkåret er at det må være av vesentlig betydning at prosesshandlingen blir foretatt. Reglene om fristforelegg blir et nødvendig supplement til bevisvurderingsregelen, som ikke er noen fullgod løsning.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at retten kan nekte en unnlatt prosesshandling foretatt selv om den ikke utgjør fravær i saken.

18.1.6 *Innpassing av reglene om midlertidig sikring i tvisteloven*

Departementet foreslår at bestemmelsene om midlertidig sikring i tvangsfullbyrdsloven flyttes til tvisteloven som kapittel 32 til 34. Selv om reglene om midlertidig sikring i dag finnes i tvangsfullbyrdsloven, er midlertidig sikring noe annet enn tvangsfullbyrdelse. Sammenhengen mellom krav om

midlertidig sikring og sivilt søksmål blir forsterket ved forslaget om samtidig pådømmelse av hovedkravet. Det er denne sammenheng som etter departementets syn tilsier at reglene om midlertidig sikring bør plasseres i tvisteloven.

18.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets forslag til forenkling av reglene om utvidelse av adgangen til subjektiv og objektiv kumulasjon samt forening av saker. Komiteen er også enig i at ordningen med sterk hjelpeintervensjon bør oppheves. Dette fordi adgangen til å tre inn som part etter § 15-3 vil dekke tredjeparts behov for å delta i saken. Videre støtter komiteen ordningen med "rettens venn" ("amicus curiae") som det legges til rette for i § 15-8, og forslaget om at adgangen til å dele forhandling og pådømmelse utvides.

Etter komiteens mening bør hovedkravet kunne trekkes inn og pådømmes samtidig med sikringskravet når det er praktisk mulig og forsvarlig. Dette vil innebære en effektiv saksavvikling både for domstolene og for partene. Komiteen slutter seg for øvrig til forslagene i proposisjonens kapittel 20.

19. RETTSKRAFT OG GJENÅPNING

19.1 Sammendrag

Med rettskraft menes at en dom eller en annen rettsavgjørelse innebærer en endelig løsning av det rettsforhold som er oppe til avgjørelse. I nær sammenheng med rettskraftreglene står det ekstraordinære rettsmiddel gjenopptakelse. Det sentrale lovgivningspolitiske mål ved utformingen av reglene om rettskraft og gjenåpning er å få en hensiktsmessig regulering av avgjørelses endelige og bindende virkning.

19.1.1 *Rettskraft - utgangspunkter*

Rettskraftreglene kan lovteknisk utformes på to prinsipielt forskjellige måter: Den ene er å knesette dem i en relativ knapp lovtekst. Da vil de mange detaljspørsmålene som oppstår om rettskraftens rekkevidde, bli henvist til en videre utvikling i rettspraksis og teori. Alternativet er en mer detaljert lovregulering, hvor det i en mer kasuistisk form gis detaljerte regler om rettskraftens rekkevidde. Om dette spørsmålet uttaler Tvistemålsutvalget følgende:

"Utvalgets foreløpige standpunkt er at man i det alt vesentlige bør videreføre gjeldende rett forankret i en nokså knapp lovtekst, og at det er vanskelig å komme utenom at mange detaljspørsmål knyttet til rettskraftens rekkevidde fortsatt må henvises til videre utvikling i rettspraksis og teori."

Departementet slutter seg i all hovedsak til utvalgets overordnede standpunkt til lovteknisk løsning for rettskraftreglene. På enkelte punkter er det likevel grunn til å foreta visse presiseringer og utbygginger av dagens regelsett.

19.1.2 *Formell rettskraft*

Når en avgjørelse ikke lenger kan angripes med ordinære rettsmidler, er avgjørelsen rettskraftig, jf. tvistemålsloven § 161 første ledd. Dette betegnes som formell rettskraft.

Tvistemålsutvalget foreslår å videreføre bestemmelsen i tvistemålsloven § 161 første ledd. Utvalget konkluderer med at de materielle rettskraftvirkninger fortsatt bør inntre ved utløpet av de ordinære rettsmiddelfrister. Videre foreslår utvalget at særregelen for det tilfelle at dommen ikke kan påankes uten tilatelse, ikke videreføres.

Departementet fremmer forslag i overensstemmelse med utvalgets forslag.

19.1.3 *Hvilke avgjørelser har materielle rettskraftvirkninger?*

Når det gjelder hvilke avgjørelser som bør ha rettskraft, foreslår utvalget ingen endringer i dagens rettstilstand. Utvalget foreslår en nærmere regulering i tvisteloven bare når det gjelder rettskraftvirkningene av utenlandske avgjørelser. Når det gjelder sivile krav om erstatning eller oppreisning på grunn av en handling som saksøkte er frifunnet for i en tidligere straffesak, foreslår utvalget ikke noen begrensninger av fornærmedes rett til å fremme sitt krav mot den påståtte gjerningsmannen i en egen sivil sak.

Departementet er enig med utvalget i at det som utgangspunkt ikke er naturlig å fastsette i tvisteloven hvilke avgjørelser som har rettskraft, og hva som er rettskraftvirkningene av ulike avgjørelser. Departementet slutter seg til utvalgets forslag om at rettsforlik fortsatt bør ha rettskraft. Departementet er videre enig med utvalget i at rettskraftvirkningene av utenlandske avgjørelser bør reguleres i loven, og at det ikke er aktuelt å begrense fornærmedes rett til å fremme sitt krav mot den påståtte gjerningsmannen i en sivil sak.

19.1.4 *Positiv og negativ rettskraft*

Tvistemålsutvalget foreslår at rettskraftens positive side - prejudisialfunksjonen - skal fremgå av en alminnelig bestemmelse om hva det innebærer at dommen er rettskraftig. I utredningen drøfter utvalget om det er nødvendig å opprettholde en egen bestemmelse om negativ rettskraft. Utvalget peker på at samme løsning langt på vei vil følge ved anvendelse av den alminnelige regel om rettslig interesse som vilkår for søksmål, men uttaler videre:

"Selv om det er en sammenheng mellom reglene om negativ rettskraft og rettslig interesse, er utvalgets standpunkt at negativ rettskraft bør holdes som egen avvisningsregel. I lovutkastet § 21-13(3) er det inntatt en negativ rettskraftregel."

Departementet peker på at man tilsynelatende ville oppnå en forenkling, iallfall i regelverket, ved å sløyfe rettskraftens avvisningsfunksjon. Som Tvistemålsutvalget peker på, ville nok noen søksmål i stedet bli avvist på grunn av manglende rettslig interesse for saksøkeren. I andre saker vil prejudisialfunksjonen gjøre at den nye saken automatisk får samme utfall som den gamle. Man må likevel regne med en del saker hvor det kan være uklart hvor langt prejudisialfunksjonen strekker seg. På denne bakgrunn synes det grunn til å anta at avvisningsfunksjonen i praksis vil gi den som har vunnet første sak, noe bedre vern mot en ny prosess. Departementet slutter seg etter dette til utvalgets vurderinger og forslag.

19.1.5 Den objektive rettskraft - hva er rettskraftig avgjort?

De objektive grenser for den materielle rettskraft bestemmer hva som ble rettskraftig avgjort i dommen. Rettskraften omfatter kun det krav som ble bindende avgjort i saken. Anlegges ny sak om det samme kravet mellom de samme partene, må saken avvise, jf. tvistemålsloven § 163 første ledd.

I forhold til spørsmålet om hva som er rettskraftig avgjort, foreslår Tvistemålsutvalget at den rettsstilstanden som har festnet seg på grunnlag av tvistemålsloven, videreføres uten endringer av betydning. Vedrørende spørsmålet om rettskraftens rekkevidde ved utleverings- og fravikelsesdommer, anser Tvistemålsutvalget gjeldende rett for usikker, men mener at de beste grunner taler for å anse besittelsesspørsmålet for å være et selvstendig rettsforhold i disse tilfellene, slik at det bakenforliggende rettighetsforhold ikke blir rettskraftig avgjort. Utvalget foreslår ikke noen endringer i adgangen til å gå til ny sak på bakgrunn av etterfølgende rettsfakta.

I spørsmålet om hva som er rettskraftig avgjort, mener departementet at den rettsstilstanden som har etablert seg på grunnlag av tvistemålsloven § 163 første ledd, bør videreføres uten endringer av betydning. Departementet er enig med utvalget i at dette spørsmålet - som i dag - skal løses ved en totalbedømmelse.

I forhold til spørsmålet om hvor langt rettskraftvirkningene av utleverings- eller fravikelsesdommer rekker, slutter departementet seg til utvalgets vurderinger og standpunkt om at det bare er selve utleverings- eller fravikelsesplikten som blir rettskraftig avgjort.

Departementet er enig i Tvistemålsutvalgets vurderinger i tilknytning til spørsmålet om avledet retts-

kraft for betinget avgjorte rettsforhold og slutter seg til utvalgets forslag om å ikke foreta noen uttrykkelig lovregulering av dette. I spørsmålet om hvilken adgang det skal være til ny sak basert på etterfølgende omstendigheter (nye rettsfakta), slutter departementet seg til utvalgets vurderinger og forslag.

19.1.6 Særlig om etterfølgende forutsetningssvikt

19.1.6.1 INNLEDNING

Et omstridt spørsmål er hvilken adgang det er til å få prøvd på ny spørsmål som er avgjort i en dom, når det etter dommen inntreffer nye forhold som rokker ved forutsetninger som dommen bygger på. Tre alternative løsninger kan tenkes: Etterfølgende forutsetningssvikt kan omfattes av reglene om gjenopptakelse, etterfølgende forutsetningssvikt kan gi adgang til ny sak, eller etterfølgende forutsetningssvikt gir verken adgang til gjenopptakelse eller ny sak. I juridisk teori er det alminnelig oppslutning om å søke veiledning i den alminnelige lære om at rettskraften ikke omfatter etterfølgende rettsfakta, slik at det ved slike etterfølgende bristende forutsetninger som her behandles, er anledning til å anlegge ny sak. Dette standpunktet har imidlertid hatt en svak forankring i rettspraksis inntil helt nylig. Den foreliggende rettspraksis er ikke entydig, og avgjørelsene er til dels vanskelige å forene.

19.1.6.2 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget fremhever at innrettelses-, konsekvens- og harmoniseringshensyn tilsier at det må stilles strenge krav til grunnlaget for å sette en rettskraftig dom til side på grunn av bristende forutsetninger. Utvalget ser et klart behov for en uttrykkelig regulering av vilkårene for å reise endringssak på dette grunnlag.

Utvalget konkluderer for det første med at det ikke bør foretas en nærmere regulering av adgangen til ny sak i de alminnelige prosessbestemmelser om rettskraft. Dersom adgangen til revisjon av dommer på grunn av endrede faktiske forutsetninger skal løses ved prosessuelle virkemidler, er det en bedre løsning å gjøre dette gjennom reglene om gjenåpning enn ved egne rettskraftregler. Som et alternativ eller supplement til regler om gjenåpning kan en gi nye materielle revisjonsregler på de mest aktuelle rettsområdene.

Utvalget uttrykker sterk tvil om hvilken løsning som bør foretrekkes. Utvalget konkluderer under tvil med at det ikke vil fremme et forslag til en generell regel om gjenåpning på grunn av etterfølgende omstendigheter. Utvalget påpeker at det er en vesentlig premiss for utvalgets standpunkt at det finnes andre måter å løse disse problemstillingene på. Konklusjonen er at det bør gis materielle revisjonsregler for

virksomheten av bristende faktiske forutsetninger på de mest aktuelle rettsområdene.

19.1.6.3 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

Departementet er enig med utvalget i at rettstilstanden om spørsmålet er uklar. Hovedspørsmålet er om det bør åpnes for ny prøving dersom det viser seg at rettens prognoser om fremtiden slår feil. Et benektende svar bør få uttrykk gjennom rettskraftreglene. Med et bekreftende svar kan ny prøving tenkes å skje på to måter: enten ved gjenåpning eller ved å tillate ny sak.

Departementet deler langt på vei utvalgets vurderinger og konklusjon i forhold til en regulering gjennom gjenåpningsreglene. I likhet med utvalget mener departementet at det taler tungt mot en generell gjenåpningsregel at den vil innebære en prinsipiell utvidelse av gjenåpningsinstituttet og kunne medføre utilsiktede resultater. Departementet går på denne bakgrunn inn for at reglene om gjenåpning ikke brukes til å sikre adgang til ny prøving ved etterfølgende bristende forutsetninger.

På den annen side går departementet heller ikke inn for en generell regulering av adgangen til ny sak i rettskraftreglene. En slik regulering vil bli for generell og gi liten veiledning.

Vurderingen av spørsmålet om ny prøving ved etterfølgende bristende forutsetninger bør etter departementets syn variere med hvilken sakstype det gjelder, og med hva slags forhold som har endret seg. Departementet foreslår på denne bakgrunn en kombinert løsning med hovedvekt på materielle revisjonsregler for de mest aktuelle sakstyper, supplert med en begrenset regulering av særskilte typetilfeller av etterfølgende bristende forutsetninger i rettskraftreglene.

19.1.6.3.1 Revisjon av erstatning for personskader

Spørsmålet er videre på hvilke rettsområder det bør gis materielle revisjonsregler. Departementet mener det er viktigst med avklaring om erstatning for framtidige utgifter som følge av personskade, erstatning for tap i framtidig erverv og menerstatning. Her vil det bare bli fremmet forslag om revisjon av slike personskadeerstatninger.

Twistemålsutvalget har utformet lovskisser til tilføyelser i skadeerstatningsloven. Utvalgets lovskisser har den danske lov om erstatningsansvar § 11 som forbilde.

Departementet har vurdert å utforme forslaget i tråd med de endringer som er gjort i Danmark, men er blitt stående ved å knytte nye omstendigheter til "skadelidtes helse". Den danske regelen vil ikke kunne fungere på samme måte i Norge. Med de gjeldende norske skjønnsmessige utmålingsregler ville den

gi adgang til å ta opp saken på nytt i en rekke tilfeller der den etter de standardiserte erstatningsutmålingsreglene i Danmark ikke åpner for det. Departementet vil imidlertid eventuelt overveie å komme tilbake til spørsmålet i samband med oppfølgingen av NOU 1994:20 Personskadererstatning, der også nye standardiserte erstatningsregler vil bli vurdert.

19.1.6.3.2 Erstatning for skade og ulempe på fast eiendom

Departementet viser til at det ikke gjør seg gjeldende slike velferdshensyn ved skade og ulempe på fast eiendom som ved personskade, og vil derfor ikke foreslå noen generelle regler om endring av erstatning for skade og ulempe på fast eiendom.

19.1.6.3.3 Forutsetninger om offentlige vedtak mv.

Slik departementet ser det, er det behov for en mer begrenset regel om rettskraftvirkningene ved visse særskilte typer forutsetningssvikt. Departementet sikter her til de tilfeller hvor dommen bygger på en forutsetning om en bestemt avgjørelse i en annen rettsak eller av en annen offentlig myndighet. Det bærende hensyn bak en slik begrenset regulering av rettskraftvirkningene er at det offentliges forskjellige organer bør identifiseres med hverandre. Den begrensningen som foreslås, bør gjelde både avvisningsfunksjonen og prejudisialfunksjonen.

Etter departementets vurdering må adgangen til ny sak i slike tilfelle forutsette at det etterfølgende forvaltningsvedtaket eller rettsavgjørelsen treffes innen en viss tid. Departementet foreslår her en tidsramme på ti år.

19.1.6.3.4 Rettskraften for krav som blir brukt til motregning

Det forekommer ikke sjelden at en saksøkt gjør gjeldende et motkrav til forsvar mot det hovedkrav som saksøkeren krever dom for. For det tilfelle at innsigelsen fører fram, bestemmer tvistemålsloven § 163 annet ledd at motkravet er rettskraftig avgjort så langt det er brukt til motregning. For et eventuelt overskytende beløp står partene fritt til å reise ny sak. Utvalget foreslår at særbestemmelsen i tvistemålsloven § 163 annet ledd ikke blir videreført. Utvalget ser dette i sammenheng med at forslaget til regler om kumulasjon vil gi saksøkte en helt fri adgang til å kreve dom for motkrav.

Departementet er blitt stående ved å følge utvalgets forslag. Dersom noen av partene ønsker rettskraftig avgjørelse av motkravet, vil de etter lovforslaget alltid kunne gjøre det. Har de latt det være, skaper det klare linjer at motkravet ikke er rettskraftig avgjort.

19.1.7 *Subjektiv rettskraft - hvem er avgjørelsen bindende for?*

Hovedregelen er at en avgjørelse som har rettskraftvirkninger bare er bindende for partene i saken. Det er den formelle partsstilling som er avgjørende, og ikke hvem som reelt har interesse i saken. Fra hovedregelen er det ingen unntak i forhold til rettskraftens negative funksjon (avvisningsfunksjonen). Imidlertid er det enkelte unntak fra denne hovedregelen når det gjelder rettskraftens positive funksjon (prejudisialfunksjonen). For det første må det gjøres unntak for avgjørelser som gjennom særlige rettsregler er fastsatt å "virke for og mot alle" eller skal være bindende for bestemte tredjepersoner. Slike avgjørelser har utvidet rettskraft. For det annet må det gjøres unntak for avledet subjektiv rettskraft.

19.1.7.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget foreslår å videreføre dagens hovedregel om at dommen bare er bindende for partene i saken, og å la denne regelen komme direkte til uttrykk i loven.

Utvalget foreslår å gi en generell regel om avledet rettskraft som de mange enkeltanvendelsene av avtalesynspunktet kan forankres i. Utvalgets forslag kodifiserer og viderefører gjeldende rett som i det vesentlige er ulovfestet.

Utvalget drøfter spørsmålet om det er behov for en nærmere regulering av rettskraftens subjektive rekkevidde ved søksmål fra representative organisasjoner og ved søksmål om kollektive rettigheter. I forhold til foreningssøksmål finner utvalget at det ikke er særlig behov for en særregel. Om de tilfeller hvor saken er ført av en organisasjon eller enkeltperson som anses tilstrekkelig representativ for gruppen av rettighetshavere, uttaler utvalget:

"Dette ville bli en form for gruppesøksmål med utvidet rettskraftvirkning. Utvalget anser spørsmålet for å være vanskelig, men heller foreløpig til at behovet for en kollektiv løsning ikke bør dekkes ved hjelp av rettskraftreglene."

19.1.7.2 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet er i all hovedsak enig i utvalgets vurderinger. Hovedregelen om at avgjørelsen bare er bindende for partene, bør komme klart til uttrykk i loven. Departementet ser det også som en klar fordel med en sammenfattende regel om avledet rettskraft slik Tvistemålsutvalget foreslår.

Departementet er åpen for at en avgjørelse kan ha utvidet rettskraft i noe større utstrekning enn etter gjeldende rett. Departementet er imidlertid enig med Tvistemålsutvalget i at det er vanskelig å utforme generelle regler om dette, og mener at utviklingen må overlates til teori og praksis eller til regulering i spesiallovgivningen.

Departementet følger etter dette opp utvalgets forslag til regler om rettskraftens subjektive grenser.

19.1.8 *Gjenåpning. Innledning*

En rettskraftig avgjørelse vil kun i svært begrenset grad kunne kreves overprøvd. Gjenopptakelse er en sikkerhetsventil, hvor hovedbegrunnelsen er å forhindre særlig støtende utslag av rettskraftvirkningene av domstolers avgjørelser.

Tvistemålsutvalget uttaler blant annet følgende:

"Skal domstolene fylle sin funksjon som konfliktløser, er det nødvendig at konflikter også virkelig blir løst en gang for alle. En vid adgang til å ta saken opp igjen, ville undergrave hele idéen med rettskraft som nødvendig egenskap ved domstolsavgjørelser.

Vilkårene for gjenåpning av en endelig avsluttet sak må derfor fortsatt være snevre og i alminnelighet forbeholdt unntakstilfeller hvor det ville vært støtende om det ikke var en mulighet for overprøving.

[...]
Slik utvalget ser det, må vilkårene for gjenåpning fortsatt bero på en avveining mellom slike status quo-hensyn som begrunner rettskraftreglene, og hensynet til den part som er blitt skadelidende ved en uriktig dom. Innrettelseshensynet får normalt større vekt jo lengre tid som går."

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger og utgangspunkter her.

19.1.9 *Ny betegnelse - "gjenåpning"*

Tvistemålsloven anvender begrepet "gjenopptakelse". Tvistemålsutvalget foreslår å erstatte "gjenopptakelse" med "gjenåpning". "Gjenåpning" er en bedre betegnelse og gir riktigere assosiasjoner til å åpne en lukket og avsluttet sak.

Departementet fremmer forslag i overensstemmelse med utvalgets forslag. Spørsmålet om å endre betegnelsen i straffeprosessloven vil departementet komme tilbake til sammen med andre endringer som tvisteloven gir foranledning til.

19.1.10 *Hvem skal behandle begjæringer om gjenåpning?*

Etter tvistemålsloven skal begjæring om gjenopptakelse avgjøres av den samme domstol som har avsagt den avgjørelse som angripes. Dersom saken er behandlet fullt ut i flere instanser, skal begjæringen settes fram for den rett som har dømt i øverste instans. Utvalget konkluderer med at gjenåpning bør skje ved en sideordnet domstol.

Departementet er enig med utvalget i at gjenåpningsbegjæringene i sivile saker ikke bør behandles av et sentralisert (forvaltnings)organ. Departementet slutter seg også til utvalgets vurderinger og konklusjon når det gjelder alternativet å legge gjenåpningsbegjæringer til en overordnet domstol. Departementet er enig med utvalget i at den bærende begrunnelse

for at en sideordnet domstol - og ikke som nå den samme domstol - skal behandle gjenåpningsbegjæringen, er å motvirke mistanke om at den som tar stilling til begjæringen, bevisst eller ubevisst lar kollegiale hensyn eller hensynet til domstolenes prestisje påvirke avgjørelsen. På denne bakgrunn fremmer departementet forslag i overensstemmelse med utvalgets forslag.

19.1.11 Hvilke avgjørelser skal kunne gjenåpnes?

Gjenopptakelse kan anvendes mot rettskraftige dommer. Etter tvistemålsloven § 415 kan kjennelser som innebærer en avslutning av saken eller en selvstendig del av den, gjenopptas.

Utvalget foreslår at anvendelsesområdet for gjenåpning i hovedsak bør være det samme som for gjenopptakelse etter tvistemålsloven §§ 405 og 415. Utvalget foreslår at en begjæring om gjenåpning bare skal kunne rettes mot den avgjørelse som endelig har avsluttet domstolenes behandling av saken eller en selvstendig del av den.

Utvalget foreslår - som nå - at prosessledende avgjørelser ikke bør kunne gjenåpnes. Utvalget ser heller ingen grunn til å beholde dagens særregel om gjenopptakelse av alle avgjørelser som Høyesteretts kjæremålsutvalg treffer. Heller ikke midlertidige avgjørelser bør kunne angripes ved gjenåpning. Utvalget foreslår at det åpnes for gjenåpning av avgjørelser som forkaster en begjæring om oppfriskning.

Departementet fremmer forslag i samsvar med utvalgets forslag.

19.1.12 Grunner for gjenåpning

Hva som kan danne grunnlag for gjenopptakelse (gjenopptakelsesgrunn), følger av tvistemålsloven §§ 405-407. Skjematisk kan grunnlagene deles i to hovedkategorier; nye opplysninger om faktiske forhold og ulike former for rettergangsfeil. En særlig bestemmelse gir adgang til gjenopptakelse hvor en avgjørelse er i strid med den forståelse av folkeretten som er lagt til grunn av en internasjonal domstol eller FNs menneskerettskomité, eller at saksbehandlingen som ligger til grunn for avgjørelsen har vært traktatstridig.

19.1.12.1 ALMINNELIGE BEGRENSNINGER I RETTEN TIL GJENÅPNING

Utvalget foreslår en alminnelig regel om at gjenåpning ikke skal finne sted dersom det må antas at en gjenåpning av saken ikke vil lede til en endring av betydning for parten. Utvalget foreslår at det som nedre grense for gjenåpning på grunn av rettergangsfeil kreves at det er en rimelig mulighet for at forholdet har hatt betydning. Videre foreslår utvalget som en alminnelig begrensning i adgangen til gjenåpning at det må være tale om nye omstendigheter. Utvalget

foreslår også at forhold som parten burde ha gjort gjeldende under sakens ordinære behandling, eller ved anke eller begjæring om oppfriskning, ikke bør gi adgang til gjenåpning.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om hvilket tidspunkt man bør ha for øye ved utformingen av vilkårene for gjenåpning. Tvisteloven bør legge vekten på en vurdering av utsiktene til at begjæringen vil medføre realitetsendring av betydning ut fra forholdene på det tidspunktet begjæringen settes fram. Departementet er enig i at ikke hvilken som helst endring bør åpne for gjenåpning.

Departementet slutter seg videre til utvalgets forslag om hvilken sannsynlighetsgrad som må foreligge i forhold til rettergangsfeilens betydning for avgjørelsens innhold, og videreføring av reglene om at gjenåpning er avskåret hvis forholdet har eller burde ha vært påberopt under saken.

19.1.12.2 GJENÅPNING PÅ GRUNN AV FEIL VED RETTERGANGEN

Utvalget foreslår i det vesentligste en videreføring av gjeldende rett om hvilke saksbehandlingsfeil eller andre feil ved rettergangen som kan begrunne gjenåpning.

Etter praksis oppstilles det et krav om rimelig sannsynlighetsovervekt når det ved prøvingen av begjæringen tas stilling til om det er begått en straffbar handling. Utvalget foreslår å bruke som kriterium skjellig grunn til mistanke om straffbar handling, slik at vurderingen forankres i et tema som er velkjent i straffeprosessen. Utvalget foreslår å videreføre begrensningen om at et straffbart forhold som vedkommende er frifunnet for, ikke skal kunne påberopes som grunnlag for gjenåpning.

Etter gjeldende rett vil det ikke gi grunnlag for gjenopptakelse i sivile saker at dommen er basert på feil rettsanvendelse. Etter straffeprosessloven § 392 kan imidlertid en straffesak gjenopptas til gunst for domfelte "når Høyesterett har fraveket en lovtolkning som den tidligere har lagt til grunn, og som dommen bygger på." Tvistemålsutvalget har vurdert en tilsvarende regel for sivile saker, men konkluderer med at en slik regel ikke bør innføres. Det foreslås å videreføre dagens regler om brudd på folkerettslige regler som grunn for gjenåpning.

Departementet er enig med utvalget i at en ved reglene om gjenåpning på grunn av feil i rettergangen i hovedsak bør videreføre gjeldende rett. Utvalget foreslår som nevnt å bruke kriteriet "skjellig grunn til mistanke" i forhold til hvilken grad av sannsynlighet som kreves, når det anføres at en straffbar handling er begått. Forslaget innebærer en viss oppmyking i forhold til gjeldende rett, der det kreves rimelig sannsynlighetsovervekt. Departementet er enig i at det her er et behov for en viss justering av kravet til sannsyn-

lighet. Departementet går inn for at det i disse tilfellene er tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt for at det er begått en straffbar handling når dette anføres som grunnlag for gjenåpning, og at utvalgets forslag følges opp.

For øvrig fremmer departementet forslag i samsvar med utvalgets forslag.

19.1.12.3 GJENÅPNING PÅ GRUNN AV NYE OPPLYSNINGER OM FAKTISKE FORHOLD

Den mest praktiske gjenopptakelsesgrunnen er nye opplysninger om faktiske forhold. Som fremholdt må reglene ses i sammenheng med rettskraftreglene. Disse regelsettene må etter departementets vurdering tilpasses hverandre, slik at de totalt sett gir en hensiktsmessig regulering av rettsavgjørelsers bindende virkning.

Utvalget finner det klart at det ikke er grunn til å innskrenke adgangen til gjenåpning på grunn av nye opplysninger i forhold til gjeldende rett. Adgangen til gjenåpning på grunnlag av opplysninger om faktiske forhold som forelå som en realitet da saken ble avgjort, bør utvides noe. Utvalgets forslag om utvidelse av lengstefristen til ti år innebærer dermed en utvidelse.

Utvalget mener også at de materielle vilkårene bør lempes noe. Det foreslås som nytt kriterium at avgjørelsen "høyst sannsynlig" ville blitt en annen, og ikke slik som etter gjeldende rett at de nye opplysningene nødvendigvis må lede til en endring.

Departementet fremmer forslag i samsvar med utvalgets forslag.

19.1.13 *Fristene for gjenåpning*

Adgangen til gjenopptakelse er underlagt nærmere tidsfrister. Begjæringen må fremsettes innen tre måneder etter at parten fikk vite om gjenopptakelsesgrunnen. Det er en lengstefrist på fem år fra dommen ble avsagt, men ti år for de tilfeller hvor en part ikke møtte ved behandlingen og hadde gyldig forfall.

Tvistemålsutvalget foreslår å videreføre ordningen med to sett frister som tvistemålsloven opererer med. Fristen på tre måneder for å fremsette begjæringen er foreslått forlenget til seks måneder. Uaktsomhet foreslås likestilt med positiv kunnskap. Utvalget foreslår videre at den alminnelige lengstefristen forlenges til ti år.

Departementet fremmer forslag i samsvar med utvalgets forslag.

19.1.14 *Behandlingsregler ved gjenåpning*

Tvistemålsloven oppstiller nærmere krav til gjenopptakelsesbegjæringens form og innhold. Det første trinnet i behandlingen av begjæringen er en foreløpig prøving. Dersom retten kommer til at det er åpenbart at den påberopte gjenopptakelsesgrunn ikke kan føre

fram, skal begjæringen forkastes. Ellers skal retten henvise saken til ny behandling eller foreløpig beslutte bevisopptak.

Etter Tvistemålsutvalgets vurdering er tvistemålslovens behandlingsregler ikke spesielt hensiktsmessige. Det er for lite fleksibelt at begjæringen må henvises til full hovedforhandling med mindre det er åpenbart at den må avvises eller forkastes. Utvalget uttaler:

"Etter utvalgets oppfatning er det en bedre løsning at man i den utstrekning det er mulig avgjør begjæringen om gjenåpning særskilt, før man i tilfelle behandler gjenåpningssaken."

Utvalget foreslår at dersom saken gjenåpnes, skal de alminnelige reglene for sakstypen få anvendelse. Det bør også være adgang til felles behandling av begjæringen om gjenåpning og det materielle krav som er tvistegenstand.

For begjæringer om gjenåpning av avgjørelser ved Høyesterett foreslås enkelte særregler om adgang til å henvise saken helt eller delvis til lagmannsretten.

Det er behov for en adgang til å kunne avvise eller forkaste begjæringer om gjenåpning uten ytterligere behandling, jf. NOU § 13-9. Bestemmelsen forutsettes reservert for de tilfellene hvor det er klart at det ikke er behov for ytterligere opplysninger.

Departementet fremmer forslag i samsvar med utvalgets forslag.

19.2 Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets vurdering av at det som hovedregel ikke bør være adgang til flere søksmål om de samme spørsmål mellom de samme parter. Komiteen vil understreke at kun nye bevis eller rettsfakta vil kunne gi adgang til ny sak, og slutter seg til departementets vurderinger.

Komiteen slutter seg til departementets syn på spørsmålet om det bør åpnes for ny prøving når det viser seg at rettens prognoser om fremtiden slår feil. Reglene om gjenåpning bør ikke brukes til å sikre adgang til ny prøving, og rettskraftreglene bør heller ikke omfatte en generell regulering av denne adgangen. Komiteen er enig i at det i stedet bør gis materielle revisjonsregler for de mest aktuelle sakstyper, supplert med en begrenset regulering av særskilte typetilfeller i rettskraftreglene.

Komiteen slutter seg til at begrepet gjenopptakelse i loven erstattes med gjenåpning. Komiteen er også enig i at en sideordnet domstol bør behandle begjæringer om gjenåpning. Det vil motvirke en mistanke om at avgjørelsen vil bli påvirket av domstolens eller nære kollegers prestisje. Komiteen er videre enig med departementet i at det ved avgjørelsen

om gjenåpning bør legges vekt på utsiktene til at begjæringen vil medføre realitetsendring av betydning for parten. Fristene for gjenåpning bør forlenges i samsvar med departementets forslag.

20. ERSTATNING FOR SAKSKOSTNADER

20.1 Sammendrag

20.1.1 *Grunnleggende hensyn ved valg og utforming av sakskostnadsreglene*

Twistemålsutvalget framholder som et hovedsynspunkt at det må være et rimelig forhold - proporsjonalitet - mellom behandlingen og det som behandles. På et generelt plan vises det til at sakskostnadsreglene i mange sammenhenger må antas å ha viktige handlingsdirigerende virkninger av ulik karakter. En grunnleggende virkning vil kunne være at risikoen for å bli ilagt et omfattende sakskostnadsansvar ved søksmål kan medføre at parter avstår fra å reise sak. Det framholdes som et bærende hensyn at domstolsterskelen ikke må bli for høy, og dette hensyn står sentralt ved den nærmere utformingen av sakskostnadsreglene.

Sakskostnadsreglene bør være "rettferdige". Dels tilsier dette at den som vinner fram i et søksmål, må kunne kreve at den som har nødvendiggjort søksmålet, dekker sakskostnadene. Dels må det i denne rettferdighetsvurderingen tas i betraktning at bakgrunnen for søksmål kan være vidt forskjellig. Reglene bør også være enkle. Tre av de viktige hensynene ved utformingen av sakskostnadsreglene kan sammenfattes i stikkordene rettferdighet/rimelighet, enkelhet og forutberegnlighet.

Utvalget framholder videre at det ved reglene om utmåling av sakskostnader til dels gjør seg gjeldende de samme hensyn som ved reglene om når sakskostnader skal tilkjennes. Sakskostnadene må begrenses, slik at de står i et rimelig forhold til det saken gjelder.

Departementet slutter seg til de prinsipielle synspunkter som utvalget gjør gjeldende på de grunnleggende hensyn ved valg og utforming av sakskostnadsreglene.

20.1.2 *Når bør en part kunne kreve sakskostnader fra motparten?*

Etter tvistemålsloven § 172 er hovedregelen at den part som taper saken fullstendig skal pålegges å erstatte motpartens sakskostnader. Paragraf 172 annet ledd oppstiller tre alternative unntak fra hovedregelen. Når saken er dels vunnet og dels tapt, følger det av § 174 at hver av partene som hovedregel skal bære sine kostnader.

20.1.2.1 ERSTATNING AV SAKSKOSTNADER TIL DEN SOM VINNER SAKEN

Utvalget foreslår at hovedregelen om at den som vinner saken har krav på å få dekket sine sakskostnader bør videreføres. Regelen skal for det første gjelde i de tilfeller hvor parten har "fått medhold fullt ut eller i det vesentligste". Hovedregelen gjelder også i de tilfeller hvor motpartens saksanlegg er avvist eller frafalt, eller saken heves fordi kravet som er fremmet, ikke kan avgjøres av domstolene. I en del situasjoner strekker ikke den grunnleggende rettferdighetstanken til. I helhetsvurderingen vil det også kunne hensyntas om det foreligger sterke velferdsmessige grunner for at parten skal få prøvd kravet, samt i noen grad om det er vesentlig ressursulikhet mellom partene.

Departementet slutter seg i det vesentligste til utvalgets forslag og vurderinger. Det er bred enighet om at den som vinner saken, som den klare hovedregel bør få erstattet sine sakskostnader. Slik departementet ser det, er det en viktig nyordning at unntaksgrunnene i lovforslaget § 20-2 tredje ledd ikke er uttømmende. Domstolene vil kunne trekke inn en rekke tungtveiende hensyn og oppnå rettferdige og nyanserte løsninger ut fra de kryssende hensyn.

Departementet mener regjeringsadvokaten går for langt når det hevdes at forslaget innebærer at hensynet til sterk ressursulikhet isolert sett skal kunne være utslagsgivende. Slik departementet oppfatter utvalget, skal dette kun være et moment i helhetsvurderingen. Slik departementet ser det, er det mindre grunn til å vektlegge ressursulikhet i tvister mellom private parter. Men i tvister mellom en forbruker og et større næringsdrivende selskap bør selskapets behov for en prinsipiell avklaring, kombinert med ressursulikhet, ofte få den konsekvens at selskapet ikke bør få erstattet sakskostnadene, eventuelt bare en del av dem, selv om det vinner.

20.1.2.2 OM TILFELLENE HVOR EN PART HAR FÅTT MEDHOLD AV BETYDNING

Twistemålsutvalget foreslår at det i noen grad blir åpnet for at en part som har fått "medhold av betydning", kan få tilkjent sakskostnader. Bestemmelsen regulerer de tilfeller hvor en part har oppnådd så mye at det ikke ville være rimelig å akseptere motpartens standpunkt. Det er et vilkår at "tungtveiende grunner" gjør dette rimelig.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag.

20.1.2.3 SAKSKOSTNADER UAVHENGIG AV SAKENS UTFALL

Twistemålsutvalget foreslår en regel om at det i helt spesielle situasjoner kan tilkjennes sakskostnader uavhengig av sakens utfall. Forutsetningen er at ett av de tre alternative vilkårene i bestemmelsene er

oppfylt: Dersom saken er reist uten fyllestgjørende grunn, og parten snarest godtar kravet, eller dersom saken heves på grunn av forhold utenfor partens kontroll, og det er klart at parten ellers hadde vunnet saken, eller i den utstrekning kostnadene skyldes motpartens forsømmelser.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag.

20.1.3 Om hvilke sakskostnader som bør kunne kreves

Twistemålsloven § 176 regulerer utmålingen av tilkjente sakskostnader. Det kreves at sakskostnadene må ha vært nødvendige, at parten har nedlagt påstand om det, og at parten har levert kostnadsoppgave. Bare kostnader "med saken" kan kreves dekket. I utgangspunktet kan en part ikke kreve dekning for tapt arbeidsfortjeneste som følge av at parten er tilstede under hovedforhandlingen. Vederlag for partens eget arbeid kan kreves dekket under særlige omstendigheter.

Utvalget framholder som et prinsipielt utgangspunkt at utmålingen som hovedregel bør dekke de utgifter som faktisk er påløpt for parten i saken. NOU § 23-5 første ledd angir hovedregelen om at erstatningen skal dekke alle "partens nødvendige kostnader ved saken". Det presiseres at en part som velger å benytte særlig kostbar bistand, ikke kan kreve dette dekket av motparten dersom ikke bistanden kan anses nødvendig for å ivareta saken forsvarlig. I NOU § 23-5 første ledd annet punktum foreslås en skjerping av vilkårene for erstatning. Selv om kostnader har bidradd til å styrke partens sak, kan det ikke gis erstatning når det ikke var rimelig å pådra kostnadene tatt i betraktning avgjørelsens betydning.

Departementet er enig med utvalget i at hovedregelen bør være at erstatningen skal dekke alle de nødvendige kostnader parten har hatt ved saken. Som utvalget er departementet av den oppfatning at det må oppstilles visse begrensninger, herunder at nødvendighetskriteriet videreføres. Departementet er enig med utvalget i at det i tillegg må oppstilles en proporsjonalitetsbegrensning. Departementet er enig i at særlig kostbar bistand som den klare hovedregel ikke kan kreves dekket.

Slik departementet ser det, føres det i dag ikke en tilfredsstillende domstolskontroll med sakskostnadskravene. Domstolene er for tilbakeholdende og gir ikke det styringsdirektiv for kostnadsnivået som de med fordel kan gjøre. Twistemålslovens sakskostnadsregler bør i større grad enn gjeldende regler muliggjøre en reell sensur av salærkravene fra domstolens side.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag om å lovfeste en parts krav på godtgjøring for eget arbeid. Departementet slutter seg også til at sakskostnadsoppgaven skal inngis ved rettsmøtets slutt og mener at den da bør gjøres så fullstendig som mulig.

De gjeldende krav til spesifisering av sakskostnadsoppgaven er ikke tilfredsstillende. Departementet mener loven bør stille mer spesifiserte krav til sakskostnadsoppgaven, slik at domstolene får et bedre grunnlag for å prøve salærkravene. Etter departementets vurdering er det gode grunner for å kreve at det antall timer som har medgått for prosessfullmektigen må oppgis, herunder hvordan disse fordeler seg på de ulike stadier av arbeidet med saken. Det bør i tillegg opplyses hvilken timesats prosessfullmektigen har anvendt. Loven bør kreve at sakskostnadsoppgave inngis i alle saker som avgjøres etter muntlig forhandling, og at en part i andre saker må gi slik oppgave dersom det skal tilkjennes sakskostnader som overstiger 15 000 kroner.

20.1.4 Om enkelte særlige sakstyper eller prosessituasjoner

20.1.4.1 EN SÆRREGEL OM SAKSKOSTNADER I PRINSIPIELLE SAKER?

Twistemålsutvalget har vurdert en særregel om at den part som hadde den prinsipielle interessen i saken og vant, etter omstendighetene måtte dekke sine egne sakskostnader. Hensynene som ligger bak er viktige, men utvalget konkluderer med at det ikke er nødvendig med en slik særregel. Utvalget foreslår en endring i rettsgebyrloven om at sideutgifter forårsaket av sakens prinsipielle betydning kan pålegges den part som har den prinsipielle interesse i saken.

Departementet er enig med utvalget i at det er gode grunner for at den tapende part (den ressursvake) bør slippe å erstatte de av den vinnende parts kostnader som er forårsaket av en prinsipiell interesse som ligger hos den vinnende part. Etter departementets vurdering - som svarer til utvalgets - vil her unntaksregelen i lovforslaget § 20-2 tredje ledd kunne komme til anvendelse. For slike situasjoner er det derved ikke behov for en særskilt regulering.

Spørsmålet som gjenstår, er om tvistemålsloven bør ha en regel som gir den tapende part rett til i særlige tilfeller å få tilkjent de merkostnader parten selv har hatt som følge av sakens prinsipielle karakter. Merkostnadene vil typisk være knyttet til sakkyndige. Departementet følger ikke opp utvalgets forslag om at det offentlige skal bære utgiftene til sakkyndige som retten oppnevner av eget tiltak. Departementet følger dog opp utvalgets forslag om at sideutgifter som er forårsaket av sakens prinsipielle karakter for den ene parten, kan pålegges denne. Slik departementet ser det, vil en på denne bakgrunn langt på vei få den løsning som eventuelt ville fulgt av en særregel som antydnet. Behovet for en slik særregel er derfor vesentlig redusert, og departementet ser som utvalget ikke tilstrekkelig grunn til å innføre en slik særregel.

20.1.4.2 EN SÆRREGEL OM SAKSKOSTNADER I VISSE FORBRUKERTVISTER?

Utvalget avviser generelle regler om at forbrukeren ikke skal kunne ilegges sakskostnader dersom saken tapes, eller at forbrukeren skal kunne tilkjennes sakskostnader mer eller mindre uavhengig av sakens utfall. Imidlertid vurderer utvalget en særskilt regulering av to typetilfeller. Det ene gjelder hvor forbrukeren har brakt en tvist inn for en tvisteløsningsnemnd og fått medhold der. Aksepterer ikke den næringsdrivende denne avgjørelsen, men bringer saken inn for de ordinære domstoler, vil forbrukeren på grunn av kostnadsrisikoen kunne føle et press i retning av å gi opp et krav forbrukeren så langt har fått medhold i. Situasjonen vil langt på vei kunne være den samme dersom forbrukeren vinner en sak for tingretten, og den næringsdrivende anker saken videre.

Utvalget går ikke inn for å innta en særlig sakskostnadsregel for disse tilfellene. De generelle unnaksbestemmelsene anses å gi tilstrekkelig hjemmel.

Departementet er enig i utvalgets vurderinger.

20.1.4.3 EN SÆRREGEL OM SAKSKOSTNADER I VISSE MENNESKERETTSSAKER?

Tvistemålsutvalget drøfter om det bør gis en særregel om rett til sakskostnader i visse menneskerettsaker. Utvalget er under tvil kommet til at det ikke vil foreslå en slik særregel.

Slik departementet ser det, vil sterke rettssikkerhetshensyn i mange tilfelle tale for en rett til dekning av sakskostnader når det kan konstateres krenkelse av en konvensjon angitt i menneskerettsloven § 2. Det kan imidlertid også forekomme overtredelser av inkorporerte menneskerettskonvensjoner som er av nærmest formell eller triviell natur. Ved overtredelse av EMK kan en kostnadsdekning trolig forankres direkte i konvensjonen, men departementet er av den oppfatning at tvisteloven selv bør gi rom for en slik løsning. De alminnelige regler i lovforslaget vil imidlertid være tilstrekkelige for dette formålet.

20.1.5 *Statens ansvar for partenes sakskostnader forårsaket av feil fra rettens side*

Utvalget mener gode grunner taler for et langt større ansvar for det offentlige for partens sakskostnader som følge av feil eller forsømmelser fra domstolens side enn det som følger av gjeldende regler. Utvalget foreslår en ny regel om statens ansvar for partens sakskostnader. Regelen er begrenset til erstatning av de sakskostnader som er forårsaket av rettens feil, og er ingen generell erstatningsregel. Erstatningsansvar utløses ved nærmere angitte saksbehandlingsfeil. Utover dette gir hovedregelen rett til erstatning dersom feilen ved rettens behandling eller avgjørelse "skyldes et klart uforsvarlig forhold fra rettens side".

Når det fra tid til annen begås feil fra rettens side ved behandlingen eller ved avgjørelsen, bør staten etter departementets mening i flere tilfeller enn i dag ha et ansvar for de merkostnader dette påfører den ene eller begge partene. Men det må ses i sammenheng med instanssystemet som sådan. At en overordnet domstol har et annet syn på rettsreglene eller bedømmer sakens faktiske forhold annerledes enn en underordnet domstol, bør ikke være tilstrekkelig for å utløse ansvar for det offentlige.

Med dette som utgangspunkt er departementet enig med utvalget i at gode grunner taler for å innføre en regel som pålegger staten et ansvar for de merkostnadene som en eller flere parter blir påført som følge av feil fra domstolens side. Departementet understreker at regelen er begrenset til å gjelde statens ansvar for de sakskostnader som en eller flere av partene påføres som følge av feil fra rettens side. Lovforslaget § 20-12 vil gi en uttømmende regulering av erstatningsansvaret for dette.

Departementet slutter seg til at det ved brudd på sentrale saksbehandlingsregler, er rimelig at staten dekker de merkostnader som parten eller partene blir påført. Departementet er enig med utvalget i at dette bør omfatte tilfellene hvor retten ikke var lovlig sammensatt, og hvor en avgjørelse er avsagt mot en part som ikke har møtt, og som ikke har vært lovlig innkalt. I motsetning til utvalget mener departementet at henvisningen ikke bør omfatte mangler ved avgjørelsen som hindrer prøving av anken.

Spørsmålet er videre hvilken terskel - aktsomhetsnorm - hovedregelen i lovforslaget skal knesette. Departementet er enig med utvalget i at det er naturlig å se hen til det vurderingstemaet som skadeserstatningsloven § 2-1, jf. "om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt". Imidlertid ser departementet det - som utvalget - slik at en her må foreta en nærmere vurdering av de situasjoner regelen skal regulere, for å kunne fastslå den nærmere terskelen.

Generelt slutter departementet seg til utvalgets standpunkt om at terskelen må ligge lavere enn den som praktiseres etter domstoloven §§ 200 og 201. Men departementet er enig i Høyesteretts og Dommerforeningens innvendinger om at kriteriet "klart uforsvarlig forhold" vil kunne medføre at terskelen i praksis vil ligge høyere enn det som er utvalgets intensjon. Departementet foreslår etter dette formuleringen "vesentlig å bebreide" som angivelse av ansvarsterskelen, uten at dette innebærer en realitetsendring i forhold til utvalgets forslag.

Ansvarsnormens innhold vil måtte variere noe etter hvilken form for feil det eventuelt er tale om. Et særskilt typetilfelle er hvor retten begår realitetsfeil. Etter departementets mening bør ansvar her kun bli

aktuelt i særlige tilfelle hvor det foreligger klart ufor-
svarlig rettsanvendelse.

20.1.6 Sikkerhetsstillelse

Utvalget mener at det ikke er grunnlag for å gi en generell regel om sikkerhetsstillelse. En alminnelig regel om dette vil for mange representere en slik hindring for å reise sak at det vil kunne være i strid med EMK. Det bør heller ikke gis en regel om sikkerhetsstillelse ved åpenbart uholdbare søksmål eller ved anvendelse av rettsmidler.

Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger og forslag vedrørende sikkerhetsstillelse.

20.2 Komiteens merknader

Når bør en part kunne kreve sakskostnader av motparten?

Komiteen vil fremheve viktigheten av å holde sakskostnadene ved domsbehandling på et så lavt nivå som mulig. Ordningen med småkravsprosess, gruppesøksmål, plikter for partene før sak reises og økt dommerstyring vil etter komiteens mening bidra til å redusere kostnadsnivået og dermed terskelen for den enkelte til å anlegge søksmål. Det er dessuten viktig at tvistelovens sakskostnadsregler utformes ut fra prinsipper om rettferdighet/rimelighet, enkelhet og forutberegnelighet.

Det er etter komiteens mening rimelig at den part som fullt ut eller i det vesentlige vinner saken, som hovedregel får erstattet sine saksomkostninger. Det oppstilles imidlertid et viktig unntak fra denne hovedregelen i § 20-2 tredje ledd.

Komiteen mener at erstatning for saksomkostnader som hovedregel skal dekke alle nødvendige kostnader som den parten som vinner helt eller i det vesentlige har hatt ved saken. Proporsjonalitetsprinsippet begrenser imidlertid de saksomkostnader som kan kreves erstattet. Prinsippet innebærer at domstolene i større grad enn etter gjeldende rett kan - og bør - påvirke kostnadsnivået. Etter komiteens oppfatning utgjør proporsjonalitetsvurderingen et effektivt virkemiddel for at domstolene skal kunne bidra til å holde kostnadsnivået i sivile saker på et forsvarlig lavt nivå. Det er viktig at domstolene aktivt anvender denne muligheten for kostnadskontroll.

Komiteen vil påpeke at hvorvidt unntaksregelen i § 20-2 tredje ledd skal komme til anvendelse vil bero på en konkret skjønnsmessig avgjørelse. Komiteen vil dog fremheve at rammen for de hensyn som det kan legges vekt på etter § 20-2 tredje ledd må trekkes relativt vidt. Det kan for eksempel legges vekt på at en part har tilsidesatt sine plikter etter §§ 5-2 til 5-4, at saken har betydning ut over den aktuelle sak for den ene parten, at saken gjelder et typisk forbrukerspørsmål, at det hadde stor velferdsmessig betydning for den ene part å få prøvd saken og at det

foreligger vesentlig ressursulikhet mellom partene. Det vesentlige ved den konkrete lovanvendelse vil være å finne frem til et resultat som fremstår som rettferdig og rimelig.

Komiteen viser til at forslaget nedenfor til § 20-2 ny bokstav c, er en presisering av at en må ta hensyn til den konsekvens saken har for de respektive parter, og at partene i en rettsprosess kan ha svært ulike utgangspunkt og muligheter for å bære den vinnende parts saksomkostninger. Det bør i forbindelse med dette nye tillegget påpekes at en spesielt skal legge vekt på om den vinnende part er stat, kommune eller annen sterk motpart. Det vil i disse tilfeller ofte være en stor grad av styrkeforhold mellom partene.

Komiteen vil påpeke den viktige rollen domstolen har som kontrollør av offentlig forvaltning. I den sammenheng vil det ofte være en relativt sett svakere part som står imot det offentlige. Det offentlige har et særskilt ansvar for at slike saker får en mulighet til å bli kontrollert. En forutsetning for dette er at den svakere part tør å fremme saken for domstolskontroll.

Komiteen ser at ved saker i forhold til sterke motparter så som forsikringsselskap, banker med mer, vil man også raskt kunne se en vesentlig forskjell i styrkeforholdet mellom partene. Risikoen for å måtte dekke motpartens saksomkostninger kan i den sammenheng medføre betydelig rettstap for enkelte.

På denne bakgrunn fremmer komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, følgende forslag:

"Tvisteloven § 20-2 tredje ledd skal lyde:

Motparten kan helt eller delvis fritas for erstatningsansvar hvis tungtveiende grunner gjør det rimelig. Det legges særlig vekt på

- a) om det var god grunn til å få saken prøvd fordi den var tvilsom eller først ble bevismessig avklart etter saksanlegget,
- b) om den vinnende part kan bebreides at det kom til sak eller har avslått et rimelig forlikstilbud, eller
- c) om saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt fritak."

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at når en part taper en sak, er det i utgangspunktet denne som må betale motpartens salær. I noen tilfeller kan han fritas fra denne plikten. Disse medlemmer mener at det i noen tilfeller må være lettere å få fritak for å dekke motpartens salær enn det Regjeringen har foreslått i § 20-2, særlig i forhold til saker av velferdsmessig betydning. Det må legges vekt på motpartens ressurser og rimeligheten av å rei-

se søksmål. Disse medlemmer ønsker derfor en noe videre adgang til å slippe disse saksomkostningene og fremmer følgende forslag:

"Tvisteloven § 20-2 tredje ledd skal lyde:

Motparten kan helt eller delvis fritas for erstatningsansvaret hvis gode grunner gjør det rimelig. Det legges særlig vekt på

- a) om det var god grunn til å få saken prøvd fordi den var tvilsom eller først ble bevismessig avklart etter saksanlegget,
- d) om den vinnende part kan bebreides at det kom til sak eller har avslått et rimelig forlikstilbud, eller
- e) om saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt fritak."

Hvilke sakskostnader bør kunne kreves?

Komiteen er enig med departementet i at særlig kostbar bistand som hovedregel ikke bør kunne kreves erstattet. Videre støtter komiteen forslaget om å lovfeste en parts rett til godtgjøring for eget arbeid og forslaget om en utvidet plikt for prosessfullmektigene til å fremlegge sakskostnadsoppgave.

Om enkelte særlige sakstyper eller prosessituasjoner

Komiteen støtter departementets forslag til endring i rettsgebyrloven § 2 annet ledd. Forslaget innebærer at sideutgifter som er forårsaket av sakens prinsipielle betydning for den ene parten, kan pålegges denne parten å betale. Komiteen er videre enig med departementet i at det ikke er behov for en særregel om sakskostnader i forbrukertvister. Den generelle unntaksbestemmelsen i § 20-2 tredje ledd gir etter komiteens mening tilstrekkelig hjemmel for å finne rimelige løsninger i saker av denne type. Tvisteloven §§ 20-2 og 20-3, jf. menneskerettsloven § 3, jf. Den europeiske menneskerettighetskonvensjon artikkel 13, gir dessuten tilstrekkelig hjemmel for dekning av sakskostnader i saker som gjelder brudd på Den europeiske menneskerettighetskonvensjon.

Statens ansvar for sakskostnader forårsaket av feil fra rettens side

Komiteen er enig med departementet i at staten i flere tilfeller enn i dag bør erstatte sakskostnader som en part eller partene påføres som følge av feil ved rettens behandling av saken. Komiteen støtter forslaget til tvisteloven § 20-12 og viser til merkningene til bestemmelsen i proposisjonen.

Sikkerhetsstillelse

Komiteen er enig med departementet i at det ikke er hensiktsmessig å innta en generell regel om sikkerhetsstillelse i tvisteloven. Årsaken til dette er at

en regel av denne type vil kunne utgjøre en slik hindring for å reise sak at det vil kunne være i strid med Den europeiske menneskerettighetskonvensjon.

21. OVERPRØVING

21.1 Sammendrag

Adgangen til å få overprøvd viktige rettsavgjørelser er sentral for tilliten til rettsystemet. Samtidig taler viktige hensyn for å begrense overprøvningsadgangen, først og fremst hensynet til proporsjonalitet og en hurtig saksbehandling.

21.1.1 Rettslige avgjørelser og rettsmidler

Utvalget foreslår å videreføre tvistemålslovens ordning med tre typer avgjørelser: dommer, kjennelser og beslutninger. Utvalget foreslår at det skal avsies dommer i noen flere tilfeller enn i dag. Det skal alltid avsies dom når anke over en dom blir avgjort, unntatt når en anke blir nektet fremmet. Utvalget foreslår å trekke skillet mellom kjennelser og beslutninger på en ny måte, samtidig som det foreslår en langt mer begrenset adgang til å overprøve beslutninger enn kjennelser. Det er derfor først og fremst behovet for overprøving som har vært styrende for hvordan skillet mellom de to avgjørelsesformene er trukket, og utvalget foreslår å angi konkret i loven i hvilke tilfeller en avgjørelse skal treffes ved kjennelse.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag.

21.1.2 Begrensninger i adgangen til å angripe avgjørelser om saksbehandlingen

21.1.2.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Tvistemålsutvalget fastholder prinsippet om at saksbehandlingsavgjørelser ikke skal være avskåret fra særskilt overprøving. På den annen side foreslår utvalget ikke en regel som avskjærer en part muligheten for å bruke en saksbehandlingsavgjørelse som ankegrunn. Men det følger av utvalgets lovutkast at en part som ikke har reist innsigelse mot den aktuelle prosesshandlingen, som hovedregel mister retten til å motsette seg den ved anke eller som grunnlag for en anke. Utvalget mener at det fortsatt bør være adgang til å bruke en saksbehandlingsavgjørelse som ankegrunn selv om den tidligere er blitt overprøvd ved særskilt anke over avgjørelsen.

Tvistemålsutvalget foreslår å opprettholde og i noen grad utvide begrensningene i adgangen til å få overprøvd avgjørelser om saksbehandlingen. Kjennelser som innebærer skjønsmessige avgjørelser om saksbehandlingen, kan etter utvalgets forslag bare angripes på det grunnlag at avgjørelsen er uforsvarlig eller klart urimelig. Beslutninger kan bare angripes på det grunnlag at retten har bygd på en uriktig gene-

rell lovforståelse av hvilke avgjørelser den kan treffe, eller at avgjørelsen er åpenbart uforsvarlig eller urimelig.

21.1.2.2 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet er enig med utvalget i at saksbehandlingsavgjørelser skal kunne angripes før det blir truffet realitetsavgjørelse, og at saksbehandlingsfeil skal kunne brukes som ankegrunn overfor realitetsavgjørelser selv om den ankende part tidligere kunne ha brukt rettsmiddel mot den aktuelle saksbehandlingsavgjørelse.

Tilsynelatende kan det virke uhensiktsmessig å tillate ny overprøving av et saksbehandlingsspørsmål som allerede har vært overprøvd. Skjer det når dommen ankes til Høyesterett, vil imidlertid reglene om samtykke for anke til Høyesterett, gjøre at samtykket i praksis ikke vil omfatte saksbehandlingsspørsmålet uten at det er god grunn til å få det prøvd på nytt. Er det tilfellet, ville det være uheldig om Høyesterett i avdeling skulle være bundet av en avgjørelse om saksbehandlingsspørsmålet som er truffet av Høyesteretts ankeutvalg eller av lagmannsretten. Også når en dom ankes til lagmannsretten, vil retten kunne nekte samtykke til å behandle saksbehandlingsspørsmålet. Departementet er etter dette blitt stående ved å følge opp utvalgets forslag også på dette punkt.

Departementet slutter seg også i det vesentlige til utvalgets forslag til ytterligere begrensning av adgangen til overprøving av saksbehandlingsavgjørelser.

21.1.3 *Ankesum og silingsordning ved anke over dommer til lagmannsretten*

Det er i dag en alminnelig adgang til å få overprøvd tingrettens dommer ved anke til lagmannsretten. Dersom anken gjelder formuesverdier, må imidlertid verdien på ankegjensstanden være minst 50 000 kroner. Retten kan i særlige tilfeller gi samtykke til realitetsbehandling uten hensyn til ankegjensstands verdi.

Twistemålsutvalget foreslår å heve kravet om ankegjensstands verdi til 2 G. Kravet skal fortsatt bare gjelde saker om formuesverdier. Om det bør gis samtykke til fremme av anken når den gjelder mindre verdier, bør avhenge av flere forhold. Kravet om samtykke gjelder ikke dersom saken for den ankende part gjelder ideelle interesser. Utvalgets flertall foreslår videre en adgang for lagmannsretten til å nekte en anke fremmet dersom det er klart at anken ikke vil føre fram. Mindretallets motstand mot siling er i hovedsak begrunnet med at den vil stride mot en rettsikkerhetsgaranti med lange tradisjoner.

Departementet slutter seg til utvalgets syn om at det er behov for å gå lenger enn etter gjeldende rett i å begrense retten til å få overprøvd en dom. Twistemålsutvalget legger til grunn at hvis anken gjelder

formuesverdier som er mindre enn 2 G, vil det normalt innebære at partenes samlede ressursbruk med en ankebehandling nærmer seg eller overstiger deres økonomiske interesser i saken. Departementet er enig i det. Departementet mener at utvalget har foreslått et passende nivå for hvilke saker som skal behøve samtykke for å bli fremmet. Departementet mener at det vil være klare ulemper ved å la grensen for når samtykke kreves, være en funksjon av grunnbeløpet, og går heller inn for å ta sikte på justeringer av grenseløpet med visse mellomrom. Departementet foreslår som grense (ankesum) 125 000.

Departementet støtter forslaget om å kunne nekte en anke helt eller delvis fremmet til lagmannsretten når det er klart at den ikke vil føre fram, og slutter seg til utvalgslertallets begrunnelse. Hensikten med ordningen er å stoppe de håpløse ankene før det påløper ytterligere kostnader.

21.1.4 *Ett ordinært rettsmiddel: anke*

Etter gjeldende rett er det to ordinære rettsmidler: anke og kjæremål. Anke er rettsmiddel mot dommer og mot de kjennelser der det er særskilt bestemt at rettsmidlet er anke. Kjæremål er rettsmiddel mot øvrige kjennelser og mot beslutninger.

Twistemålsutvalget drøfter om det er rasjonelt å fortsette med to ulike rettsmidler og uttaler:

"Utvalget er kommet til at de ulike behandlingsbehov som foreligger kan ivaretas fullgodt med ett rettsmiddel, hvor behandlingsreglene gir tilstrekkelig fleksibilitet slik at enkle spørsmål kan behandles enkelt, og mer kompliserte og viktige spørsmål kan undergis en grundigere behandling."

Utvalget mener også at en felles frist er et vesentlig argument for nå å fjerne det formelle skille mellom anker og kjæremål, og i stedet ha ett rettsmiddel. Utvalget kommer videre til at det ordinære rettsmiddelet bør betegnes anke.

Departementet foreslår - som utvalget - at det bare skal være ett rettsmiddel. Departementet vil peke på at det allerede gjennom endringer av tvistemålsloven i de senere år er blitt færre forskjeller ved overprøvingen av dommer og kjennelser.

Departementet er også enig i utvalgets forslag om å bruke betegnelsen anke på det felles rettsmidlet, og mener det er den betegnelsen som er best egnet for at allmennheten lett skal oppfatte kjernen i rettsmidlet.

21.1.5 *Rettsmiddelfrister*

Ved endringsloven 28. april 2000 nr. 34 ble det innført lik frist på én måned for anke og kjæremål. Departementet mener at den forenkling av systemet som ligger i at vi nylig har fått en felles rettsmiddelfrist, bør beholdes. Det samme gjelder fristens lengde på en måned. Det er bare i få tilfeller den skaper stør-

re problemer, og det er først og fremst når ankefristen framstår som kort. På denne bakgrunn foreslår departementet at retten - som en sikkerhetsventil - får anledning til å ta inn en bestemmelse i domsslutningen om en viss forlengelse av rettsmiddelfristen. Departementet er også enig i at det er behov for visse regler om en kortere ankefrist.

21.2 Komiteens merknader

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, deler departementets oppfatning av at adgangen til å få overprøvd viktige rettsavgjørelser er sentral for tilliten til rettsystemet. Overprøving bidrar også til å fremme kvaliteten på avgjørelsene. På den annen side vil flertallet understreke at viktige hensyn taler for begrensninger i retten til overprøving, først og fremst hensynene til en rask og rimelig prosess.

Flertallet slutter seg derfor til departementets synspunkt om at adgangen til å overprøve skjønnsmessige saksbehandlingsavgjørelser bør begrenses ytterligere. Flertallet er også enig i at det bør innføres flere begrensninger i retten til å få overprøvd realitetsavgjørelser.

Hensynet til proporsjonalitet mellom sakens betydning og kostnadene med saksbehandlingen tilsier at en del saker bare bør behandles i én instans. Særlig gjelder det når partenes samlede kostnader med ankebehandlingen nærmer seg tvistegjenstandens verdi. Når ankegjenstandens verdi er mindre enn 125 000 kroner, er flertallet enig med departementet i at anken ikke bør kunne fremmes til behandling uten lagmannsrettens samtykke.

Flertallet er også enig i at dette er en samtykeregulering som må praktiseres på en smidig måte, slik at det relativt oftere blir gitt samtykke når tvistegjenstanden ligger i den øvre delen av virkeområdet for ankesumregelen. Flertallet har tatt i betraktning at det ved samtykkevurderingen kan legges avgjørende vekt på om det synes å foreligge feil ved avgjørelsen som er anket. Flertallet mener at ankesumbegrensningen samlet sett vil styrke rettssikkerheten. Når ressursvake med rette har vunnet i tingretten, vil det bli vanskeligere for en eventuell ressurssterk motpart å true med anke og sakskostnadene som da vil påløpe. En slik trussel kan presse frem enighet om at vinnende part oppgir det resultat som er oppnådd i tingretten.

Flertallet slutter seg også til departementets forslag om at lagmannsretten kan nekte fremmet anker som det er klart ikke vil føre frem. Bestemmelsen vil effektivt redusere kostnadene ved ankebehandling som følge av håpløse anker. Samtidig blir rettssikkerheten godt ivaretatt ved at det må være enstemmighet blant tre dommere om at anken kan nektes fremmet.

Flertallet mener at denne ordningen samlet sett vil styrke rettssikkerheten.

Flertallet er enig med departementet i at det bare skal være ett rettsmiddel, og at det skal betegnes anke. Flertallet slutter seg til departementets forslag om ankefrister.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, ønsker ikke på nåværende tidspunkt å bytte ut faste beløpsgrenser vedrørende grenseverdier til bevegelige beløp som grunnbeløpet i folketrygden eller rettsgebyret. Det vil være vanskelig på nåværende tidspunkt å se om det er en rimelig sammenheng mellom utviklingen av disse fleksible størrelser og den utvikling som er ønsket for grenseverdier i tvisteloven. Erfaringsmessig endres disse summene også mer enn én gang i året. Det vil også skape en større forutsigbarhet for partene dersom en kan forholde seg til en fastsatt sum og ikke en bevegelig sum. Ved en bevegelig grenseverdi vil en kunne komme til å endre saksbehandlingsreglene for en sak i forhold til det en med rimelighet kunne forvente og som en hadde forberedt seg på. Spesielt viktig er dette dersom tvistegjenstanden i utgangspunktet var høyere enn til kravet om behandling i forliksrådet, men etter endring i den fleksible summen ble for lav til å kunne ankes til lagmannsretten.

Dette flertallet ser at en fast sum i lovteksten kan medføre at den generelle kostnadsutviklingen gjør at summene kan bli u hensiktsmessige. På denne bakgrunn er det viktig at Regjeringen følger med på utviklingen i forbindelse med grenseverdiene og hensiktsmessigheten i disse. Dersom det er ønskelig å knytte grenseverdiene opp til rettsgebyret eller grunnbeløpet, er det viktig at en foretar en helhetlig vurdering av dette som en egen sak til Stortinget hvor en også sammenholder utviklingen av disse fleksible standarder med kostnadsutviklingen generelt.

Dette flertallet har merket seg at Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti ønsker å knytte beløpsbegrensningen for anke til lagmannsretten til folketrygdens grunnbeløp (G). Dette flertallet vil påpeke at en slik løsning klart vil gjøre loven mindre brukervennlig. Man tvinger brukeren av loven til først å finne ut hva G er, og så foreta en utregning. Når G endres i løpet av et år, vil det bli ytterligere komplisert å finne frem til gjeldende ankesum. Dette flertallet kan derfor ikke støtte forslaget om å knytte ankesummen til G.

Et tredje flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Kristelig Folkeparti, mener at det også bør være en viss mulighet til å overprøve rimeligheten ved avgjørelsen om å nekte en anke fremmet.

Dette vil innebære endring av lovforslaget § 29-13 femte ledd tredje punktum som bare tillater anke over feil i saksbehandlingen. Den sistnevnte regelen bør da begrenses til å gjelde avgjørelse om ikke å gi samtykke til å fremme en anke som gjelder lavere verdi enn 125 000 kroner.

Det er uklart hvilken arbeidsbelastning dette vil innebære for domstolen, og dette flertallet vil på denne bakgrunn be Regjeringen om å komme tilbake til Stortinget med dette forhold. Dette flertallet fremmer derfor slikt forslag:

"Stortinget ber Regjeringen om å vurdere og utrede og komme tilbake til Stortinget med forslag om mulighet for å anke avslått henvisning på grunnlag utover saksbehandling i saker som dreier seg om verdier over 125 000 kroner."

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti ønsker å knytte ankebegrensning i forhold til tvistegjenstandens verdi til lagmannsrett til en fleksibel størrelse og ikke fastbeløp i størrelsesorden 125 000 kroner. Innføring av en fleksibel størrelse som avgjørende for retten til anke kan skje ved bruk av folketrygdens grunnbeløp (G). Det er naturlig å påpeke at beløpet 125 000 kroner er brukt i flere av lovforslagets regler, se § 6-2 annet ledd bokstav a, § 6-10 annet ledd, § 10-1 annet ledd bokstav a og b og § 29-13 første og tredje ledd, og at det i § 10-5 er brukt tallstørrelser som utgjør henholdsvis en femtidel og en femdel av 125 000. § 6-13 første ledd bokstav c og d om maksimalbeløp for erstatning av sakskostnader i forliksrådet må også nevnes for å gi et fullstendig bilde av tallstørrelsene i lovforslaget, der et halvt rettsgebyr og fire ganger rettsgebyret er angitt som grenseverdier. 125 000 kan erstattes med 2 G. Da denne fleksible størrelsen brukes flere steder, bør det innføres en generell regel om G. Disse medlemmer fremmer således følgende forslag:

"Ny § 17-6 i tvisteloven skal lyde:

§ 17-6 *Verdiregler knyttet til G (folketrygdens grunnbeløp)*

Ved anvendelsen av verdiregler som knytter seg til G, brukes det siste vedtak om grunnbeløp truffet før 1. januar det år da kravet settes fram. Ved anke brukes det siste vedtak om grunnbeløp truffet før 1. januar det år anken settes fram."

Disse medlemmer foreslår følgende endringer i øvrige lovregler som knytter beløpsstørrelser til G:

"Tvisteloven § 6-2 annet ledd bokstav a skal lyde:

- a) tvistesummen er minst 2 G, og begge parter har vært bistått av advokat,

Tvisteloven § 6-10 annet ledd skal lyde:

Gjelder saken formuesverdier med en tvistesum under 2 G, kan forliksrådet avsi dom når en av partene ber om det.

Tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav a og b skal lyde:

- a) alle saker hvor tvistesummen er under 2 G
- b) saker med tvistesum på 2 G eller mer dersom partene samtykker i behandling etter småkravprosess, og retten beslutter dette, og

Tvisteloven § 10-5 andre ledd første punktum skal lyde:

Når det ses bort fra merverdiavgift, kan kostnader etter første ledd bokstav d bare erstattes med inntil 20 pst. av sakens tvistesum, likevel alltid inntil 1/50 G og aldri mer enn 1/5 G.

Tvisteloven § 29-13 første ledd første punktum skal lyde:

Anke over dom i en sak om formuesverdier kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke hvis ankeobjektets verdi er mindre enn 2 G.

Tvisteloven § 29-13 tredje ledd skal lyde:

Er avgjørelse eller første ledd ikke truffet før ankeforhandlingen, kan samtykke likevel nektes hvis det da viser seg at verdien av ankeobjektet er mindre enn 2 G."

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet mener det er svært viktig at domstolene kommer til rett resultat, og at det er størst mulig grad av rettsenhet i Norge. Vissheten om hvilket resultat domstolen vil legge seg på er også viktig for å unngå mange like saker og at en vet hva en skal forholde seg til. Lagmannsrettene vil ha en rimelig avklarende funksjon i forhold til våre tingretter. Spesielt viktig er dette i forhold til saker som ikke er behandlet i Høyesterett.

Disse medlemmer mener det er viktig med en viss form for siling av saker som skal behandles av lagmannsretten. For at ikke saker om mindre verdier skal bli urimelig dyre å føre frem, bør disse saker finne sin løsning i tingrettene. Samtidig er det riktig å påpeke at jo høyere beløpsmessig skranke som settes for anke, jo viktigere er det å gi en reell mulighet for anke basert på ikke-økonomisk grunnlag eller at saken har prinsipielle sider som bør avklares.

Disse medlemmer mener at kravet til siling for lagmannsretten vil bli godt ivaretatt selv om en beholder en ankesum på 70 000 kroner og ikke 125 000 kroner som foreslått i proposisjonen.

Disse medlemmer vil påpeke at for folk flest vil et krav på ca. 100 000 kroner være av meget stor viktighet. I forhold til prinsippet om proporsjonalitet må en ta inn over seg forholdet for vanlige borgere, og ikke kun hva som er en stor sak for offentlige myndigheter eller større virksomheter. På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Tvisteloven § 29-13 første ledd første punktum skal lyde:

Anke over dom i en sak om formuesverdier kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke hvis ankegjensstandens verdi er mindre enn 70 000 kroner.

Tvisteloven § 29-13 tredje ledd skal lyde:

Er avgjørelse etter første ledd ikke truffet før ankeforhandlingen, kan samtykke likevel nektes hvis det da viser seg at verdien av ankegjensstanden er mindre enn 70 000 kroner."

22. HØYESTERETT - ORGANISERING OG SAKSBEHANDLING

22.1 Sammendrag

I domstoloven § 1 er Høyesteretts kjæremålsutvalg tatt med som en egen domstol i oppregningen av de alminnelige domstoler. Domstoloven § 4 gir adgang til å dele Høyesterett i flere avdelinger. I den enkelte sak deltar fem dommere i Høyesterett i avdeling og tre dommere i kjæremålsutvalget. Plenumsloven har regler om at enkelte saker skal behandles av den samlede Høyesterett.

Alle sivile saker som bringes inn for Høyesterett, kommer til behandling i kjæremålsutvalget, enten til siling (ankesaker) eller som kjæremål. Bare en drøy sjettedel blir fremmet til behandling i Høyesterett.

22.1.1 Høyesteretts oppgaver og funksjoner

I de senere år har det uttrykkelig vært lagt til grunn at Høyesteretts fremste oppgave er å bidra til rettsenhet, rettsavklaring og rettsutvikling. Høyesteretts virksomhet blir derfor forsøkt konsentrert om prinsipielle og retningsgivende avgjørelser. Tvistemålsutvalget foreslår ingen endringer i det som skal være Høyesteretts hovedoppgaver, men fremmer enkelte forslag som legger større vekt på Høyesteretts ansvar for å løse prinsipielle spørsmål.

Departementet slutter seg til utvalgets drøftelser av Høyesteretts oppgaver og funksjoner. Departementet er enig i at Høyesteretts hovedoppgave er å

bidra til rettsenhet, rettsavklaring og i noen grad rettsutvikling i samspill med de lovgivende myndigheter. Skal Høyesterett løse disse oppgavene på beste måte, må det ha følger både for sakstilfanget i Høyesterett og for behandlingsmåten. Reglene som bestemmer sakstilfanget, må utformes slik at de fanger opp saker hvor behovet for rettsenhet, rettsavklaring og rettsutvikling gjør seg gjeldende.

22.1.2 Organiseringen av Høyesteretts virksomhet

22.1.2.1 FORSLAG OM HØYESTERETTS ANKEUTVALG

Tvistemålsutvalget drøfter kjæremålsutvalgets oppgaver og konkluderer med at det ikke bør gjøres endringer i kjæremålsutvalgets hovedoppgaver. Utvalget foreslår imidlertid endringer i domstolovens regler om organiseringen av Høyesterett og Høyesteretts kjæremålsutvalg. Etter forslaget skal kjæremålsutvalget ikke bli å regne som en egen domstol, men i stedet være del av Høyesterett, satt med tre dommere og betegnet som Høyesteretts ankeutvalg.

Departementet er enig i at det kan være hensiktsmessig at Høyesteretts kjæremålsutvalg ikke lenger skal regnes som en egen domstol, men i stedet som en del av Høyesterett. Det foreslåtte utvalget bør ha tilsvarende oppgaver som Høyesteretts kjæremålsutvalg har i dag. Departementet er enig med Tvistemålsutvalget i at det best kan betegnes som Høyesteretts ankeutvalg.

22.1.2.2 HØYESTERETTS SAMMENSETNING I DEN ENKELTE ANKESAK

Tvistemålsutvalget foreslår at anker over kjennelser og beslutninger skal behandles i ankeutvalget, som er Høyesterett satt med tre dommere. Når det gjelder ankeutvalgets oppgave med å sile anker over dommer, anser utvalget det også her rimelig at bare tre dommere tar del i avgjørelsen. Tvistemålsutvalget går inn for å beholde dagens ordning med at de anker over dommer som behandles av Høyesterett, som hovedregel behandles av fem dommere. Tvistemålsutvalget foreslår et storkammer med 11 dommere til å behandle særlig viktige saker. Muligheten til plenumsbehandling foreslås beholdt, men bare med sikte på "helt særlige tilfeller".

Departementet er enig i at Høyesteretts ankeutvalg, satt med tre dommere, som hovedregel kan behandle anker over kjennelser og beslutninger. Saker for ankeutvalget som reiser viktige prinsipielle spørsmål, bør kunne henvises til Høyesterett i avdeling. Departementet er videre enig i at silingen av de sakene som kommer inn til Høyesterett, bør utføres av ankeutvalget. Ved anke over dommer bør hovedregelen være at de saker som henvises til Høyesterett, behandles av fem dommere. Departementet går derfor

inn for å opprettholde ordningen med to avdelinger som arbeider parallelt.

Departementet slutter seg til forslaget om et storkammer som kan behandle viktige prinsipielle saker og mange av dem som i dag behandles i plenum. Det er ønskelig med et alternativ til plenum for saker som er så viktige at de bør behandles av flere enn fem dommere, men som samtidig ikke er så viktige at de kan forsvare bruk av alle Høyesteretts dommerressurser. Departementet er - som utvalget - kommet til at et storkammer bør settes med 11 dommere.

Det vil være nødvendig å fastsette generelle regler eller retningslinjer for hvilke dommere som skal delta ved behandlingen av den enkelte sak i storkammeret. Dette bør fastsettes enten i lov eller i en forretningsorden for Høyesterett, som retten selv kan fastsette med hjemmel i domstoloven § 7 første ledd. Departementet vil etter samråd med Høyesterett komme tilbake til spørsmålet i den proposisjon om ikraftsetting av tvisteloven som det tar sikte på å fremme.

22.1.3 Utvelging av ankesaker - dommer

Utvalget foreslår å kreve samtykke for at en sak skal behandles i Høyesterett. Med forslaget snus det formelle utgangspunkt om rett til å få anker behandlet ved Høyesterett. Det vil - etter utvalgets forslag - være Høyesteretts ankeutvalg som behandler spørsmålet om det skal gis samtykke til å fremme ankesaken for Høyesterett. Etter utkastet krever nektelse eller begrensning av samtykke enstemmighet. Det vil også være mulig å gi samtykke til fremme av bare en del av anken. En naturlig konsekvens av at de prinsipielle spørsmålene vektlegges, er at kravet om ankeverdi ved anke til Høyesterett oppheves. Selv om en tvistegjenstand har liten økonomisk verdi, kan saken reise vanskelige prinsipielle spørsmål som det er ønskelig at Høyesterett tar stilling til.

Departementet støtter utvalgets forslag om å la dagens ordning med nektelse bli avløst av en samtykkeordning. Loven bør gjenspeile de reelle forholdene ved utvelgingen av ankesaker. En samtykkeordning som har som sitt prinsipielle utgangspunkt at det ikke gjelder noen rett til å få behandlet en sak for Høyesterett, er da mer dekkende og hensiktsmessig.

Departementet er enig i at samtykkebestemmelsen bør utformes slik at det først og fremst er de prinsipielle ankesakene som blir fremmet for Høyesterett. Samtidig må det være adgang til å gi samtykke til behandling av saker hvor det av andre grunner er viktig med en prøving for Høyesterett.

22.1.4 Anke over kjennelser og beslutninger

Høyesteretts kjæremålsutvalg behandler og avgjør kjæremål over kjennelser og beslutninger fra underinstansene. Ved kjæremål over lagmannsrettens

kjennelser og beslutninger er Høyesteretts kjæremålsutvalg eneste overprøvingsinstans.

For det første foreslår utvalget anke som felles rettsmiddel overfor dommer, kjennelser og beslutninger. For det annet foreslås det at Høyesteretts ankeutvalg skal ha adgang til å nekte å behandle en anke over en kjennelse eller beslutning dersom spørsmålet ikke har prinsipiell betydning, og det heller ikke foreligger andre hensyn som tilsier at spørsmålet fremmes til behandling. Utvalget foreslår derimot ikke en silingsordning basert på positivt samtykke, slik som for anke over dommer.

Etter departementets vurdering ivaretar en adgang til å nekte fremme av anke over en kjennelse eller beslutning hensynet til fornuftig ressursbruk i Høyesterett. Mot dette står hensynet til at domstolenes legitimitet kan bli svekket når uriktige avgjørelser ikke blir overprøvd. Adgangen til å nekte fremme av anke over kjennelse eller beslutning bør følgelig være begrenset.

Departementet er enig med utvalget i at det ikke er grunn til å innføre en silingsordning basert på samtykke fra ankeutvalget når det gjelder anke over kjennelser og beslutninger. Etter departementets syn bør nektelse kunne skje i noe større utstrekning enn det utvalget har gått inn for i utredningen. Departementet er enig i at det bør være mulighet for å nekte fremme av saker dersom anken i det vesentlige reiser omfattende bevissspørsmål.

For adgangen til videre anke over kjennelser og beslutninger, der Høyesteretts ankeutvalg blir tredje instans, går departementet, som utvalget, inn for å opprettholde gjeldende begrensninger for videre kjæremål.

22.1.5 Enkelte spørsmål i forbindelse med Høyesteretts behandling av anker

22.1.5.1 NYE KRAV, PÅSTANDSUTVIDELSE, NYTT FAKTISK GRUNNLAG OG NYE BEVIS

Etter gjeldende rett kan Høyesterett alltid nekte at nye krav og påstander trekkes inn i saken. Etter at saken er henvist til realitetsbehandling i Høyesterett kreves samtykke til at nye omstendigheter og bevis bringes inn i saken.

Tvistemålsutvalget foreslår å begrense adgangen til å bringe nye forhold inn i saken ytterligere. Når saken er henvist til behandling i Høyesterett, bør det være nødvendig med tillatelse fra ankeutvalget til å bringe inn nye krav eller utvide påstanden, ikke bare til å trekke inn nytt faktisk grunnlag og nye bevis. Samtykke skal bare gis dersom "særlige grunner" taler for det.

Etter departementets syn er det behov for en regel som sikrer at saken ikke endrer karakter etter at den er henvist til realitetsbehandling i Høyesterett. Adgangen til å nekte nye krav, påstandsutvidelse, nytt

faktisk grunnlag eller nye bevis må ses i sammenheng med at forslaget til en samtykkeordning ikke gir ankeutvalget adgang til å omgjøre samtykket. Departementet mener også at det bør være snevre grenser for å bringe inn nytt faktisk grunnlag.

Når det gjelder adgangen til å bringe inn nye bevis etter at det er gitt samtykke til behandling av anken, vil departementet særskilt bemerke: Bringes det inn nye bevis, kan forutsetningene for samtykket bli forrykket og lede til at ankesaken får sterkere preg av bevisvurdering eller konkret subsumpsjon enn av prinsipielle rettsspørsmål. På denne bakgrunn går departementet inn for å fastholde gjeldende rett og utvalgets forslag om krav til samtykke fra Høyesteretts ankeutvalg for å legge fram nye bevis etter at det er gitt samtykke til behandling av anken.

22.1.5.2 OMFANGET AV HØYESTERETTS PRØVINGSKOMPETANSE

Etter gjeldende rett kan Høyesterett prøve underinstansens avgjørelse fullt ut, også det faktiske grunnlag for underinstansens avgjørelse. Dette utgangspunktet begrenses likevel i praksis av at bevisføringen for Høyesterett som hovedregel bare er middelbar.

Twistemålsutvalget viser til at forutsetningen da tvistemålsloven ble vedtatt, var at Høyesterett skulle være en revisjonsdomstol som bare kunne prøve rettsanvendelsen eller saksbehandlingen. Begrensningen i Høyesteretts prøvingskompetanse ble nettopp begrunnet i at bevisføringen for Høyesterett er middelbar. Etter utvalgets syn står ikke denne begrunnelsen seg i saker der avgjørelsen fra underinstansen er bygd på middelbare bevis, for eksempel dokumentbevis. Utvalget peker også på at det i saker der Høyesterett skal prøve rettsanvendelsen, vil være umulig å la være å gå inn i det faktum underinstansen har bygd på. Utvalget foreslår etter dette at Høyesterett i anker over dommer fortsatt bør kunne prøve bevisbedømmelsen.

Departementet går inn for at Høyesterett fortsatt bør kunne prøve bevisvurderingen og legge til grunn et annet saksforhold enn det underinstansen har bygd sin avgjørelse på. Departementet slutter seg til utvalgets vurderinger og viser til at Høyesterett i praksis er tilbakeholdende med å prøve saker der bevisføringen er viktig for avgjørelsen. Departementet foreslår videre at Høyesterett gis en utvidet adgang til å treffe realitetsavgjørelser, på linje med den adgang lagmannsretten har til å avgjøre saken i stedet for å hjemvise saken til tingretten.

22.1.5.3 BØR DET VÆRE DIREKTE BEVISFØRING FOR HØYESTERETT?

Etter gjeldende rett er bevisføringen som hovedregel indirekte (middelbar). Twistemålsutvalget drøf-

ter hvorvidt bevisføringen for Høyesterett bør være umiddelbar og konkluderer med at dagens ordning bør beholdes. Utvalget går inn for at det fortsatt skal være mulig å avhøre rettsoppnevnte sakkyndige direkte for Høyesterett.

Departementet er enig med utvalget i at det ikke bør være adgang til direkte bevisføring i større utstrekning enn i dag.

22.1.6 *Statens opptreden i saker om grunnlovsspørsmål eller internasjonale konvensjoner*

Utvalget foreslår at staten skal ha adgang til å opptre i saker som gjelder forholdet mellom norske regler og internasjonale forpliktelser, og i saker der det er spørsmål om konflikt med Grunnloven. Samtidig er det utvalgets syn at staten ikke bør ha en generell adgang til å tre inn i enhver sak som gjelder forståelsen og anvendelsen av regler Norge er bundet av gjennom internasjonale avtaler. Utvalget foreslår at staten skal ha rett til å tre inn i saker som behandles av Høyesterett i plenum eller i storkammer. Statens deltakelse bør også være begrenset til de særlig viktige og prinsipielle sakene.

Departementet er enig i at staten bør ha adgang til å opptre både i saker som gjelder mulig konflikt med Grunnloven, og der det oppstår spørsmål om konflikt mellom norske rettsregler og internasjonale forpliktelser. Departementet mener at staten bør ha adgang til å opptre for Høyesterett uansett om saken behandles i plenum, storkammer eller avdeling. Departementet foreslår på den annen side ikke en adgang for staten til å opptre for ankeutvalget. De sakene som behandles i ankeutvalget, gis ikke så omfattende behandling, og det er oftere viktig å få saken avgjort raskt.

Statens deltakelse i saken vil bidra til å øke sakskostnadene. For en part som ikke får medhold i det syn staten gjør gjeldende, blir eksponeringen for høye sakskostnader større. Departementet vil imidlertid peke på at det ikke vil være naturlig å tilkjenne staten sakskostnader i saker der staten opptre helt etter eget ønske.

22.2 Komiteens merknader

Komiteen mener at dagens ordning med nektelse av å fremme anke til Høyesterett bør avløses av en samtykkeordning for å bedre gjenspeile det reelle forhold i lovteksten. Adgangen til å nekte fremmet en anke over kjennelser og beslutninger bør imidlertid være begrenset. Dette fordi man må unngå at tilliten til domstolene svekkes ved at uriktige avgjørelser ikke blir overprøvd.

Komiteen er enig med departementet i at staten bør ha adgang til å opptre både i saker som gjelder mulig konflikt mellom lov og Grunnloven, og i saker

der det oppstår spørsmål om konflikt mellom lov og folkerett. Adgangen bør gjelde både når saken behandles av Høyesterett i plenum, i storkammer eller i avdeling.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til at Høyesteretts hovedoppgave er å bidra til rettsenhet, rettsavklaring og i noen grad rettsutvikling i samspill med lovgivende myndigheter. Det er etter flertallets mening viktig at reglene som regulerer sakstilfanget, utformes slik at Høyesterett får mulighet til å ivareta sine hovedoppgaver på en god måte. Flertallet er enig med departementet i at tvister som i hovedsak gjelder spørsmål om bevis eller helt konkrete avveininger, bør få sin endelige avgjørelse i lagmannsrettene. En forutsetning for dette er dog at lagmannsrettene gjennom prosessregler og ressurstilgang settes i stand til å fylle denne oppgaven.

Flertallet synes det er hensiktsmessig å formelt integrere Høyesteretts kjæremålsutvalg i Høyesteretts organisasjon, og betegne dette som "ankeutvalget". En slik betegnelse reflekterer etter flertallets mening på en god og pedagogisk måte det forhold at anke nå blir et felles rettsmiddel mot dommer, kjennelser og beslutninger.

Ved anke over dommer bør hovedregelen etter flertallets mening være at de saker som henvises til Høyesterett, behandles av fem dommere. Flertallet mener at det er behov for å opprettholde ordningen med to avdelinger som arbeider parallelt. Det er viktig at det samlede antall saker som behandles av Høyesterett ikke blir lavere enn i dag.

Flertallet ser behovet for at et storkammer bestående av 11 dommere kan behandle særlig viktige saker. Stortinget vil under lovbehandling som oftest ha vurdert forholdet til Grunnloven. På bakgrunn av dette mener flertallet at en sak skal gå i plenum når to av fem dommere under behandlingen av saken i avdeling mener at en lovbestemmelse står i strid med Grunnloven og disse dommerne ønsker en større sammensetning av retten. Flertallet vil fremheve at det er et mål å redusere antallet plenumsbehandlinger noe.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet ser behovet for en godt fungerende Høyesterett som ivaretar oppgavene som klargjør av rettsforholdene og sin konstitusjonelle betydning.

Antallet saker med dissens ser ut til å øke. Dissenser 3-2 er vanlige. Det er derfor ønskelig å kunne benytte storkammer som alternativ til avdeling. Da vil en kunne ha større mulighet for å unngå avgjørelser som er basert på sammensetningen av en avdeling på 5 av 19 dommere.

Disse medlemmer deler synspunktet om at storkammer bør settes med 11 dommere, og at justitiarius skal delta så lenge dette er mulig.

Enkelte saker som i dag behandles i plenum kan således behandles i storkammer.

Disse medlemmer ser det som viktig at saker rundt viktige grunnlovsspørsmål og andre prinsipielle saker fortsatt kan benytte seg av plenumsbehandling.

Disse medlemmer ser at Høyesterett bør få en noe større frihet til å vurdere om en anser plenumsbehandling som nødvendig. På denne måten kan en på en god måte ta inn over seg forholdene og behovene i den enkelte sak.

Antallet saker som behandles i plenum vil nok gå noe ned etter at ordningen med storkammer innføres, men storkammer skal også benyttes der en mener at avdeling ikke gir fullgod behandling. På den bakgrunn bør en gi større rom for valg av hensiktsmessig behandlingsform. Dette harmonerer også best med domstoloven § 6. Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

"§ 5 fjerde ledd tredje punktum i lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene skal lyde:

I særlige tilfeller kan det bestemmes at saken, eller rettsspørsmål i saken, skal avgjøres av Høyesterett i plenum, som da består av alle Høyesteretts dommere som ikke er ugilde eller har forfall."

23. KOLLEKTIVE OG KOLLEKTIVT PREGEDE SØKSMÅL. GRUPPE-SØKSMÅL

23.1 Sammen drag

23.1.1 Innledning

Både for den enkelte og fra et samfunnsmessig synspunkt vil det ofte være fordelaktig med et kollektivt søksmål til ivaretagelse av fellesinteresser. Det er et spørsmål om gjeldende regler godt nok ivaretar behovet for kollektive søksmålsmuligheter, eller om det er behov for andre måter å tilgodese kollektive hensyn, herunder gjennom adgang til gruppesøksmål.

Utvalget påpeker at det ikke finnes noen entydig og allmenngyldig definisjon på gruppesøksmål. Hovedelementet ligger i at det anlegges et søksmål på vegne av en avgrenset gruppe personer som har krav på samme eller vesentlig likt faktisk og rettslig grunnlag. Avgjørelser i gruppesøksmål får virkning for alle som er med i gruppen. Det er i utgangspunktet to alternativer for gruppedeltakelse:

- Den enkelte som har krav innenfor rammen for gruppesøksmålet, får anledning til å melde seg på (påmeldingsalternativet).

- Alle som har krav innenfor rammen for gruppesøksmålet, er automatisk gruppe-medlem, men får anledning til å melde seg ut (utmeldingsalternativet).

Utvalget foreslår at en ny tvistelov bør ha generelle regler om gruppesøksmål. Utvalget foreslår at hovedregelen for gruppens sammensetning skal være påmeldingsalternativet. Men for krav som enkeltvis er så små at de i praksis ikke blir eller kan bli forfulgt for domstolene, kan retten beslutte å fremme gruppesøksmål etter utmeldingsalternativet.

Moderne lovgivning om gruppesøksmål finnes i en del land med angloamerikansk rettstradisjon. I tillegg har Sverige regler om gruppesøksmål, lag og gruppråttegang, som trådte i kraft 1. januar 2003.

23.1.2 Grupesøksmål som prosessform i tvisteloven

23.1.2.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget tar utgangspunkt i at både hensynet til det enkelte rettssubjekt som er berørt, og samfunnet taler for kollektive løsninger når mange har krav på et likeartet grunnlag. De enkelte berørte, både på saksøker- og saksøktessiden, vil kunne ha interesse i at fellesspørsmål behandles og avgjøres under ett for alle. Iblant vil søksmål bare være mulig hvis det kan skje kollektivt. Utvalget peker også på at det er et viktig hensyn å unngå flere avgjørelser av reelt samme spørsmål som innbyrdes ikke samsvarer godt.

23.1.2.1.1 Nærmere vurdering av behov ut fra søksmålskategori

Fastsettelses- eller forbudsdom

For slike søksmål er gruppesøksmål en meget viktig søksmålstype i USA. Når behovet for gruppesøksmål for denne saksategorien ikke er like stort i Norge, skyldes det etter utvalgets mening at det norske samfunnet er gjennomorganisert med vid søksmålsadgang for foreninger og organisasjoner som på ulike felt søker å fremme fellesinteresser. Langt på vei mener utvalget derfor at behovet for gruppesøksmål i disse tilfelle er dekket gjennom eksisterende søksmålsteknikker.

Erstatningssaker - individuelt prosessbare krav

"Konklusjonen må være at de kollektive løsningsbehov for erstatningskrav som er så store at de kan forfølges gjennom individuelle søksmål, iallfall langt på vei kan ivaretas gjennom regler om subjektiv kumulasjon. Men det er visse mangler ved de nåværende regler."

Erstatningssaker - ikke individuelt prosessbare krav

Utvalget peker på at det for slike krav er samfunnsmessig *viktig* å senke søksmålsterskelen slik at kravene kan fremmes og avgjøres. Gjeldende regler om kumulasjon vil nok gi en teoretisk mulighet for samordning, men i praksis viser det seg at denne søksmålsmuligheten er helt utilstrekkelig i denne typen saker. Utvalget konkluderer med at søksmålsterskelen for ikke individuelt prosessbare krav må senkes betydelig, og at det må gjøres ved gruppesøksmål.

23.1.2.1.2 Tvistemålsutvalgets konklusjon

Utvalget konkluderer med at det bør åpnes for en form for gruppesøksmål for bedre å ivareta de kollektive søksmålsbehov som foreligger. Utvalget ser ikke grunn til å begrense virkeområdet for gruppesøksmål, selv om gruppeprosess åpenbart vil ha større aktualitet på enkelte rettsområder enn andre. Utvalget foreslår at gruppen i gruppesøksmål også kan være på saksøktessiden.

23.1.2.2 DEPARTEMENTETS VURDERINGER

Departementet slutter seg til Tvistemålsutvalgets forslag om å innføre gruppesøksmål som prosessordning i en ny tvistelov. Departementet er enig i at det ikke er grunn til å begrense adgangen til enkelte rettsområder hvor gruppesøksmål kan være mest aktuelt.

23.1.2.2.1 Nærmere om ikke individuelt prosessbare krav

I dag forblir slike småkrav med få unntak uløst, selv om de rettslig kan være godt fundert. Reglene om kumulasjon og forening av saker er en lite farbar vei i praksis for disse sakene. Gruppesøksmål vil sikre reell adgang til domstolene for flere forbrukere og andre for å ivareta sine rettigheter. Søksmålsformen vil også bidra til at den materielle lovgivningen slår igjennom. Videre vil forbrukerne som gruppe samlet komme i en reell forhandlingsposisjon.

Alternativene til gruppesøksmål er etter departementets syn ikke tilstrekkelig til å sikre domstolsadgang eller løse de aktuelle tvistene. Gruppeprosessreglene vil etablere en sikkerhet for at saken blir prosedert best mulig og på en måte som ivaretar gruppe-medlemmenes interesser. Retten får større foranledning til å avgjøre saken på prinsipielt grunnlag, og det er ikke så belastende å være gruppe-medlem som å være part direkte. Forbrukernes mulighet til å opptre samlet og komme i reell forhandlingsposisjon vil lette utenrettslig tvisteløsning gjennom forhandlinger.

Departementet er ikke enig med FNH og NHO i at småkravprosessen vil avhjelpe behovet for gruppesøksmål. Departementet er heller ikke enig med høringsinstanser som mener at adgangen til å føre бага-

tellsaker for retten vil belaste domstolsapparatet og svekke tilliten til domstolene.

23.1.2.2.2 *Nærmere om gruppesøksmål i andre saks kategorier*

Departementet ser ikke grunn til å begrense adgangen til gruppesøksmål til ikke individuelt prosessbare krav. Departementet er ikke enig med de høringsinstansene som forstår utvalget dit hen at det mener at behovet for gruppesøksmål begrenser seg til disse kravene.

Utviklingen av ny lovgivning om forbud mot diskriminering gjør det etter departementets syn mer aktuelt med gruppesøksmål. Også for andre sakstyper, herunder individuelt prosessbare erstatningssaker, kan gruppesøksmål ivareta det kollektive søksmålsbehovet på en bedre måte enn tradisjonelle søksmåls teknikker.

Gruppesøksmål kan særlig ha en hensikt i saker hvor man ikke uten videre kan nå fram til dem som er likt berørt av en hendelse eller situasjon. De foreslåtte varslingsreglene ved gruppesøksmål kan på en effektiv måte nå ut til flere potensielt berørte enn ved et tilfeldig initiativ fra en eller noen få enkeltpersoner.

23.1.2.2.3 *Ressurskrevende for domstolene?*

Departementet deler ikke høringsinstansenes bekymring om at gruppesøksmål vil bli ressurskrevende for domstolene på bekostning av andre saker. Med utgangspunkt i de svenske erfaringene så langt er det ingen grunn til å anta at det blir anlagt så mange gruppesøksmål at det vil bli en belastning for domstolene til fortrenghet for andre saker.

23.1.2.2.4 *Gruppesøksmål til urimelig belastning for saksøkte?*

Enkelte høringsinstanser frykter uheldige konsekvenser av gruppesøksmål, særlig på bakgrunn av erfaringer fra USA. Departementet deler ikke denne bekymringen. Frykten synes å være betydelig overdrevet og bunner i en skjev sammenligning med konsekvenser av gruppesøksmål i USA.

Departementet mener på den annen side at reglene om gruppesøksmål bør ta opp i seg flere elementer som er egnet til å motvirke mulig misbruk av reglene. I tillegg til de vanlige sakskostnadsreglene som er nevnt foran, foreslår departementet at grupperepresentanten skal være ansvarlig for gruppens eventuelle plikt til å erstatte motpartens sakskostnader. Departementet foreslår videre at grupperepresentanten skal utpekes av retten, at vedkommende skal være i stand til å svare for gruppens sakskostnadsansvar overfor motparten, og at saksøkte skal ha rett til å anke kjennelsen som utpeker grupperepresentant.

23.1.2.2.5 *Betydningen for erstatningsrettslige grunnsetninger*

Departementet kan ikke se at lovforslaget om gruppesøksmål vil få slike konsekvenser for erstatningsretten som flere høringsinstanser trekker fram. Lovforslaget åpner for at retten i et gruppesøksmål kan dele opp behandlingen og pådømmelsen slik at også særskilte individuelle grunnlag og innsigelser blir behandlet og avgjort av retten. Forslaget gjør det derfor mulig å forene erstatningsrettens krav til individuell vurdering og gruppeprosessens likebehandling.

Med tanke på individuell utmåling av erstatning som ikke har grunnlag i regler om standardisert erstatning, vil det være mulig å dele opp forhandlingene og eventuelt pådømmelsen, slik at dommen i gruppesøksmålet går ut på at det foreligger erstatningsansvar, og at utmålingen behandles individuelt.

23.1.2.2.6 *Konkurranssevriding*

Departementet forstår FNH og HSH dit hen at utsikten til og konsekvensen av å bli saksøkt i et gruppesøksmål i Norge etter deres syn kan hindre etablering av virksomhet og gjøre det vanskeligere å drive virksomhet her i forhold til i land som ikke har gruppeprosess. I den svenske proposisjonen er det tatt stilling til synspunktet ut fra en analyse av om det er sannsynlig at trussel om gruppesøksmål vil føre til større press i retning av grunnløse forlik enn ved individuelle søksmål. Dette ble besvart negativt. Ut fra dette ble det i proposisjonen antatt at muligheten for gruppesøksmål ikke ville påvirke seriøse aktørers vilje til å investere i Sverige. Departementet finner ikke grunn til å legge noen annen vurdering til grunn for norske forhold.

23.1.3 *Gruppens sammensetning*

Et sentralt spørsmål ved utformingen av regler om gruppesøksmål er hvordan gruppen skal avgrenses. Utvalget foreslår at påmeldingsalternativet skal være lovens hovedregel. I saker som gjelder ikke individuelt prosessbare krav, foreslår utvalget at utmeldingsalternativet skal kunne benyttes.

Departementet er enig med utvalget i at påmeldingsalternativet bør være hovedregelen for gruppens sammensetning ved gruppesøksmål. En slik hovedregel er best i samsvar med disposisjonsprinsippet og hensynet til saksøktes behov for forutberegnet lighet.

Departementet er videre enig i at loven også bør åpne for automatisk deltakelse i gruppesøksmål som gjelder ikke individuelt prosessbare krav. En slik løsning vil gi mest effektiv og rettferdig håndheving av rettsreglene, ved at dom i saken får større gjennomslag enn ved påmeldingsalternativet. Når utmel-

dingsalternativet undergis de begrensninger som departementet foreslår, blir betenkelighetene små.

Lovforslagets kombinasjon av gruppesøksmål etter både påmeldings- og utmeldingsalternativet gir etter departementets syn en god og fleksibel løsning som dekker de ulike behov som gjør seg gjeldende for forskjellige sakskategorier.

23.1.4 Hvem skal kunne anlegge gruppesøksmål?

I tillegg til rettssubjekter som er berørt slik at de kan fremme sine krav i individuelle søksmål, foreslår utvalget at det også åpnes for gruppesøksmål fra organisasjoner og offentlige organer.

Departementet slutter seg til utvalgets forslag. Gruppessøksmål for organisasjoner og offentlige organer vil supplere organisasjoners søksmålsadgang etter gjeldende rett. Det er noe uklart hvor langt søksmålsadgangen for organisasjoner etter gjeldende rett strekker seg, og gruppesøksmål vil kunne tette de hullene som finnes.

23.1.5 Ansvar for sakskostnader. Finansiering av gruppesøksmål, fri sakførsel

23.1.5.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Utvalget foreslår at de alminnelige reglene for tilkjenning og idømming av sakskostnader skal gjelde også for gruppesøksmål. Når det gjelder gruppens rett til og ansvar for sakskostnader, foreslår utvalget å knytte ansvaret utad til grupperepresentanten.

Utvalget foreslår regler om fordeling av sakskostnader internt i gruppen, og at retten skal kunne sette som vilkår for registrering som gruppemedlem at gruppemedlemmene skal ha et fastsatt maksimumsansvar for sakskostnader. Utvalget foreslår også at retten skal fastsette godtgjøringen til grupperepresentanten og gruppens prosessfullmektig. I gruppesøksmål etter utmeldingsalternativet bør det etter utvalgets mening ikke være anledning til å kreve at gruppemedlemmene skal være ansvarlig for noen sakskostnader, verken til grupperepresentanten, prosessfullmektigen eller gruppens motpart.

Utvalget mener det er avgjørende at reglene for fri sakførsel tilpasses gruppesøksmålene, slik at det åpnes for fri sakførsel når mange ikke har individuelt prosessbare krav. Fri sakførsel må da også kunne dekke ansvaret for motpartens kostnader.

23.1.5.2 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet slutter seg i hovedsak til utvalgets forslag knyttet til sakskostnader og utgifter. Departementet er enig i at gruppemedlemmenes ansvar i gruppesøksmål etter påmeldingsalternativet må være begrenset til det maksimalbeløpet som er fastsatt av retten før frist for registrering som gruppemedlem. Departementet foreslår en annen løsning enn utvalget

for forholdet mellom gruppens prosessfullmektig, grupperepresentanten og gruppemedlemmenes ansvarsbeløp. Det er bare grupperepresentanten som blir direkte ansvarlig overfor prosessfullmektigen.

Reglene om maksimalbeløp for gruppemedlemmenes ansvar er ikke til hinder for at gruppesøksmålet ved avtale også finansieres på andre måter som inkluderer gruppemedlemmer. Et gruppemedlem som ikke har avtalt noe annet med grupperepresentanten før eller etter påmelding, kan imidlertid ikke avkrevs for mer enn eventuelt fastsatt maksimalbeløp. Grupperepresentanten kan ikke kreve eller pålegge gruppemedlemmene å påta seg et annet ansvar enn det som er vilkår for registrering.

Departementet har merket seg utvalgets begrunnelse for og forslag om at det bør være mulig å innvilge fri sakførsel i gruppesøksmål som gjelder ikke individuelt prosessbare saker etter utmeldingsprinsippet. Gruppessøksmål etter utmeldingsalternativet vil trolig først og fremst bli anlagt av organisasjoner eller offentlige organer. Det kan heller ikke ses bort fra at gruppesøksmål i mange tilfelle kan gjelde krav som ligger godt utenfor kjerneområdet for fri sakførsel etter rettshjelploven. Departementet mener derfor at spørsmålet om fri sakførsel i gruppesøksmål etter utmeldingsalternativet bør vurderes i et bredere retts- hjelpsperspektiv enn proposisjonen her gir foranledning til.

23.1.6 Fullbyrdelse av dom i gruppesøksmål

For dom i gruppesøksmål etter påmeldingsalternativet vil eventuell tvangsfullbyrdelse være uproblematisk. Rettskraftig dom i gruppesøksmål vil være tvangsgrunnlag etter tvangsfullbyrdelsesloven.

Når det gjelder fullbyrdelse av dom i gruppesøksmål etter utmeldingsalternativet, foreslår departementet at også grupperepresentanten skal kunne begjære tvangsfullbyrdelse. Formålet med å sikre at dommen skal omfatte også de mest ressursvake forbrukerne, slår ikke til hvis dommen ikke kan kreves fullbyrdet på deres vegne. Når gruppemedlemmene unntaksvis ikke kan identifiseres ved kunderegistre eller på tilsvarende måte, og dommen går ut på erstatning, prisavslag eller lignende, må det enkelte gruppemedlem selv kreve fullbyrdelse. Situasjonen kan også være at verken grupperepresentanten eller saksoekte har full oversikt over hvem som er gruppemedlem.

23.2 Komiteens merknader

Gruppessøksmål som prosessform i tvisteloven

Komiteen mener at fraværet av rettspraksis om saker som gjelder flere like småkrav mot store tjeneste- og/eller vareleverandører, viser at tvistemålslovens regler om kumulasjon ikke er tilstrekkelige for å sikre domstolsbehandling av slike krav. Da-

gens prosesslovgivning innebærer etter komiteens oppfatning manglende rettslig prøving av og gjennomslag for blant annet forbrukerlovgivningen. Komiteen viser dessuten til forslag i Dokument nr. 8 (1994-1995) fra stortingsrepresentant Anne Helen Rui om innføring av gruppesøksmål og det behov som påpekes i dette forslaget.

I enkelte tilfeller har pilotsaker vært brukt for å løse likeartede saker. Komiteen viser imidlertid til at saksøkte i slike saker ikke har en rettslig plikt til å oppfylle overfor alle som har krav på tilsvarende faktiske og rettslige grunnlag. En rettsavgjørelse er kun bindende for sakens parter.

Det er etter komiteens mening viktig at tvistelovgivningen tilpasses søksmålsbehovet for typiske massekrav i forbrukersaker. Dette gjelder ikke minst fordi utsikten til at et regelbrudd faktisk kan bli brakt inn for domstolene, vil være et incitament for næringsdrivende til å etterleve materielle rettsregler.

Komiteen mener at større etterlevelse av materielle rettsregler kan forhindre at useriøse markedsaktører opptar markedsandeler på bekostning av seriøse aktører. For å oppnå dette er det nødvendig å legge til rette for gruppesøksmål.

Både hensynet til det enkelte rettssubjekt som er berørt og hensynet til samfunnet, taler etter komiteens oppfatning for kollektive løsninger når mange har krav på likeartet grunnlag. Gruppesøksmål vil innebære reduserte prosesskostnader både individuelt og samfunnmessig. Det vil dessuten innebære at like krav sikres felles vurdering og resultat, at ubalansen mellom forbrukere og ressurssterke motparter blir rettet opp og at belastningen ved å gå til sak reduseres for den enkelte.

Komiteen viser til at utenrettslige tvisteløsningsalternativer fortsatt skal være det primære løsningsalternativet, selv om tvisteloven åpner for gruppesøksmål. Særlig innenfor forbrukerområdet finnes det gode utenrettslige tvisteløsningsordninger. Disse dekker imidlertid ikke alle saksområder. Det hender dessuten at nemndenes avgjørelser ikke blir respektert i bransjen og fulgt opp i praksis.

Belastningen for den som får et gruppesøksmål mot seg kan bli stor. Det er derfor etter komiteens oppfatning viktig at sakskostnadsreglene gjelder på vanlig måte i slike saker. Prosessrisikoen vil være en klar skranke mot grunnløse søksmål og dermed også mot forlik det ikke er rettslig grunnlag for. Også det forhold at grupperepresentanten skal være ansvarlig for gruppens eventuelle plikt til å erstatte motpartens sakskostnader, vil etter komiteens oppfatning bidra til å forhindre misbruk av ordningen. Det samme vil det forhold at grupperepresentanten skal utpekes av retten, at vedkommende skal være i stand til å sva-

re for gruppens sakskostnader overfor motparten, og at saksøkte skal ha rett til å anke kjennelsen som utpeker grupperepresentant.

Kostnadene ved å anlegge et gruppesøksmål kan imidlertid utgjøre en skranke mot at legitime krav blir anlagt. Dette vil kunne ha en negativ samfunnmessig betydning om ikke individuelt prosessbare krav, som gjelder en stor gruppe mennesker, kan få en avklaring i domstolen på grunn av manglende kapital. Komiteen ber derfor departementet vurdere å legge til rette for at det kan ytes fri rettshjelp i prinsipielle saker av denne type og melde tilbake til Stortinget i forbindelse med den bestilte gjennomgangen av rettshjelpsloven, jf. Budsjett-innst. S. nr. 4 (2004-2005) side 58.

Gruppens sammensetning

Komiteen er enig med departementet i at hovedregelen ved gruppesøksmål bør være at den enkelte som har krav innenfor rammen som blir trukket opp for søksmålet, får anledning til å melde seg på. En slik hovedregel er etter komiteens mening best i samsvar med disposisjonsprinsippet og hensynet til saksøktes behov for forutberegnelighet. Påmelding gir dessuten best oversikt over hvem som er bundet av dommen og letter eventuell tvangsfullbyrdelse.

Gruppesøksmål etter påmelding vil etter komiteens oppfatning være godt egnet når den enkelte har en reell mulighet til å reise sak på egen hånd. Men der saken gjelder ikke individuelt prosessbare krav, vil en løsning med automatisk deltakelse i gruppesøksmålet gi den mest effektive og rettferdige håndhevingen av rettsreglene.

Komiteen vil fremheve at et hovedformål ved innføring av gruppesøksmål er å muliggjøre domsbehandling og sikre gjennomslag for materielle rettsregler som gjelder ikke individuelt prosessbare krav. Skal dette målet nås, er det nødvendig å gjøre unntak fra påmeldingsprinsippet i saker som nevnt. En slik løsning vil etter komiteens oppfatning ikke være i strid med disposisjonsprinsippet. Dette fordi den enkelte i realiteten ikke har noe valg dersom kravet overhodet skal gjøres gjeldende.

Hvem skal kunne anlegge gruppesøksmål?

Komiteen er enig med departementet i at organisasjoner og offentlige organer bør kunne anlegge gruppesøksmål i tillegg til individer som har rettslig interesse i å anlegge sak.

24. SÆRLIGE PROSESSFORMER. PRØVING AV FORVALTNINGSVEDTAK

24.1 Sammendrag

24.1.1 *Behovet for regler om særlige prosessformer i tvisteloven*

Tvistemålsloven inneholder en del spesialregler for bestemte sakstyper. Reglene er samlet i tvistemålslovens femte del. Utenfor tvistemålsloven er det en rekke lover som har egne rettergangsregler. Tvistemålsutvalget konkluderer med at særskilte prosessregler som hovedregel bør knyttes til det materielle regelverket. Tvistemålsloven kapittel 33 om saker om overprøving av administrative vedtak om frihetstap og andre tvangsinngrep, foreslås i det alt vesentlige videreført.

Departementet slutter seg til utvalgets begrunnelse for at reglene om nedstanningssaker flyttes til barneloven, og at reglene om ekteskapsaker overføres til ekteskapsloven. Reglene i tvisteloven bør i størst mulig grad være alminnelige prosessregler som kommer til anvendelse dersom ikke annet følger av regler for den enkelte sakstype. Etter departementets mening er det derfor en fordel at de prosessuelle spesialreglene knyttes til det materielle regelverket.

24.1.2 *Prøving av forvaltningsvedtak*

Gyldigheten av forvaltningsvedtak kan kontrolleres av domstolene. Tvistemålsloven kapittel 30 har særregler for saker om offentlige tjenestehandlinger. En praktisk viktig regel framgår av § 437 første ledd: Vedkommende forvaltningsorgan kan bestemme at søksmål ikke skal kunne reises uten at vedkommende har benyttet den adgang han har til å klage over avgjørelsen og klagen er avgjort av den høyeste klageinstans som står åpen.

24.1.2.1 TVISTEMÅLSUTVALGETS FORSLAG

Tvistemålsutvalget går ikke inn for at det fortsatt skal være et eget kapittel i tvisteloven om prøving av forvaltningsvedtak. Utvalget vurderer likevel om noen av reglene i tvistemålsloven kapittel 30 bør videreføres. Tvistemålsloven § 436 foreslås videreført med endringer. Utvalget foreslår en viss utvidelse av adgangen til å reise erstatningssøksmål om en tjenestemanns eller det offentliges erstatningsansvar i anledning rettslige avgjørelser. Bestemmelsen foreslås overført til domstoloven.

Reglene i § 437 om at forvaltningsorganet kan fastsette at klageretten skal benyttes så langt det er mulig før sak kan reises, samt at forvaltningsorganet kan fastsette frist for å reise søksmål, foreslås ikke videreført. Uttømming av klagemulighetene og frist for

å reise søksmål, bør i stedet reguleres i den lov som hjemler vedtaket.

24.1.2.2 DEPARTEMENTETS VURDERING

Departementet er enig med Tvistemålsutvalget i at det ikke er grunn til å beholde et eget kapittel i tvisteloven om prøving av forvaltningsvedtak, og slutter seg til utvalgets vurderinger.

Utvalget har foreslått en viss utvidelse av muligheten til å reise erstatningssak om en rettslig avgjørelse. Departementet mener det klare utgangspunkt må være at prøving av om det er begått feil i rettergangen, må søkes avhjulpet ved rettsmidler. Gjeldende regler kan, som utvalget påpeker, likevel gi urimelige utslag. Departementet vil peke på at disse kan motvirkes ved en noe mer liberal anvendelse av vilkåret om rettslig interesse for overprøving. Departementet går også inn for en begrenset utvidelse av adgangen til å gå til erstatningssøksmål om rettslige avgjørelser, og er enig i at disse reglene bør plasseres i domstoloven.

Adgangen til å reise søksmål om gyldigheten av forvaltningsvedtak eller om erstatning beror i utgangspunktet på de alminnelige søksmålsbetingelser. For å sikre en reell adgang til domstolskontroll med forvaltningen legger departementet vekt på at disse søksmålsbetingelsene skal bli praktisert rimelig liberalt. Departementet mener som utvalget at det følger av de alminnelige søksmålsbetingelser at søksmål om lovmessigheten eller gyldigheten av forvaltningsvedtak ikke kan reises mot den tjenestemann som har truffet vedtaket, men må anlegges mot vedkommende offentlige rettssubjekt.

Departementet anser det gjennomgående som ønskelig at klageretten er uttømt før det blir reist søksmål. Departementet frykter imidlertid at en alminnelig og absolutt regel om dette kan bli for stivbent, og ser i motsetning til utvalget ikke vesentlige innvendinger mot at forvaltningsorganet, for den enkelte sak eller sakstype, setter krav om uttømming av klageretten før søksmål kan reises. Forvaltningsorganet må ta hensyn til EMK artikkel 6 ved avgjørelsen av om det skal kreves uttømming av klageadgang som vilkår for domstolsprøving. Etter dette foreslår departementet å ta inn i forvaltningsloven regler om en adgang for forvaltningsorganet til å stille krav om at klageretten skal være utnyttet før søksmål kan reises.

Spørsmålet om å sette en søksmålsfrist for saker om gyldigheten av eller erstatning for tap som følge av et forvaltningsvedtak står etter departementets mening i en annen stilling. Departementet mener at behovet for søksmålsfrister bør vurderes i forhold til de enkelte særlover og ikke reguleres i noen alminnelig bestemmelse i tvisteloven eller forvaltningsloven.

24.1.3 *Rettslig prøving av administrative tvangsvedtak overfor personer*

24.1.3.1 INNLEDNING

Tvistemålsutvalget behandler rettslig prøving av administrative tvangsvedtak overfor personer. I tvistemålsloven finnes særregler om dette i kapittel 33, som utgjør en egen prosessform. Utvalget mener det er behov for slike regler, og at disse særlige prosessreglene bør tas med i tvisteloven og fortsatt utgjøre et eget kapittel i loven. En særlig problemstilling er instansfølgen for den rettslige overprøvingen av administrative tvangsvedtak overfor personer. Utvalget konkluderer med at dagens ordning bør beholdes slik at alle saker starter i tingretten og deretter kan ankes til lagmannsrett og eventuelt Høyesterett.

Departementet slutter seg til de hovedlinjer som utvalget trekker opp og til synspunktet om at gjeldende rett i stor grad bør videreføres. Departementet foreslår at de særlige reglene om rettens overprøving av administrative tvangsvedtak tas inn som kapittel 36 i den nye tvisteloven.

Departementet slutter seg prinsipielt til utvalgets hovedsynspunkter på instansfølgen i saker om rettslig prøving av administrative tvangsvedtak overfor personer. Når det gjelder overprøvingen av fylkesnemndas vedtak etter barnevernloven, mener imidlertid departementet at hensynet til barnets beste taler for at disse sakene behandles i lagmannsretten som førsteinstans. Denne endringen vil i hovedsak knytte seg til lovgivning som hører under Barne- og familiedepartementets ansvarsområde. Det vil bli fremmet en proposisjon derfra i løpet av våren 2005, hvor de nødvendige endringene vil bli presentert og vurdert. Gjennomføring av dette forslaget gjør det ønskelig med en annen sammensetning av lagmannsretten når den behandler saker om administrative inngrep som førsteinstans, enn når den gjør det som ankeinstans.

24.1.3.2 VIRKEOMRÅDET FOR SÆRREGLENE

Etter gjeldende rett kommer prosessreglene i tvistemålsloven kapittel 33 til anvendelse der dette er særskilt bestemt i den lov som hjemler det underliggende tvangsvedtaket. Tvistemålsutvalget ønsker å videreføre dagens ordning. Utvalget ser imidlertid behov for å endre den henvisningsteknikken som har blitt brukt i enkelte lover. Tvistemålsutvalget tar også særskilt opp spørsmålet om rettens behandling av saker der tvangen opphører etter at sak er anlagt. Etter gjeldende praksis skal saken i slike tilfeller avvises eller heves. I stedet foreslår det å utvide den nåværende rettshjelpordningen, slik at retten kan innvilge fri sakførsel i etterfølgende ugyldighets- eller erstatningssøksmål etter de alminnelige saksbehandlingsreglene i loven.

Departementet er enig med utvalget i at den indirekte henvisningsteknikk som i dag er brukt enkelte steder, ikke bør brukes i framtiden. Departementet ser som utvalget behov for å avhjelpe den begrensning i tilgangen til domstolene som i dag reelt sett finnes i saker der tvangen opphører mens saken står for retten. Tvistemålsutvalgets forslag om å utvide rettens adgang til å innvilge rettshjelp i de tilfelle hvor vedkommende finner grunn til å reise erstatningskrav, framstår som et alternativ. Departementet mener imidlertid at dette blir imøtekommet gjennom rettshjelploven § 16 slik bestemmelsen ble foreslått i Ot.prp. nr. 91 (2003-2004).

24.1.3.3 KARENSPERIODE

Etter gjeldende rett er det noe uklart om ny administrativ behandling er et vilkår for å prøve saken på nytt for domstolene. Utvalget mener at det generelt bør gjelde et slikt vilkår, og foreslår at kravet tas inn i den nye tvisteloven.

Departementet er enig med utvalget i at det som et generelt vilkår for ny rettslig prøving bør kreves at saken har vært underlagt ny administrativ behandling. Departementet finner imidlertid grunn til å påpeke at vurderingen av karensreglene må skje i lys av de menneskerettslige forpliktelser som særlig knytter seg til saker om frihetsberøvelse, jf. EMK artikkel 5. Departementet antar at en karenperiode på inntil ett år vil være akseptabelt. Gjeldende karensregler i norsk rett som varierer fra 6 måneder til ett år, må derfor antas å være forenlige med EMK.

Når vilkåret om ny administrativ prøving tas inn i tvisteloven, samtidig som særlovgivningen inneholder regler om karenperiode, mener departementet det er nødvendig å videreføre egne karensregler i tvisteloven. Departementet er også enig med Utvalget i at kravet om ny administrativ prøving og saksbehandlingsreglene for allmennprosessen sammen vil redusere behovet for de særlige reglene i tvistemålsloven § 486 annet ledd om forenklet saksbehandling. Departementet foreslår derfor med utvalget at disse reglene ikke blir videreført.

24.1.3.4 RETTENS SAMMENSETNING

I tråd med utvalgets vurderinger foreslår departementet at den nye tvisteloven skal inneholde generelle bestemmelser som fastsetter bruken av meddommere i saker om rettslig overprøving. Det skal i stor grad være opp til retten selv å avgjøre i hvilken grad det er behov for at meddommerne skal være fagkyndige. Departementet ser ikke behov for å følge opp utvalgets forslag om at tingretten i særlige tilfeller kan settes med fire meddommere hvorav to skal være fagkyndige.

Departementet foreslår at lagmannsretten, når den opptrer som ankeinstans, settes med to meddom-

mere, hvorav den ene eller begge kan være fagkyndige oppnevnt av retten. Når lagmannsretten behandler en barnevernsak etter kapittel 36 som førsteinstans, bør sammensetningen være en annen. Etter departementets syn bør det da være tilstrekkelig med to juridiske dommere. Det vil da være naturlig å ha tre meddommere, hvorav en eller to kan være fagkyndige.

Twistemålsutvalget foreslår en ny bestemmelse som eksplisitt utelukker som dommer noen som står i fylkesnemndenes eller smittevernemndenes utvalg, eller som er medlem av en kontrollkomisjon for det psykiske helsevern, når saken gjelder rettslig prøving av et vedtak som er truffet i et slikt organ som vedkommende har en tilknytning til. De høringsinstansene som har uttalt seg om dette spørsmålet, er negative til en slik regel. Departementet slutter seg til det syn høringsinstansene har gitt uttrykk for. Det vil bli vanskeligere å få tak i fagkyndige meddommere til den enkelte sak når det er færre å velge mellom. Departementet er dessuten av den oppfatning at det kan være en styrke for fagkyndige meddommere at de har erfaring fra de ulike stadiene av prosessen.

24.1.3.5 FOREGREPET VIRKNING

Twistemålsloven § 148 gir regler om foregrepet virkning eller tvangskraft. Twistemålsutvalget foreslår en ny regel om foregrepet virkning av en dom som går ut på at et tvangsvedtak skal opphøre. Der det foreligger "særlig tungtveiende grunner", kan retten i dommen likevel bestemme at den ikke skal få foregrepet virkning.

På bakgrunn av våre menneskerettslige forpliktelser, bør utgangspunktet være som foreslått av utvalget, jf. departementets lovforslag § 36-9 første ledd. Departementet er imidlertid enig med regjeringsadvokaten i at vilkåret om "særlig tungtveiende grunner" for at unntaket i annet ledd skal komme til anvendelse, er for strengt. Departementet mener at "tungtveiende grunner" må være et tilstrekkelig vilkår for å tydeliggjøre at det må foreligge særlige hensyn av en viss tyngde for at unntaket skal komme til anvendelse. Departementet vil med dette signalisere at unntaket i annet ledd er ment å komme noe oftere til anvendelse enn etter Twistemålsutvalgets forslag.

24.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig i at de fleste prosessuelle særregler bør knyttes til det materielle regelverket, og at tvangsfullbyrdslovens regler om midlertidig sikring bør flyttes til tvisteloven. Komiteen er også enig i at det ikke er grunn til å beholde et eget kapittel i tvisteloven om prøving av forvaltningsvedtak.

Komiteen deler departementets oppfatning om at uttømming av klageretten ikke bør innføres

som et generelt vilkår for søksmål, og at det bør skje en videreføring av regelen om at forvaltningsorganet gis adgang til å stille vilkår om at klageretten skal være utnyttet. Behovet for søksmålsfrister bør vurderes i tilknytning til de enkelte særlover, og det bør ikke skje en videreføring av den generelle regelen om at alle forvaltningsorgan kan sette frist for å reise søksmål.

Hovedlinjene i gjeldende regler om rettslig prøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren bør etter komiteens oppfatning videreføres slik departementet foreslår.

Komiteen slutter seg til departementets syn om at den nye loven bør føre til endringer i straffeprosessloven slik at det ikke blir større forskjeller mellom disse to prosessformene enn saklig nødvendig, og er enig i at det er mest hensiktsmessig å foreslå slike endringer i en ikraftsettingsproposisjon. Komiteen er også enig i at det der fremmes forslag om nødvendige endringer i øvrige lover med prosessuelle bestemmelser.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, er ikke enig i at det bør gjelde noen særregler om instansfølgen ved overprøving av vedtak etter barnevernloven. Hensynet til at det raskt skal bli ro omkring barna, kan ivaretas ved å innføre strenge vilkår for at lagmannsretten kan gi samtykke til at anke over tingrettens dom i disse sakene blir fremmet til behandling. Flertallet vil understreke at før disse sakene møter silingsregelen til lagmannsretten, har den vært gjenstand for behandling både i fylkesnemnda og i tingretten. Flertallet mener at lagmannsretten bør gis anledning til å gi samtykke til fremme av anke i tilfeller hvor fylkesnemnda har avslått begjæring om tvangsvedtak, mens tingretten har gitt tilslutning til dette. Flertallet viser for øvrig til sine merknader under kapittel 2.2.

25. LOVTEKNISK UTFORMING OG HARMONISERING MED ANDRE LOVER

25.1 Sammendrag

25.1.1 Lovens tittel og oppbygging

Departementet er enig med utvalget i at den nye loven bør få en tittel som klart skiller den fra den gamle, og som viser at den nye loven legger opp til prinsipielle endringer med et kulturskifte i domstolene. Departementet foreslår på denne bakgrunn at loven får tittelen lov om meklings- og rettergang i sivile tvister, og at lovens korttittel skal være tvisteloven. Departementet slutter seg til at det inntas en innholdsfortegnelse innledningsvis, og at hver paragraf gis overskrift. Departementet er enig med utvalget i at tvisteloven innledningsvis bør ha en formålsparagraf.

Departementet mener det blir lite oversiktlig å dele gjennomgående regler på to steder i loven, slik utvalget foreslår. Det gir bedre oversikt å samle alle gjennomgående regler ett sted, og slik at de viktigste kommer først.

Departementet foreslår etter dette at første del omhandler lovens formål og grunnleggende forutsetninger for behandling av sivile saker, annen del mekling og avklaring, tredje del behandlingen i første instans, fjerde del generelle bestemmelser, femte del bevis, sjette del rettsmidler, sjuende del midlertidig sikring, åttende del særlige prosessformer og niende del iverksetting og endringer i andre lover.

25.1.1.1 HARMONISERING MED ANNEN LOVGIVNING

Lovverket ellers inneholder en lang rekke bestemmelser om rettergang mv. som i større eller mindre grad henger sammen med den alminnelige lov om behandlingen av sivile rettsvister. Departementet vil komme tilbake til behovet for slike lovendringer i en egen proposisjon om ikraftsetting av tvisteloven. I en ikraftsettingsproposisjon vil det også bli foreslått nødvendige endringer i alle de lover som henviser til tvistemålsloven. Departementet er enig med Tvistemålsutvalget i at det trengs endringer i straffeprosessloven for ikke å få større forskjeller mellom disse to prosesslovene enn saklig nødvendig.

25.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til proposisjonen og har ingen ytterligere merknader.

26. ADMINISTRATIVE OG ØKONOMISKE KONSEKVENSER

26.1 Sammendrag

26.1.1 Samfunns- og næringsøkonomiske konsekvenser

Departementet mener bedre tilgang til effektive domstoler på mange måter kan gi positive samfunns- og næringsøkonomiske konsekvenser. Et mål med tvistelovreformen er å redusere partenes sakskostnadsansvar. Departementet foreslår derfor sakskostnadsregler som tar hensyn til hva som er rimelig ut fra tvistens betydning. I tillegg foreslås det å innføre en småkravprosess. Samlet innebærer dette redusert kostnadsrisiko for partene. Departementet antar at reglene om gruppesøksmål både for den enkelte og fra et samfunnsmessig synspunkt er fordelaktig. Selv om departementet antar tvistelovreformen vil gi positive samfunns- og næringsøkonomiske konsekvenser, er det vanskelig å tallfeste eller på annen måte eksakt angi disse virkningene. Men departementet antar at reformen vil ha en merkbar effekt.

26.1.2 Forslag som endrer sakstilfanget til domstolene

Det er et mål med tvistelovreformen at domstolene ikke blir tilført saker som kan og bør løses på annen måte. For det første foreslår departementet en plikt før søksmål reises, til å varsle om kravet og grunnlaget for det. For det annet foreslår departementet å innføre en ordning med utenrettslig mekling. For det tredje foreslås det at dagens prøveordning med rettsmekling gjøres permanent. For det fjerde foreslår departementet en hovedregel om obligatorisk forliksrådsbehandling.

Lovforslaget innebærer mindre justeringer i den alminnelige terskelen for å anlegge søksmål. Dette kan ikke ventes å få noen nevneverdig tallmessig betydning for sakstilfanget.

26.1.3 Nye saksbehandlingsregler mv.

Departementet foreslår en rekke endringer i saksbehandlingsreglene for å gjøre domstolenes arbeid mer effektivt og kvalitativt bedre. Forslaget om aktiv saksstyring vil isolert sett føre til merarbeid for dommeren, men departementet antar at forslaget samlet sett vil føre til at retten får mindre å gjøre med den enkelte sak.

Departementet foreslår en egen lovbestemmelse som utvider veiledningsplikten noe sammenlignet med gjeldende rett. Departementet antar forslaget vil føre med seg merkbart merarbeid for domstolene, men det er vanskelig å angi omfanget nærmere.

26.1.4 Virkninger for de enkelte instansene

26.1.4.1 TINGRETTENE

Departementet foreslår å innføre en småkravprosess. Departementet har ikke grunnlag for å sette til side utvalgets vurdering om at mer enn 2500 saker av dagens 12 000 sivile saker som behandles etter allmennprosessen, vil gå etter småkravprosessen, og for disse sakene vil forslaget være betydelig ressursbesparende. Departementet mener at småkravprosessen sett under ett vil føre til betydelig mindre arbeid enn dagens allmennprosess. Departementet legger til grunn at tingrettens frigjorte kapasitet som følge av småkravprosessen vil dekke behovet for ressurser til å behandle en eventuell øking i antall saker. Departementet antar det vil være mulig å gjennomføre tvistelovreformen uten flere dommerårsverk i tingrettene.

26.1.4.2 LAGMANNSRETTENE

Departementet foreslår å heve beløpsgrensen som i saker om formuesverdier gjelder for anke uten lagmannsrettens samtykke, fra 50 000 kroner til 25 000 kroner. For andre saker foreslår departementet i likhet med utvalget at det skal bli mulig å nekte anke over dom fremmet når lagmannsretten finner

det klart at anken ikke vil føre fram. Departementet antar at dette vil føre til redusert sakstilfang. Departementet foreslår også å begrense adgangen til å bringe prosesstyrende avgjørelser i tingretten inn for lagmannsretten.

Twistemålsutvalget antar at lovutkastet vil føre til reduksjon på 15 dommerårsverk i lagmannsretten. Departementet er i utgangspunktet enig med utvalgets vurderinger, men finner det vanskelig å tallfeste innsparingene.

26.1.4.3 HØYESTERETT

For Høyesterett foreslår departementet en adgang til å behandle saken i storkammer med elleve dommere. Dette vil frigjøre kapasitet sammenlignet med plenumsbehandling. Totalt antar departementet at forslaget blir ressursbesparende. Departementet foreslår også å begrense adgangen til å bringe prosesstyrende avgjørelser fra lagmannsretten inn til Høyesterett.

26.1.5 Rettsgebyr og erstatningsansvar

Departementet foreslår at saksøkeren i småkravprosess skal betale et lavere gebyr enn i saker etter allmennprosessen. Etter forslaget skal saksøkeren betale tre og en halv ganger rettsgebyret. Mange av disse blir i dag forlikt etter at de er kommet inn for retten, med reduserte gebyrer som følge, slik at samlet gebyrtap neppe utgjør mer enn ca. 1 500 000 kroner.

Departementet foreslår at behandlingsgebyret for forliksrådet skal komme til fratrukk i behandlingsgebyret for tingretten. Dette utgjør en redusert rettsgebyrinntekt på 1 500 R, det vil si ca. 2 100 000 kroner.

Departementet går inn for å følge Twistemålsutvalgets forslag om at en part som er påført sakskostnader på grunn av feil ved rettens behandling av saken, på visse vilkår kan kreve tapet erstattet av staten. Utvalget mener denne type feil kan føre til utbetaling på et par hundretusen kroner i året.

26.1.6 Informasjons- og kommunikasjons-teknologi (IKT)

Departementet anser det som nødvendig at domstolene i alle rettssaler kan gjennomføre rettsmøter og avhør som fjernmøter og fjernavhør ved bruk av lydoverføring. For å oppnå tilstrekkelig god lyd-kvalitet er det nødvendig med investeringer som er beregnet til 5 900 000 kroner. Årlige driftsutgifter vil utgjøre 2 400 000 kroner. Lydoverføring forutsetter overgang til IP-telefoni med investeringskostnader beregnet til 5 700 000 kroner. I løpet av mindre enn to år vil overgangen til IP-telefoni gi driftsbesparelser som overstiger kostnadene med slik investering.

Departementet mener i likhet med utvalget at det er ønskelig at hvert tinghus har tilgjengelig utstyr for

lyd- og bildeoverføring. Investeringsutgiftene er beregnet til 36 400 000 kroner og årlige driftsutgifter til 3 800 000 kroner.

Departementet går inn for at det på sikt skjer gjennomføring av hovedregelen om at alle parts- og vitneforklaringer skal tas opp, og at slike opptak kan skje enten ved lyd- eller bildeopptak. Det må investeres i en sentral lagringsenhet på 7 500 000 kroner. For lydopptak i alle rettssaler vil det i tillegg være nødvendig med investeringer som er beregnet til 9 100 000 kroner. Årlige driftsutgifter vil utgjøre 300 000 kroner.

Det er nødvendig å tilpasse det nåværende saksbehandlingssystemet - LOVISA - til ny tvistelov. Departementet legger til grunn at utviklingskostnadene for å etablere et system for saksstyringen vil utgjøre ca. 6 000 000 kroner.

Departementet tar sikte på at prosesskriv i framtiden skal kunne overføres elektronisk. Å utvikle løsninger for dette er beregnet til å kreve ytterligere investeringer på anslagsvis 8 500 000 kroner

26.1.7 Opplæring og restansenedarbeiding

Departementet legger til grunn at totale utgifter for opplæring i domstolene blir på ca. 7 000 000 for 2006. I tillegg kan effektiviteten ved domstolene i en overgangsfase bli noe redusert som følge av nytt saksbehandlingssystem og nye lovregler. Oppfølgingssamlinger for dommere i løpet av første år etter ikraftsettingen er anslått til 2 400 000 kroner.

For å nedarbeide restanser mener DA bemanningsbehovet er 23 dommerårsverk og 16 saksbehandlerårsverk som tilsvarer 23 400 000 kroner. DA mener det er hensiktsmessig at midlene fordeles over en periode på tre år (2006-2008), og for 2006 blir behovet på 10 100 000 kroner, som tilsvarer 10 dommerårsverk og 7 saksbehandlerårsverk.

26.1.8 Forholdet til det løpende budsjettarbeid for domstolene

Størrelsen av bevilgningene til iverksetting av reformen må vurderes i samband med de årlige budsjettproposisjoner. Departementet tar sikte på å innfase utgiftene til iverksetting av reformen over flere år. Departementet vil komme tilbake til dette i statsbudsjettet for 2006 og redegjøre videre for den planlagte innfasing.

26.2 Komiteens merknader

K o m i t e e n har merket seg at departementet vil komme ytterligere tilbake til spørsmålet om administrative og økonomiske konsekvenser av lovforslaget i ikraftsettingsproposisjonen.

K o m i t e e n er enig med departementet i at bedre tilgang til effektive domstoler vi gi positive samfunns- og næringsøkonomiske konsekvenser. Samti-

dig slutter komiteen seg til tvistelovreformens mål om at domstolene ikke blir tilført saker som kan og bør løses på annen måte. Flertallet deler også departementets vurdering av behovet for å ta i bruk moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi og behovet for opplæring av dommere og saksbehandlere.

27. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Tvisteloven § 3-8 nytt tredje ledd skal lyde:

(3) Retten skal fastsette prosessfullmektigenes salær

- a) i sak etter barneloven,
- b) i sak som behandles etter kapittel 36, i sak som har vært behandlet av Trygderetten, og i sak om ytelser etter sosialtjenesteloven,
- c) i sak om individuelle arbeidsforhold,
- d) i sak om erstatning til en part selv etter lov om skadeserstatning §§ 3-1 til 3-5 eller lov om yrkesskadeforsikring,
- e) i sak om forsikringsutbetaling til en part selv, unntatt avtaler om skadeforsikring der den sikrede hovedsakelig er sikret som ledd i sin næringsvirksomhet,
- f) i sak med en forbruker om varer og tjenester til forbrukeren, og
- g) i sak knyttet til bolig, boligeiendom eller bolig-tomt for en part personlig.

Ved fastsetting av salær etter dette ledd kan det ikke legges til grunn en høyere timesats enn den som gjelder for betaling av fri sakførsel. For øvrig får første ledd annet punktum anvendelse. Prosessfullmektigen kan ikke motta mer i salær enn retten har fastsatt. Retten skal unnlate å fastsette salær etter dette ledd for de deler av saken som ikke omfattes av oppregningen i første punktum.

Tvisteloven § 20-5 første ledd nytt tredje punktum skal lyde:

Erstatning for salærutgifter kan ikke settes høyere enn rettens fastsetting etter § 3-8.

Lovforslagets § 20-5 første ledd tredje punktum blir fjerde punktum.

Forslag 2

Tvisteloven § 20-2 tredje ledd skal lyde:

Motparten kan helt eller delvis fritas for erstatningsansvaret hvis gode grunner gjør det rimelig. Det legges særlig vekt på

- a) om det var god grunn til å få saken prøvd fordi den var tvilsom eller først ble bevismessig avklart etter saksanlegget,
- b) om den vinnende part kan bebreides at det kom til sak eller har avslått et rimelig forlikstilbud, eller
- c) om saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt fritak."

Forslag 3

Ny § 17-6 i tvisteloven skal lyde:

§ 17-6 Verdiregler knyttet til G (folketrygdens grunnbeløp)

Ved anvendelsen av verdiregler som knytter seg til G, brukes det siste vedtak om grunnbeløp truffet før 1. januar det år da kravet settes fram. Ved anke brukes det siste vedtak om grunnbeløp truffet før 1. januar det år anken settes fram.

Forslag 4

Tvisteloven § 6-2 annet ledd bokstav a skal lyde:

- a) tvistesummen er minst 2 G, og begge parter har vært bistått av advokat,

Tvisteloven § 6-10 annet ledd skal lyde:

Gjelder saken formuesverdier med en tvistesum under 2 G, kan forlikrådet avsi dom når en av partene ber om det.

Tvisteloven § 10-1 annet ledd bokstav a og b skal lyde:

- a) alle saker hvor tvistesummen er under 2 G
- b) saker med tvistesum på 2 G eller mer dersom partene samtykker i behandling etter småkravprosess, og retten beslutter dette, og

Tvisteloven § 10-5 andre ledd første punktum skal lyde:

Når det ses bort fra merverdiavgift, kan kostnader etter første ledd bokstav d bare erstattes med inntil 20 pst. av sakens tvistesum, likevel alltid inntil 1/50 G og aldri mer enn 1/5 G.

Tvisteloven § 29-13 første ledd første punktum skal lyde:

Anke over dom i en sak om formuesverdier kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke hvis ankegenstandens verdi er mindre enn 2 G.

Tvisteloven § 29-13 tredje ledd skal lyde:

Er avgjørelse eller første ledd ikke truffet før ankeforhandlingen, kan samtykke likevel nektes hvis

det da viser seg at verdien av ankegjensstanden er mindre enn 2 G.

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 5

§ 5 fjerde ledd tredje punktum i lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene skal lyde:

I særlige tilfeller kan det bestemmes at saken, eller rettsspørsmål i saken, skal avgjøres av Høyesterett i plenum, som da består av alle Høyesteretts dommere som ikke er ugilde eller har forfall.

Forslag 6

Tvisteloven § 9-8 første ledd første punktum skal lyde:

Hvis det er åpenbart at et krav som er fremmet ikke for noen del kan gis medhold, eller det er åpenbart at innsigelsene mot kravet i sin helhet er uholdbare, kan retten etter begjæring avgjøre kravet ved dom eller forenklet domsbehandling.

Forslag 7

Tvisteloven § 10-1 andre ledd bokstav b skal lyde:

Saker med tvistesum på 125 000 kroner eller mer dersom partene samtykker i behandling etter småkravprosess, og retten beslutter dette, eller

Forslag 8

Tvisteloven § 10-1 andre ledd bokstav c skal lyde:

Saker som ikke gjelder formuesverdier dersom retten finner at småkravprosess vil være forsvarlig og hensiktsmessig, og ikke en eller begge parter motsetter seg slik behandling.

Forslag 9

Tvisteloven § 10-3 første ledd andre punktum skal lyde:

Når det er ønskelig, kan retten samtykke til at partene gjør avtale om at behandlingen i stedet skal være skriftlig.

Forslag 10

Tvisteloven § 29-13 første ledd første punktum skal lyde:

Anke over dom i en sak om formuesverdier kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke hvis ankegjensstandens verdi er mindre enn 70 000 kroner.

Tvisteloven § 29-13 tredje ledd skal lyde:

Et avgjørelse etter første ledd ikke truffet før ankeforhandlingen, kan samtykke likevel nektes hvis

det da viser seg at verdien av ankegjensstanden er mindre enn 70 000 kroner.

Forslag 11

I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester gjøres følgende endringer:

§ 7-1 skal lyde:

Saker etter denne lov behandles etter reglene i tvisteloven kapittel 36.

§§ 7-2 til og med § 7-5 oppheves.

Kapitteloverskriften til kapittel 7 skal lyde:

Kapittel 7. Saksbehandlingsregler

28. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til proposisjonen og råar Odelstinget til å gjøre slike

vedtak:

A.

Vedtak til lov

om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

Hvordan tvisteloven er bygd opp

Første del - Lovens formål. Grunnleggende forutsetninger for behandling av sivile saker

Kapittel 1. Lovens formål og anvendelse

Kapittel 2. Parter, prosessdyktighet og stedfortredere

Kapittel 3. Prosessfullmektiger og rettslige medhjelpere

Kapittel 4. Saklig og stedlig domsmyndighet

I Saklig domsmyndighet

II Stedlig domsmyndighet (verneting)

Annen del - Mekling og avklaring

Kapittel 5. Plikter før sak reises

Kapittel 6. Behandlingen i forlikrådet

Kapittel 7. Utenrettslig mekling

Kapittel 8. Mekling og rettsmekling i de alminnelige domstoler

I Minnelig løsning og mekling

II Rettsmekling

Tredje del - Behandlingen i første instans

Kapittel 9. Allmennprosess

I Allment

II Saksforberedelsen

III Hovedforhandlingen	
Kapittel 10. Småkravprosess	
<i>Fjerde del - Generelle bestemmelser</i>	
Kapittel 11. Grunnlaget for rettens avgjørelser, veiledning og saksstyring	
Kapittel 12. Prosesskriv	
Kapittel 13. Rettsmøter og rettsbøker	
I Rettsmøter	
II Rettsbøker	
Kapittel 14. Offentlighet og innsynsrett	
Kapittel 15. Forening av krav og søksmål. Partshjelp	
Kapittel 16. Styring av sakens framdrift. Spesielle virkemidler	
I Oppdeling	
II Omberømmelse og utsettelse	
III Forsømmelser og fraværdom	
IV Stansing	
Kapittel 17. Verdifastsetting	
Kapittel 18. Virkninger av søksmål mv.	
Kapittel 19. Rettslige avgjørelser og rettsforlik	
I Form og framgangsmåte	
II Avgjørelsens innhold	
III Retting, tilleggsdom og omgjøring	
IV Rettsforlik	
V Tvangskraft og rettskraft	
Kapittel 20. Sakskostnader	
<i>Femte del - Bevis</i>	
Kapittel 21. Alminnelige regler om bevis	
Kapittel 22. Bevisforbud og bevisfritak	
Kapittel 23. Parters møte- og forklaringsplikt	
Kapittel 24. Vitnebevis	
Kapittel 25. Sakkyndigbevis	
Kapittel 26. Realbevis	
Kapittel 27. Bevisopptak i rettssak	
Kapittel 28. Bevissikring utenfor rettssak	
<i>Sjette del - Rettsmidler</i>	
Kapittel 29. Anke til lagmannsrett	
Kapittel 30. Anke til Høyesterett	
Kapittel 31. Gjenåpning	
<i>Sjuende del - Midlertidig sikring</i>	
Kapittel 32. Alminnelige bestemmelser	
Kapittel 33. Arrest	
Kapittel 34. Midlertidig forføyning	
<i>Åttende del - Særlige prosessformer</i>	
Kapittel 35. Gruppesøksmål	
Kapittel 36. Saker om administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren	
<i>Niende del - Ikraftsetting og endringer i andre lover</i>	
Kapittel 37. Ikraftsetting og endringer i andre lover	

Første del - Lovens formål. Grunnleggende forutsetninger for behandling av sivile saker

Kapittel 1. Lovens formål og anvendelse

§ 1-1 Lovens formål

(1) Loven skal legge til rette for en rettferdig, forsvarelig, rask, effektiv og tillitskapende behandling av rettsvister gjennom offentlig rettergang for uavhengige og upartiske domstoler. Loven skal ivareta den enkeltes behov for å få håndhevet sine rettigheter og løst sine tvister og samfunnets behov for å få respektert og avklart rettsreglene.

(2) For å oppnå formålene etter første ledd, skal

- partene få argumentere for sin sak og føre bevis,
- partene få innsyn i og mulighet for å imøtegå motpartens argumentasjon og bevis,
- partene på ett trinn av saken kunne redegjøre muntlig for den og føre sine bevis umiddelbart for retten,
- saksbehandlingen og kostnadene stå i et rimelig forhold til sakens betydning,
- ulikheter i ressurser hos partene ikke være avgjørende for sakens utfall,
- viktige avgjørelser begrunnes, og
- avgjørelser av vesentlig betydning kunne overprøves.

§ 1-2 Folkerettens betydning for anvendelsen av loven

Loven gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmed stat.

§ 1-3 Søksmålgjenstand, partstilknytning og søksmålsituasjon

(1) Det kan reises sak for domstolene om rettskrav.

(2) Den som reiser saken, må påvise et reelt behov for å få kravet avgjort i forhold til saksøkte. Dette avgjøres ut fra en samlet vurdering av kravets aktualitet og partenes tilknytning til det.

§ 1-4 Søksmålsadgang for organisasjoner mv.

(1) Foreninger og stiftelser kan reise søksmål i eget navn om forhold som det ligger innenfor organisasjonens formål og naturlige virkeområde å ivareta, når vilkårene ellers i § 1-3 er oppfylt.

(2) Offentlige organer med oppgave å fremme særskilte interesser kan på tilsvarende måte reise søksmål for å ivareta disse.

§ 1-5 Hvem søksmål om gyldigheten av offentlige vedtak skal rettes mot

Søksmål om gyldigheten av forvaltningsvedtak reises mot den myndighet som har truffet avgjørelsen

i siste instans. Er dette et statlig organ, skal retten gi varsel om søksmålet til en kommune eller fylkeskommune som har truffet avgjørelse i saken i tidligere instans.

Kapittel 2. Parter, prosessdyktighet og stedfortreder

§ 2-1 Partsevne

(1) Partsevne har

- a) enhver fysisk person,
- b) stat, kommuner og fylkeskommuner,
- c) selskaper, herunder aksjeselskaper, ansvarlige selskaper og kommandittselskaper,
- d) samvirkelag, sparebanker og stiftelser,
- e) konkursboer og dødsboer under offentlig skifte,
- f) andre sammenslutninger og selvstendige offentlige virksomheter, når det er særlig bestemt i lov.

(2) Andre sammenslutninger enn etter første ledd har partsevne så langt dette følger av en samlet vurdering hvor det særlig legges vekt på

- om sammenslutningen har en fast organisasjonsform,
- om det er et styre eller annet organ som representerer sammenslutningen utad,
- om sammenslutningen har en formalisert medlemskapsordning,
- om sammenslutningen har egne midler, og
- sammenslutningens formål og hva søksmålet gjelder.

§ 2-2 Prosessdyktighet

(1) Prosessdyktighet er evnen til selv å opptre i retts sak, herunder reise og ta imot søksmål.

(2) Myndige personer er prosessdyktige om ikke annet følger av paragrafen her. Det samme gjelder en utlending som etter sitt hjemlands lov ikke er myndig, dersom utlendingen ville ha vært myndig etter norsk lov.

(3) Umyndige er bare prosessdyktige når det følger av særlig lovbestemmelse.

(4) En myndig person som på grunn av sin psykiske helsetilstand ikke er i stand til å vareta sine egne interesser under saken, er ikke prosessdyktig. Har ikke personen hjelpeverge, skal retten sørge for at slik verge oppnevnes.

(5) Saken kan avvises dersom den utvilsomt ikke kan ha et fornuftig formål og er anlagt av en person som misbruker rettsapparatet ved gjentatte ganger å ha anlagt slike saker.

§ 2-3 Stedfortreder

(1) For personer som ikke er prosessdyktige, og for upersonlige rettssubjekter, ivaretar stedfortrederen alle partens rettigheter og plikter i retts saken. En part kan bare ha én stedfortreder om gangen.

(2) For myndige personer som mangler prosessdyktighet etter § 2-2 fjerde ledd, er hjelpevergen stedfortreder.

§ 2-4 Stedfortreder for umyndige

(1) For umyndige er vergen stedfortreder. Er den umyndiges foreldre verge i fellesskap, får verge-målsloven § 4 anvendelse.

(2) En mindreårig over 15 år skal varsles til rettsmøtene. Retten skal opplyse om at den mindreårige har rett, men ikke plikt, til å være til stede i rettsmøtet. Den mindreårige skal meddeles prosesskriv samtidig med vergen, hvis ikke den mindreårige selv har erklært at det er unødvendig.

(3) Gjelder søksmålet midler som forvaltes av overformynderiet, skal stevningen forkynnes for overformynderiet. Overformynderiet har rett til å tre inn i saken. Overformynderiets prosesshandlinger kommer den umyndige til gode selv om de strider mot den umyndiges egne prosesshandlinger.

§ 2-5 Stedfortreder for upersonlige rettssubjekter

(1) For upersonlige rettssubjekter er stedfortrederen den person som kan motta forkynnelser på vegne av rettssubjektet, jf. domstolloven § 191. Er dette flere enn én person, velger styret hvem som skal være stedfortreder.

(2) Stedfortrederen kan delegere adgangen til å opptre som stedfortreder til en annen person som er tilsatt i rettssubjektet eller tilknyttet den delen av virksomheten som søksmålet gjelder. Slik delegering kan gjøres for én enkelt sak eller for bestemte sakstyper og må skje skriftlig. Delegeringen kan ikke begrense de rettigheter stedfortrederen skal ha etter § 2-3 første ledd.

Kapittel 3. Prosessfullmektiger og rettslige medhjelpere

§ 3-1 Rett til å bruke prosessfullmektig

(1) En part kan la seg representere av en prosessfullmektig.

(2) En part kan bare ha én prosessfullmektig om gangen. Retten kan tillate at en part har mer enn én prosessfullmektig når det foreligger særlige grunner. Er det mer enn én prosessfullmektig til stede i rettsmøtet, skal det på forhånd gjøres klart for retten og motparten hvem som til enhver tid har rett til å utføre prosesshandlinger på vegne av parten.

(3) Hvor denne lov bruker uttrykket part, vil regelen gjelde tilsvarende for prosessfullmektigen når det ikke er særskilt bestemt eller følger av sammenhengen at den aktuelle prosessuelle rettigheten eller plikten påligger parten personlig.

§ 3-2 Plikt til å bruke prosessfullmektig

Hvis en part ikke kan framstille saken på en forståelig måte, kan retten pålegge parten å møte med prosessfullmektig.

§ 3-3 Hvem som kan være prosessfullmektig

(1) Advokater kan være prosessfullmektig i saker som behandles etter denne lov. Ved muntlig forhandling for Høyesterett kan likevel bare brukes en advokat med rett til å føre saker for Høyesterett.

(2) En autorisert advokatfullmektig kan opptre som advokat etter denne lov når ikke annet følger av domstoloven § 223 første ledd.

(3) En av partens nærmeste kan være prosessfullmektig, unntatt for Høyesterett eller når retten tilbakeviser vedkommende som uskikket. Har tvisten tilknytning til næringsvirksomhet, gjelder det samme for ansatte og andre personer knyttet til denne delen av virksomheten.

(4) Retten kan tillate at en annen skikket myndig person opptrer som prosessfullmektig. Personer som driver ervervsmessig eller stadig rettshjelpvirksomhet, kan bare være prosessfullmektig hvis de oppfyller vilkårene i domstoloven § 218.

(5) Utenlandsk advokat kan være prosessfullmektig når retten etter sakens art og forholdene ellers finner det ubetenkelig.

(6) Kongen fastsetter ved forskrift i hvilken utstrekning og på hvilke vilkår advokater hjemmehørende i andre EØS-stater har rett til å opptre som prosessfullmektig.

§ 3-4 Prosessfullmakt

(1) Prosessfullmektigen kan foreta alle prosesshandlinger på vegne av sin part. Begrensninger i prosessfullmakten er uten virkning i forhold til retten og motparten.

(2) Advokater behøver bare å legge fram fullmakt når retten finner grunn til å forlange det. Andre prosessfullmektiger skal legge fram skriftlig fullmakt hvis ikke parten er tilstede og bekrefter fullmaktsforholdet. Er ikke fullmaktsforholdet tilstrekkelig godtgjort, kan saksbehandlingen likevel fremmes hvis utsettelse ville medføre skade.

§ 3-5 Forholdet mellom partens og prosessfullmektigens handlinger

(1) Parten kan opptre ved siden av prosessfullmektigen.

(2) Prosessfullmektigens handlinger og unnlater virker for og mot parten.

(3) En part som er til stede, blir bundet av prosessfullmektigens handlinger hvis ikke parten straks gjør innsigelse.

§ 3-6 Opphør av prosessfullmakt

(1) En prosessfullmakt kan tilbakekalles til enhver tid. Tilbakekallingen har virkning overfor retten og motparten når den er meddelt dem.

(2) En prosessfullmektig har rett til å tre tilbake fra fullmaktsforholdet. En prosessfullmektig som trer tilbake, har plikt til å utføre de prosesshandlinger som ikke kan utstå uten at parten utsettes for tap. Tilbaketreden har virkning overfor retten og motparten når den er meddelt dem.

§ 3-7 Rettslig medhjelper

(1) En part kan la seg bistå av en rettslig medhjelper. Den rettslige medhjelperen må fylle vilkårene for å være prosessfullmektig etter § 3-3.

(2) Retten bestemmer i hvilken utstrekning den rettslige medhjelperen skal få ordet til innlegg og eksaminasjon av parter og vitner ved siden av eller i stedet for prosessfullmektigen.

(3) Det som framføres av den rettslige medhjelperen, virker for og mot parten hvis ikke parten straks gjør innsigelse.

§ 3-8 Rettens fastsetting av prosessfullmektigens godtgjøring

(1) Parten eller prosessfullmektigen kan be om at retten fastsetter prosessfullmektigens godtgjøring. Ved fastsettingen tas det hensyn til de kostnader det er rimelig å pådra parten ut fra prosessoppdraget, sakens betydning og forholdet mellom parten og prosessfullmektigen.

(2) Begjæring etter første ledd må fremmes innen én måned etter forkynnelse av sakens avgjørelse i vedkommende instans.

Kapittel 4. Saklig og stedlig domsmyndighet

I Saklig domsmyndighet

§ 4-1 Saklig domsmyndighet

(1) Forliksrådene behandler saker som angitt i § 6-2.

(2) Tingrettene er den ordinære førsteinstans for saker som reises for domstolene, når ikke annet følger av første og tredje ledd.

(3) Lagmannsrettene behandler saker som førsteinstans hvor det er særskilt bestemt, anker som angitt i § 29-1 og begjæringer om gjenåpning som angitt i § 31-1 tredje ledd.

(4) Høyesterett behandler saker som angitt i §§ 30-1 og 31-1.

§ 4-2 Overføring av sak fra tingrett til forliksråd

Er søksmål reist direkte for en tingrett i strid med § 6-2 annet ledd, skal saken henvises til et stedlig kompetent forliksråd. Er flere forliksråd kompetente, kan saksøkeren velge hvilket forliksråd saken skal

henvises til. Overføringen gjør at stevningen anses som en forliksklage.

II Stedlig domsmyndighet (verneting)

§ 4-3 Internasjonalt verneting

(1) Tvister i internasjonale forhold kan bare anlegges for norske domstoler når saksforholdet har tilstrekkelig tilknytning til Norge.

(2) Dersom verneting ikke kan påvises etter §§ 4-4 og 4-5, men saken likevel er undergitt norsk domsmyndighet, kan søksmål anlegges ved Oslo tingrett. Hvis saksøkte har en formuesgjenstand i riket som kan tjene til dekning av saksøkerens krav, kan søksmål i stedet anlegges der formuesgjenstanden befinnes.

§ 4-4 Alminnelig verneting

(1) Søksmål kan reises ved saksøktes alminnelige verneting.

(2) Fysiske personer har alminnelig verneting der de har bopel. Den som har bopel i flere rettskretser, har alminnelig verneting i alle rettskretsene.

(3) Virksomheter registrert i Foretaksregisteret har alminnelig verneting på det sted virksomhetens hovedkontor ifølge registreringen ligger. Utenlandske næringsvirksomheter med filial, agentur eller lignende forretningssted i Norge har alminnelig verneting på dette forretningsstedet dersom søksmålet gjelder virksomheten der.

(4) Staten har alminnelig verneting i Oslo. Fylkeskommuner og kommuner har alminnelig verneting der hovedadministrasjonen ligger. Selvstendige offentlige foretak har alminnelig verneting der styret har sitt sete.

(5) Virksomheter eller sammenslutninger uten alminnelig verneting etter tredje og fjerde ledd har alminnelig verneting samme sted som den person stevningen skal forkynnes for.

§ 4-5 Verneting som kan velges av saksøkeren

(1) Fast eiendom: Søksmål som gjelder fast eiendom, kan anlegges i den rettskrets hvor eiendommen ligger. Ligger eiendommen i flere rettskretser, kan søksmål anlegges i en av disse. Det samme gjelder hvis søksmålet gjelder flere tilstøtende faste eiendommer som ligger i ulike rettskretser.

(2) Kontraktsforhold: Søksmål om kontraktsforhold kan anlegges på det sted hvor den forpliktelsen som ligger til grunn for søksmålet, er oppfylt eller skal oppfylles. Dette gjelder ikke for pengekrav hvis saksøkte har alminnelig verneting i Norge etter § 4-4.

(3) Erstatning utenfor kontraktsforhold: Søksmål om erstatning og oppreisning utenfor kontraktsforhold, og søksmål mot forsikringsgiver om dekning

for slik skade, kan anlegges på det sted skaden oppstod, eller der virkningen inntraff eller vil kunne inntre. Har virkningen inntruffet på flere steder, kan søksmålet anlegges der hovedtyngden av virkningen har inntruffet.

(4) Arbeidsforhold: Søksmål fra arbeidstaker mot arbeidsgiver om krav som reiser seg av individuelle arbeidsforhold, kan anlegges på arbeidsstedet eller det sted arbeidstakeren vanligvis utfører sitt arbeid. Er det ikke noe slikt sted, kan søksmål anlegges på det forretningssted arbeidstakeren ble ansatt fra.

(5) Sjøfartsforhold: Søksmål som springer ut av sjøfartsforhold, kan anlegges i den rettskrets hvor skipet har hjemsted. Er det tatt arrest i skipet, kan søksmål om det pengekrav arresten sikrer, anlegges der arrest er tatt. Tilsvarende gjelder der skipet er frigitt eller arrest avverget ved sikkerhetsstillelse. Søksmål mot skipsføreren etter sjøloven § 73 og søksmål mot skipsfører eller mannskap om forpliktelser som er pådradd i tjenesten, kan reises i den rettskrets hvor skipet ligger i havn når stevningen forkynnes.

(6) Arveforhold: Søksmål mot arvinger kan anlegges der avdøde sist hadde alminnelig verneting. Dette gjelder ikke hvis boet er under offentlig skifte, hvis skiftet er avsluttet, eller det har gått mer enn 6 måneder fra dødsfallet.

(7) Forbrukerforhold: En forbruker som har inngått avtale med en næringsdrivende om varer eller tjenester til personlig bruk, kan anlegge sak mot den næringsdrivende ved sitt alminnelige verneting. Dette gjelder ikke hvis forbrukeren personlig har møtt opp og inngått avtalen på den næringsdrivendes faste forretningssted.

(8) Saker mot staten og fylkeskommuner: Søksmål mot staten kan anlegges ved saksøkerens alminnelige verneting. Søksmål mot fylkeskommuner kan anlegges ved den domstol i fylket der saksøkeren har sitt alminnelige verneting.

(9) Saker mot forsikringsselskaper: Søksmål mot forsikringsselskaper om forsikringsutbetaling kan anlegges ved saksøkerens alminnelige verneting.

§ 4-6 Avtalt verneting

(1) Søksmål kan anlegges ved den domstol som partene har avtalt. En slik avtale kan enten avskjære eller komme i tillegg til de verneting som følger av §§ 4-3 til 4-5.

(2) En avtale som utvider eller begrenser norske domstolars internasjonale kompetanse, må være skriftlig.

(3) En avtale mellom en forbruker og en næringsdrivende som begrenser søksmålsadgangen utover det som følger av §§ 4-4 og 4-5, må inngås skriftlig. En avtale inngått før tvisten oppstod, er ikke bindende for forbrukeren.

§ 4-7 *Behandling av vernetings spørsmålet.*
Overføring

(1) Er søksmål reist ved en domstol som ikke har stedlig domsmyndighet, skal domstolen henvise saken til en stedlig kompetent domstol. Er det flere stedlig kompetente domstoler, kan saksøkeren velge hvilken domstol saken skal henvises til.

(2) For overføring av sak til annen domstol gjelder domstoloven § 38.

(3) Hvis ingen norske domstoler har stedlig domsmyndighet, skal saken avvises.

Annen del - Mekling og avklaring

Kapittel 5. Plikter før sak reises

§ 5-1 Virkeområde

(1) Kapitlet gjelder for behandlingen av rettslige tvister før sak reises for tingretten etter kapittel 9 eller 10, unntatt saker om administrative tvangsvedtak etter kapittel 36.

(2) § 5-2 første ledd første og annet punktum gjelder også før sak bringes inn for forliksrådet.

§ 5-2 Varsel om krav og grunnlag for kravet

(1) Før sak reises, skal parten skriftlig varsle den det er aktuelt å reise sak mot. Varslet skal opplyse om det krav som kan bli fremmet, og grunnlaget for det. Varslet skal oppfordre den annen part til å ta stilling til kravet og grunnlaget.

(2) Den som mottar varslet, skal innen rimelig tid ta stilling til kravet og grunnlaget. Bestrides kravet helt eller delvis, skal grunnlaget for dette angis. Mener parten på sin side å ha krav mot den som har gitt varslet, skal parten samtidig skriftlig varsle om sitt krav og grunnlaget for det og oppfordre den annen part til å ta stilling til dette.

(3) Skriftlig varsel etter første og annet ledd skal være på papir til private parter hvis ikke annet er avtalt eller partene har en løpende forretningsforbindelse hvor skriftlig kommunikasjon vanligvis skjer elektronisk.

§ 5-3 Plikt til å opplyse om viktige bevis

(1) Den som varslor om et krav eller bestrider et varslet krav, plikter samtidig å opplyse om viktige dokumenter eller andre bevis som parten selv kjenner til, og som parten ikke kan regne med at den annen part er kjent med. Dette gjelder uansett om beviset er til støtte for parten selv eller for den annen part.

(2) Plikten etter første ledd gjelder med de begrensninger som følger av reglene om bevisforbud og bevisfritak i kapittel 22 og andre bevisregler i loven.

§ 5-4 Forsøk på minnelig løsning

Partene skal undersøke om det er mulig å løse tvisten i minnelighet før sak reises, og gjøre nærmere forsøk på dette, eventuelt gjennom mekling for forliksrådet, ved utenrettslig mekling eller ved at tvisten bringes inn for en utenrettslig tvisteløsningsnemnd.

Kapittel 6. Behandlingen i forliksrådet

§ 6-1 Prinsipper for forliksrådets virksomhet

(1) Behandlingen i forliksrådet skal legge til rette for at partene ved mekling eller dom får løst saken enkelt, hurtig og billig.

(2) Reglene i lovens første, fjerde og femte del gjelder for forliksrådet så langt de passer og ikke annet er bestemt i dette kapittel.

§ 6-2 Saker som behandles av forliksrådet

(1) Forliksrådet kan behandle saker som kan anlegges ved stevning til tingretten etter reglene for allmennprosess eller småkravprosess i denne loven. Forliksrådet behandler likevel ikke

- a) familiesaker, unntatt saker som bare gjelder det økonomiske oppgjøret ved samlivsbrudd,
- b) saker mot offentlig myndighet, institusjon eller tjenestemann om forhold som ikke er av utelukkende privatrettslig art,
- c) saker om gyldigheten av en voldgiftsdom eller et rettsforlik,
- d) saker avgjort av en nemnd når det er bestemt ved lov at nemndas vedtak er bindende for partene hvis saken ikke bringes inn for domstolene, eller
- e) andre saker hvor det er bestemt i lov at mekling i forliksrådet ikke finner sted.

(2) Før en sak om formuesverdier kan tas til behandling i tingretten, skal forliksrådet behandle saken når vilkårene i første ledd er oppfylt. Denne regelen gjelder likevel ikke når

- a) tvistesummen er minst kr 125 000, og begge parter har vært bistått av advokat,
- b) utenrettslig mekling etter kapittel 7 er gjennomført,
- c) tvisten er blitt realitetsbehandlet i klage- eller reklamasjonsnemnd etter samtykke fra den annen part eller i en slik nemnd som er offentlig godkjent etter særskilt lovbestemmelse, eller
- d) det etter reglene i §§ 15-1 til 15-3 bringes inn et nytt krav eller en ny part etter at stevning i saken er forkynt.

§ 6-3 Forliksklage

(1) Sak for forliksrådet reises ved forliksklage. Forliksklagen inngis skriftlig eller muntlig til forliksrådet etter reglene i kapittel 12.

- (2) Forliksklagen skal angi
 - a) forliksrådet,

- b) navn og adresse på parter, eventuelle stedfortredere etter §§ 2-3 til 2-5 og prosessfullmektiger,
- c) det krav som gjøres gjeldende, og en påstand som bestemt angir det resultat klageren i tilfelle krever ved dom, og
- d) en begrunnelse som alltid må angi en konsentrert beskrivelse av de faktiske forhold kravet direkte bygger på.

(3) Kopi av dokumenter kravet direkte bygger på, bør vedlegges. Hvis klageren krever erstatning for kostnader ved utenrettslig inndrivning, skal betalingsoppfordringen etter inkassoloven § 10, jf. § 12, vedlegges.

(4) Hvis forliksrådet ikke har adgang til å behandle saken, avvises klagen. Feil som kan avhjelpes, skal klageren først gis adgang til å rette etter § 16-5. En klage som er inngitt til feil forliksråd etter reglene i kapittel 4, henvises til rett forliksråd etter § 4-7.

§ 6-4 Tilsvær

(1) Hvis forliksrådet fremmer saken, forkynnes klagen for klagemotparten med pålegg om å inngi tilsvær innen en frist som normalt settes til to uker. Tilsværet inngis skriftlig eller muntlig etter reglene i kapittel 12. Forliksrådet skal gi nødvendig veiledning om hva tilsværet må inneholde og konsekvensene av at tilsvær ikke inngis innen fristen, eller er mangelfullt.

(2) I tilsværet skal klagemotparten opplyse om kravet i klagen godtas eller bestrides, eller om eventuelle innsigelser mot at forliksrådet behandler saken. Tilsværet bør dessuten gi en kort begrunnelse for klagemotpartens standpunkt hvis kravet bestrides. Kopi av viktige dokumenter bør vedlegges.

(3) Hvis tilsvær ikke inngis i rett tid, og det ikke er grunn til å tro at klagemotparten har gyldig fravær etter § 16-12 annet ledd, avsies fraværdom hvis vilkårene er til stede. Er det grunn til å tro at klagemotparten har gyldig fravær, skal forliksrådet enten gi ny frist eller innkalle til møte.

(4) Hvis klagemotparten i tilsværet har godkjent påstanden i klagen, avsies dom i samsvar med dette.

§ 6-5 Innkalling til møte

(1) Forliksrådet innkaller partene til møte til behandling av saken i henhold til § 13-2. Møtet bør holdes innen tre måneder etter at klagen ble inngitt.

(2) I innkallingen skal partene oppfordres til å sende kopi av eventuelle nye dokumenter til forliksrådet og motparten innen en uke før møtet. Partene skal gjøres særskilt kjent med fristene for å varsle om bevisføring etter § 6-8 fjerde ledd, for å varsle om bruk av advokat etter § 6-7 femte ledd og for å kreve behandlingen innstilt etter § 6-11 annet ledd.

§ 6-6 Partenes møteplikt

(1) En part med alminnelig verneting i kommunen eller en nabokommune har plikt til å møte personlig eller ved stedfortreder etter § 2-3 hvis ikke parten har gyldig fravær. En part i sak som gjelder personlig drevet næringsvirksomhet, kan i stedet møte med en av sine ansatte.

(2) En part som ikke har plikt til å møte personlig etter første ledd, kan møte ved en prosessfullmektig.

(3) Uteblir klageren uten at det er grunn til å tro at det foreligger gyldig fravær, avvises saken. Er det klagemotparten som uteblir, avsies fraværdom hvis vilkårene er oppfylt. Er vilkårene for avvisning eller fraværdom ikke oppfylt, utsettes saken til nytt møte hvis ikke den møtende part krever behandlingen innstilt.

§ 6-7 Prosessfullmektiger og medhjelpere

(1) Som prosessfullmektig for forliksrådet kan partene bruke

- a) advokat og autorisert advokatfullmektig,
- b) rettshjelper etter domstolloven § 218 annet ledd nr. 1 til 3,
- c) inkassobevillingshaver med inkassooppdrag for saken,
- d) ektefelle eller samboer, slektning i rett opp- eller nedstigende linje eller søsken,
- e) ansatt eller annen person med tilknytning til næringsvirksomhet saken gjelder, eller
- f) en skikket myndig person etter tillatelse fra forliksrådet i den enkelte sak.

(2) Som prosessfullmektig under møte kan partene dessuten bruke

- a) myndig person som er ansatt hos og står under faglig ledelse av en prosessfullmektig etter første ledd bokstav a til c, eller
- b) medlem av utvalget av faste møtfullmektiger etter sjette ledd.

(3) Som prosessfullmektig for forliksrådet kan ikke brukes en person som

- a) utfører arbeid eller verv for forliksrådet, eller
- b) driver ervervsmessig eller stadig rettshjelpsvirksomhet uten å være omfattet av første eller annet ledd.

(4) Som rettslig medhjelper under møte kan partene la seg bistå av en som kan være prosessfullmektig for forliksrådet.

(5) Vil en part møte med advokat som prosessfullmektig, medhjelper eller stedfortreder, skal motparten og forliksrådet ha melding om dette senest en uke før møtet. I så fall kan motparten møte med advokat uten særskilt varsel.

(6) Ved hvert forliksråd skal det være et utvalg av faste møtfullmektiger. Medlemmene av utvalget oppnevnes av kommunen for inntil fire år av gangen.

Kongen gir forskrift om antall møtefullmektiger, deres kvalifikasjoner og godtgjøring mv.

§ 6-8 Sakens behandling i møte

(1) Forlikrådet skal ved mekling forsøke å få tvisten løst i minnelighet i samsvar med formålet med forlikrådsbehandling etter § 6-1 første ledd. § 8-2 gjelder tilsvarende. Hvis partene har erklært at de ikke ønsker dom i forlikrådet, kan rådet sette fram forslag til løsning og gi uttrykk for synspunkter på tvisten uten begrensningene i § 8-2 første ledd tredje punktum.

(2) Partene skal gis anledning til å framstille sitt syn på saken og imøtegå motpartens syn. Forlikrådet avgjør om en fullmektig eller medhjelper for en møtende part skal gis ordet i tillegg til parten.

(3) Dokumenter gjennomgås under partenes saksframstilling. Framlegger en part nye dokumentbevis i møtet, skal motparten gis anledning til å vurdere og imøtegå materialet. Om nødvendig må saken utsettes etter sjuende ledd.

(4) Forlikrådet kan tillate at andre bevis blir ført dersom det er av vesentlig betydning og ikke vil forsinke saken for sterkt. Forlikrådet kan ikke oppnevne sakkyndig eller pålegge noen å møte som vitne eller gi tilgang til bevis. Ønsker en part å føre vitner som møter frivillig, eller bevis som retten selv skal undersøke, skal motparten og forlikrådet ha varsel om dette senest en uke før møtet.

(5) Parter og vitner avgir ikke forsikring, men skal oppfordres til å forklare seg sannferdig og gjøres kjent med ansvaret ved falsk forklaring.

(6) Kommer partene til enighet, kan rettsforlik inngås etter reglene i § 19-11. Har partene tidligere erklært at de ikke ønsker dom, avsluttes rettsmøtet når meklingen avsluttes. Antar forlikrådet at det kan være grunnlag for å avsi dom etter § 6-10, spørres partene om de ønsker dette, og om de i tilfelle har noe ytterligere å anføre.

(7) Saken søkes ferdigbehandlet i første rettsmøte. Utsettelse besluttes bare dersom det er grunn til å tro at fortsatt behandling vil lede til at saken blir avgjort i forlikrådet.

§ 6-9 Offentlighet, innsynsrett og rettsbok

(1) Forlikrådets møter er offentlige i den utstrekning det er bestemt i domstolloven kapittel 7. Hvis partene har erklært at de ikke ønsker dom i forlikrådet, kan meklingen gjennomføres for lukkede dører hvis begge parter ber om det.

(2) Partene og allmennheten har rett til innsyn i forlikrådets saksdokumenter i den utstrekning det følger av kapittel 14.

(3) Rettsboken fra forlikrådets møte skal inneholde det som er bestemt i § 13-6.

§ 6-10 Forlikrådets adgang til å avsi dom

(1) Forlikrådet kan avsi dom hvis begge parter samtykker.

(2) Gjelder saken formuesverdier med tvistesum under kr 125 000, kan forlikrådet avsi dom når en av partene ber om det.

(3) Etter begjæring fra klageren kan forlikrådet dessuten avsi dom hvis

- a) vilkårene for fraværdom er oppfylt, eller
- b) klagemotparten i sak om pengekrav ikke gjeldende annet enn manglende betalingsevne eller andre åpenbart uholdbare innsigelser.

(4) Forlikrådet kan bare avsi dom hvis medlemmene er enige om at grunnlaget er tilstrekkelig.

§ 6-11 Innstilling av saken

(1) Etter at tilsvaret er mottatt, kan forlikrådet innstille behandlingen dersom det er lite sannsynlig at saken vil egne seg for videre behandling i forlikrådet.

(2) Inntil én uke før rettsmøtet kan klagemotparten kreve behandlingen innstilt dersom saken er brakt inn for en nemnd som nevnt i § 6-2 annet ledd bokstav c. Dette gjelder likevel ikke dersom saken tidligere har vært innstilt etter denne bestemmelsen.

(3) Etter forgjeves mekling innstilles saken dersom forlikrådet ikke vil avsi dom.

(4) En part kan kreve behandlingen innstilt når rettsmøtet ikke er avsluttet innen tre timer. Behandlingen innstilles ved krav fra en part hvis saken ikke er avsluttet innen tre måneder etter at forliksklagen ble forkynt. Retten til å sette fram slike krav kan frafalles.

(5) En sak som er innstilt, kan bare bringes inn for forlikrådet på ny

- a) når det er gått ett år,
- b) hvis motparten på forhånd har samtykket, eller
- c) hvis nemndbehandling som nevnt i annet ledd er avsluttet.

§ 6-12 Forlikrådets avgjørelser

(1) Krav som er tvistegjenstand, avgjøres ved dom. Andre avgjørelser treffes ved beslutning.

(2) Utenom møter treffer forlikrådets leder - eller forlikrådets sekretariat i henhold til forskrift etter domstolloven § 27 sjette ledd - de avgjørelser om saksbehandlingen som kan treffes av forberedende dommer etter § 19-2 annet ledd. Hvis det ikke er tvil om avgjørelsen, kan forlikrådets leder dessuten avsi dom etter § 6-4 tredje og fjerde ledd.

(3) I saker hvor det er tvist, skal dommen begrunnes. I begrunnelsen skal forlikrådet kort forklare hva saken gjelder, gjengi partenes påstander og redegjøre for de momenter forlikrådet har lagt avgjørende vekt på ved avgjørelsen. Det er ikke nødvendig å gjengi

partenes påstander hvis disse er inntatt i rettsbok fra møtet som sendes ut sammen med dommen.

(4) Beslutninger som avslutter saken, skal henvises til den lovbestemmelse avgjørelsen bygger på.

(5) Dommen skal avsies innen én uke etter at saken er tatt opp til doms.

§ 6-13 Sakskostnader

(1) Erstatning for sakskostnader i forliksrådet gis bare for følgende poster:

- a) rettsgebyret,
- b) reiseutgifter for parter med personlig møteplikt,
- c) et beløp inntil halvt rettsgebyr for utgifter til møte for parter uten personlig møteplikt,
- d) et beløp inntil fire ganger rettsgebyret for retts hjelp ved forliksklage eller tilsvær og saksforberedelse ellers, men inntil rettsgebyret dersom klageren i tillegg krever erstatning for kostnader ved utenrettslig inndrivning etter tredje ledd, og
- e) et tillegg til beløpene i bokstav c og d for den generelle satsen for merverdiavgift når ikke sakens rettsforhold hovedsakelig skriver seg fra virksomhet hos parten som er merverdiavgiftspliktig.

(2) Krav om erstatning for kostnader ved utenrettslig inndrivning (inkasso) regnes ikke som sakskostnader etter denne paragrafen.

(3) Krav om erstatning fra staten etter § 20-12 for feil ved behandlingen i forliksrådet settes fram for tingretten.

(4) Kongen kan gi forskrift om normalsatser for retts hjelp etter første ledd bokstav d.

§ 6-14 Rettsmidler mot forliksrådets avgjørelser

(1) Dommer av forliksrådet kan overprøves ved søksmål for tingretten etter reglene i kapittel 9 og 10. Fristen for stevning er én måned. Det kan gis oppfriskning for oversittelse av fristen. Om forenklet stevning gjelder § 9-2 fjerde ledd.

(2) Anke er bare tillatt over avgjørelser om

- a) sakskostnader, rettsgebyr eller salærfastsettelse, eller
- b) endring av en dom i videre utstrekning enn § 19-8 eller § 19-9 tillater.

(3) Anken inngis til tingretten, som treffer ny realitetsavgjørelse om det som skal overprøves. Første ledd fjerde punktum om forenklet utforming gjelder tilsvarende for ankeklæringen. Saken skal for øvrig behandles etter reglene for anke til lagmannsrett over beslutninger.

(4) Det kan ikke begjæres oppfriskning mot forømmelser i forliksrådet.

(5) Dommer av forliksrådet kan gjenåpnes ved begjæring til tingretten etter reglene i kapittel 31.

Kapittel 7. Utenrettslig mekling

§ 7-1 Avtale om utenrettslig mekling

(1) Partene kan for en rettslig tvist avtale utenrettslig mekling etter tvisteloven. Avtalen skal være skriftlig og angi at tvistelovens regler om utenrettslig mekling skal anvendes. En avtale inngått før tvisten er oppstått, er ikke bindende for en forbruker.

(2) Partene kan når som helst kreve meklingen avsluttet.

§ 7-2 Mekleren

(1) Partene kan avtale hvem som skal være mekler, eller hvordan mekleren skal oppnevnes. På anmodning fra partene skal tingretten oppnevne en mekler fra rettens utvalg av rettsmeklere. Anmodningen skal være skriftlig og undertegnet av begge parter. Den skal opplyse om hva tvisten gjelder. Avslår retten å oppnevne en mekler, kan partene i fellesskap anke beslutningen. § 29-3 tredje ledd gjelder ikke.

(2) Mekleren skal være upartisk og uavhengig av partene og kvalifisert for vervet. Mekleren skal uoppfordret opplyse om forhold som kan være egnet til å skape berettiget tvil om upartiskhet eller uavhengighet. For mekler som oppnevnes av retten, gjelder § 8-4 annet ledd tilsvarende.

(3) Med samtykke av partene kan mekleren benytte en hjelper. Partene kan kreve at tingretten oppnevner hjelperen, som ikke behøver å tas fra domstolens utvalg av rettsmeklere. Annet ledd gjelder tilsvarende for hjelperen.

(4) Mekler og hjelper kan som vilkår for å delta i den utenrettslige meklingen kreve forskudd eller sikkerhet for sitt krav på godtgjøring etter § 7-4. For mekler og hjelper som oppnevnes av retten, kan Kongen gi nærmere regler ved forskrift.

§ 7-3 Gjennomføringen av meklingen

(1) Partene skal delta i meklingen selv eller være representert ved en person med fullmakt til å inngå avtale om minnelig løsning.

(2) Mekleren skal følge partenes avtale om framgangsmåten for meklingen så langt det gir en forsvarlig behandling.

(3) I mangel av avtale om framgangsmåten bestemmer mekleren denne i samråd med partene. Det kan holdes møter med partene hver for seg eller samlet. Mekleren skal opptre upartisk og virke for en minnelig løsning. Mekleren kan sette fram forslag til løsning og gi uttrykk for styrke og svakhet i partenes rettslige og faktiske argumentasjon.

(4) Det skal føres en protokoll over meklingen som viser hvem som deltar. Avgis det forklaring fra utenforstående, skal det angis hvem det er. En part som setter fram et forlikstilbud, kan kreve dette protokollert.

(5) Meklingen avsluttes ved at det inngås minnelig avtale, ved at meklerin erklærer at videre mekling anses uhensiktsmessig, eller ved at en eller begge parter erklærer at de ikke ønsker fortsatt mekling. Det skal angis i protokollen at meklingen er avsluttet.

(6) § 8-6 om bevisforbud og taushetsplikt etter rettsmekling gjelder tilsvarende for utenrettslig mekling etter dette kapittel.

§ 7-4 Meklerens godtgjøring

(1) Meklerin og hjelperen har krav på godtgjøring for sitt arbeid. Hvis ikke annet er avtalt, er partene ansvarlige for like deler av kravene på godtgjøring.

(2) For mekler og hjelper som er oppnevnt av retten, kan det kreves at godtgjøring skal fastsettes av retten. Kongen kan gi nærmere regler om godtgjøring ved forskrift.

Kapittel 8. Mekling og rettsmekling i de alminnelige domstoler

I Minnelig løsning og mekling

§ 8-1 Minnelig løsning av tvister for domstolene

(1) Retten skal på ethvert trinn av saken vurdere muligheten for å få rettstvisten helt eller delvis løst i minnelighet gjennom mekling eller rettsmekling, om ikke sakens karakter eller forholdene for øvrig taler imot en slik løsning.

(2) For forlikrådet skjer dette gjennom mekling etter reglene i § 6-8.

§ 8-2 Mekling

(1) Mekling foregår ved at retten i rettsmøte eller ved annen kontakt med partene søker å legge grunnlaget for en minnelig ordning. Retten skal under meklingen ikke holde møter med hver part for seg eller motta opplysninger som ikke kan gjøres kjent for alle berørte parter. Retten kan ikke sette fram forslag til løsning, gi råd eller gi uttrykk for synspunkter som er egnet til å svekke tilliten til rettens upartiskhet.

(2) Kommer partene til enighet, kan forliket inngås som rettsforlik etter § 19-11.

II Rettsmekling

§ 8-3 Rettsmekling

(1) Retten kan beslutte at det i stedet for eller i tillegg til mekling etter § 8-2 skal foretas rettsmekling etter §§ 8-4 til 8-6.

(2) Ved avgjørelsen legges det vekt på partenes holdning til rettsmekling og mulighetene for å oppnå et forlik eller en forenkling i saken. Det legges videre vekt på om ulikt styrkeforhold mellom partene, kostnadene ved rettsmekling, tidligere meklingsforsøk eller andre forhold gjør rettsmekling betenkelig.

Rettsmekling mot partenes vilje kan bare skje når særlige grunner tilsier det.

§ 8-4 Rettsmekleren

(1) Rettsmekler kan være forberedende dommer i saken, en av domstolens øvrige dommere eller en person fra utvalg av rettsmeklere for domstolen. Retten kan med samtykke av partene oppnevne rettsmekler utenfor utvalget av rettsmeklere. Med samtykke av partene kan retten også oppnevne en hjelper for rettsmekleren.

(2) For rettsmeklere og hjelperer gjelder samme krav til habilitet som for dommere. Oppnevning av rettsmekler eller av hjelper kan ankes på grunnlag av inhabilitet.

(3) En hjelper og rettsmekler som ikke er dommer ved domstolen, skal ha en godtgjøring som fastsettes av retten. Godtgjøring fastsettes etter satsene for fri sakførsel med mindre retten, partene og rettsmekleren eller hjelperen er blitt enige om noe annet. Kongen kan gi nærmere forskrift om godtgjøring.

(4) Domstollederen skal sette opp et utvalg av rettsmeklere. Domstoler kan ha felles utvalg. Plikten til å sette opp utvalg av rettsmeklere gjelder ikke for Høyesterett. Medlemmene av utvalget bør samlet dekke den fagkyndighet som trengs ved rettsmekling for domstolen. Rettsmeklere i utvalget skal ha nødvendig kompetanse som mekler. Kongen kan gi forskrift om utvalg av rettsmeklere, herunder krav til kvalifikasjoner.

§ 8-5 Saksbehandlingen og innholdet i rettsmekling

(1) Rettsmeklingen foregår utenfor rettsmøter. Rettsmekleren bestemmer framgangsmåten i samråd med partene. Det kan holdes møter med partene hver for seg eller samlet.

(2) Partene skal møte selv under rettsmeklingen og kan ha med prosessfullmektig.

(3) Rettsmekleren skal opptre upartisk og søke å klarlegge partenes interesser i tvisten med sikte på en minnelig løsning. Rettsmekleren kan peke på forslag til løsning og drøfte styrke og svakhet i partenes rettslige og faktiske argumentasjon.

(4) Rettsmekleren bestemmer om, og i tilfelle i hvilket omfang, bevisføring skal skje under rettsmeklingen. Bevisføring finner ikke sted uten samtykke av partene og den som i tilfelle skal legge fram bevis eller gi forklaring.

(5) Rettsmekleren fører en protokoll for rettsmeklingen som skal angi domstolen, tid og sted for meklingsmøtet, sakens nummer, mekler, partenes og prosessfullmektigenes navn, om partene møter personlig, og eventuelt hvem som møter for dem. Det skal angis om det er avhørt vitner eller sakkyndige, og hvem det er. En part som setter fram et forlikstil-

bud, kan kreve dette protokollert. Protokollen inngår i sakens dokumenter.

(6) Kommer partene til enighet, kan forliket inngås som rettsforlik, som skal føres inn i protokollen for rettsmeklingen. For øvrig gjelder § 19-11 annet til fjerde ledd tilsvarende.

§ 8-6 Bevisforbud og taushetsplikt

(1) Partene kan verken i samme eller annen sak gi parts- eller vitneforklaring om det som kom fram under rettsmeklingen. De er likevel ikke avskåret fra å gi opplysninger om konkrete bevis som det ble opplyst om, og som ikke er kommet fram på annen måte, eller om forslag til minnelig løsning som er protokollert etter § 8-5 femte ledd. De skal i annen sammenheng bevare taushet om forhold som ble meddelt under forutsetning om taushet.

(2) Rettsmeklere og andre enn de som omfattes av første ledd, plikter å bevare taushet om det som foregikk under rettsmeklingen. De kan likevel forklare seg om en avtale er i samsvar med det partene var enige om under rettsmeklingen.

§ 8-7 Videre saksbehandling hvis enighet ikke oppnås

(1) Dersom saken ikke avsluttes under meklingen, fortsetter behandlingen ved domstolen. Retten skal så langt mulig søke å unngå at forgjeves rettsmekling forsinker framdriften i saken.

(2) En dommer som har vært rettsmekler i saken, kan bare delta i den videre behandling av saken hvis partene ber om det, og dommeren selv finner det ubetenkelig. Domstolloven § 109 får ikke anvendelse ved skifte av dommer.

Tredje del - Behandlingen i første instans

Kapittel 9 Allmennprosess

I Allment

§ 9-1 Virkeområde

Kapitlet gjelder for behandlingen i tingretten og for behandlingen i lagmannsretten når lagmannsretten er førsteinstans.

II Saksforberedelsen

§ 9-2 Sak reises. Stevningen

(1) Sak reises ved stevning til retten. Stevningen inngis skriftlig eller muntlig etter § 12-1 annet ledd.

(2) Stevningen skal angi

- domstolen,
- navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger,
- det krav som gjøres gjeldende, og en påstand som angir det domsresultat saksøkeren krever,

- den faktiske og rettslige begrunnelse for kravet,
- de bevis som vil bli ført,
- grunnlaget for at retten kan behandle saken dersom det kan være tvil om dette, og
- saksøkerens syn på den videre behandling av saken, herunder avtaler som kan få betydning for behandlingen.

(3) Stevningen skal gi grunnlag for en forsvarlig behandling av saken for partene og retten. Krav, påstand samt faktisk og rettslig begrunnelse skal være slik angitt at saksøkte kan ta stilling til kravene og forberede saken. Saksøkerens argumentasjon skal ikke gå lenger enn det som er nødvendig for å ivareta disse hensyn. Stevningen skal gi retten grunnlag for å vurdere sin domsmyndighet og gi de nødvendige opplysninger for å få den forkynt og for å få kontaktet partene.

(4) Reises sak for å få overprøvd dom i forlikrådet eller tvistenemndsvedtak som får virkning som dom hvis det ikke bringes inn for domstolene, er det tilstrekkelig å oversende avgjørelsen til retten og angi at den ønskes overprøvd, den endring som kreves, og hva som menes å være feil ved avgjørelsen. Retten skal innhente dokumentene fra den instans som har truffet avgjørelsen. For tvangsvedtak som retten prøver etter kapittel 36, gjelder § 36-2 første ledd for hvordan sak reises.

§ 9-3 Skriftlig tilsvær

(1) Hvis ikke retten bestemmer at tilsvær skal avgis i rettsmøte etter § 9-5, skal saksøkte gi skriftlig tilsvær eller et muntlig tilsvær som retten setter opp skriftlig, jf. § 12-1 annet ledd. Retten skal fastsette en frist, som normalt bør være tre uker, for saksøkte til å inngi eller få satt opp tilsværet. Retten skal gi nødvendig veiledning om hva tilsværet må inneholde, og om konsekvensene av at tilsvær ikke avgis innen fristen eller er mangelfullt.

(2) I tilsværet skal saksøkte opplyse om det framsatte krav godtas eller bestrides, eller om det gjøres gjeldende innsigelser mot at retten behandler saken.

(3) Tilsværet bør angi

- saksøktes påstand, som angir det domsresultat saksøkte krever,
- den faktiske og rettslige begrunnelse for påstanden,
- de bevis som vil bli ført, og
- saksøktes syn på den videre behandling av saken.

(4) Saksøktes argumentasjon skal ikke gå lenger enn det som er nødvendig for å gi et tilstrekkelig grunnlag for den videre saksforberedelse.

§ 9-4 Saksstyring. Plan for den videre behandling

(1) Retten skal aktivt og planmessig styre saksforberedelsen for å oppnå en rask, prosessøkonomisk og forsvarlig behandling.

(2) Straks tilsvaret er inngitt etter § 9-3, skal retten legge opp en plan for den videre behandlingen etter drøfting med partene og herunder fastsette frister og treffe nødvendige beslutninger. Dette omfatter

- a) om det bør gjennomføres rettsmekling eller mekling i rettsmøte,
- b) om saken bør behandles etter særlige regler,
- c) om rettsmøter skal holdes under saksforberedelsen, og om det kan være hensiktsmessig å avgjøre saken etter et slikt rettsmøte,
- d) om det skal inngis skriftlige innlegg som en del av avgjørelsesgrunnlaget,
- e) om behandlingen av saken bør deles opp,
- f) gjennomgåelse av bevisføringen - herunder om det kreves befaring eller tilgang til eller framleggelse av bevis, om bevis skal sikres, og om det bør oppnevnes sakkyndig,
- g) om sluttinnlegg skal inngis,
- h) berømmelse av hovedforhandling, som bare hvis særlige grunner gjør det nødvendig kan settes til et tidspunkt senere enn seks måneder etter at stevning ble inngitt i saken,
- i) om det skal være fagkyndige eller alminnelige meddommere, og
- j) andre forhold av betydning for saksforberedelsen.

(3) Drøfting etter annet ledd skal skje i rettsmøte, som kan være et fjernmøte. Hvis sakens framdrift tilsier det, eller drøfting i rettsmøte åpenbart er unødvendig, kan retten be om partenes skriftlige uttalelse eller få den nødvendige avklaring på annen måte.

§ 9-5 Rettsmøter under saksforberedelsen

(1) Når det ikke skal avgis skriftlig tilsvaret, skal tilsvaret avgis i rettsmøte under saksforberedelsen som partene innkalles til etter § 13-2.

(2) I rettsmøtet skal saksøkte i samsvar med § 9-3 annet ledd ta stilling til det framsatte krav og rettens domsmyndighet. Plan for den videre behandling av saken drøftes og fastsettes etter reglene i § 9-4.

(3) Dersom det er nødvendig eller hensiktsmessig for den videre saksforberedelse, kan det holdes andre rettsmøter enn etter første ledd og § 9-4 tredje ledd. Slike rettsmøter kan være fjernmøter. Skal retten under hovedforhandlingen settes med meddommere eller med mer enn én fagdommer, kan det besluttes at dette også skal gjelde rettsmøter under saksforberedelsen.

(4) Retten kan avsi dom etter forhandlinger i rettsmøte under saksforberedelsen om den har et forsvarlig grunnlag for det og partene har samtykket i slik behandling.

§ 9-6 Uttalelser, innsigelser og avgjørelser om saksbehandlingen

(1) Partene skal gis adgang til å uttale seg om forhold av betydning for avgjørelser om saksbehandlingen.

(2) En part må sette fram innsigelser mot prosesshandlinger så snart parten har mulighet for det. Settes innsigelsen fram senere, kan den bare gjøres gjeldende hvis parten ikke var kjent med at det var grunnlag for å gjøre innsigelse, og det vil være urimelig om den ikke kan påberopes.

(3) Avgjørelser om saksbehandlingen, herunder om saken skal avvises eller heves, skal treffes så tidlig som mulig under saksforberedelsen. Dersom sammenhengen med de krav som skal avgjøres i saken, eller andre forhold tilsier det, kan saksbehandlingsspørsmålet behandles og avgjøres som ledd i hovedforhandlingen. Er det klart grunnlag for det, kan retten frifinne saksøkte uten å ta stilling til et tvilsomt spørsmål om avvisning.

(4) Avgjørelser om saksbehandlingen under saksforberedelsen treffes etter skriftlig behandling. Muntlig forhandling holdes når hensynet til lovens formål om rettferdig og forsvarlig behandling tilsier det. Den muntlige behandling kan begrenses til særlige spørsmål.

§ 9-7 Avgjørelse ved enighet mellom partene

(1) Er partene enige om et krav, og enigheten er bindende for retten etter § 11-2, avgjøres kravet straks på dette grunnlag. Avgjørelsen av kravet kan utstå til øvrige avgjørelser i saken om ikke hensynet til noen av partene taler mot det, og en slik utsettelse ellers er hensiktsmessig.

(2) Det er ikke til hinder for avgjørelse etter første ledd at partene er uenige om sakskostnader for behandlingen av kravet.

§ 9-8 Forenklet domsbehandling

(1) Hvis det er klart at et krav som er fremmet, ikke for noen del kan gis medhold, eller det er klart at innsigelsene mot kravet i sin helhet er uholdbare, kan retten etter begjæring avgjøre kravet ved dom etter forenklet domsbehandling. Retten behandler bare en begjæring om forenklet domsbehandling når den finner grunn til det. Rettens beslutninger om slik behandling kan ikke ankes.

(2) Forenklet domsbehandling kan finne sted når som helst under saksforberedelsen. § 9-6 fjerde ledd får tilsvarende anvendelse.

(3) Dommen kan ankes etter reglene for ordinære dommer. Anken kan avgjøres etter § 29-12 annet ledd.

§ 9-9 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag

(1) Sakens tvistegjenstand avgjøres etter muntlig behandling ved hovedforhandling etter § 9-14 eller skriftlig behandling etter annet ledd om ikke avgjørelsen treffes etter § 9-5 fjerde ledd, § 9-7 eller § 9-8. I saker som skal avgjøres etter hovedforhandling, inngår skriftlige redegjørelser etter tredje og fjerde ledd i avgjørelsesgrunnlaget.

(2) Partene kan med rettens samtykke avtale at avgjørelsen skal treffes på grunnlag av skriftlig behandling eller av en kombinasjon av skriftlig behandling og rettsmøte. Samtykke kan bare gis hvor det vil gi en mer effektiv og prosessøkonomisk behandling.

(3) Dersom saken reiser særlig kompliserte rettslige eller faktiske spørsmål, kan retten fastsette at partene skal inngi skriftlige redegjørelser for disse avgrensede spørsmålene. Slike skriftlige redegjørelser kan bare kreves hvis det er nødvendig for å få et vesentlig sikrere avgjørelsesgrunnlag, og prosessøkonomiske hensyn ikke taler mot det. Det kan treffes nærmere bestemmelser om form og omfang av redegjørelsene. Hvis en part motsetter seg å gi skriftlig redegjørelse etter dette ledd, avgjøres spørsmålet ved kjennelse.

(4) Retten kan i saker med et uoversiktlig faktisk forhold pålegge saksøkeren å inngi en kortfattet kronologisk eller annen systematisert redegjørelse for det faktiske forhold eller deler av dette. Saksøkte plikter å gi et svar med angivelse av hvilke deler av den faktiske beskrivelse som aksepteres, og hvilke deler som ikke godtas. Om det siste skal det kort angis det faktiske forhold saksøkte mener er det riktige. Retten kan oppfordre partene til å samarbeide om redegjørelser etter denne bestemmelsen.

§ 9-10 Avsluttet saksforberedelse. Sluttinnlegg

(1) Saksforberedelsen avsluttes to uker før hovedforhandlingen hvis ikke retten fastsetter et annet tidspunkt.

(2) Retten skal som regel kreve at partene innen avsluttet saksforberedelse inngir et sluttinnlegg. Sluttinnlegget skal kort angi den påstand, de påstandsgrunnlag og de rettsregler som påberopes, og de bevis parten vil føre. Med sluttinnlegget skal følge forslag til framdriftsplan for hovedforhandlingen, jf. § 9-11 annet ledd.

§ 9-11 Forberedelse av hovedforhandlingen

(1) Retten innkaller partene til hovedforhandlingen, jf. § 13-2.

(2) Etter at saksforberedelsen er avsluttet, skal retten sørge for å klarlegge hvordan hovedforhandlingen skal gjennomføres. Dette omfatter blant annet presentasjonsmåten av tvisten, tidspunkt og gjennomføringsmåte for forklaringer, spørsmål om befarings og lengden av ulike innlegg under forhandlingen.

ne. I nødvendig utstrekning skal retten drøfte gjennomføringen med partene. Retten kan fastsette tidsrammer for partenes innlegg, partsforklaringer og annen bevisføring dersom tidsrammer er forsvarlig og hensiktsmessig.

III Hovedforhandlingen

§ 9-12 Rettens sammensetning under hovedforhandlingen

(1) I tillegg til fagdommeren eller fagdommerne settes retten under hovedforhandlingen med to meddommere dersom en av partene krever det eller retten finner det ønskelig.

(2) Meddommerne skal være fagkyndige om hensynet til forsvarlig behandling av saken tilsier det.

(3) De fagkyndige meddommerne oppnevnes fra de fagkyndige meddommerutvalg eller utenfor utvalgene, slik at de har fagkyndighet tilpasset saken. Det kan oppnevnes meddommere med ulik fagkyndighet. Som meddommer med juridisk kyndighet kan bare oppnevnes en person som begge parter har foreslått.

(4) Domstollederen i tingretten kan beslutte at retten under hovedforhandlingen skal settes med mer enn én fagdommer dersom

- saken reiser særlig kompliserte faktiske eller rettslige spørsmål, eller andre forhold tilsier det, eller
- partene har avtalt en slik behandling og etter avtalen har frafalt retten til anke og sakens tvistegjenstand ligger over grensen for anke til lagmannsrett etter § 29-13.

(5) Dersom tingretten skal settes med mer enn én fagdommer, deltar tre fagdommere. Skal det også være med meddommere, settes retten med to fagdommere og tre meddommere. Dommerfullmektiger kan ikke delta i avgjørelsen av en sak som settes med mer enn én fagdommer. Er det færre faste fagdommere ved domstolen enn det antall som skal delta i behandlingen av saken, tilkaller domstolen en dommer etter reglene i domstoloven § 19 annet ledd. Domstollederen avgjør hvem som skal være rettens leder.

§ 9-13 Styringen av hovedforhandlingen

(1) Ved åpningen av hovedforhandlingen kontrollerer retten at det er lagt til rette for at forhandlingene kan foregå slik som fastsatt under saksforberedelsen, og slik hensiktsmessig saksavvikling tilsier.

(2) Retten skal sørge for at hovedforhandlingen skjer konsentrert og forsvarlig uten unødige tidsspille for retten, parter, vitner og sakkyndige. Forhandlinger om forhold som er uten betydning for saken, skal nektes. Det samme gjelder unødige gjentakelser, unødig omfattende behandling og ellers for spørsmål som er tilstrekkelig drøftet. Hvis det er avtalt eller fastsatt tidsrammer for innlegg eller bevisføring, på-

ser retten at disse holdes og kan foreta nødvendige avskjæringer.

§ 9-14 Muntlig hovedforhandling

(1) Hovedforhandlingen er muntlig og bevisføringen umiddelbar etter § 21-9.

(2) Kravet om muntlighet er ikke til hinder for at part, vitne, sakkyndig eller prosessfullmektig framlegger og viser til hjelpedokumenter til støtte for sin redegjørelse. Slike hjelpedokumenter skal ikke utgjøre bevis i saken uavhengig av den redegjørelse de skal være til støtte for. De skal heller ikke ha karakter av skriftlig prosedyre. Hvis motparten på grunn av hjelpedokumentets kompleksitet eller omfang har behov for å sette seg inn i det før det gjennomgås, må dokumentet legges fram så tidlig at motparten har den nødvendige tid til dette. Legges det ikke fram i tide, kan det nektes brukt hvis bruken ellers ville føre til en forsinkelse av framdriften i saken. § 9-16 annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 9-15 De enkelte ledd i hovedforhandlingen

(1) Påstander, påstandsgrunnlag og bebudet bevisføring klarlegges av retten.

(2) Saksøkeren gir en konsentrert saksframstilling med gjennomgåelse av dokumentbevis og andre bevis som ikke skal gis gjennom forklaringer eller befaring.

(3) Saksøkte gis anledning til å framstille sitt syn. Innlegget skal fortrinnsvis begrenses til korrigeringer og suppleringer.

(4) Partene avgir forklaring. Når ikke særlige grunner tilsier noe annet, forklarer saksøkeren seg først.

(5) Vitner avhøres.

(6) Det foretas annen bevisføring, herunder avhør av sakkyndige.

(7) Partene får ordet to ganger hver til avsluttende innlegg. Saksøkeren får ordet først hvis ikke retten av særlige grunner bestemmer noe annet.

(8) Retten kan fastsette en annen rekkefølge for de enkelte ledd under hovedforhandlingen. Det kan bare skje bevisføring etter partenes innlegg etter sjuende ledd hvis partene samtykker eller i hovedforhandlingen får anledning til å argumentere for sitt syn på denne bevisføringen etter at den er foretatt. I særlig omfattende saker kan retten fastsette at det skal forhandles om ett eller flere krav eller tvistepunkter av gangen, slik at alle eller flere av de enkelte ledd gjentas flere ganger.

(9) Dersom det under hovedforhandlingen ikke er mulig å føre bevis partene har krav på blir ført, kan retten, om det gir en forsvarlig behandling, gjennomføre hovedforhandlingen slik at bare denne bevisføringen og argumentasjon til den gjenstår. Den videre

behandling skjer i rettsmøte om ikke partene samtykker i at de skal gi skriftlige innlegg.

(10) Dersom skriftlig materiale utgjør vesentlige deler av avgjørelsesgrunnlaget, kan retten bestemme at partene i stedet for innlegg etter annet og tredje ledd skal holde hovedinnlegg, med gjennomgåelse av saken og med faktisk og rettslig argumentasjon, umiddelbart etter klarlegging etter første ledd. Ved avslutningen av forhandlingene får partene da ordet til et kortere innlegg hver, som skal begrenses til det som kom fram i den annen parts innlegg og den etterfølgende bevisføring.

§ 9-16 Endring i krav, påstand, påstandsgrunnlag og bevis

(1) Etter avsluttet saksforberedelse kan en part ikke mot motpartens protest sette fram nye krav, utvide påstanden til et framsatt krav, sette fram et nytt påstandsgrunnlag eller tilby nye bevis med mindre det skjer før hovedforhandlingen og er foranlediget av motpartens sluttinnlegg, eller retten tillater det. Slik tillatelse skal gis når

- parten ikke kan bebreides at endringen ikke er foretatt tidligere, og det vil være urimelig å nekte endringen,
- motparten har tilstrekkelig grunnlag for, uten utsettelse, å ivareta sine interesser etter endringen, eller
- nektelse vil kunne påføre parten et urimelig tap.

(2) Retten kan, selv om vilkårene etter første ledd ikke er oppfylt, tillate endring på det vilkår at parten pålegges å godtgjøre motpartens merutgifter ved at endringen skjer etter fristen for endringer, dersom ikke andre vesentlige hensyn for motparten taler mot dette.

(3) Retten kan, selv om det ikke nedlegges protest mot endring etter første ledd, nekte endring når hensynet til sakens framdrift eller andre tungtveiende forhold tilsier at endring ikke bør tillates. Nektelsen skal ikke være urimelig.

§ 9-17 Saken tas opp til doms. Fortsatte forhandlinger

(1) Når saken i eller etter hovedforhandling er klar til avgjørelse, erklærer retten at saken tas opp til doms.

(2) Viser det seg etter at saken er tatt opp til doms, at det er nødvendig med ytterligere forhandlinger for å få et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag i saken, skal retten sørge for dette.

Kapittel 10. Småkravprosess

§ 10-1 Hovedregel og virkeområde

(1) Småkravprosessen er den ordinære behandlingsmåten for små krav i saker for tingretten, med

særlig vekt på at behandlingen er tilpasset betydningen av tvisten.

(2) Ved småkravprosess behandles

- a) alle saker hvor tvistesummen er under kr 125 000,
- b) saker med tvistesum på kr 125 000 eller mer dersom partene samtykker i behandling etter småkravprosess, og retten beslutter dette, og
- c) saker som ikke gjelder formuesverdier dersom retten finner at småkravprosessen vil være forsvarlig og hensiktsmessig, og ikke begge parter motsetter seg slik behandling.

(3) Ved småkravprosess behandles likevel ikke

- a) gruppesøksmål etter kapittel 35,
- b) saker etter spesialprosess med mindre det er bestemt i vedkommende lov,
- c) søksmål om rettsforhold hvor partenes rådighet er begrenset, jf. § 11-4, eller
- d) saker etter annet ledd bokstav a hvor saken for en part har vesentlig betydning ut over den konkrete tvist, eller hensynet til forsvarlig behandling nødvendiggjør behandling ved allmennprosess.

(4) Tvist om en sak skal behandles ved småkravprosess, avgjøres ved kjennelse. Treffes det uten saksøkerens samtykke avgjørelse etter tredje ledd bokstav d om at saken ikke skal behandles ved småkravprosess, kan saksøkeren frafalle saken uten å oppgi kravet og uten ansvar for motpartens sakskostnader.

§ 10-2 Saksforberedelsen

(1) §§ 9-2, 9-3 og 9-6 til 9-8 gjelder tilsvarende.

(2) Retten skal gjennom kontakt med partene og ved nødvendig veiledning etter § 11-5 legge særlig vekt på raskt å bringe på det rene om det er ytterligere som bør foretas under saksforberedelsen, og om det kan være grunnlag for en minnelig ordning.

(3) Partene plikter innen en uke før rettsmøtet etter § 10-3 å varsle om bevis og sende inn dokumentbevis som ikke tidligere er varslet eller innsendt. Partene kan innen samme frist avgi skriftlige utredninger når særlige grunner taler for det.

§ 10-3 Muntlig sluttbehandling

(1) Retten innkaller til rettsmøte til sluttbehandling av saken. Når det er ønskelig av prosessøkonomiske hensyn, kan retten gi samtykke til at partene gjør avtale om at behandlingen i stedet skal være skriftlig.

(2) Rettsmøtet kan holdes som fjernmøte. I innkallingen gir retten den nødvendige orientering om gjennomføringen og kan sette tidsrammer for rettsmøtet. Bare hvis særlig sterke grunner foreligger, kan rettsmøtet vare mer enn én dag.

(3) Retten settes med to fagkyndige meddommere når det er satt fram krav om det innen én uke etter rettens mottak av tilsvaret, og det er ønskelig av hensyn

til en forsvarlig behandling. § 9-12 tredje ledd første og annet punktum gjelder tilsvarende.

(4) Rettsmøtet er muntlig. § 9-14 annet ledd første til femte punktum gjelder tilsvarende. Bevisføringen er umiddelbar med de presiseringer som følger av femte ledd.

(5) Ved åpningen av rettsmøtet kontrollerer retten at det er lagt til rette for at forhandlingene kan foregå på en hensiktsmessig måte. § 9-15 gjelder tilsvarende, men retten kan forenkle behandlingen slik at nødvendig konsentrasjon oppnås. Bevis gjennomgås og føres bare så langt det er grunn til det ut fra en avveining av hensynene til forsvarlig og prosessøkonomisk behandling. Eventuelle skriftlige utredninger inngår i avgjørelsesgrunnlaget.

(6) Fjernavhør kan foretas hvis ikke retten finner det påkrevd at forklaringen gis direkte i rettsmøtet. § 21-10 og § 21-11 første ledd bokstav a og c gjelder ikke.

(7) §§ 9-17 og 16-4 gjelder tilsvarende.

§ 10-4 Dommen

(1) Hvis ikke saken avsluttes på annen måte, skal den være avsluttet med dom innen tre måneder etter at stevning ble inngitt.

(2) I saker som behandles muntlig, avsies dommen ved rettsmøtets avslutning hvis dommeren finner grunnlag for det. Ellers avsies dommen innen én uke etter at partene er meddelt at den er tatt opp til doms.

(3) Dommen kan avsies ved rettsmøtets avslutning selv om bare domsslutningen er utformet skriftlig. I så fall redegjør dommeren muntlig for hovedpunktene i begrunnelsen. Dommen skrives ut innen én uke og meddeles partene.

(4) Dommen skal kort forklare hva saken gjelder, gjengi partenes påstander og påstandsgrunnlag og redegjøre for de momenter som retten har lagt avgjørende vekt på. § 19-6 fjerde og femte ledd gjelder ikke.

§ 10-5 Sakskostnader

(1) Erstatning for sakskostnader gis bare for disse poster:

- a) partens reise til rettsmøte,
- b) rettsgebyr,
- c) bevisføring som ikke anses unødvendig eller uforholdsmessig, og
- d) rettshjelp og fagkyndige meddommere.

(2) Når det ses bort fra merverdiavgift, kan kostnader etter første ledd bokstav d bare erstattes med inntil 20 prosent av sakens tvistesum, likevel alltid inntil kr 2 500 og aldri mer enn kr 25 000. Merverdiavgift av kostnad som er erstattet etter første punktum, kan erstattes når ikke sakens rettsforhold hoved-

sakelig skriver seg fra virksomhet hos parten som er merverdiavgiftspliktig.

(3) En part som åpenbart uten grunn har anlagt sak eller tatt til gjenmæle, kan bli pålagt ansvar for sakskostnader uten de begrensninger som følger av første og annet ledd. Det samme gjelder for kostnader parten ved forsømmelig forhold har påført motparten.

(4) For kostnader ved anke gjelder ikke første og annet ledd.

§ 10-6 Anke

Dommen kan ankes etter reglene for dommer i allmennprosess. Anken kan avgjøres etter § 29-12 annet ledd.

Fjerde del - Generelle bestemmelser

Kapittel 11. Grunnlaget for rettens avgjørelser, veiledning og saksstyring

§ 11-1 Grunnlaget for rettens avgjørelser

(1) Avgjørelser etter hovedforhandling, ankeforhandling, sluttbehandling i småkravprosess og § 9-5 fjerde ledd treffes på grunnlag av behandlingen i rettsmøtet. Skriftlige redegjørelser inngår i avgjørelsesgrunnlaget bare i den utstrekning dette er bestemt i loven.

(2) Andre avgjørelser treffes på grunnlag av sakens dokumenter og behandlingen i rettsmøter.

(3) Retten kan ikke bygge avgjørelsen på et faktisk grunnlag partene ikke har hatt foranledning til å uttale seg om. Retten må i tilfelle gi partene veiledning etter § 11-5 og om nødvendig fortsette behandlingen etter § 9-17 annet ledd.

§ 11-2 Rettens forhold til partenes prosesshandlinger

(1) Retten kan bare avgjøre de krav som er reist i saken. Avgjørelsen må ligge innenfor rammen av de påstander partene har nedlagt, og retten kan bare bygge på de påstandsgrunnlag som er påberopt. Påstandsgrunnlagene er de rettsstiftende faktiske forhold en part bygger sin påstand på.

(2) Partene har hovedansvaret for å sørge for bevisføring. Retten kan sørge for bevisføring hvis ikke partene motsetter seg dette. Retten er ikke bundet av partenes argumentasjon om bevisspørsmål.

§ 11-3 Rettens ansvar for rettsanvendelsen

Retten skal, innen de rammer som følger av § 11-2 første ledd, av eget tiltak anvende gjeldende rettsregler. Den skal i samsvar med § 1-1 sørge for et betryggende avgjørelsesgrunnlag for rettsanvendelsen. Dersom rettsanvendelsen ikke fullt forsvarlig kan belyses på annen måte, kan retten bestemme at det skal føres bevis om rettsspørsmål, eller tillate partene å

føre slike bevis. Retten bestemmer omfanget av bevisføringen og hvordan den skal gjennomføres. Juridiske utredninger foranlediget av saken kan bare legges fram som bevis med samtykke fra alle parter.

§ 11-4 Unntak hvor partenes rådighet er begrenset

I saker om personstatus, barns rettsforhold etter barneloven, administrative tvangsvedtak etter kapittel 36 og i andre saker hvor offentlige hensyn begrenser partenes rådighet i søksmålet, er retten ikke bundet av partenes prosesshandlinger lenger enn dette er forenlig med de offentlige hensyn. Retten kan likevel bare avgjøre de krav som er reist i saken.

§ 11-5 Rettens veiledningsplikt

(1) Retten skal gi partene slik veiledning om regler og rutiner for saksbehandlingen og andre formelle forhold som er nødvendig for at de kan ivareta sine interesser i saken. Retten skal søke å forebygge feil og skal gi den veiledning som er nødvendig for at feil kan rettes opp. For adgangen til å rette feil gjelder § 16-5.

(2) Retten skal i samsvar med tredje til sjuende ledd gi veiledning som bidrar til at tvisten får en riktig avgjørelse ut fra de faktiske forhold og de aktuelle regler.

(3) Retten skal virke for at tvistesporsmål blir klarlagt, og at partenes påstander og standpunkter til faktiske og rettslige spørsmål blir klargjort.

(4) Retten kan oppfordre en part til å ta standpunkt til faktiske og rettslige spørsmål som synes å være av betydning for saken.

(5) Retten kan oppfordre en part til å tilby bevis.

(6) Retten skal under sakens gang ta særlig hensyn til det behov parter uten prosessfullmektig har for veiledning.

(7) Retten må utøve sin veiledning på en måte som ikke svekker tilliten til at den er upartisk. Retten kan ikke gi partene råd om hvilket standpunkt de bør innta til tvistesporsmål i saken, eller hvilke prosesshandlinger de bør foreta.

§ 11-6 Rettens plikt til aktiv saksstyring

(1) Retten skal legge en plan for behandlingen av saken og følge den opp slik at saken effektivt og forsvarlig kan bringes til avslutning.

(2) Retten kan sette frister for prosesshandlinger etter reglene i domstolloven § 140 og kapittel 8 og ellers treffe de avgjørelser som er nødvendige for behandlingen.

(3) I enhver sak skal en forberedende dommer ha ansvaret for saksstyringen.

(4) I rettsmøter og rådslagninger hvor retten har flere medlemmer, foretar rettens leder saksstyringen som leder av forhandlingene etter domstolloven § 123.

§ 11-7 Reaksjon ved manglende saksstyring

(1) Domstollederen skal påse at plikten til aktiv saksstyring etter § 11-6 følges opp, og skal gi de nødvendige pålegg for at mangler ved unnlatt eller for sen saksstyring rettes. En part kan kreve at domstollederen griper inn.

(2) Ved vesentlig tilsidesetting av plikter etter § 11-6 skal domstollederen overføre saken til en annen dommer eller overta den selv, dersom det er nødvendig av hensyn til en forsvarlig videre behandling.

(3) Domstollederens beslutning kan ankes. Ankesdomstolen har samme adgang til å treffe bestemmelser om saksstyringen som domstollederen har etter første og annet ledd, og kan dessuten overføre saken til en annen domstol.

(4) Er domstollederen forberedende dommer eller inhabil av andre grunner, avgjøres krav etter første ledd av overordnet domstol. Det samme gjelder på begjæring fra en part hvis domstollederen ikke har truffet noen avgjørelse innen én måned etter at krav etter første ledd ble framsatt. Reglene om anke over beslutning etter tredje ledd gjelder tilsvarende.

Kapittel 12. Prosesskriv

§ 12-1 Generelt om prosesskriv

(1) Partenes innlegg til retten om saken utenom rettsmøter skal skje i prosesskriv. Reglene i dette kapittel gjelder tilsvarende for partshjelpere og ved innlegg etter § 15-8 og § 30-13.

(2) Parter uten prosessfullmektig kan muntlig inngi stevning, tilsvær, anke, begjæring om oppfriskning og begjæring om gjenåpning ved personlig oppmøte i retten. For andre prosessfullmektiger enn advokater kan retten tillate slike muntlige prosesshandlinger. Retten setter prosesshandlingen opp som prosesskriv. Hvis fram møte for retten ikke lar seg gjøre eller er urimelig byrdefullt eller kostnadskreven, kan retten tillate at den muntlige henvendelsen skjer som fjernavhør. § 21-10 annet ledd gjelder tilsvarende.

(3) Dersom en ansatt ved domstolen som ikke er dommer, yter bistand som nevnt i annet ledd, bør prosesskrivet forevises en dommer før det undertegnes.

(4) En dommer som har gitt bistand etter annet ledd, kan ikke delta i den videre behandling av saken.

§ 12-2 Utforming av prosesskriv

- (1) Prosesskriv skal nevne
- domstolen,
 - sakens nummer,
 - partene,
 - prosessfullmektigene og
 - bilag som følger med, og om de kreves unntatt fra innsynsrett etter § 14-4.
- (2) Prosesskriv skal være undertegnet.

(3) Prosesskriv skal tjene til å klarlegge tvistespørsmålene og redegjøre for partenes syn på behandlingen av saken.

(4) Prosesskriv skal utformes og ekspederes slik at hensynet til orden i kontakten mellom retten og partene ivaretas.

§ 12-3 Innsending av prosesskriv

(1) Prosesskriv med bilag sendes til retten.

(2) Mellom parter som er representert ved advokat, skal prosesskriv med bilag sendes direkte til motparten samtidig som det sendes til retten.

(3) Blir prosesskriv med bilag sendt som papirdokument, skal det sendes så mange eksemplarer at retten kan beholde ett.

§ 12-4 Forkynnelse av prosesskriv

Retten sørger for at prosesskriv som innleder en sak, bringer nye krav inn i saken eller angriper en rettslig avgjørelse, forkynnes for motparten.

Kapittel 13. Rettsmøter og rettsbøker

I Rettsmøter

§ 13-1 Rettsmøter og fjernmøter

(1) Partenes innlegg og kommunikasjon med retten skal skje i rettsmøte når det ikke skjer i prosesskriv.

(2) Med fjernmøte menes et møte der ikke alle deltakerne er tilstede, men deltar ved hjelp av fjernmøteteknikk.

(3) Rettsmøter kan helt eller delvis holdes som fjernmøter når

- a) det er særskilt bestemt, eller
- b) partene samtykker i at rettsmøtet holdes som fjernmøte.

(4) Kongen kan gi nærmere forskrift om fjernmøter.

§ 13-2 Innkalling av parter til rettsmøte

(1) Retten forkynner innkalling til rettsmøte for parter med personlig møteplikt. Det samme gjelder hvis det vil bety fravær i saken at parten uteblir. Til andre rettsmøter varsles partene på den måten retten finner hensiktsmessig.

(2) Parter med advokat som prosessfullmektig innkalles ved advokaten. Retten innkaller parter uten advokat direkte. Det skal gis minst to ukers varsel med mindre særlige hensyn tilsier en kortere frist.

(3) Retten innkaller parter med personlig møteplikt direkte, selv om parten har advokat. En part som er innkalt i samsvar med annet ledd, kan pålegges å møte personlig med den varselfrist som gjelder for vitner etter § 13-3 annet ledd.

(4) Innkallingen skal angi saken og formålet med rettsmøtet og gi parten de opplysninger som trengs

for å overholde møteplikten. Den skal kort opplyse om eventuelle regler om møtgodtgjøring, og om virkningene av å utebli.

§ 13-3 Innkalling av vitner og sakkyndige til rettsmøte

(1) Advokater sørger for å innkalle vitner deres part skal føre, om ikke retten bestemmer noe annet. Retten kan pålegge parten selv eller prosessfullmektig som ikke er advokat, å foreta innkallingen. I andre tilfeller innkaller retten vitnene. Da skal innkallingen forkynnes.

(2) Vitner skal om mulig gis én ukes varsel. Fristen kan innskrenkes til én dag dersom hensynet til rask behandling av saken gjør det påkrevd eller det legges til rette for at vitnet kan avhøres uten å forsømme viktige gjøremål. Vitner som befinner seg i nærheten av rettsstedet eller et sted hvor fjernavhør kan foretas, plikter å møte straks om dette kan skje uten vesentlig ulempe for vitnet.

(3) Innkallingen skal inneholde opplysninger som bestemt for parter i § 13-2 fjerde ledd. For innkalling av vitner som har rett til å nekte å gi forklaring, gjelder også § 24-3 annet ledd.

(4) Sakkyndige som skal gi forklaring i rettsmøte etter § 25-5 annet ledd, skal innkalles av retten ved forkynnelse med passende varselfrist.

§ 13-4 Gyldig fravær

(1) Gyldig fravær fra et rettsmøte foreligger hvis sykdom eller andre hindringer utenfor vedkommendes kontroll gjør det umulig eller uforholdsmessig byrdefullt å møte. Det regnes også som gyldig fravær at en som ikke personlig er lovlig innkalt, var ukjent med rettsmøtet uten å kunne bebreides for dette, med mindre innkalling skjedde ved offentlig kunngjøring etter domstoloven § 181.

(2) For en part regnes hindring som nevnt i første ledd første punktum ikke som gyldig fravær når parten har prosessfullmektig eller burde ha skaffet seg prosessfullmektig i tide, og det ikke er nødvendig av hensyn til sakens opplysning at parten møter personlig.

(3) En part har også gyldig fravær dersom prosessfullmektigen er hindret ved forhold som nevnt i første ledd første punktum, og prosessoppdraget ikke i tide burde vært overdradd til en annen.

(4) Den som har gyldig fravær fra et rettsmøte, skal straks gi retten melding om dette.

II Rettsbøker

§ 13-5 Førings av rettsbok

I rettsmøte skal det føres rettsbok i samsvar med § 13-6. Forklaringer nedtegnes i rettsboken i den utstrekning det er bestemt i §§ 13-7 til 13-9.

§ 13-6 Rettsbokens innhold

- (1) Rettsboken skal angi
- domstolen, tiden og stedet for møtet, dommernes og partenes navn, sakens nummer og møtets tema,
 - om partene møter personlig, hvem som møter for dem, og navnene på vitner og sakkyndige,
 - partenes påstander,
 - de bevis som er gjennomgått,
 - begjæringer og innsigelser om saksbehandlingen, og
 - rettslige avgjørelser og pålegg dersom disse ikke utferdiges som selvstendige dokumenter.
- (2) Forhandlingens gang nedtegnes etter hvert. En part som setter fram et forlikstilbud, kan kreve det inntatt i rettsboken.
- (3) Nedtegnning kan skje ved henvisning til tidligere rettsbok eller til vedlagte dokumenter. Møter en part ved prosessfullmektig, kan retten kreve at de påstander og begjæringer som settes fram, skal settes opp slik at de kan vedlegges rettsboken.
- (4) Rettsboken undertegnes av rettens leder og protokollføreren.

§ 13-7 Opptak av parts- og vitneforklaringer under hovedforhandling

- (1) Under hovedforhandling skal det foretas opptak av parts- og vitneforklaringer.
- (2) Opptak kan unnlates når
- saken behandles etter reglene i kapittel 10,
 - retten ikke har tilgjengelig nødvendig utstyr for opptak, eller
 - forklaringene innføres i rettsboken, jf. § 13-8.
- (3) Den som skal avhøres, skal varsles om at forklaringen blir tatt opp.
- (4) Partene har samme rett til utlån av opptak som til innsyn i rettens øvrige prosessmateriale. Samme rett har den som har fått sin forklaring tatt opp.
- (5) Skal opptaket skrives ut, kan retten selv forstå dette eller overlate det til partene.
- (6) Opptaket arkiveres sammen med saken. Kongen kan gi nærmere forskrift om opptaket.

§ 13-8 Innføring i rettsboken av forklaringer under hovedforhandling

(1) Under hoved- eller ankeforhandling for tingrett og lagmannsrett kan retten beslutte at hovedpunkter i parts- og vitneforklaringer skal innføres i rettsboken. Retten skal særlig ta hensyn til framdriften i saken og om ressursbruken vil stå i et rimelig forhold til nytten ved en etterprøving av sakens avgjørelse.

(2) Retten avgjør om innføring i rettsboken skal skje under avhøret eller etter hovedforhandlingen. Nedtegningen gjøres så detaljert som retten finner grunn til.

(3) Nedtegnede forklaringer sendes partene i saken senest samtidig med avgjørelsen som blir avsagt etter hovedforhandlingen.

§ 13-9 Parts- og vitneforklaringer utenfor hovedforhandling

(1) Når parter, vitner eller sakkyndige avgir forklaring utenfor hovedforhandling for å sikre bevis, skal det enten foretas opptak av forklaringen i svar med § 13-7 eller foretas innføring i rettsboken av forklaringen, som så leses opp til vedtakelse.

(2) Andre forklaringer fra parter, vitner og sakkyndige innføres i rettsboken i den utstrekning retten finner grunn til det.

Kapittel 14. Offentlighet og innsynsrett

§ 14-1 Partenes innsynsrett

(1) Partene har rett til innsyn hos domstolen i prosesskriv, rettsbøker, rettsavgjørelser og andre dokumenter i saken og kan forlange kopi av dem eller få dem tilsendt elektronisk.

(2) Innsynsretten gjelder ikke for rettens interne dokumenter.

(3) Den som har et begrunnet behov i egen rettsstilling, har samme rett til innsyn som partene i saken.

§ 14-2 Allmennhetens innsynsrett

(1) Allmennheten har rett til innsyn i rettsbøker, rettsmeklingsprotokoller, rettsavgjørelser og saks-kostnadsoppgaver etter § 20-5.

(2) I saker som ikke fullt ut behandles skriftlig, har allmennheten også rett til innsyn i disse dokumentene:

- a) sluttinnlegg etter § 9-10,
- b) innlegg etter § 9-9 annet til fjerde ledd, § 15-8 annet ledd, § 29-16 tredje til femte ledd, § 30-10 annet og fjerde ledd og § 30-13 annet ledd,
- c) bevis som er påberopt under muntlige forhandlinger eller i innlegg som nevnt i bokstav b,
- d) hjelpedokumenter etter § 9-14 annet ledd.

(3) Når det er truffet realitetsavgjørelse eller avgjørelse om saks-kostnader i sak som behandles fullt ut skriftlig, gjelder annet ledd tilsvarende.

§ 14-3 Unntak fra allmennhetens innsynsrett i rettsbøker og rettsavgjørelser

(1) Retten til innsyn i rettsavgjørelser gjelder bare så langt det ikke gjelder forbud mot offentlig gjengivelse. Gjelder det et slikt forbud, er det rett til innsyn i avgjørelsens slutning om avgjørelsen ikke er eldre enn fem år. Innsyn i rettsboken kan kreves hvis den ikke er ført i rettsmøte for lukkede dører eller offentlig gjengivelse av den protokollerte forhandlingen eller rettsboken er forbudt.

(2) Når det er betenkelig av hensyn til rikets sikkerhet eller forholdet til fremmed stat å gi innsyn, eller når det er grunn til å frykte at kunnskapen vil bli nyttet på urettmessig vis, kan innsyn bare gis i domsslutningen. Det samme gjelder når retten har gitt pålegg om hemmelighold.

§ 14-4 Unntak fra allmennhetens innsynsrett i andre saksdokumenter

(1) Retten til innsyn i saksdokumentene gjelder ikke for

- a) saker etter ekteskapsloven,
- b) saker etter barneloven,
- c) saker mellom personer som er eller har vært samboere, om fordeling eller tildeling av formuen, og
- d) saker etter denne lov kapittel 36.

Retten kan ved særlige grunner beslutte at innsyn helt eller delvis skal gis.

- (2) Innsyn i saksdokumentene kan avslås når
- a) hensynet til statens forhold til en fremmed stat krever det,
 - b) hensynet til privatlivets fred eller strengt personlige forhold krever det,
 - c) særlige forhold gir grunn til frykt for at offentlighet vil vanskeliggjøre sakens opplysning, og det derfor er påkrevd å nekte innsyn, eller
 - d) i krigstid hensynet til militære operasjoner eller militære avdelingers sikkerhet eller andre særlige grunner krever det.

Dersom det likevel gis innsyn, kan retten ved kjennelse helt eller delvis forby offentlig gjengivelse.

(3) Retten skal nekte innsyn i bevis som kan kreves ført for lukkede dører etter kapittel 22 om

- a) drifts- eller forretningshemmeligheter,
- b) opplysninger av betydning for rikets sikkerhet eller forholdet til fremmed stat,
- c) forhold undergitt lovbestemt taushetsplikt,
- d) rettsforhandlinger hvor det er gitt pålegg om hemmelighold, eller
- e) betroelser til særlige yrkesutøvere.

(4) Innsyn i psykiatriske erklæringer kan bare gis i den utstrekning det er fastsatt av Kongen i forskrift.

§ 14-5 Tidspunktet for allmennhetens innsynsrett

(1) Retten til innsyn inntreffer etter hvert som dokumentene mottas av retten. Det kan likevel ikke kreves innsyn i et bevis før det er påberopt på en måte som er nevnt i § 14-2 annet ledd bokstav c. Når saken behandles fullt ut skriftlig, inntreffer ikke rett til innsyn i noen av dokumentene før saken er avgjort i instansen.

(2) Har en part krevd unntak fra innsynsrett, kan retten bestemme at avgjørelse av innsynsspørsmålet skal utstå, men ikke lenger enn til avgjørelsen av den dom eller kjennelse som avgjør saken. I tvilstilfelle bør retten normalt la spørsmålet utstå til de muntlige

forhandlingene. Er et bevis ført i åpent rettsmøte, kan retten ikke lenger utsette avgjørelsen av innsynsrett etter denne bestemmelsen.

§ 14-6 Saksbehandling ved tvist om innsyn

(1) Når innsyn er begjært, skal retten ta stilling til om innsyn skal nektes

- a) når en part motsetter seg innsyn,
- b) når det av hensyn til andre enn sakens parter kan gjelde regler om taushetsplikt eller taushetsrett.

(2) Retten til innsyn bedømmes i forhold til hvert enkelt dokument eller del av dokument.

(3) Avgjørelse om å nekte innsyn etter § 14-3 og § 14-4 annet til fjerde ledd treffes ved kjennelse. Avgjørelse om å nekte innsyn etter § 14-4 første ledd treffes ved beslutning. Blir avgjørelsen anket, gis det ikke innsyn før anken er avgjort.

§ 14-7 Forskrift om innsyn

Kongen kan gi forskrift om gjennomføring av innsynsrett etter dette kapitlet.

Kapittel 15. Forening av krav og søksmål. Partshjelp

§ 15-1 Flere krav

(1) Saksøkeren kan i én sak sette fram flere krav mot samme saksøkte dersom

- a) kravene hører under norsk domsmyndighet,
- b) domstolen er rett verneting for ett av kravene, og
- c) kravene kan behandles av retten med samme sammensetning og hovedsakelig etter de samme saksbehandlingsregler. Det er ikke til hinder for at flere krav settes fram i saken, at retten på grunn av behandlingen av ett av kravene skal settes med meddommere eller flere fagdommere. Hvis saken da deles etter § 16-1, settes retten bare med meddommere eller flere fagdommere for de krav hvor dette er særskilt begrunnet.

(2) Saksøkte kan sette fram krav mot saksøkeren dersom vilkårene etter første ledd bokstav a og c er oppfylt.

(3) Foretas endring etter første og annet ledd etter avsluttet saksforberedelse, gjelder i tillegg § 9-16.

(4) Nektes et krav behandlet i saken, og kravet hører under norsk domsmyndighet, skal kravet behandles som egen sak hvis parten begjærer dette innen en frist som retten fastsetter. § 4-7 får tilsvarende anvendelse.

(5) For inndragning av nye krav i ankeinstansene gjelder §§ 29-4 og 30-7.

§ 15-2 Flere parter som saksøkere eller saksøkte

(1) Flere parter kan saksøke eller saksøkes i én sak dersom

- a) vilkårene i § 15-1 første ledd bokstav a til c er oppfylt, og
- b) ingen parter har innsigelser, eller det er så nær sammenheng mellom kravene at de bør behandles i samme sak.

(2) Under saken kan en eller flere parter trekke inn krav mot tredjeperson dersom vilkårene i § 15-1 første ledd bokstav a og c og § 15-2 første ledd bokstav b er oppfylt.

(3) Retten kan nekte en part å trekke inn krav mot tredjeperson etter annet ledd når dette i vesentlig grad vil forsinke eller vanskeliggjøre behandlingen av krav som allerede er gjort til gjenstand for søksmål. Etter avsluttet saksforberedelse gjelder i tillegg § 9-16 tilsvarende.

(4) § 15-1 fjerde ledd gjelder tilsvarende.

(5) Bestemmelsen gjelder ikke for ankeinstansen. Erververen av det formuesgode saken gjelder, kan likevel trekkes inn i ankesaken.

§ 15-3 Tredjeperson trer inn som part

(1) Tredjeperson kan tre inn som part i en sak dersom

- a) vilkårene i § 15-1 første ledd bokstav a og c er oppfylt, og
 - b) tredjeperson vil nedlegge selvstendig påstand om det som er tvistegjenstand i saken, eller vil fremme et krav som har så nær sammenheng med det opprinnelige kravet at det bør behandles i saken.
- (2) § 15-2 tredje til femte ledd gjelder tilsvarende.

§ 15-4 Framgangsmåte ved inndragning av nye krav og endringer i partsforhold

Endringer foretas ved prosesskriv eller i rettsmøte. Foretas endringen ved prosesskriv, skal det for endringen fylle kravene til stevning, jf. § 9-2. Retten bestemmer da om det skal kreves tilsvaret til endringen. Kreves tilsvaret, får reglene for tilsvaret og mangelfullt eller uteblitt tilsvaret anvendelse.

§ 15-5 Forholdet mellom flere parter på samme side

(1) Flere parter på samme side i et søksmål betraktes i forhold til motparten som selvstendige parter. Bevisføringen tillegges betydning for alle parter.

(2) Dersom det må gis samme dom for alle parter, kommer prosesshandlinger fra en part andre parter på samme side til gode, selv om de strider mot deres prosesshandlinger.

§ 15-6 Forening av saker til felles behandling

Saker som reiser likeartede spørsmål, og som skal behandles med samme sammensetning av retten og etter hovedsakelig de samme saksbehandlingsreg-

ler, kan forenes til felles behandling og til felles avgjørelse. § 4-7 annet ledd får anvendelse.

§ 15-7 Partshjelp

(1) Partshjelp skal tillates for

- a) den som har reelt behov begrunnet i egen rettsstilling for at den ene parten vinner, og
- b) foreninger og stiftelser, samt offentlige organer med oppgave å fremme særskilte interesser, i sak som ligger innenfor deres formål og naturlige virkeområde etter § 1-4.

(2) Partshjelp må erklæres i prosesskriv eller i rettsmøte før saken er rettskraftig avgjort. Erklæringen skal angi det som er grunnlaget for partshjelpen. Den meddeles partene med frist for å bestride partshjelpen. Bestrides den, avgjøres spørsmålet om retten til partshjelp ved kjennelse. En kjennelse som tillater partshjelp, kan ikke ankes. Avgjørelsen er bare bindende for behandlingen i instansen. Inntil det er avsagt kjennelse som nekter partshjelp, kan den som har erklært partshjelp utøve prosessuelle rettigheter etter tredje og fjerde ledd.

(3) Partshjelperen trer inn i saken slik den da står. Partshjelperen kan foreta prosesshandlinger til fordel for den parten støtten skjer til fordel for. Prosesshandlingene må ikke stride mot partens.

(4) Når grunnlaget for partshjelp er første ledd bokstav b, er partshjelperens prosessuelle rettigheter begrenset til ivaretagelse av de interesser organisasjonen eller organet har i de spørsmål saken reiser. Partshjelperen kan ikke anvende rettsmidler mot avgjørelsen av det krav som er reist i saken.

§ 15-8 Skriftlig innlegg til belysning av allmenne interesser

(1) Skriftlig innlegg til å belyse allmenne interesser som en sak reiser, kan gis av

- a) foreninger og stiftelser innenfor rammen av deres formål og naturlige virkeområde, eller
- b) et offentlig organ innenfor sitt ansvarsområde.

(2) Innlegget gis ved prosesskriv. Retten kan ved kjennelse tilbakevise innlegget hvis det i form, omfang eller innhold er dårlig egnet til å belyse allmenne interesser i saken. Blir innlegget ikke tilbakevist, inngår det i avgjørelsesgrunnlaget i saken og oversendes partene.

§ 15-9 Prosessvarsel

(1) Hvis det er av betydning for en part å varsle tredjeperson om saken, kan parten varsle tredjeperson ved prosesskriv, som forkynnes. Prosesskrivet skal inneholde de nødvendige opplysninger om saken og grunnen til varslat.

(2) Er det av betydning for en som varsles etter første ledd, å varsle en annen, kan også denne utferdige varsel etter første ledd.

Kapittel 16. Styring av sakens framdrift. Spesielle virkemidler

I Oppdeling

§ 16-1 Oppdeling av forhandlinger og pådømmelse

(1) Retten kan bestemme at det skal forhandles særskilt om ett eller noen av flere krav i saken eller om ett eller flere tvistepunkter for et krav.

(2) Retten kan avgjøre særskilt ett eller noen av flere krav i saken eller en del av ett krav. Avgjørelsen av erstatningskrav eller andre krav hvor omfanget er omtvistet, kan deles slik at avgjørelsen av omfanget utsettes. Hvis retten er enstemmig eller partene samtykker i det, kan den også treffe særskilt avgjørelse om

- a) påstandsgrunnlag som ikke leder til avgjørelse av et krav,
- b) hvilket lands rett et krav skal bedømmes etter.

(3) Avgjøres et krav særskilt og motparten har fremmet et krav mot dette som ikke avgjøres samtidig, kan avgjørelsen ikke fullbyrdes uten at det er bestemt av retten. Retten kan sette som vilkår for fullbyrdelse at det stilles sikkerhet.

II Omberammelse og utsettelse

§ 16-2 Omberammelse eller utsettelse av rettsmøter ved fravær

(1) En part som vil ha gyldig fravær ved et rettsmøte, kan kreve at møtet omberammes.

(2) Hvis en part har uteblitt fra et rettsmøte, og det er grunn til å tro at parten har gyldig fravær, utsettes rettsmøtet inntil fraværsgrunnen er avklart. Er det ikke grunn til å tro at fraværet er gyldig, avgjøres saken ved kjennelse eller dom etter § 16-9 eller § 16-10. Er vilkårene for slik avgjørelse ikke oppfylt, og saken heller ikke kan fremmes til realitetsbehandling i partenes fravær, berammes nytt rettsmøte.

§ 16-3 Omberammelse i andre tilfeller

(1) Retten kan omberamme rettsmøter når det er nødvendig for å sikre forsvarlig behandling eller tungtveiende grunner ellers taler for det. Ved avgjørelsen skal retten legge vekt på behovet for rask, forsvarlig og kostnadseffektiv behandling.

(2) Ved omberammelsen skal det så vidt mulig fastsettes ny tid for rettsmøtet.

§ 16-4 Utsettelse under hovedforhandlingen

(1) Blir det under hovedforhandlingen nødvendig å utsette saken, skal retten treffe beslutninger for den videre behandling av saken, slik at behandlingen blir minst mulig forsinket.

(2) I rettsmøte etter utsettelse gjentas forhandlingene fra hovedforhandlingen så langt det er nødvendig for å sikre et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag.

III Forsømmelser og fraværdom

§ 16-5 Mangelfull prosesshandling

(1) Har en prosesshandling mangler som kan avhjelpes, setter retten frist for retting og gir nødvendig veiledning med opplysning om følgene av at retting ikke foretas.

(2) En part som er sterkt å bebreide, gis adgang til retting bare hvis tungtveiende grunner taler for det.

(3) Rettes prosesshandlingen, regnes den som riktig fra det tidspunkt den først ble foretatt.

(4) En prosesshandling som fortsatt ikke oppfyller nødvendige vilkår for å foreta den, skal avvises eller tilbakevises med mindre mangelen skyldes forhold den annen part bør ha risikoen for.

§ 16-6 Unnlatt prosesshandling

(1) Er en prosesshandling ikke foretatt i tide, og unnlattelsen betyr fravær i saken etter § 16-7 eller § 16-8, kan parten ved oppfriskning etter reglene i §§ 16-12 til 16-14 tillates å foreta prosesshandlingen og fortsette saken i samme stilling som før forsømmelsen.

(2) Har retten grunn til å tro at unnlattelsen skyldes gyldig fravær, skal parten gis adgang til å begjære oppfriskning før det i tilfelle treffes avgjørelse etter § 16-9 eller § 16-10.

(3) Selv om unnlattelsen ikke betyr fravær i saken, kan retten ved kjennelse nekte prosesshandlingen foretatt hvis et rettsmøte må utsettes eller saken vil bli vesentlig forsinket. Om endringer av saken etter avsluttet saksforberedelse gjelder § 9-16.

§ 16-7 Fristoversitting og fristforelegg

(1) Det betyr fravær i saken at en part oversitter fristen for

- a) betaling av rettsgebyr og nødvendige sideutgifter etter rettsgebyrloven,
- b) sikkerhetsstillelse etter § 20-11,
- c) skriftlig tilsvar i søksmål etter § 9-3,
- d) anke eller andre rettsmidler, eller
- e) første innlegg i skriftlig ankesak etter § 29-16 femte ledd og § 30-10 fjerde ledd.

(2) Har en part unnlatt å foreta en annen prosesshandling som er av vesentlig betydning for motparten eller nødvendig for forsvarlig behandling av saken, kan retten ved forelegg til parten bestemme at det vil bety fravær i saken om prosesshandlingen ikke foretas innen en bestemt angitt siste frist. Skal prosesshandlingen foretas etter krav fra motparten, utstedes forelegg bare etter begjæring fra denne.

(3) Hvis plikten til å foreta prosesshandlingen blir bestridt, utstedes ikke fristforelegg før plikten er bindende fastslått.

(4) Fristforelegget forkynnes for den som har fristen, og meddeles i tillegg en part som har prosessfullmektig.

§ 16-8 Møtefravær

(1) Det betyr fravær i saken at en part ikke møter ved

- a) rettsmøter for sluttbehandling av saken, eller
- b) rettsmøte for muntlig tilsvar etter § 9-5 første ledd.

(2) For andre rettsmøter kan retten hvis det er særlig viktig at partene deltar, beslutte at det vil bety fravær i saken om de ikke møter.

(3) Hvis en part med personlig møteplikt unnlater å møte, betyr det fravær i saken selv om prosessfullmektigen møter.

(4) Første til tredje ledd gjelder tilsvarende hvis en part

- a) forlater møtet uten rettens tillatelse,
- b) nekter å forhandle om det som er tema for møtet,
- c) fratras ordet eller vises ut etter domstolloven § 133, eller
- d) i strid med pålegg etter § 3-2 ikke møter med prosessfullmektig.

§ 16-9 Avvisning ved fravær

(1) Har saksøkeren fravær i saken, og retten ikke gir oppfriskning, avvises saken. Skyldes utfallet en annen grunn enn § 16-7 første ledd bokstav a eller b, kan det heller ikke reises ny sak om kravet.

(2) Avvisning ved annen fraværsgrunn enn § 16-7 første ledd bokstav d forutsetter at saksøkeren er gjort kjent med følgene.

(3) Første og annet ledd gjelder tilsvarende ved fravær av ankende part eller den som ellers har begjært rettergangsskrittet.

§ 16-10 Fraværdom

(1) Har saksøkte fravær i saken, og retten ikke gir oppfriskning, kan saken avgjøres ved fraværdom. Fraværdom kan ikke avsies i saker hvor offentlige hensyn medfører at saksøktes rådighet i rettsforholdet er begrenset, jf. § 11-4.

(2) Fraværdom avsies etter begjæring fra saksøkeren hvis denne kan gis medhold fullt ut eller i det vesentlige. Dommen skal bygge på saksøkerens påstandsgrunnlag etter § 11-2 når dette er meddelt saksøkte og ikke framtrer som åpenbart uriktig. § 16-9 annet ledd gjelder tilsvarende for saksøkte.

(3) Avgjørelser som avviser eller forkaster en begjæring om fraværdom, treffes ved kjennelse.

(4) Første til tredje ledd gjelder tilsvarende ved fravær hos ankemotparten eller andre som kravet er rettet mot.

§ 16-11 Rettsmidler mot avgjørelser etter § 16-9 og § 16-10

(1) En avvisningskjennelse eller fraværdom kan angripes ved begjæring om oppfriskning.

(2) Har retten samtidig forkastet en begjæring om oppfriskning, kan avgjørelsen i stedet ankes med påstand om oppfriskning etter § 16-12. Anken behandles etter reglene for anke over kjennelser.

(3) Sakskostnadsavgjørelsen kan ankes særskilt etter § 20-9 tredje ledd.

§ 16-12 Vilkårene for oppfriskning

(1) Oppfriskning skal gis en part som hadde gyldig fravær etter annet ledd og ikke kan bebreides for å ha unnlatt å søke fristen forlenget eller rettsmøtet omberammet i tide. Er saken avgjort etter § 16-9 eller § 16-10, skal oppfriskning dessuten gis når avgjørelsen er avsagt med urette.

(2) Det er gyldig fristoversitting når hindringer utenfor partens kontroll gjør det umulig eller uforholdsmessig byrdefullt å foreta prosesshandlingen i tide. Om gyldig møtefravær gjelder § 13-4.

(3) I andre tilfeller kan oppfriskning gis om det ville være urimelig å nekte parten videre behandling av saken på grunn av forsømmelsen. Ved avgjørelsen legges særlig vekt på forsømmelsens karakter, partens interesse i å foreta prosesshandlingen og hensynet til motparten.

§ 16-13 Fristen for å begjære oppfriskning

(1) Oppfriskning kan begjæres før retten har avsagt kjennelse om avvisning etter § 16-9 eller fraværdom etter § 16-10, eller som rettsmiddel mot avgjørelsen etter § 16-11.

(2) Fristen for å begjære oppfriskning er én måned.

(3) Foreligger ikke avgjørelse etter § 16-9 eller § 16-10, løper fristen fra forsømmelsen.

(4) Er saken avgjort etter § 16-9 eller § 16-10, løper fristen fra avgjørelsen er forkynt. Blir denne fristen oversittet, kan det gis oppfriskning for det etter reglene i dette kapittel.

§ 16-14 Behandlingen av begjæring om oppfriskning

(1) Begjæring om oppfriskning avgjøres av den domstol saken vil høre under om begjæringen tas til følge. Begjæringen må grunngis, og behandles for øvrig etter reglene for anke over kjennelser så langt disse passer. Samtidig må den forsømte prosesshandlingen foretas hvis dette er mulig.

(2) En kjennelse som tillater oppfriskning, kan bare ankes på grunn av feil ved lovanvendelsen eller saksbehandlingen.

IV Stansing

§ 16-15 Virkning av stansing

(1) Ved stansing avbrytes behandlingen midlertidig, og frister opphører å løpe. Prosesshandlinger kan bare foretas med rettens samtykke.

(2) Stansing er ikke til hinder for at retten avgjør krav der forhandlingene er avsluttet før stansingen.

(3) Stansing gjelder hele saken om ikke retten begrenser den til de krav stansingsgrunnen gjelder, i samsvar med § 16-1 om oppdeling av saken.

(4) Virkningen av stansing opphører når retten har truffet avgjørelse om å bringe saken i gang.

§ 16-16 Stansing etter loven

(1) Saken stanser fra det tidspunkt

- a) domstolens virksomhet avbrytes av krigstilstand eller av andre grunner,
- b) en part eller stedfortreder dør, eller
- c) saksøkerens bo blir tatt under konkursbehandling, dersom tvistegenstanden inngår i bomassen.

(2) En sak som er stanset etter første ledd bokstav a, bringer retten i gang når domstolen trer i funksjon. En sak som er stanset etter første ledd bokstav b og c bringer retten i gang på begjæring fra rette vedkommende eller motparten.

§ 16-17 Avtalt stansing

(1) Partene kan én gang under sakens behandling avtale stansing i minst seks måneder. Avtalen får virkning når retten har mottatt den.

(2) Retten bringer saken i gang på begjæring fra en part.

§ 16-18 Stansing i andre tilfeller

(1) Retten kan stanse saken på begjæring fra en part dersom utfallet helt eller delvis avhenger av et rettsforhold som vil bli bindende avgjort i en annen sak.

(2) Retten kan stanse saken dersom tungtveiende grunner ellers taler for det. Det legges vekt på behovet for hurtig, forsvarlig og kostnadseffektiv behandling.

(3) Avgjørelse om stansing etter første og annet ledd treffes ved kjennelse. Virkningen av stansing inntreffer når kjennelsen er avsagt.

(4) Retten bringer saken i gang når behandlingen kan fortsette.

§ 16-19 Heving av stanset sak

En sak som kan bringes i gang igjen på begjæring, heves når den har vært stanset i to år.

Kapittel 17. Verdifastsetting

§ 17-1 For hvilke saker verdien skal fastsettes

(1) Når tvistegjenstandens verdi har betydning for domsmyndighet eller saksbehandling, skal retten av eget tiltak ta stilling til verdien.

(2) For saker om formuesverdier fastsettes verdien etter reglene i §§ 17-2 til 17-5.

(3) Reglene om verdifastsetting får ikke anvendelse dersom saken for saksøkeren eller den ankende part gjelder ideelle interesser.

§ 17-2 Grunnlaget for verdifastsettingen

(1) Verdien settes til den verdi kravet har for saksøkeren på det tidspunkt kravet bringes inn. Ved avgjørelse av om forliksrådet har domsmyndighet etter § 6-10 annet ledd eller om småkravprosess etter § 10-1 annet ledd gjøres fradrag for den delen av kravet som er erkjent i tilsvaret. Ved anke settes verdien til forskjellen mellom resultatet i underinstansen og den ankende parts krav når anken erklæres.

(2) Går påstanden ikke ut på et pengebeløp, skal saksøkeren i stevningen til hjelp for retten verdsette tvistegjenstanden i penger. Tilsvarende gjelder den ankende part ved anke.

(3) Retten er ikke bundet av verdiangivelsen.

(4) Retten kan beslutte å innhente bevis for verdien.

§ 17-3 Hva verdifastsettingen omfatter

(1) Flere krav mot samme eller flere saksøkte i samme sak legges sammen ved verdifastsettingen. Krav og motkrav legges ikke sammen.

(2) Renter som er påløpt før kravet trekkes inn i saken, regnes bare med i verdifastsettingen dersom rentekravet bestrides særskilt. Renter og sakskostnader som er påløpt etter tidspunktet som legges til grunn for verdiberegningen i § 17-2 første ledd, medregnes ikke.

§ 17-4 Særlige beregningsregler

(1) For ytelser som skal betales et ubestemt antall ganger, beregnes verdien til ti ganger den årlige ytelsen. Skal ytelsen betales et bestemt antall ganger, beregnes verdien ved å multiplisere ytelsen med antall ganger den skal ytes, men likevel ikke til mer enn ti ganger den årlige ytelsen. Er ytelsene ikke av samme størrelse, legges ytelsene for det siste året før saksanlegg til grunn for beregningen.

(2) For saker om panterett eller annen realsikkerhet legges fordringens størrelse til grunn. Gjelder sikkerheten et mindre beløp enn fordringen, eller er sikkerheten mindre verd enn fordringen, legges bare det sikrede beløpet til grunn.

§ 17-5 Tilsidesetting av verdifastsettingen

(1) Rettens verdifastsetting kan ved anke settes til side hvis den er i strid med reglene i dette kapittel. Rettens fastlegging av det faktiske grunnlag for verdifastsettingen eller skjønnsmessige vurdering, kan bare settes til side hvis den åpenbart er uriktig og må ha ledet til en vesentlig for høy eller lav verdifastsetting.

(2) En dom kan ikke ankes på grunnlag av feil ved verdifastsettingen etter dette kapittel.

Kapittel 18. Virkninger av søksmål mv.

§ 18-1 Saksanlegg som hinder for ny sak (litispendens)

Reises det ny sak mellom samme parter om et krav som allerede er tvistegjenstand, skal retten avvise den. Dette gjelder også når sak er reist for utenlandske domstoler dersom avgjørelsen der vil ha rettskraftvirkning i Norge etter § 19-16.

§ 18-2 Når hinder for ny sak inntreer og opphører

(1) Et saksanlegg er til hinder for ny sak etter § 18-1 når forliksklage er innkommet til forliksrådet, eller når stevning er innkommet til retten. Det samme gjelder krav som etter § 15-4 inndras ved prosesskriv. For krav som settes fram i rettsmøte, inntreer virkningen når kravet settes fram. For krav som begjæres på dømt i straffesak etter straffeprosessloven kapittel 29, inntreer virkningen når begjæringen er innkommet til påtalemyndigheten eller retten.

(2) Virkningen av saksanlegg etter § 18-1 opphører når saken er rettskraftig avgjort.

(3) Når det følger av lov eller bestemmelse gitt i medhold av lov at behandling av saken i en nemnd avskjærer søksmål for domstolene, kan søksmål likevel anlegges hvis nemnda ikke har avgjort saken innen seks måneder uten at det kan bebreides saksøkeren. I så fall innstilles behandlingen i nemnda.

§ 18-3 Når andre virkninger av saksanlegg inntreer og opphører

(1) De virkninger som følger av annen lovgivning av at søksmål er reist, inntreer når prosesskrivet som reiser saken eller inndrar kravet, er sendt, slik at fristen er avbrutt etter domstolloven § 146 eller § 146a. For krav som settes fram i rettsmøte, inntreer virkningen når kravet settes fram.

(2) Når foreldelse er avbrutt ved forliksklage, opphører denne virkningen dersom stevning, eller eventuelt forliksklage, ikke er sendt til retten innen ett år fra forliksrådet innstilte behandlingen av saken.

(3) Hvis søksmålet avvises eller ellers ender uten dom, og saksøkeren ikke er vesentlig å bebreide for dette, er virkningen etter første ledd fortsatt i kraft hvis kravet reises i nytt søksmål innen tre måneder

fra kjennelsen ble forkynt for saksøkeren. Mot over-sitting av tremånedersfristen kan det ikke gis opp-friskning.

§ 18-4 *Frafall av søksmål*

(1) Når et krav i saken er forkynt for motparten eller satt fram i rettsmøte, blir kravet å regne som oppgitt dersom det trekkes tilbake fra behandling før rettens avgjørelse er truffet. Motparten kan kreve at saken tas opp til rettslig avgjørelse etter § 9-7.

(2) Kravet kan trekkes fra behandling uten at det oppgis hvis motparten

- a) samtykker i dette,
- b) ikke har inngitt tilsvarende, eller
- c) har påstått behandlingen av kravet avvist.

(3) Ved behandling i forliksrådet kan kravet alltid trekkes fra videre behandling uten at det oppgis, inn-til kravet er avgjort av forliksrådet.

(4) Ny sak om kravet kan ikke reises før saks-kostnader tilkjent motparten er betalt.

Kapittel 19. Rettslige avgjørelser og rettsforlik

I Form og framgangsmåte

§ 19-1 *Dommer, kjennelser og beslutninger*

(1) Ved dom treffes avgjørelse av

- a) krav som er tvistegjenstand i søksmål,
- b) tvist som nevnt i § 16-1 annet ledd tredje punktum, eller
- c) anke over dom.

(2) Ved kjennelse treffes avgjørelser

- a) som avviser en sak fordi vilkår for å ta den under behandling ikke er oppfylt, eller som fremmer saken etter særskilt behandling av en påstand om avvisning,
- b) når saken av andre grunner enn nevnt i bokstav a blir avsluttet uten realitetsavgjørelse,
- c) av anke over kjennelse eller beslutning,
- d) ved tvist om bevis, eller
- e) som etter loven skal treffes i denne form.

(3) Ved beslutning treffes avgjørelser om

- a) saksbehandlingen som ikke etter loven krever kjennelse, eller
- b) å samtykke til eller nekte anke.

(4) At en avgjørelse er truffet i uriktig form, er uten betydning for dens rettsvirkninger eller for adgangen til overprøving. Ved anke følges reglene for den avgjørelsestype som retten skulle ha brukt.

§ 19-2 *Retten sammensetning. Forberedende dommers kompetanse*

(1) En avgjørelse som treffes på grunnlag av et rettsmøte, skal treffes av de dommere som har deltatt i rettsmøtet.

(2) Avgjørelser om saksbehandlingen under saksforberedelsen treffes av forberedende dommer.

Er forberedende dommer avskåret fra raskt å treffe avgjørelsen, kan den treffes av domstolens leder eller en annen dommer som domstollederen utpeker. Forberedende dommer i saker for Høyesterett kan henvisse avgjørelsen til Høyesteretts ankeutvalg.

(3) Forberedende dommer i ankesaker kan ikke treffe avgjørelse om å

- a) avvise anken, eller fremme anken der det er tvist om dette,
- b) heve anken eller saken der det er tvist om dette,
- c) oppheve den påankede avgjørelsen, eller
- d) samtykke til eller nekte anke.

§ 19-3 *Rådslagning og avstemning*

(1) I saker som behandles muntlig av domstoler med flere dommere, bør det holdes rådslagning med alle dommere til stede så snart som mulig etter den muntlige forhandling. Når meddommere deltar, skal det alltid holdes rådslagning, som ikke kan skje i fjernmøte.

(2) I enhver sak kan en dommer kreve avslutten-de rådslagning. Meddommere skal gjøres kjent med denne retten.

(3) Det stemmes særskilt for hvert krav eller pro-sessuelt rettsforhold som skal avgjøres. Er det flere grunner for å avvise, heve eller stanse en sak, for å oppheve en anket avgjørelse eller for å begjære opp-friskning eller gjenåpning, stemmes det særskilt over hver grunn. En dommer som er overstemt i et spør-smål som gjelder saksbehandlingen, skal ta del i de følgende avstemninger som saken gir grunn til.

(4) Hver avgjørelse treffes ved stemmeflertall hvis ikke annet er bestemt ved lov. Står stemmene likt, gjør rettslederens stemme utslaget. Er det ikke flertall for noe resultat når pengebeløp eller andre størrelser skal fastsettes, legges stemmene for høyere beløp eller størrelser sammen med stemmene for de nærmest følgende til det blir flertall.

§ 19-4 *Avsigelse*

(1) En rettslig avgjørelse er bindende for retten når den er avsagt.

(2) Avgjørelsen er avsagt skriftlig når alle rettens medlemmer har undertegnet den. Rettens leder, eller en fagdommer denne utpeker, undertegner til slutt.

(3) Avgjørelsen er avsagt muntlig når den er opp-lest i rettsmøte. Retten kan innkalle partene til eget rettsmøte for muntlig avsigelse av avgjørelsen.

(4) Når en sak er behandlet muntlig i Høyesterett, avsies avgjørelsen ved muntlig avstemning. Avgjø-relsen er avsagt når rettens leder som siste dommer har stemt.

(5) Avgjørelsen skal avsies senest fire uker etter avslutning av hoved- eller ankeforhandling. Fristen er to uker i sak med bare én dommer. Når saken er så arbeidskrevende at det ikke er mulig å overholde fris-

ten, kan avsigelsen skje senere. Hvis fristen overskrides, skal årsaken oppgis i avgjørelsen. Når en sak er behandlet muntlig, skal retten ved forhandlingens avslutning meddele partene når avgjørelsen kan forventes avsagt.

§ 19-5 Underretning om avgjørelsen

(1) Dommer og kjennelser samt beslutninger som avslutter saken, forkynnes for partene og eventuelle partshjelpere. Andre beslutninger meddeles dem. Den som har gitt innlegg etter § 15-8 eller § 30-13, skal meddeles avgjørelsen som avslutter saken.

(2) Avgjørelser som avsies muntlig, er forkynt for de parter som er innkalt. Når en avgjørelse forkynnes ved opplesning for parter som er til stede i rettsmøte, kan en muntlig framstilling av hovedpunktene i avgjørelsesgrunnene tre i stedet for opplesning av disse. Den nedtegnede avgjørelsen skal meddeles partene senest dagen etter at den er avsagt.

II Avgjørelsens innhold

§ 19-6 Utforming og begrunnelse

(1) Rettens avgjørelser skal angi domstolen, tiden og stedet for avsigelsen, rettens medlemmer, partene og sakens nummer.

(2) Avgjørelsen skal være skriftlig og undertegnet av rettens medlemmer. I småkravprosessen kan dom avsies etter reglene i § 10-4 tredje ledd.

(3) Det skal opplyses om avgjørelsen er enstemmig. Ved dissens skal det opplyses hvem som er uenig, og hvilke punkter uenigheten gjelder.

(4) Dommer og kjennelser skal begrunnes. Begrunnelsen skal omfatte

- a) framstilling av saken,
- b) partenes påstander med påstandsgrunnlag, og
- c) rettens vurdering.

(5) Saksframstillingen og redegjørelsen for påstandsgrunnlagene skal konsentrert beskrive det rettsforhold som er tvistegjenstand, sakens bakgrunn og partenes rettslige og faktiske anførsler så langt det er nødvendig for å forklare avgjørelsen. Deretter gjør retten rede for den bevisvurdering og rettsanvendelse avgjørelsen er bygd på. Overordnede domstoler kan i sin begrunnelse henholde seg helt eller delvis til de underordnede domstolers begrunnelse i saken.

(6) Avgjørelser av Høyesterett som avsies ved muntlig avstemning, begrunnes ved dommernes stemmegiving.

(7) Dommer og kjennelser skal inneholde en slutning som nøyaktig angir resultatet for de avgjørelser som treffes.

§ 19-7 Oppfylingsfrist

(1) Kan avgjørelsen fullbyrdes når den er avsagt, skal retten sette en frist for å oppfylle forpliktelsen.

Fristen settes til en bestemt dato eller til et bestemt tidsrom regnet fra forkynnelsen. For pengeforpliktelser skal fristen være to uker fra forkynnelsen når ikke kravet forfaller senere.

(2) For øvrig fastsetter retten en frist regnet fra avgjørelsen er rettskraftig, dersom rettsmiddelfristen ikke gir tilstrekkelig tid til å oppfylle pålegget.

(3) Hvis en forpliktelse er betinget, fastsetter retten hvilken betingelse som må inntre før avgjørelsen kan fullbyrdes.

III Retting, tilleggsdom og omgjøring

§ 19-8 Retting av feil

(1) Retten kan beslutte å rette en avgjørelse som på grunn av skrive- eller regnefeil, misforståelse, forglemmelse eller lignende klar feil har fått en utforming som ikke stemte med rettens mening.

(2) Retten plikter å behandle en begjæring om retting som settes fram før avgjørelsen er rettskraftig. Beslutning om retting skal så vidt mulig treffes av den dommer som avsa avgjørelsen. Hadde retten flere medlemmer, kan lederen treffe avgjørelsen dersom det ikke er tvil om hvordan rettingen skal utføres.

(3) Beslutning om retting skal tilføyes avgjørelsen slik at det framgår hva som er rettet. § 19-5 første ledd gjelder tilsvarende.

(4) At avgjørelsen rettes, eller begjæres rettet, er uten betydning for ankefristen.

§ 19-9 Tilleggsavgjørelse

(1) Er det ikke truffet avgjørelse om noe som skulle vært avgjort, kan tilleggsavgjørelse avsies dersom det settes fram begjæring om det innen ankefristen. § 19-8 annet ledd annet og tredje punktum og tredje ledd gjelder tilsvarende.

(2) Ved begjæring om tilleggsavgjørelse stopper ankefristen. Blir tilleggsavgjørelse avsagt, løper en ny ankefrist. Blir begjæringen ikke tatt til følge, fortsetter fristen sitt løp.

§ 19-10 Omgjøring

(1) Beslutninger og saksstyrende kjennelser kan omgjøres av den rett som har avsagt dem hvis hensynet til lovens formål tilsier det, og omgjøring ikke er uforholdsmessig tyngende for en part som har innrettet seg etter avgjørelsen. Avgjørelser under saksforberedelsen er ikke bindende ved hovedforhandlingen eller annet rettsmøte hvor saken avgjøres.

(2) En kjennelse avsagt av ankeinstans i spørsmål som gjelder saksbehandlingen ved underordnet domstol, er ikke bindende ved senere avgjørelser om samme spørsmål i ankeinstansen.

(3) En avgjørelse av overordnet domstol kan bare fravikes hvis det foreligger vesentlig nye opplysninger.

(4) Retten kan foreta omgjøring av eget tiltak eller etter begjæring fra en part. Retten behandler bare en begjæring om omgjøring hvis den finner grunn til det. Avgjørelse om ikke å foreta omgjøring treffes ved beslutning også om den første avgjørelsen er en kjennelse.

IV Rettsforlik

§ 19-11 Inngåelse av rettsforlik

(1) Rettsforlik føres inn i rettsboken.

(2) Rettsforliket skal undertegnes av partene og rettens medlemmer.

(3) Retten påser at forliket nøyaktig angir det partene er enige om, og at det ikke er i strid med offentlige hensyn som begrenser partenes rådighet i søksmålet, jf. § 11-4. Skal forliket kunne fullbyrdes, påser retten at det blir fastsatt oppfylingsfrist. Partene skal før inngåelsen orienteres om virkningen av rettsforlik, jf. § 11-5 første ledd.

(4) Har forliket ikke bestemmelser om fordeling av sakskostnadene, skal retten på begjæring fra partene avgjøre spørsmålet etter skjønn.

§ 19-12 Virkninger av rettsforlik. Adgang til å sette rettsforlik til side

(1) Rettsforlik har rettskraftvirkning etter § 19-15.

(2) Rettsforlik kan ved dom kjennes ugyldig eller endres etter de samme regler som gjelder for ugyldighet og endring av avtaler.

(3) Søksmål etter annet ledd reises ved tingrett. Det kravet forliket gjelder, kan bringes inn i saken for pådømmelse etter reglene i § 15-4.

(4) Søksmål må reises innen seks måneder fra parten ble kjent med det forhold ugyldighet er begrunnet med, eller burde ha skaffet seg kunnskap om dette. Det kan gis oppfriskning for oversitting av denne fristen etter reglene i kapittel 16 III. Etter ti år fra inngåelsen av rettsforliket kan det ikke reises søksmål om gyldigheten basert på forhold som forelå da forliket ble inngått.

V Tvangskraft og rettskraft

§ 19-13 Fullbyrdelse

(1) Rettslige avgjørelser som pålegger noen en plikt til å foreta, unnlate eller tåle en handling, kan fullbyrdes etter reglene i tvangfullbyrdesloven.

(2) En avgjørelse som pålegger andre enn partene plikt til å gi forklaring eller forsikring, utlevere bevis eller gjøre tjeneste som sakkyndig, kan ikke fullbyrdes før den er rettskraftig.

(3) Angripes en tvangskraftig avgjørelse med rettsmidler, kan retten på begjæring beslutte at ad-

gangen til å fullbyrde eller håndheve avgjørelsen helt eller delvis skal utsettes til spørsmålet er avgjort. Retten kan beslutte sikkerhetsstillelse som vilkår for å gjennomføre eller utsette fullbyrdelsen.

(4) Beslutning om å utsette fullbyrdelsen etter tredje ledd treffes av den domstol som behandler saken. Avgjørelsen kan omgjøres av overordnet domstol hvis saken bringes inn for den.

§ 19-14 Når en avgjørelse er rettskraftig

(1) En avgjørelse er rettskraftig når den ikke lenger kan angripes med ordinære rettsmidler. Tidspunktet for rettskraften bedømmes særskilt for hvert enkelt krav som behandles i samme sak.

(2) Angripes en rettskraftig avgjørelse ved rettsmidler, kan den rett som avgjørelsen bringes inn for, på begjæring beslutte at rettskraften foreløpig skal bortfalle.

§ 19-15 Hva rettskraft innebærer

(1) En rettskraftig avgjørelse er bindende for partene. Avgjørelsen er dessuten bindende for andre som på grunn av sitt forhold til parten ville være bundet av en tilsvarende avtale om tvistegjenstanden.

(2) En rettskraftig avgjørelse av et krav skal uten realitetsbehandling legges til grunn i en ny sak der retten må ta stilling til kravet for å avgjøre saken.

(3) Retten skal avvise en ny sak mellom samme parter om et krav som er rettskraftig avgjort, om ikke saksøkeren på grunn av tvist om avgjørelsens bindende virkning eller andre særlige forhold likevel har søksmålsinteresse etter § 1-3.

(4) Har en domstol eller offentlig myndighet innen ti år truffet en endelig avgjørelse som røkkes vesentlig ved det som er lagt til grunn i en rettskraftig dom, kan dette likevel gjøres gjeldende i ny sak om samme eller andre krav.

§ 19-16 Rettskraft for utenlandske avgjørelser

(1) Er et sivilt krav rettskraftig avgjort i fremmed stat av deres domstoler eller forvaltningsmyndigheter, ved voldgift eller ved inngåelse av rettsforlik, har avgjørelsen eller forliket rettskraft også i Norge i den utstrekning det er bestemt ved lov eller overenskomst med vedkommende stat.

(2) Rettskraftige avgjørelser av sivile krav truffet av utenlandsk domstol har rettskraft i Norge dersom domsmyndighet er vedtatt i samsvar med § 4-6 for et bestemt søksmål eller for de søksmål som springer ut av et bestemt rettsforhold.

(3) Avgjørelser som nevnt i første og annet ledd anerkjennes ikke dersom dette ville stride mot ufravelige rettsregler eller virke støtende på rettsordenen.

Kapittel 20. Sakskostnader

§ 20-1 Virkeområde

(1) Kapitlet gjelder parter krav på erstatning for sakskostnader i rettssaker. Rettsgebyrloven gjelder for partenes plikt til å betale det offentlige for rettergangsskritt.

(2) Erstatning for sakskostnader etter kapitlet kan bare kreves når det er bestemt eller er avtalt.

(3) Reglene om parter gjelder tilsvarende for partshjelpere og når staten opptrer i saken etter § 30-13.

§ 20-2 Sakskostnader til en part som har vunnet

(1) En part som har vunnet saken, har krav på full erstatning for sine sakskostnader fra motparten.

(2) Saken er vunnet hvis parten har fått medhold fullt ut eller i det vesentlige, eller hvis motpartens sak er avvist eller hevet fordi den er frafalt eller ikke hører under domstolene. Gjelder saken flere krav mellom samme parter, er det samlede utfallet avgjørende.

(3) Motparten kan helt eller delvis fritas for erstatningsansvar hvis tungtveiende grunner gjør det rimelig. Det legges særlig vekt på

- a) om det var god grunn til å få saken prøvd fordi den var tvilsom eller først ble bevismessig avklart etter saksanlegget,
- b) om den vinnende part kan bebreides at det kom til sak eller har avslått et rimelig forlikstilbud, eller
- c) om saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt fritak.

§ 20-3 Sakskostnader til en part som har fått medhold av betydning

En part som har fått medhold av betydning uten å vinne saken, jf. § 20-2, kan helt eller delvis tilkjennes sakskostnader av motparten hvis tungtveiende grunner tilsier det. I tillegg til momentene i § 20-2 tredje ledd annet punktum skal det legges særlig vekt på hvor mye parten har fått medhold, og andelen av sakskostnadene som knytter seg til den delen av saken.

§ 20-4 Sakskostnader uavhengig av utfallet

En part kan uavhengig av sakens utfall helt eller delvis tilkjennes sakskostnader

- a) når saken er reist uten fyllestgjørende grunn, og parten snarest godtar kravet,
- b) når saken heves på grunn av forhold utenfor partens kontroll, og det er klart at parten ellers hadde vunnet saken, eller
- c) i den utstrekning kostnadene skyldes motpartens forsømmelser.

§ 20-5 Utmåling av erstatning for sakskostnader

(1) Full erstatning for sakskostnader skal dekke alle partens nødvendige kostnader ved saken som ikke særlige regler gir grunnlag for å unnta. Ved vurderingen av om kostnadene har vært nødvendige, legges det vekt på om det ut fra betydningen av saken har vært rimelig å pådra dem. Parten kan kreve rimelig godtgjøring for eget arbeid med saken når det har vært særlig omfattende eller det ellers måtte ha vært utført av en prosessfullmektig eller annen fagkyndig hjelper.

(2) I forliksrådet gis erstatning for sakskostnader bare innenfor rammen av § 6-13, og for saker behandlet etter reglene for småkravprosess bare innenfor rammen av § 10-5. Tredje til sjette ledd gjelder ikke for forliksrådet.

(3) I saker som avgjøres etter muntlig forhandling, skal en part inngi oppgave over sakskostnader når de kreves erstattet. Oppgaven skal inngis ved rettsmøtets avslutning. Dersom størrelsen på noen av postene ikke er kjent, skal oppgaven suppleres innen den frist retten fastsetter. Utgiftspostene skal spesifiseres slik at retten har tilstrekkelig grunnlag for å foreta utmålingen. For salærutgifter skal det alltid angis hvor store beløp og hvor mange timers arbeid som knytter seg til disse stadier av saken:

- a) fram til det blir inngitt stevning eller tilsvarende, eventuelt anke eller anketilsvarende,
- b) fram til hovedforhandling eller muntlig sluttbehandling, eventuelt ankeforhandling, tar til, og
- c) fram til sakens avslutning for instansen.

(4) I saker uten muntlig forhandling kan ikke salærutgifter erstattes med mer enn kr 15 000 uten at det er inngitt kostnadsoppgave etter tredje ledd.

(5) Retten prøver også poster i oppgaven som motparten har godkjent. Overveier retten å nedsette kravet uten innsigelse fra motparten, skal partene gis adgang til å uttale seg.

(6) En part som ikke har inngitt pliktig kostnadsoppgave etter tredje ledd, tilkjennes ikke sakskostnader.

§ 20-6 Saker med flere parter på samme side

(1) Er det flere parter på samme side, avgjøres rett og plikt til sakskostnader i forhold til motparten særskilt for hver part.

(2) Pålegges flere parter sakskostnader, kan retten bestemme at de skal hefte felles for hele eller deler av beløpet. Det legges blant annet vekt på nærheten mellom de krav som er behandlet, og motpartens muligheter for å få dekning. Retten fordeler ansvaret innbyrdes mellom parter som hefter felles, dersom dette er begjært.

§ 20-7 *Kostnadsansvaret for partenes representanter*

(1) Ansvar for sakskostnader påhviler parten. Blir en sak anlagt av en sammenslutning avvist på grunn av manglende partsevne, påhviler ansvaret den som er oppgitt som stedfortreder for sammenslutningen.

(2) Krav om erstatning for sakskostnader som gjøres gjeldende mot andre enn motparten etter regler utenfor dette kapittel, kan inndras i saken. Reises kravet for tingretten, gjelder § 15-2 tredje og fjerde ledd. Reises kravet for ankeinstansen, kan det nektes behandlet hvis det mer hensiktsmessig kan behandles i egen sak, eller saken vil bli vesentlig forsinket.

§ 20-8 *Alminnelige regler for sakskostnadsavgjørelser*

(1) Krav på sakskostnader avgjøres for hver instans i den avgjørelsen som avslutter saken i instansen.

(2) Kostnader ved avgjørelser av annet enn krav som er tvistegjenstand, inngår i de sakskostnader som skal avgjøres etter første ledd. Ved særskilt anke over disse avgjørelsene skal kostnadene ved dem for alle instanser fastsettes særskilt av ankeinstansen.

(3) Dersom kostnadsavgjørelsen avhenger av utfallet av deler av saken som ikke er avgjort, utsettes denne til den senere avgjørelse.

§ 20-9 *Overprøving av sakskostnadsavgjørelser*

(1) En ankedomstol kan overprøve sakskostnadsavgjørelser av lavere domstoler i den saken som er anket. Begrensninger i ankedomstolens kompetanse gjelder også ved denne prøvingen.

(2) Ankedomstolen legger sitt resultat til grunn når den avgjør krav på sakskostnader for lavere instanser.

(3) Overprøves ikke sakskostnadsavgjørelsen etter første ledd, kan den ankes særskilt etter reglene for anke over kjennelser. Ankedomstolen kan bare prøve lovanvendelsen og saksbehandlingen, samt bevisvurderingen så langt den utelukkende gjelder sakskostnadsavgjørelsen. Ankedomstolen kan selv treffe ny avgjørelse om kostnadene hvis den finner at saken er tilstrekkelig opplyst.

§ 20-10 *Prosessfullmektigens fortrinnsrett til tilkjente sakskostnader*

I forhold til sin parts øvrige fordringshavere har prosessfullmektigen fortrinnsrett til de sakskostnader parten tilkjennes for sitt tilgodehavende. Prosessfullmektigen kan kreve kostnadsbeløpet utbetalt direkte til seg.

§ 20-11 *Sikkerhetsstillelse for sakskostnadsansvar*

(1) Saksøkte kan kreve at en saksøker som ikke har bopel i Norge, stiller sikkerhet for mulig ansvar for sakskostnader i instansen. Sikkerhet kan ikke kreves hvis det ville stride mot en folkerettslig forpliktelse til å likebehandle parter bosatt i utlandet og parter bosatt i Norge, eller dersom det ville virke uforholdsmessig ut fra sakens art, partsforholdet og forholdene for øvrig.

(2) Sikkerhet etter første ledd kan ikke kreves av saksøkte ved fremme av krav etter § 15-1 annet ledd, ved avledet anke etter § 29-7, eller i saker hvor offentlige hensyn medfører at partenes rådighet er begrenset.

(3) Når det kreves sikkerhet for kostnadene, må kravet settes fram innen den første frist parten har til å uttale seg om sakens realitet i den aktuelle instans.

(4) Retten fastsetter størrelsen av det beløp det skal gis sikkerhet for. Tvangsfullbyrdelsesloven § 3-6 første ledd gjelder tilsvarende for hva som godtas som sikkerhet. Stilles ikke sikkerheten innen den frist som er satt, skal saken avvises, jf. § 16-9 første ledd. Sikkerheten skal frigis hvis det ikke lenger er grunnlag for den.

(5) Avgjørelse av krav om sikkerhetsstillelse eller om frigivelse av sikkerhet treffes ved kjennelse. Anke over kjennelse som gir pålegg om sikkerhetsstillelse, eller som frigir sikkerhet, har oppsettende virkning.

§ 20-12 *Statens ansvar for partenes sakskostnader*

(1) En part som er påført sakskostnader på grunn av feil ved rettens behandling av saken, kan kreve tapet erstattet av staten dersom feilen

- ubetinget skal tillegges virkning etter § 29-21 annet ledd bokstav b eller etter bokstav d fordi parten ikke var lovlig innkalt, eller
- skyldes at retten er vesentlig å bebreide.

(2) Er partens sakskostnader påført ved at feilen har fått virkning for en avgjørelse i saken, må også vilkårene i domstoloven § 200 tredje ledd være oppfylt.

(3) Krav om erstatning etter første ledd må settes fram innen tre måneder etter at saken er rettskraftig avgjort. Er det avsagt dom i straffesak etter domstoloven § 200 tredje ledd bokstav c, løper fristen fra dommen er rettskraftig. Det kan begjæres oppfriskning etter kapittel 16 III ved oversitting av fristen. Staten ved Domstoladministrasjonen er motpart.

(4) Kravet settes fram for den domstol som har saken til behandling, eller som traff avgjørelsen i siste instans. Når feilen anføres å være begått i den domstolen, settes kravet fram for overprøvingsinstansen. Høyesterett kan overlate avgjørelsen til Høyesteretts ankeutvalg. Gjelder kravet feil begått av forliksrådet eller tingretten, kan Høyesterett eller ankeutvalget

bestemme at kravet i stedet skal avgjøres av lagmannsretten.

(5) For behandlingen av kravet gjelder reglene om anke over kjennelser tilsvarende så langt de passer. Fremmes kravet mens saken verserer, kan det forenes med denne hvis det er hensiktsmessig.

Femte del - Bevis

Kapittel 21. Alminnelige regler om bevis

§ 21-1 Virkeområdet for bevisreglene

Reglene om bevis gjelder det faktiske avgjørelsesgrunnlaget i saken.

§ 21-2 Bevisvurderingen

(1) Retten fastsetter ved en fri bevisvurdering det saksforhold avgjørelsen skal bygges på.

(2) Bevisvurderingen baseres på det som framkommer om de faktiske forhold i det som skal utgjøre grunnlaget for avgjørelsen. De bevis som føres, er felles for alle parter i saken eller i saker forent til felles behandling.

(3) I bevisvurderingen kan retten, uten at det er forhandlet om det, trekke inn faktiske forhold som er erkjent av en part, vitterlige kjensgjerninger og den viten og det erfaringsgrunnlag retten har generelt og på vedkommende fagområde. Hvis slik kunnskap kan være usikker eller omtvistet, gjelder § 11-1 tredje ledd.

§ 21-3 Rett og plikt til bevisføring

(1) Partene har rett til å føre de bevis de ønsker. Unntak fra retten til å føre bevis følger av §§ 21-7 og 21-8, kapittel 22 og øvrige bevisregler i loven her.

(2) I saker hvor offentlige hensyn medfører begrensninger i partenes rådighet, jf. § 11-4, har retten plikt til å sørge for at bevisføringen gir et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. I andre saker kan retten sørge for bevisføring med mindre partene motsetter seg dette.

§ 21-4 Partenes sannhets- og opplysningsplikt

(1) Partene skal sørge for at saken blir riktig og fullstendig opplyst. De skal gi de redegjørelser og tilby de bevis som er nødvendig for å oppfylle plikten, og har plikt til å gi forklaringer og bevis tilgang i henhold til § 21-5.

(2) En part skal også opplyse om viktige bevis som parten ikke har hånd om, og som parten ikke har grunn til å regne med at den annen part er kjent med. Dette gjelder uansett om beviset er til støtte for parten selv eller den annen part.

§ 21-5 Allmenn forklarings- og bevisplikt

Enhver plikter å gi forklaring om faktiske forhold og gi tilgang til gjenstander mv. som kan utgjøre bevis i en rettssak, med de begrensninger som følger av bevisforbud og bevisfritak i kapittel 22 og andre bevisregler i loven.

§ 21-6 Bevistilbud

(1) Partene opplyser i bevistilbud til retten hvilke bevis de vil føre.

(2) Parten skal angi hva beviset skal godtgjøre, og skal kort redegjøre for viktig informasjon som vil bli gitt ved beviset, så langt parten ikke kan regne med at motparten er kjent med denne.

§ 21-7 Alminnelige begrensninger i retten til å føre bevis

(1) Partene kan bare føre bevis om faktiske forhold som kan være av betydning for den avgjørelse som skal treffes.

(2) Retten kan nekte ført bevis som

- a) ikke er klarlagt som bestemt i § 21-6 annet ledd,
- b) ikke er egnet til å styrke avgjørelsesgrunnlaget nevneverdig, eller
- c) retten finner det nødvendig å føre på annen måte.

§ 21-8 Begrensning ut fra proporsjonalitet

(1) Det skal være et rimelig forhold mellom den betydning tvisten har og omfanget av bevisføringen. Er det varslet bevisføring av et omfang som går ut over dette, kan retten begrense bevisføringen for å oppnå lovens formål etter § 1-1, men innenfor rammen av de begrensninger som følger av formålet.

(2) Hvis bevisføringen kan begrenses på ulike måter, har parten valget mellom disse.

§ 21-9 Bevisføringen hvor saken behandles muntlig

I saker som behandles muntlig, skal bevisene føres direkte for den dømmende rett med de unntak som følger av §§ 21-10 til 21-12 og andre bevisregler. For bevisføringen i saker som behandles muntlig i Høyesterett, gjelder § 30-11 første ledd.

§ 21-10 Fjernavhør

(1) Parter, vitner og sakkyndige kan avhøres for den dømmende rett ved fjernavhør dersom direkte avhør ikke lar seg gjennomføre eller er spesielt byrdefullt eller kostnadskrevenende. Fjernavhør bør ikke foretas om forklaringen kan være særlig viktig, eller hvor andre forhold gjør det betenkelig. Hvor kostna-

dene eller ulempene med forklaring direkte for den dømmende rett er store i forhold til den betydning tvisten har for partene, kan fjernavhør alltid foretas. Sakkyndige som har gitt skriftlig redegjørelse til retten, kan alltid avhøres ved fjernavhør når ikke særlige forhold gjør det betenkelig.

(2) Fjernavhør foretas ved bildeavhør. Er utstyr for bildeavhør ikke tilgjengelig, kan lydavhør brukes hvis vilkårene etter første ledd likevel er oppfylt. Retten bestemmer hvor avhøret skal foretas. Kongen kan gi nærmere forskrift om fjernavhør.

§ 21-11 Bevisopptak

(1) Til bruk for avgjørelsen i saker som behandles muntlig, kan det ved bevisopptak etter reglene i kapittel 27 foretas rettslig avhør av parter, vitner og sakkyndige og undersøkelse av realbevis dersom

- a) det må antas at beviset vil bli sikrere enn om det skal føres for den dømmende rett, og det ikke vil påløpe uforholdsmessige merkostnader,
- b) det er en nærliggende risiko for at beviset ikke vil kunne føres for den dømmende rett, eller
- c) føring av beviset for den dømmende rett vil medføre kostnader eller ulemper som ikke står i et rimelig forhold til bevisets eller sakens betydning.

(2) Bevisopptak etter første ledd kan føres ved den muntlige forhandling hvis partene har hatt muligheter for å ivareta sine interesser eller vilkårene i § 21-12 er oppfylt. Bevis som på annet grunnlag er opptatt eller sikret i samme sak, kan føres hvis ingen av partene har krevd beviset ført direkte for den dømmende rett, eller hvis vilkårene i § 21-12 er oppfylt.

§ 21-12 Skriftlige forklaringer som bevis

(1) Skriftlig erklæring i saken fra sakkyndig etter § 25-5 kan føres som bevis.

(2) Skriftlig forklaring i saken fra andre kan føres som bevis hvis partene er enige om det, eller hvis de gis adgang til å avhøre den som har gitt forklaringen. Beviset føres ikke før det er klart at vedkommende møter. Hvis det er umulig å avhøre den som har gitt forklaringen, kan den føres som bevis hvis det ikke strider mot lovens formål etter § 1-1.

§ 21-13 Bevisføringen i saker som behandles skriftlig

(1) I saker som behandles skriftlig, føres bevisene ved dokumentasjon i henhold til § 26-2.

(2) Når bevis ikke kan føres for den dømmende rett, kan det til bruk for avgjørelsen ved bevisopptak foretas avhør av parter, vitner og sakkyndige og undersøkelse av realbevis. Skriftlige forklaringer kan brukes etter reglene i § 21-12.

Kapittel 22. Bevisforbud og bevisfritak

§ 22-1 Bevisforbud om opplysninger av betydning for rikets sikkerhet eller forhold til fremmed stat

(1) Det kan ikke føres bevis om noe som holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet eller forholdet til fremmed stat.

(2) Kongen kan samtykke i at beviset føres.

§ 22-2 Bevisforbud om drøftelser i regjeringskonferanser

Det kan ikke føres bevis om drøftelser i regjeringskonferanser.

§ 22-3 Bevisforbud om opplysninger undergitt lovbestemt taushetsplikt

(1) Det kan ikke føres bevis når dette vil krenke lovbestemt taushetsplikt for den som har opplysningene som følge av tjeneste eller arbeid for stat eller kommune, postoperatør, tilbyder eller installatør av elektronisk kommunikasjonsnett eller -tjeneste, teknisk kontrollorgan eller statens lufthavnselskap.

(2) Departementet kan samtykke i at beviset føres. Samtykke kan bare nektes når bevisføring kan utsette staten eller allmenne interesser for skade eller virke urimelig overfor den som har krav på hemmelighet.

(3) Etter en avveining av hensynet til taushetsplikten og hensynet til sakens opplysning kan retten ved kjennelse bestemme at beviset skal føres selv om samtykke er nektet, eller at beviset ikke skal mottas selv om departementet har samtykket. Departementet skal få redegjøre for sitt standpunkt før retten treffer avgjørelse. Redegjørelsen meddeles partene.

§ 22-4 Bevisforbud om rettsforhandlinger og rettsavgjørelser

(1) Det kan ikke føres bevis om innholdet av forhandlinger eller forklaringer som en domstol med hjemmel i lov har pålagt de tilstedeværende taushet om. Den som har krav på hemmelighet, kan samtykke i at beviset føres.

(2) Det kan ikke føres bevis med opplysninger fra dommere og lagrettedmedlemmer om grunnlaget for avgjørelser de har truffet.

(3) For bevis om noe som er kommet fram under utenrettslig mekling eller rettsmekling gjelder § 7-3 sjettede ledd og § 8-6.

§ 22-5 Bevisforbud og bevisfritak for betroelser til særlige yrkesutøvere

(1) Det kan ikke føres bevis om noe som er betrodd prester i statskirken, prester eller forstandere i registrerte trossamfunn, advokater, forsvarere i straffesaker, meklere i ekteskapsaker, leger, psykologer,

apotekere, jordmødre eller sykepleiere i deres stilling.

(2) Retten kan fritta en part eller et vitne fra å gi tilgang til bevis om noe som er betrodd under sjelesorg, sosialt hjelpearbeid, medisinsk behandling, rettshjelp etter domstolloven § 218 annet ledd eller lignende virksomhet, selv om forholdet ikke omfattes av første ledd.

(3) Den som har krav på hemmelighold etter denne paragraf, kan samtykke i at beviset føres.

§ 22-6 Bevisforbud om vandel og troverdighet

(1) Det kan ikke føres bevis om en parts eller et vitnes vandel, seksuelle atferd eller alminnelige troverdighet. Retten kan likevel tillate bevisføring som er av vesentlig betydning for avgjørelsen, og bestemmer hvordan og i hvilken utstrekning dette kan skje.

(2) Spørsmål om parten eller vitnet har vært straffet, skal som regel stilles og besvares skriftlig. Samme framgangsmåte kan brukes ved andre spørsmål om partens eller vitnets person eller privatliv.

(3) Skriftlige erklæringer om en part eller et vitnes gode eller dårlige navn eller rykte kan ikke brukes.

(4) Det kan ikke føres bevis om en parts eller et vitnes troverdighet hvor beviset er grunnet på testing av fysiologiske reaksjoner.

§ 22-7 Forbud mot bevis framskaffet på utilbørlig måte

Retten kan i særlige tilfeller nekte føring av bevis som er skaffet til veie på utilbørlig måte.

§ 22-8 Bevisfritak for nærstående for opplysninger meddelt av parten

(1) Partens nåværende og tidligere ektefelle eller samboer, slektninger i rett opp- eller nedstigende linje og søsken kan nekte å gi tilgang til bevis om det som er meddelt dem av parten.

(2) Retten kan fritta en parts forlovede, fosterforeldre, fosterbarn og fostersøsken for bevisplikt om forhold som nevnt i første ledd.

§ 22-9 Bevisfritak for belastende personopplysninger

(1) En part eller et vitne kan nekte å gi tilgang til bevis som kan medføre straff for

- a) vedkommende selv,
- b) slektning nevnt i § 22-8 første ledd og dennes ektefelle eller samboer,
- c) nåværende og tidligere ektefelle eller samboer og dennes slektninger i rett opp- og nedstigende linje samt søsken, eller
- d) person som er gift eller samboer med noen som er omfattet av bokstav c.

(2) Retten kan gi pålegg til en part eller vitne om å forklare seg i tilfelle som nevnt i første ledd, når det er rimelig etter en samlet vurdering av sakens art, forklaringens betydning for sakens opplysning og følgerne for parten eller vitnet av å gi forklaring.

(3) Retten kan fritta for å gi tilgang til bevis ved fare for vesentlig tap av sosialt omdømme eller vesentlig velferdstap av annen art for parten eller vitnet eller noen av hans eller hennes nærmeste etter første ledd, når det ut fra en vurdering av sakens art, forklaringens betydning for sakens opplysning og forholdene ellers ville være urimelig å pålegge parten eller vitnet å gi tilgang til beviset.

(4) Retten kan fritta for plikt til å gi tilgang til bevis som berører vedkommendes forlovede, fosterforeldre, fosterbarn og fostersøsken som nevnt i første til tredje ledd.

§ 22-10 Bevisfritak for drifts- eller forretningshemmeligheter

En part eller et vitne kan nekte å gi tilgang til bevis som ikke kan gjøres tilgjengelig uten å røpe en forretnings- eller driftshemmelighet. Retten kan likevel gi pålegg om at beviset skal gjøres tilgjengelig når den etter en avveining finner det påkrevd.

§ 22-11 Bevisfritak for massemedia - kildevern

(1) Redaktøren av et trykt skrift kan nekte å gi tilgang til bevis om hvem som er forfatter til en artikkel eller melding i skriftet eller kilden for opplysninger i det. Det samme gjelder bevis om hvem som er kilden for andre opplysninger som er betrodd redaktøren til bruk i dennes virksomhet. Samme rett som redaktøren har andre som har fått kjennskap til forfatteren eller kilden gjennom sitt arbeid for vedkommende forlag, redaksjon, pressebyrå eller trykkeri.

(2) Når vektige samfunnsinteresser tilsier at opplysning etter første ledd gis, og det er av vesentlig betydning for sakens oppklaring, kan retten etter en samlet vurdering likevel gi pålegg om at beviset skal framlegges eller at navnet skal opplyses. Dersom forfatteren eller kilden har avdekket forhold som det var av samfunnsmessig betydning å få gjort kjent, kan slikt pålegg bare gis når det er særlig påkrevd at navnet gjøres kjent.

(3) Reglene i denne paragraf gjelder tilsvarende for

- a) andre som har fått kjennskap til forfatteren eller kilden gjennom sitt arbeid for vedkommende forlag, redaksjon, pressebyrå eller trykkeri, og
- b) medarbeidere i kringkasting eller annen medievirksomhet som i hovedtrekk har samme formål som aviser og kringkasting.

§ 22-12 Taushetsplikt og lukkede dører

(1) Når et bevis omhandlet i dette kapittel føres med vedkommendes samtykke, skal retten pålegge de tilstedværende taushetsplikt, hvis ikke samtykket bestemmer noe annet. Har retten pålagt taushetsplikt, skjer muntlig forhandling om beviset for lukkede dører.

(2) Blir beviset ført i henhold til pålegg fra retten, kan retten pålegge taushetsplikt og bestemme at muntlig forhandling om beviset skal skje for lukkede dører. Det samme gjelder hvor retten ikke har fritatt for bevisplikt etter § 22-5 annet ledd, § 22-8 annet ledd eller § 22-9 tredje og fjerde ledd.

Kapittel 23. Parters møte- og forklaringsplikt

§ 23-1 Parters møteplikt

(1) En part som ikke har gyldig fravær, har plikt til å møte personlig i rettsmøte parten innkalles til etter reglene i § 13-2. Personlig møteplikt pålegges på begjæring fra en annen part eller når retten finner det nødvendig at parten deltar. Retten kan fritta en part for å møte etter begjæring hvis vilkårene for fjernavhør er til stede eller retten ikke finner tilstrekkelig grunn til at parten er til stede.

(2) Parten har plikt til å være til stede under hele rettsmøtet med mindre retten fritar for det. Retten kan bestemme at en part som er fritatt for å møte, skal holde seg tilgjengelig for kontakt i den tiden rettsmøtet pågår.

(3) Innkalles en part som er undergitt frihetsberøvelse i institusjon, gjelder § 24-2 tilsvarende.

(4) I saker hvor retten etter § 21-3 annet ledd har plikt til å sørge for et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, kan den i samsvar med § 24-5 bestemme at en part som uteblir uten gyldig fravær, skal avhentes, og at en part som møter beruset, skal fengsles.

§ 23-2 Partsavhør

(1) En part plikter personlig å avgi partsforklaring hvis en annen part eller retten krever det. Forklaringen skal gis direkte for retten om parten er til stede i rettsmøtet. Ellers gis forklaringen ved fjernavhør etter § 21-10 eller ved bevisopptak etter § 21-11.

(2) En part avhøres først av sin prosessfullmektig, så av andre parter og deretter av retten. En part som ikke har prosessfullmektig, avhøres først av retten. Retten kan endre rekkefølgen om det er hensiktsmessig. For øvrig gjelder reglene om vitneavhør i §§ 24-4, 24-7, 24-8, § 24-9 annet til femte ledd og §§ 24-10 og 24-11 tilsvarende for partsavhør.

(3) Når parter forklarer seg om krav de ikke har partsstilling for, får reglene om vitner anvendelse.

Kapittel 24. Vitnebevis

§ 24-1 Vitneplikt

(1) Enhver som kan ha noe å forklare av betydning for det faktiske avgjørelsesgrunnlaget i saken, har plikt til å møte som vitne i rettsmøte etter innkalling i henhold til § 13-3.

(2) Vitneplikten gjelder personer som bor eller oppholder seg i Norge, og som ikke har gyldig fravær etter § 13-4 første ledd. For personer som er bosatt eller oppholder seg i de andre nordiske land gjelder lov 21. mars 1975 nr. 9 om nordisk vitneplikt. Om vitneplikten for barn, sinnslidende og psykisk utviklingshemmede gjelder §§ 24-10 og 24-11.

(3) Om vitnet skal innkalles til å avgi forklaring direkte for den dømmende rett, ved fjernavhør eller ved bevisopptak, bestemmes etter reglene i §§ 21-10 og 21-11.

§ 24-2 Møteplikt for vitner som er berøvet friheten

Er vitnet undergitt frihetsberøvelse i institusjon, plikter institusjonen å sørge for at vitnet får møte for om mulig å avgi forklaring. Dersom forklaringen må avgis på annen måte enn forutsatt i innkallingen, skal institusjonen straks gi melding om dette til retten.

§ 24-3 Møteplikt for vitner ved bevisforbud og bevisfritak

(1) Et vitne som bare skal forklare seg om spørsmål som etter det som er oppgitt, ikke kan besvares uten samtykke eller pålegg fra retten, bør som regel ikke kalles inn så lenge samtykke ikke er gitt, eller det ikke er grunn til å anta at vitnet kan bli pålagt å forklare seg.

(2) Innkalles et vitne som har rett til å nekte å gi forklaring om det forhold det skal spørres om, kan det i vitnestevningen tilføyes at frammøte er unødvendig dersom vitnet er bestemt på å nekte å forklare seg. Melder vitnet tidsnok før rettsmøtet at det vil nekte å gi forklaring, skal stevningen tilbakekalles om nekelsen finnes begrunnet.

§ 24-4 Plikt til å forberede forklaringen og ta med bevis

(1) Retten kan pålegge et vitne å ta med dokumenter og andre bevis som det plikter å legge fram.

(2) Vitnet plikter etter anmodning å friske opp sitt kjennskap til saken, blant annet ved å undersøke eller gjennomgå bevis vitnet har tilgang til, som regnskap, møtereferater mv., og om nødvendig gjøre notater eller ta med gjenstander til retten.

§ 24-5 Vitner som uteblir eller møter beruset

Retten kan bestemme at et vitne som uteblir uten gyldig fravær, skal avhentes til samme eller et senere

rettsmøte, og at et vitne som møter beruset, kan holdes i fengslig forvaring til det blir edru.

§ 24-6 *Enkeltvis avhør - retten til å følge forhandlingene*

(1) Vitnene avhøres enkeltvis og skal ikke følge forhandlingene før de er avhørt, med mindre begge parter samtykker og retten finner det ubetenkelig. Vitner kan stilles mot hverandre når deres forklaringer gir grunn til det.

(2) Et vitne som i vesentlig grad bistår eller har bistått en part i det forhold saken gjelder, tillates i allminnelighet å følge hele forhandlingen når parten begjærer det. For sakkyndige vitner gjelder § 25-6 annet ledd.

§ 24-7 *Påbud om å forlate rettssalen under vitneforklaring*

Retten kan beslutte at en part eller andre personer skal forlate rettssalen mens et vitne avhøres, når det er særlig grunn til å frykte at vitnet ellers ikke vil gi en uforbeholden forklaring. Retten skal sørge for at spørsmål parten måtte ha til vitnet, blir stilt. Etter avhøret skal retten gjøre en utelukket part kjent med forklaringen.

§ 24-8 *Innledning til vitneavhør*

(1) Retten spør vitnet om navn, fødselsår og -dag, stilling, bopel og forhold til partene. Retten kan spørre vitnet om andre omstendigheter som kan være av betydning for å vurdere forklaringen.

(2) I stedet for bopel kan vitnet oppgi arbeidssted, men vitnet kan da pålegges å oppgi sin bopel til retten. Er det fare for at vitnet eller noen som vitnet står i et slikt forhold til som nevnt i § 22-8, kan bli utsatt for en forbrytelse som krenker liv, helse eller frihet, eller vesentlig velferdstap av annen art, kan rettens leder beslutte at opplysning om bopelen eller arbeidsstedet bare skal opplyses skriftlig til retten.

(3) Antar retten at vitnet etter regler om bevisforbud eller bevisfritak vil ha begrenset forklaringsplikt i saken, gjøres vitnet oppmerksom på dette. Et vitne som påstår at det ikke har rett eller plikt til å gi forklaring, må gjøre grunnen sannsynlig. I mangel av annet bevis er det nok at vitnet bekrefter den med forsikring.

(4) Før forklaring gis, skal retten formane vitnet til å forklare seg sannferdig og fullstendig og gjøre klart for vitnet det ansvar som følger med falsk forklaring og forsikring. Retten spør deretter vitnet: "Forsikrer du at du vil forklare den rene og fulle sannhet og ikke legge skjul på noe?" Til dette svarer vitnet stående: "Det forsikrer jeg på ære og samvitthet."

§ 24-9 *Gjennomføring av vitneavhør*

(1) Vitnet avhøres først av parten som har innkalt det, så av andre parter og deretter av retten. Retten starter avhøret av vitner den har innkalt av eget tiltak, men kan overlate dette til partene. Når en part krever det, skal retten avhøre vitnene for ham.

(2) Vitnet skal forklare seg muntlig. Vitnet bør normalt gi en sammenhengende forklaring om hele eller bestemte deler av saksforholdet før mer detaljerte spørsmål stilles.

(3) Notater kan brukes til støtte for hukommelsen. Vitnet må opplyse når, av hvem og til hvilket formål notatet er gjort. I forklaringen kan vitnet vise til skriftlig forklaring som er framlagt etter § 21-12, men skal svare på spørsmål fra partene og retten i tillegg.

(4) Retten skal påse at avhøret skjer på en måte som er egnet til å få fram en klar og sannferdig forklaring, og som tar hensyn til vitnet. Spørsmål som ved innhold eller form innbyr til svar i en bestemt retning, må ikke stilles når det ikke skjer for å prøve påliteligheten av opplysninger som vitnet tidligere har gitt, eller andre særlige grunner gjør det forsvarlig. Spørsmål som ikke angår saken, skal avvises.

(5) Retten skal overta avhøret dersom det foregår på en utilfredsstillende måte, eller andre grunner taler for det.

§ 24-10 *Barn som vitner*

(1) Begjæres barn under 12 år avhørt som vitne, avgjør retten etter en avveining av hensynet til barnet og sakens opplysning om avhør skal foretas. Barnet innkalles bare når det er grunn til å tro at det kan avhøres.

(2) Er vitnet et barn under 16 år, bestemmer retten hvordan avhøret skal gjennomføres under hensyn til barnets interesser og til en forsvarlig opplysning av saken. Forsikring avgis ikke.

(3) Barnets verge eller en annen foresatt gis mulighet for å være til stede under avhøret hvis ikke særlige grunner taler mot det.

§ 24-11 *Alvorlig sinnslidende og psykisk utviklingshemmede som vitner*

For avhør av vitne som er alvorlig sinnslidende eller psykisk utviklingshemmet i betydelig grad, gjelder § 24-10 første til tredje ledd tilsvarende.

Kapittel 25. Sakkyndigbevis

§ 25-1 *Hva sakkyndigbevis er*

Sakkyndigbevis er en fagkyndig vurdering av faktiske forhold i saken.

§ 25-2 *Vilkårene for å oppnevne sakkyndig*

(1) Retten kan oppnevne sakkyndig etter begjæring fra en part eller av eget tiltak etter § 21-3 annet ledd når det er nødvendig for å få et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag.

(2) Når saken for en part kan få betydning ut over den konkrete avgjørelsen, og parten av den grunn vil føre sakkyndige vitner, kan retten oppnevne sakkyndige om det er nødvendig for å sikre balanse mellom partene i bevisføringen.

§ 25-3 *Antall sakkyndige. Valget av sakkyndig. Sakkyndige utvalg*

(1) Det oppnevnes én sakkyndig. Hvis det ikke fører til uforholdsmessige kostnader eller forsinkelser, kan det oppnevnes mer enn én sakkyndig dersom karakteren av sakkyndigsspørsmålene, sakens betydning eller andre forhold tilsier det. Retten kan oppnevne nye sakkyndige ved siden av tidligere oppnevnte.

(2) Som sakkyndige velges personer som har den nødvendige kyndighet og erfaring. Er det opprettet utvalg av sakkyndige, skal det oppnevnes fra utvalget når det ikke er ønskelig å oppnevne andre. En sakkyndig som begjæres oppnevnt av begge parter og er villig, oppnevnes hvis ikke særlige grunner taler mot det.

(3) En som ville ha vært inhabil som dommer i saken, skal ikke oppnevnes som sakkyndig. Det utelukker ikke oppnevning at vedkommende har vært sakkyndig i lavere instans.

(4) Kongen kan opprette utvalg av sakkyndige for bestemte sakstyper og utvalg for å evaluere sakkyndigerklæringer på bestemte fagfelt.

§ 25-4 *Mandat. Instruks*

Retten fastsetter hva den sakkyndige skal utrede, og gir de nødvendige instruks. Retten kan pålegge partene å utarbeide forslag til mandat for de sakkyndige.

§ 25-5 *Sakkyndigerklæringen. Muntlig forklaring*

(1) Den sakkyndige skal avgi en skriftlig erklæring hvis ikke retten har bestemt noe annet. Flere sakkyndige kan avgi felles erklæring om ikke retten har bestemt annet. Retten kan bestemme at den sakkyndige skal avgi en tilleggs erklæring.

(2) Den sakkyndige har plikt til å møte for å avgi forklaring i rettsmøte etter innkalling fra retten i henhold til § 13-3 fjerde ledd. Den sakkyndige innkalles hvis hensynet til utføringen av oppdraget eller sakens opplysning ellers tilsier det. Retten skal som regel etterkomme begjæring fra en part om dette.

(3) Den sakkyndige kan følge forhandlingene, kan rådføre seg med andre sakkyndige, og skal tillate

tes å stille spørsmål til parter, vitner og andre sakkyndige når det er nødvendig for å utføre oppdraget som sakkyndig.

(4) Den sakkyndige skal før muntlig forklaring i retten bekrefte med forsikring på ære og samvittighet at oppdraget som sakkyndig er utført og vil bli fullført samvittighetsfullt og etter beste overbevisning. Avhøret skjer for øvrig etter reglene for vitner.

§ 25-6 *Sakkyndige vitner*

(1) En part kan føre vitner som sakkyndigbevis.

(2) Et sakkyndig vitne kan følge forhandlingene i sin helhet og kan tillates å stille spørsmål til parter, vitner og sakkyndige. Avhøret skjer for øvrig etter reglene for vanlige vitner.

Kapittel 26. Realbevis

§ 26-1 *Realbevis*

Realbevis er personer og gjenstander (fast eiendom, løsøre, dokumenter, elektronisk lagret materiale mv.) hvor personen eller gjenstanden, eller dens egenskaper, tilstand eller innhold, inneholder informasjon som kan ha betydning for det faktiske avgjørelsesgrunnlaget i saken.

§ 26-2 *Føring av dokumentbevis*

Dokumentbevis føres ved at beviset gjennomgås, og det som er viktig påpekes. Gjennomgåelsen skal ikke være mer omstendelig enn behovet for forsvarlig bevisføring tilsier.

§ 26-3 *Føring av andre realbevis*

Andre realbevis føres ved at den dømmende rett selv undersøker dem eller lar dem undersøke etter reglene i kapittel 27.

§ 26-4 *Personer som bevis*

Personer plikter å stille seg til rådighet for undersøkelse i den utstrekning dette kan gjennomføres uten uforholdsmessig belastning og ikke er krenkende.

§ 26-5 *Gjenstander som bevis*

(1) Enhver har plikt til å stille til rådighet som bevis gjenstander vedkommende har hånd om eller kan skaffe til veie.

(2) For å gjennomføre plikten etter første ledd kan partene og andre pålegges å svare på spørsmål om de kjenner til bevisgjenstander, og foreta nødvendige undersøkelser i den forbindelse. De kan også pålegges å utarbeide sammenstillinger, utdrag eller annen bearbeiding av opplysninger som kan hentes ut av bevisgjenstander.

(3) Retten kan nekte bevistilgang etter første eller annet ledd hvis dette vil medføre kostnader som ikke

står i rimelig forhold til tvisten og den mulige verdien av beviset, eller som parten har tilnærmet samme mulighet for tilgang til selv. Retten kan sette som vilkår at den som har begjært bevis tilgang, forskutter utgiftene.

§ 26-6 Utformingen av begjæring om bevis tilgang

(1) En begjæring om tilgang til eller spørsmål om realbevis skal spesifiseres slik at det er klart hvilke bevisgjensstander kravet gjelder.

(2) Retten kan lempe på kravet til spesifisering dersom dette er uforholdsmessig vanskelig å etterkomme, og det er en nærliggende mulighet for at kravet kan gi tilgang til bevis.

§ 26-7 Tvist om bevis tilgang

(1) Ved tvist om tilgang til bevisgjensstander kan retten kreve gjenstanden framlagt til avgjørelse av om den utgjør bevis.

(2) Imøtegås begjæringen om bevis tilgang med at det foreligger bevisforbud eller bevisfritak, kan ikke bevisgjensstanden framlegges uten at retten i kraft av særlig lovbestemmelse kan bestemme at beviset likevel skal føres. Er bare deler av bevisgjensstanden underlagt bevisforbud eller bevisfritak, skal om mulig det øvrige framlegges. § 24-8 tredje ledd annet og tredje punktum gjelder tilsvarende.

(3) Retten treffer i nødvendig utstrekning nærmere bestemmelser om måten beviset skal gjøres tilgjengelig på, hvordan det skal oppbevares og andre forhold av betydning for føringen av beviset. Beviset gjøres ikke kjent før tvisten om bevis tilgang er bindende avgjort.

§ 26-8 Tvangsfullbyrdelse

(1) Hvis en som ikke er part, nekter å etterkomme rettskraftig kjennelse om tilgang til bevis, kan retten treffe avgjørelse om at kjennelsen skal tvangsfullbyrdes.

(2) Det samme gjelder i forhold til en part i saker hvor retten har plikt til å sørge for et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, jf. § 21-3 annet ledd.

Kapittel 27. Bevisopptak i rettsak

§ 27-1 Vilkår for bevisopptak

(1) Bevisopptak med rettslig avhør av parter, vitner og sakkyndige og undersøkelse av realbevis til bruk for avgjørelsen, kan foretas når det følger av § 21-11 første ledd i saker som behandles muntlig, og av § 21-13 i saker som behandles skriftlig.

(2) Til bruk under saksforberedelsen kan bevisopptak foretas hvis det er særlig viktig å få tilgang til beviset på dette trinnet.

§ 27-2 Begjæring om bevisopptak. Rettens avgjørelse

(1) Retten som har saken, kan beslutte bevisopptak foretatt etter begjæring fra en part eller av eget tiltak i saker hvor retten etter § 21-3 annet ledd har plikt til å sørge for et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag.

(2) Viser det seg å være behov for bevisopptak, må begjæring om dette settes fram snarest mulig under saksforberedelsen. Begjæringen skal begrunnes og bevisstilbudet klarlegges i henhold til § 21-6 annet ledd. Er begjæringen satt fram for sent, kan retten nekte bevisopptaket foretatt etter § 16-6 tredje ledd.

(3) Bevisopptaket kan foretas av den rett som har saken, eller av en annen domstol ved rettsanmodning etter domstoloven §§ 44 til 51. Skal bevisopptaket foretas ved annen domstol, skal rettsanmodningen gi nødvendige opplysninger om saken og det som skal klarlegges.

(4) Hvis sakkyndighet er nødvendig for å utføre en bevisundersøkelse, kan retten oppnevne sakkyndig etter § 25-2 og overlate undersøkelsen til denne.

§ 27-3 Gjennomføringen av bevisopptak

(1) Bevisopptaket gjennomføres i samsvar med de alminnelige reglene for bevismidlet så langt de passer.

(2) Partene varsles til rettslig avhør og rettslig bevisundersøkelse, jf. § 13-2 første ledd. Bevisopptaket kan foretas selv om partene uteblir. En part som ikke var varslet eller hadde gyldig fravær, kan kreve nytt bevisopptak. Til bevisundersøkelse ved sakkyndig skal partene varsles og gis anledning til å ivareta sine interesser så langt det lar seg forene med oppdraget.

(3) Innsigelser om forklaringsplikt, plikt til å gi tilgang til realbevis og andre tvister i tilknytning til bevisopptaket avgjøres så vidt mulig av retten som har saken. Vil det i så fall oppstå uforholdsmessig forsinkelse eller annen ulempe, kan avgjørelsen treffes av bevisopptaksretten.

(4) Den rett som har saken, kan bringe avgjørelser truffet av bevisopptaksretten inn for sin overordnede domstol. Er det en overordnet domstol som har saken, kan den omgjøre avgjørelser etter første punktum.

(5) Er det mangler ved bevisopptaket, kan partene kreve at den rett som har saken, retter disse, om nødvendig ved nytt bevisopptak. Retten kan av eget tiltak rette manglene.

§ 27-4 Direkte avhør og fjernavhør

Bevisopptak som er besluttet i medhold av § 21-11 første ledd bokstav a, gjennomføres fortrinnsvis som direkte avhør ved den rett som foretar bevisopptaket. I andre tilfelle kan bevisopptak gjennomføres ved direkte avhør eller ved fjernavhør etter § 21-10.

§ 27-5 Utføring av bevisundersøkelse

(1) Den som foretar bevisundersøkelsen, skal utføre de tiltak som er nødvendige for å oppnå formålet med undersøkelsen.

(2) Forklaringer fra parter eller vitner kan innhentes. I så fall gjelder § 27-4 annet punktum tilsvarende. Retten kan beslutte at opplysninger til bruk for undersøkelsen skal innhentes ved rettslig avhør etter § 27-4.

(3) Hvis det er hensiktsmessig og kan gjennomføres uten vesentlig ulempe eller kostnad, kan undersøkelsen utvides til å gjelde andre forhold enn det som er gjenstand for undersøkelse.

§ 27-6 Redegjørelse for undersøkelsen

(1) Den som har foretatt undersøkelsen, skal skriftlig eller på annen hensiktsmessig måte gi en redegjørelse for undersøkelsen og det som framkom ved den. Det skal redegjøres for forklaringer som er innhentet.

(2) Retten kan innhente ytterligere opplysninger om undersøkelsen.

§ 27-7 Bevisopptak utenfor domstolene

Ved enighet mellom partene kan det foretas bevisopptak utenfor domstolene.

Kapittel 28. Bevissikring utenfor rettssak*§ 28-1 Bevissikring*

Ved bevissikring utenfor rettssak kan det foretas rettslig avhør av parter og vitner og gis tilgang til og foretas undersøkelse av realbevis.

§ 28-2 Vilkårene for bevissikring

Bevissikring kan begjæres når beviset kan få betydning i en tvist hvor den som setter fram begjæringen, vil kunne bli part eller partshjelper, og det enten er en nærliggende risiko for at beviset vil gå tapt eller bli vesentlig svekket, eller av andre grunner er særlig viktig å få tilgang til beviset før sak er reist.

§ 28-3 Begjæring om bevissikring. Rettens avgjørelse

(1) Begjæring om bevissikring fremmes for den domstol der sak i tilfelle kunne vært reist. Er det klart at bevissikringen bør skje ved annen domstol, kan kravet fremmes for denne. Er det allerede fremmet krav om bevissikring i saksforholdet, fremmes det nye kravet for samme domstol. § 4-7 gjelder tilsvarende.

(2) I tillegg til den begjæringen direkte retter seg mot, angis som motpart den som det er nærliggende at en eventuell sak vil bli reist mot.

(3) Bevissikring kan iverksettes straks dersom rask gjennomføring er nødvendig for å sikre beviset.

Om mulig skal motparten varsles før bevissikringen slik at motparten kan la seg representere under denne. Dersom varsling ikke lar seg gjennomføre i tide, skal retten så vidt mulig oppnevne en representant for motparten og snarest underrette motparten om det som er foretatt.

(4) Dersom det er grunn til å frykte at varsel til motparten vil kunne hindre at beviset sikres, kan retten treffe avgjørelse om at bevissikring skal holdes før motparten varsles. Verken motparten eller allmennheten skal gjøres kjent med saken før bevissikringen er gjennomført, eller mer enn seks måneder er gått siden saken ble avsluttet. Den som har framsatt begjæringen, bør ikke gis tilgang til beviset før avgjørelsen er endelig, dersom det kan være viktig for motparten å hindre det. § 32-8 gjelder tilsvarende. Fristen for å begjære muntlig forhandling er to uker fra avholdelsen er meddelt.

(5) Dersom det viser seg at den som satt fram begjæringen etter fjerde ledd, ikke har krav eller en retting som bevissikringen kunne tjene til å sikre, plikter vedkommende å erstatte den skade motparten har lidt som følge av bevissikringen. Det samme gjelder dersom det etter etterfølgende muntlig forhandling viser seg at begjæringen om bevissikringen etter fjerde ledd for øvrig var ugrunnet som følge av at det under saken forsettlig eller uaktsomt ble gitt uriktige eller villedende opplysninger om hvorfor det var grunn til å foreta bevissikringen.

(6) Retten kan stille som vilkår for avholdelse av bevissikring etter fjerde ledd at den som har satt fram kravet, dekker eller stiller sikkerhet for de kostnader som påløper. Retten kan også stille som vilkår at det stilles den sikkerhet som retten fastsetter for mulig erstatning til motparten.

§ 28-4 Gjennomføringen av bevissikring

For gjennomføringen av bevissikring gjelder reglene om tilgang til realbevis og bevisopptak i rettssak tilsvarende så langt de passer.

§ 28-5 Kostnader ved bevissikring

(1) Den part som begjærer bevissikring, plikter å dekke de kostnader som påløper for motparter etter § 28-3 annet ledd, og kostnadene ved at det oppnevnes representant etter § 28-3 tredje ledd.

(2) Dersom begjæringen om bevissikring er nødvendiggjort av at en motpart etter § 31-3 annet ledd uten rimelig grunn har motsatt seg å medvirke til bevissikring og bevis tilgang eller uten rimelig grunn har bestridt begjæringen, kan plikten etter første ledd helt eller delvis falle bort. Både den som har fremmet begjæringen, og andre parter kan i slike tilfeller helt eller delvis tilkjennes saks kostnader av den part som ikke har villet medvirke.

Sjette del - Rettsmidler

Kapittel 29. Anke til lagmannsrett

§ 29-1 Lagmannsretten som ankeinstans

Lagmannsretten er ankeinstans for avgjørelser av tingrettene og domstoler som settes med enedommer eller bare har én fagdommer.

§ 29-2 Avgjørelser som kan ankes mv.

(1) Dommer, kjennelser og beslutninger kan ankes.

(2) Avgjørelser om saksbehandlingen kan ikke ankes etter at saken er avgjort.

(3) I saker som behandles muntlig, inntreer begrensningen i ankeretten etter annet ledd når rettsmøte for sluttbehandling innledes. Begrensningen bortfaller hvis saken blir utsatt.

(4) Disse begrensningene i ankeadgangen gjelder ikke for avgjørelse om å avvise eller heve saken eller for avgjørelse som er rettet mot andre enn partene.

(5) Annet til fjerde ledd gjelder tilsvarende for avgjørelser om deler av saken.

§ 29-3 Ankegrunnene

(1) En dom eller kjennelse kan ankes på grunn av feil i bedømmelsen av faktiske forhold, rettsanvendelsen eller den saksbehandling som ligger til grunn for avgjørelsen.

(2) En kjennelse om saksbehandlingen som etter loven skal treffes etter et skjønn over hensiktsmessig og forsvarlig behandling, kan for den skjønnsmessige avveiningen bare angripes på det grunnlag at avgjørelsen er uforsvarlig eller klart urimelig.

(3) En beslutning kan bare ankes på det grunnlag at retten har bygd på en uriktig generell lovforståelse av hvilke avgjørelser retten kan treffe etter den anvendte bestemmelse, eller på at avgjørelsen er åpenbart uforsvarlig eller urimelig.

§ 29-4 De krav som kan behandles i ankesaken

(1) En anke kan gjelde krav som er avgjort ved den avgjørelse som ankes.

(2) Når kravet kan behandles etter vesentlig de samme saksbehandlingsregler, kan en anke i tillegg til krav etter første ledd omfatte

- a) krav som er knyttet til krav etter første ledd, og som ikke kan fremmes i egen sak,
- b) krav som har sammenheng med krav etter første ledd når endringen er knyttet til forhold som er inntruffet så sent, eller blitt kjent så sent, at kravet ikke kunne ha vært trukket inn i saken tidligere,
- c) krav som har sammenheng med krav etter første ledd når motparten ikke motsetter seg utvidelsen og retten ikke finner at vesentlige hensyn taler mot utvidelsen,
- d) krav ellers som har sammenheng med krav etter

første ledd når retten finner at det nye kravet kan behandles forsvarlig i ankesaken, og tungtveiende hensyn tilsier at det bør tillates behandlet,

- e) nye krav som settes fram som motregningsinnsigelse når innsigelsen ikke kunne vært fremmet tidligere, eller motparten samtykker.

(3) Påstanden for et avgjort krav kan bare utvides hvis motparten samtykker, eller endringen er begrunnet i forhold som først er blitt kjent for parten etter hovedforhandlingen i tingretten. For saker som er ført etter allmennprosessen, kan endringen også begrunnes i forhold som parten ikke kan bebreides for ikke å ha blitt kjent med før etter avslutningen av saksforberedelsen, dersom tingretten har nektet å tillate endringen.

(4) En part kan sette fram krav etter annet ledd og utvide påstanden etter tredje ledd også etter at partens frist for anke eller tilsvarende er utløpt, dersom det er rimelig å tillate endringen. Krav etter annet ledd bokstav a og påstandsendring som det ikke var mulig å fremme tidligere, kan alltid kreves behandlet.

§ 29-5 Ankefrister

(1) Fristen for å anke er én måned når ikke annet er bestemt ved lov.

(2) Retten kan fastsette en ankefrist på én uke for

- a) avgjørelser som pålegger eller nekter tilgang til bevis eller spørsmål om bevis,
- b) avgjørelser som gir pålegg om å avgi forsikring, og
- c) avgjørelser om å oppnevne eller ikke oppnevne sakkyndige.

(3) For avgjørelse etter annet ledd bokstav a og b om tilgang til bevis eller avgivelse av forsikring, som etter § 19-13 annet ledd ikke kan fullbyrdes før den er rettskraftig, kan retten kreve anke inngitt straks om den som kan anke avgjørelsen, er til stede i retten.

(4) Dersom det vil være særlig store problemer for partene å overholde fristen etter første ledd, kan retten ved avsikten av en dom fastsette en ankefrist på inntil seks uker fra forkynnelsen.

§ 29-6 Frafall av rett til anke

(1) Retten til anke kan frafalles. Før avgjørelsen avsies, kan ankeretten bare frafalles hvis frafallet er gjensidig. Selv om ankeretten er frafalt før avgjørelsen, kan den likevel ankes på det grunnlag at det foreligger feil etter § 29-21 annet ledd.

(2) Retten til anke må frafalles uttrykkelig.

§ 29-7 Avledet anke

(1) En part som mangler selvstendig ankerett fordi ankefristen er oversittet, ankeretten er frafalt, eller kravet til ankegjensidighet ikke er oppfylt, får likevel rett til å anke når motpartens anke ikke er begrenset til anke over saksbehandlingen.

(2) Anke etter første ledd er ikke nødvendig dersom parten bare vil kreve sakskostnadsavgjørelsen endret.

(3) Anke etter første ledd må inngis innen fristen etter § 29-10 annet ledd.

(4) Anke etter første ledd faller bort hvis motpartens anke ikke blir avgjort i realiteten.

§ 29-8 Partsstilling

(1) Partene i søksmålet kan anke rettslige avgjørelser for å oppnå endring i sin favør. Den som vil bli berørt av endringen, skal gjøres til motpart.

(2) Avgjørelser som gjelder prosessuelle plikter eller rettigheter for noen som ikke er parter i søksmålet, kan ankes også av disse. De må ved anke fra andre gjøres til ankemotparter.

§ 29-9 Anke uttas. Ankeerklæringen

(1) Anke uttas ved ankeerklæring.

(2) Anken inngis skriftlig eller muntlig etter reglene i § 12-1 annet ledd til den domstol som har truffet avgjørelsen som ankes.

(3) Ankeerklæringen skal angi

- a) ankedomstolen,
- b) navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger,
- c) den avgjørelse som ankes,
- d) om anken gjelder hele avgjørelsen eller bare bestemte deler av den,
- e) det krav ankesaken gjelder, og en påstand som angir det resultat den ankende part krever,
- f) de feil som gjøres gjeldende ved den avgjørelse som ankes,
- g) den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil,
- h) de bevis som vil bli ført,
- i) grunnlaget for at retten kan behandle anken dersom det kan være tvil om dette, og
- j) den ankende parts syn på den videre behandling av anken.

(4) Ankeerklæringen skal gi grunnlag for en forsvarlig behandling av saken for partene og retten. Det skal særlig påpekes hva som bestrides i den påankede avgjørelsen, og hva som i tilfelle er ny faktisk eller rettslig begrunnelse eller nye bevis. For øvrig gjelder § 9-2 tredje ledd så langt den passer.

§ 29-10 Foreløpig behandling av ankesaken ved den domstol som mottar anken

(1) Ser retten at det er mangler ved anken, eller at fristen for anke kan være oversittet, gis den ankende part adgang til å avhjelpe feilen etter §§ 16-5 og 16-6. Avgjørelse av om anken skal avvises, eller oppfriskning gis, treffes av lagmannsretten.

(2) Retten forkynner ankeerklæringen for ankemotparten og setter frist for anketilsvar. Fristen bør

normalt være tre uker for anker over dommer og én uke for anker over kjennelser og beslutninger.

(3) Etter at anketilsvar er inngitt og meddelt den ankende part, sendes saken omgående til lagmannsretten. Det samme gjelder hvis fristen er utløpt uten at tilsvar er inngitt.

§ 29-11 Anketilsvaret

(1) Ankemotparten bør inngi anketilsvar.

(2) I anketilsvaret bør ankemotparten redegjøre for sitt standpunkt til anken. Ankemotparten bør nedlegge påstand og angi det faktiske og rettslige grunnlaget for sin påstand og de bevis som vil bli ført. Ankemotparten bør angi sitt syn på den videre behandling av ankesaken.

(3) Er anketilsvaret etter sitt innhold en avledet anke, gjelder §§ 29-9 og 29-10 for denne.

§ 29-12 Avvisning og opphevelse under saksforberedelsen

- (1) Lagmannsretten kan under saksforberedelsen
- a) avvise en anke hvor det foreligger feil som må lede til avvisning,
 - b) heve en sak eller en del av den fordi den ikke hører under domstolene eller er rettskraftig avgjort, og
 - c) oppheve en avgjørelse som er anket hvor det foreligger feil som ubetinget skal tillegges virkning, jf. § 29-21 annet ledd.

(2) I anke over dom etter forenklet domsbehandling eller småkravprosess kan lagmannsretten, i stedet for å fremme anken til behandling, oppheve dommen hvis det foreligger feil i rettsanvendelsen eller vesentlige feil ved saksbehandlingen, og videre behandling av saken heller bør finne sted i tingretten.

(3) § 9-6 gjelder tilsvarende for behandlingen.

§ 29-13 Krav til samtykke. Nektelse

(1) Anke over dom i en sak om formuesverdier kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke hvis ankegjensstandens verdi er mindre enn kr 125 000. Ved vurderingen av om samtykke skal gis, skal det blant annet tas hensyn til sakens karakter, de behov partene har for overprøving, og om det synes å være svakheter ved den avgjørelse som er anket, eller ved behandlingen av saken.

(2) Anke over dom kan nektes fremmet når lagmannsretten finner det klart at anken ikke vil føre fram. En nektelse kan begrenses til enkelte krav eller ankegrunner.

(3) Er avgjørelse etter første ledd ikke truffet før ankeforhandlingen, kan samtykke likevel nektes hvis det da viser seg at verdien av ankegjensstanden er mindre enn kr 125 000.

(4) Nektelse etter annet ledd kan ikke skje uten at parten er gitt varsel om at anken overveies nektet

fremmet. Slikt varsel kan bare gis inntil den videre saksforberedelse er tatt opp med partene etter § 29-14 tredje ledd, og inntil én måned etter at lagmannsretten mottok ankesaken.

(5) Avgjørelse etter første og annet ledd treffes ved beslutning uten muntlig forhandling. Nektelse etter annet ledd krever enstemmighet. Beslutningen kan bare ankes på grunnlag av feil i saksbehandlingen. At en anke ikke er nektet fremmet etter annet ledd, kan ikke ankes eller brukes som ankegrunn.

§ 29-14 Videre saksforberedelse

(1) Dersom ankesaken ikke avgjøres etter §§ 29-12 eller 29-13, fortsetter saksbehandlingen etter annet eller tredje ledd. Saksforberedelsen konsentreres om det som skal prøves etter anken, og som er omtvistet. §§ 9-6 og 9-7 gjelder tilsvarende.

(2) Anker over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt på det grunnlag som foreligger ved oversending av saken til lagmannsretten, med mindre ytterligere saksforberedelse er nødvendig for å få et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Om det er behov for å drøfte den videre saksforberedelse, gjelder § 9-4 så langt den passer.

(3) Ved anker over dommer gjelder § 9-4, § 9-5 tredje og fjerde ledd og §§ 9-10 og 9-11 tilsvarende.

§ 29-15 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag ved anke over kjennelser og beslutninger

(1) Anke over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt etter skriftlig behandling.

(2) Muntlig forhandling holdes når hensynet til forsvarlig og rettferdig rettergang tilsier det. Den muntlige behandling kan begrenses til særlige spørsmål. § 29-18 får tilsvarende anvendelse så langt den passer for det som behandles muntlig.

§ 29-16 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag ved anke over dommer

(1) Anke over dommer avgjøres etter muntlig ankeforhandling etter § 29-18 eller rettsmøte etter § 29-14 tredje ledd, jf. § 9-5 fjerde ledd. Faktisk framstilling etter annet ledd, redegjørelser etter tredje og fjerde ledd og innlegg etter fjerde ledd inngår i avgjørelsesgrunnlaget i saken. Etter femte ledd kan det bestemmes at saken skal avgjøres etter skriftlig behandling.

(2) Den faktiske framstilling i tingrettens dom kan legges opprøvd til grunn i den grad den ikke er bestridt.

(3) Retten kan bestemme at partene skal inngi skriftlige framstillinger om deler av de faktiske eller rettslige spørsmål i saken hvis det kan føre til en mer effektiv og prosessøkonomisk behandling, eller hvis det er nødvendig for å få et vesentlig sikrere avgjørelsesgrunnlag. Hvis en part motsetter seg å gi skriftlig

redegjørelse etter dette ledd, avgjøres spørsmålet ved kjennelse.

(4) § 9-9 annet og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

(5) Gjelder anken bare saksbehandlingen og rettsanvendelsen, eller reiser den bare i liten grad faktiske spørsmål hvor umiddelbar bevisføring vil være av vesentlig betydning, kan retten bestemme at anken skal avgjøres etter skriftlig behandling hvis dette vil gi et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Partene skal etter beslutningen inngi skriftlige innlegg, som sammen med det som framkommer ved eventuelt rettsmøte etter fjerde punktum, utgjør avgjørelsesgrunnlaget i saken. De skal hver inngi minst ett innlegg, men har adgang til å inngi to. Retten kan bestemme at det etter de skriftlige innleggene skal holdes et rettsmøte til muntlig behandling av ett eller flere enkeltspørsmål i saken.

§ 29-17 Meddommere

Når anke over dom ikke skal avgjøres etter en fullt ut skriftlig behandling, kan retten settes med to meddommere. § 9-12 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 29-18 Muntlig ankeforhandling

(1) Den muntlige forhandling i ankesaker skjer etter reglene i §§ 9-13, 9-14, 9-16, 9-17 og 16-4. Retten sørger for at forhandlingene konsentreres om det som er tatt opp i anken og er omtvistet.

(2) For gjennomføringen av ankeforhandlingen gjelder § 9-15 tilsvarende. Den ankende part får normalt ordet før ankemotparten. Ved anke fra begge sider avgjør retten hvem som skal ha det første innlegget. Retten kan bestemme at partene skal holde sitt hovedinnlegg etter § 9-15 tiende ledd i alle tilfelle hvor det gir en effektiv avvikling av ankeforhandlingen.

(3) Når en part har redegjort for, eventuelt klarlagt, sine påstander og påstandsgrunnlag, kan retten avskjære videre forhandlinger så langt den finner det klart at de ikke kan føre fram.

§ 29-19 Frafall av erklært anke

(1) Den som har erklært anke, kan frafalle anken inntil ankeforhandlingen er begynt, og med motpartens samtykke til kravet er avgjort. I ankesaker som helt ut behandles skriftlig, kan anken trekkes tilbake til kravet er avgjort.

(2) Tilbaketrekking av anke er til hinder for ny anke.

§ 29-20 Rettens prøving av anken

(1) Retten kan bare prøve de krav som er anket. Retten skal likevel tillegge feil etter § 29-21 annet ledd virkning for krav mellom ankende part og anke-

motpart som ikke er anket, når feilen også rammer disse kravene, og det er nærliggende at feilen har hatt virkninger for avgjørelsen av dem.

(2) Ved anke over saksbehandlingen kan retten bare prøve de saksbehandlingsfeil som er påberopt, og kan ikke prøve sakens realitet. Retten kan utenom anken tillegge feil etter § 29-21 annet ledd virkning.

(3) Ved anke over realiteten er retten bundet av ankegrunnene, og slik at §§ 11-2 og 11-4 gir rammen for rettens prøving. Retten kan ikke prøve saksbehandlingen, likevel slik at den utenom anken kan tillegge feil etter § 29-21 annet ledd virkning.

§ 29-21 Saksbehandlingsfeil

(1) Feil ved saksbehandlingen skal tillegges virkning hvis det er nærliggende at feilen kan ha hatt betydning for den avgjørelse som er anket.

(2) Følgende feil skal ubetinget tillegges virkning

- at tvingende vilkår for å fremme saken eller avgjøre kravet var tilsidesatt,
- at retten ikke var lovlig sammensatt,
- at det er mangler ved avgjørelsen som ikke kan rettes etter §§ 19-8 og 19-9, og som hindrer prøving av anken, eller
- at avgjørelse er avsagt mot en part som ikke har møtt og som ikke har vært lovlig innkalt eller som har hatt gyldig fravær.

§ 29-22 Særskilt behandling og avgjørelse av anke over saksbehandlingen

(1) Er det anket både over saksbehandlingen og realiteten, avgjøres som regel anken over saksbehandlingen først.

(2) Selv om det foreligger saksbehandlingsfeil som skal tillegges virkning etter § 29-21, kan lagmannsretten fremme saken til realitetsavgjørelse hvis

- lagmannsretten er rett domstol ved overprøving av det krav ankesaken gjelder,
- tingretten har avgjort kravet i realiteten, og
- hensynet til partene ikke tilsier at kravet bør prøves på nytt der.

(3) Fremmes saken til realitetsavgjørelse, kan det ikke ankes særskilt.

§ 29-23 Lagmannsrettens avgjørelser av ankesaken

(1) Anken avgjøres ved dom eller kjennelse etter § 19-1.

(2) Kommer lagmannsretten til at anken ikke kan føre fram, forkastes den.

(3) Hvis en anke over saksbehandlingen tas til følge, eller en saksbehandlingsfeil av eget tiltak tillegges virkning etter § 29-21 annet ledd, oppheves den påankede avgjørelse. Lagmannsretten kan bestemme at den videre behandling av saken etter opphevelse skal foretas av en annen domstol eller andre dommere. Tilsier opphevelsesgrunnen at det ikke er

adgang til fortsatt behandling av saken, skal den avvises.

(4) Fører en anke over avgjørelsens innhold fram, treffer lagmannsretten ny realitetsavgjørelse om den har grunnlag for det. Ellers gjelder tredje ledd tilsvarende.

§ 29-24 Videre behandling etter opphevelse

(1) Etter opphevelse sendes saken til den domstol som skal behandle saken videre.

(2) Retten skal av eget tiltak sørge for fortsatt behandling av saken. Ved den fortsatte behandling skal tingretten følge den rettsoppfatning som lå til grunn for lagmannsrettens opphevelse.

Kapittel 30. Anke til Høyesterett

§ 30-1 Høyesterett som ankeinstans

(1) Høyesterett er ankeinstans for avgjørelser av lagmannsrettene og for anke over dommer hvor det er gitt tillatelse til direkte anke etter § 30-2.

(2) Anker over kjennelser og beslutninger avgjøres av Høyesteretts ankeutvalg.

§ 30-2 Direkte anke til Høyesterett

(1) En anke over dom som ellers hører under lagmannsrett, kan med tillatelse bringes direkte inn for Høyesterett. Tillatelse kan bare gis hvor saken reiser særlig viktige prinsipielle spørsmål som det er av betydning raskt å få Høyesteretts standpunkt til, og hensynet til forsvarlig behandling av saken ikke taler mot direkte anke. Tillatelse til direkte anke kan ikke gis for anke over dom i småkravprosess eller dom etter forenklet domsbehandling.

(2) Tillatelse til direkte anke må som regel gis for hele saken. Dersom det etter § 16-1 er adgang til å dele opp behandlingen og pådømmelsen, og det er klart hensiktsmessig for den videre behandling av saken at et krav eller påstandsgrunnlag skilles ut til særskilt behandling og avgjørelse ved direkte anke etter første ledd, kan det likevel gis tillatelse til dette.

(3) Begjæring om direkte anke kan settes fram av ankende part eller ankemotparten innen fristen for anketilsvaret. § 29-10 gjelder tilsvarende for tingrettens forberedelse av ankesaken, men slik at saken sendes Høyesterett.

(4) Tillatelse til direkte anke kan omgjøres dersom den videre saksforberedelse viser at anken av hensyn til bevisføringen bør avgjøres av lagmannsretten.

(5) Dersom det ikke gis tillatelse til direkte anke eller tillatelsen blir omgjort etter fjerde ledd, sendes saken til lagmannsretten som behandler og avgjør anken etter reglene i kapittel 29. Hvor tillatelse til direkte anke er omgjort etter fjerde ledd, gjelder ikke § 29-13.

(6) Hvis det gis tillatelse til en begrenset direkte anke etter annet ledd annet punktum, sendes anken for øvrig til lagmannsretten.

(7) Avgjørelse om tillatelse etter første eller annet ledd eller omgjøring etter fjerde ledd treffes av Høyesteretts ankeutvalg.

§ 30-3 *Tilsvarende anvendelse av reglene for anker til lagmannsrett*

For anker til Høyesterett gjelder §§ 29-2 til 29-12 og 29-19 til 29-24 tilsvarende med de endringer som følger av bestemmelsene i dette kapittel. Avgjørelser etter § 29-12 kan treffes av Høyesteretts ankeutvalg.

§ 30-4 *Samtykke til fremme av anke over dommer*

(1) Anke over dommer kan ikke fremmes uten samtykke. Samtykke skal bare gis når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken avgjort i Høyesterett.

(2) Spørsmålet om samtykke avgjøres for hver anke. Samtykke kan begrenses til enkelte krav og til enkelte ankegrunner, herunder til nærmere konkrete påberopte feil i rettsanvendelsen, saksbehandlingen eller det faktiske avgjørelsesgrunnlaget.

(3) Avgjørelsen treffes av Høyesteretts ankeutvalg ved beslutning. Nektelse eller begrensning av samtykke krever enstemmighet.

§ 30-5 *Nektelse av anke over kjennelser og beslutninger*

En anke over kjennelse eller beslutning kan nektes fremmet dersom den ikke reiser spørsmål av betydning utenfor den foreliggende sak, og heller ikke andre hensyn taler for at anken bør prøves. Anken kan også nektes fremmet dersom den i det vesentlige reiser omfattende bevisspørsmål. § 30-4 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 30-6 *Særlige begrensninger i retten til videre anke over kjennelser*

Når en anke til lagmannsrett er avgjort ved kjennelse, kan avgjørelsen ikke ankes videre. Det gjelder likevel ikke når

- den avviser en sak fra tingretten fordi saken ikke hører under domstolene, eller fordi den er rettskraftig avgjort,
- anken gjelder saksbehandlingen ved lagmannsretten,
- anken gjelder den generelle rettslige forståelse av en skreven rettsregel, eller
- anken gjelder en avgjørelse om tilgang til bevis etter § 22-11.

§ 30-7 *Nye krav, utvidet påstand, nytt faktisk grunnlag og nye bevis*

(1) Når det er gitt samtykke til fremme av anken etter § 30-4 eller gitt tillatelse til direkte anke etter § 30-2, kan nye krav, utvidelse av påstanden til framsett krav, nytt faktisk grunnlag eller nye bevis ikke gjøres gjeldende uten at særlige grunner taler for det. Avgjørelsen treffes av Høyesteretts ankeutvalg.

(2) Ved behandling av anker over kjennelser og beslutninger kan det settes frist for utvidelser eller endringer som nevnt i første ledd.

§ 30-8 *Videre saksforberedelse*

(1) Dersom ankesaken ikke avgjøres ved nektelse etter § 30-4 eller § 30-5 eller ved opphevelse eller avvisning etter § 29-12, jf. § 30-3, vurderer retten om ytterligere saksforberedelse skal foretas. Saksforberedelsen konsentreres om det som skal prøves etter anken og som er omtvistet. §§ 9-6 og 9-7 gjelder tilsvarende.

(2) Anke over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt på det grunnlag som foreligger ved overføring av ankesaken til Høyesterett, med mindre ytterligere saksforberedelse er nødvendig for å få et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag. Om det er behov for å drøfte en videre saksforberedelse, gjelder § 9-4 så langt den passer. Skal anken avgjøres av Høyesterett etter helt eller delvis muntlig behandling etter § 30-9 fjerde ledd eller § 30-12, gjelder tredje ledd.

(3) Ved anke over dommer gjelder §§ 9-4 og 9-5 tredje ledd første punktum tilsvarende. Det kan bestemmes at partene skal inngi sluttinnlegg etter § 9-10 annet ledd. Det kan fastsettes tidsrammer for partenes innlegg under ankeforhandlingen.

§ 30-9 *Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag ved anke over kjennelser og beslutninger*

(1) Anker over kjennelser og beslutninger avgjøres normalt etter skriftlig behandling.

(2) Dersom Høyesteretts ankeutvalg enstemmig finner det klart at anken ikke kan føre fram, kan den avvises eller forkastes uten annen begrunnelse enn det.

(3) Dersom det er nødvendig for en forsvarlig behandling, kan Høyesteretts ankeutvalg bestemme at det skal holdes rettsmøter til nærmere behandling av deler av det som er tatt opp i ankesaken. For den muntlige behandling i ankeutvalget gjelder § 30-11 tilsvarende så langt den passer.

(4) Dersom det treffes bestemmelse etter domstolloven § 5 første ledd, jf. § 6 første ledd om at saken skal avgjøres i avdeling av fem dommere, bestemmes det samtidig om behandlingen skal være skriftlig eller følge de regler i §§ 30-10 og 30-11 som gjelder for anke over dommer. Bestemmelse om muntlig behandling kan også senere treffes av forbe-

redende dommer etter § 19-2 annet ledd eller av den rett som behandler saken.

§ 30-10 Behandlingsform og avgjørelsesgrunnlag ved anke over dommer

(1) Anke over dommer avgjøres etter muntlig ankeforhandling. Skriftlige redegjørelser etter annet ledd og faktiske framstillinger etter tredje ledd inngår i avgjørelsesgrunnlaget. Etter fjerde ledd kan det bestemmes at anken skal avgjøres etter skriftlig behandling.

(2) Retten kan bestemme at partene skal inngi skriftlige framstillinger om nærmere angitte faktiske og rettslige spørsmål i saken.

(3) De faktiske framstillinger i tingrettens og lagmannsrettens dommer kan legges opprøvd til grunn i den grad de ikke er bestridt.

(4) Høyesteretts ankeutvalg kan bestemme skriftlig behandling hvis sakens spørsmål egner seg for det. § 29-16 femte ledd annet til fjerde punktum gjelder tilsvarende. Når det holdes rettsmøte etter de skriftlige innleggene, gjelder § 30-11 så langt den passer.

§ 30-11 Muntlig ankeforhandling

(1) Rettsoppnevnte sakkyndige kan avhøres direkte for Høyesterett. Bevisføringen ellers foregår etter § 26-2.

(2) For ankeforhandlingen gjelder §§ 9-13, 9-14, 9-17, 16-4 og § 29-18 første ledd annet punktum, annet ledd annet og tredje punktum og tredje ledd så langt de passer. Partene får ordet to ganger hver. Partenes annet innlegg skal begrenses til det motparten har tatt opp, og til sakkyndiges muntlige redegjørelse. Sakkyndige som forklarer seg direkte for Høyesterett, gir sin forklaring etter at partene har holdt sitt første innlegg med mindre Høyesterett bestemmer noe annet.

§ 30-12 Behandlingen av saker som skal avgjøres av mer enn fem dommere

Når en sak eller et rettsspørsmål etter domstolloven § 5 fjerde ledd skal avgjøres av Høyesterett satt med mer enn fem dommere, skal saken eller rettsspørsmålet alltid behandles etter § 30-10 første ledd til tredje ledd og § 30-11.

§ 30-13 Statens rett til å opptre i saker om Grunnloven eller internasjonale forpliktelser

(1) Når det i sak fremmet for Høyesterett reises spørsmål om å sette til side eller fortolke innskrenkende regler gitt ved lov, provisorisk anordning eller stortingsbeslutning fordi reglene kan være i konflikt med Grunnloven eller med bestemmelser Norge er

bundet av i internasjonalt samarbeid, skal Høyesterett varsle staten ved Justisdepartementet om saken. Staten har rett til å opptre i saken så langt det er nødvendig for å ivareta det offentlige interesser ved den mulige regelkonflikt.

(2) Dersom staten opptre, kan retten bestemme at staten skal inngi skriftlige framstillinger om nærmere angitte faktiske og rettslige spørsmål i saken.

§ 30-14 Opphevelse og fortsatt behandling ved lavere rett ved manglende avgjørelsesgrunnlag mv.

(1) Dersom behandlingen viser at det er eller kan være feil i det faktiske eller rettslige grunnlaget for den påankede avgjørelse, men det ikke er forsvarlig grunnlag for å avgjøre det krav saken gjelder, skal avgjørelsen oppheves.

(2) Når det i den påankede avgjørelsen ikke er vurdert bevis som det er nødvendig å ta stilling til for å avgjøre anken, kan avgjørelsen oppheves når det av hensyn til en forsvarlig eller hensiktsmessig saksbehandling er viktig å få bevisene vurdert i den lavere rett.

(3) Det kan under saksforberedelsen treffes avgjørelse om at forhandlingene for Høyesterett skal begrenses slik at det foreløpig ikke forhandles om tvistepunkter som det kan være aktuelt å henvise til behandling ved lavere rett etter annet ledd.

§ 30-15 Opphevelse også av avgjørelsen i tingretten

(1) Rammer feil som fører til opphevelse også tingrettens avgjørelse, skal begge avgjørelser oppheves. Det gjelder likevel ikke hvis lagmannsretten ved ny behandling kan avgjøre saken i realiteten, og det gir en hensiktsmessig behandling.

(2) Oppheves tingrettens avgjørelse uten at saken også avvises, gjelder § 29-24 for den fortsatte behandling i tingretten.

Kapittel 31. Gjenåpning

§ 31-1 Virkeområde. Gjenåpningsdomstol

(1) Kapitlet gjelder gjenåpning av saker som er rettskraftig avgjort.

(2) Avgjørelser av forlikrådet kan gjenåpnes ved begjæring til tingretten.

(3) Avgjørelser av tingretten og lagmannsretten kan gjenåpnes ved begjæring til en sideordnet domstol med rettskrets som grenser til den domstol som har truffet avgjørelsen.

(4) Avgjørelser av Høyesterett, herunder Høyesteretts ankeutvalg, kan gjenåpnes ved begjæring til Høyesterett. Begjæringen avgjøres av Høyesteretts ankeutvalg.

§ 31-2 Avgjørelser som kan gjenåpnes

(1) Rettskraftige avgjørelser som avslutter behandlingen av et krav, kan gjenåpnes. Midlertidige avgjørelser kan ikke gjenåpnes.

(2) Har en sak vært behandlet i flere instanser, er det bare avgjørelsen i siste instans som kan gjenåpnes. Dette gjelder likevel ikke hvis grunnlaget for gjenåpning er forhold som lå utenfor rammen av behandlingen der.

(3) Beslutninger som nekter anke, og kjennelser som forkaster en begjæring om oppfriskning, kan bare gjenåpnes på grunn av feil ved rettergangen nevnt i § 31-3.

(4) Dommer og kjennelser som opphever en avgjørelse, kan gjenåpnes inntil ny realitetsavgjørelse er truffet. Tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 31-3 Gjenåpning på grunn av feil ved rettergangen

(1) Gjenåpning kan begjæres

- a) hvis en dommer som etter loven ikke kunne gjøre tjeneste, har deltatt i behandlingen av saken,
- b) hvis en dommer, noen som har utført arbeid eller oppdrag for domstolen, motparten eller noen som har handlet i saken for motparten, med skjellig grunn kan mistenkes for en straffbar handling i forbindelse med behandling av saken,
- c) hvis et vitne med skjellig grunn mistenkes for falsk forklaring,
- d) hvis det i klagesak mot Norge i samme saksforhold er fastslått at saksbehandlingen har krenket en konvensjon som etter menneskerettsloven gjelder som norsk lov, eller
- e) når parten ikke møtte ved behandlingen av saken fordi parten ikke var lovlig innkalt eller hadde gyldig fravær.

(2) Et straffbart forhold som siktede er frifunnet for, kan ikke påberopes med mindre retten har funnet det bevist at siktede har foretatt den rettsstridige handlingen.

§ 31-4 Gjenåpning på grunn av feil ved avgjørelsen

Gjenåpning kan begjæres

- a) hvis opplysninger om faktiske forhold som var ukjent da saken ble avgjort, tilsier at avgjørelsen høyst sannsynlig ville blitt en annen, eller
- b) hvis en bindende avgjørelse av en internasjonal domstol eller en uttalelse fra FNs menneskerettskomité i samme saksforhold tilsier at avgjørelsen var basert på uriktig anvendelse av folkeretten.

§ 31-5 Alminnelige begrensninger i retten til gjenåpning

(1) Gjenåpning kan ikke begjæres av en grunn som er forkastet ved sakens behandling. En grunn an-

ses ikke som forkastet ved beslutning om å nekte anke etter § 29-13 første ledd, § 30-4 og § 30-5.

(2) Gjenåpning kan heller ikke begjæres av en grunn som parten burde ha gjort gjeldende under sakens ordinære behandling, ved anke eller ved begjæring om oppfriskning.

(3) Gjenåpning finner ikke sted dersom det er rimelig sannsynlighetsovervekt for at en ny behandling av saken ikke vil lede til en endring av betydning for parten.

§ 31-6 Fristene for gjenåpning

(1) Begjæring om gjenåpning må settes fram innen seks måneder etter at parten ble kjent med det forhold begjæringen bygger på, eller burde ha skaffet seg kunnskap om dette. Bygger begjæringen på en straffbar handling, løper det ny frist fra det tidspunkt siktede er domfelt ved rettskraftig dom.

(2) Etter ti år kan saken ikke gjenåpnes. Det kan ikke gis oppfriskning mot forsømmelse av denne fristen.

§ 31-7 Begjæringen om gjenåpning

(1) Begjæring om gjenåpning inngis til en domstol som etter § 31-1 annet til fjerde ledd kan behandle begjæringen.

(2) Begjæringen skal angi

- a) domstolen,
- b) navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger,
- c) den avgjørelse som kreves gjenåpnet,
- d) om begjæringen gjelder hele avgjørelsen eller bare deler av den,
- e) grunnlaget for gjenåpning etter §§ 31-3 og 31-4,
- f) en faktisk og rettslig begrunnelse for at grunnlaget gir rett til gjenåpning,
- g) de bevis som vil bli ført for retten til gjenåpning,
- h) det krav som vil bli gjort gjeldende i gjenåpningssaken, og en påstand som angir det resultat saksøkeren krever for begjæringen og for gjenåpningssaken,
- i) de bevis som vil bli ført i gjenåpningssaken,
- j) grunnlaget for at retten kan behandle begjæringen dersom det kan være tvil om dette, og
- k) saksøkerens syn på den videre behandling av saken.

(3) § 9-2 tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 31-8 Rettens behandling av begjæringen

(1) Begjæringen om gjenåpning behandles etter reglene om anke over beslutninger og kjennelser så langt disse passer. § 30-5 og § 30-9 annet ledd får ikke anvendelse.

(2) Retten prøver av eget tiltak om vilkårene for gjenåpning er til stede. Er som grunn angitt et mulig straffbart forhold uten at forfølgning er innledet, kan retten anmode påtalemyndigheten om å foreta etterforskning.

(3) Hvis begjæringen tas til følge, behandles gjenåpningssaken etter de alminnelige regler for sakstypen.

(4) Retten kan bestemme at det etter reglene i tredje ledd skal finne sted felles behandling av begjæringen og av det krav eller rettsforhold som er gjenstand for denne.

(5) Høyesteretts ankeutvalg kan bestemme at en begjæring om gjenåpning eller en gjenåpningssak helt eller delvis skal henvises til lagmannsrett hvis utvalget enstemmig finner det klart at hensynet til bevisføringen gjør det hensiktsmessig.

(6) En dommer som har vært med på å treffe den avgjørelse som er angrepet, kan ikke delta i sak om gjenåpning av denne.

§ 31-9 Forenklet avgjørelse av begjæringen

(1) Retten kan avgjøre begjæringen uten videre behandling dersom det er åpenbart at den må avvises av grunner som ikke kan avhjelpest, eller forkastes fordi grunnlaget er utilstrekkelig.

(2) I lagmannsretten og i Høyesteretts ankeutvalg må avgjørelse av begjæringen etter første ledd være enstemmig.

Sjuende del - Midlertidig sikring

Kapittel 32. Alminnelige bestemmelser

§ 32-1 Innledning

(1) Midlertidig sikring omfatter arrest og midlertidig forføyning.

(2) Den som har et pengekrav mot en annen, kan begjære sikring av dette kravet ved arrest etter kapittel 33 dersom det foreligger en sikringsgrunn.

(3) Den som har et krav som går ut på annet enn betaling av penger, kan begjære midlertidig forføyning etter kapittel 34 dersom det foreligger en sikringsgrunn.

§ 32-2 Forholdet til lovens alminnelige regler m.m.

Reglene i kapittel 1 til 3, §§ 4-1, 4-3, 4-4 og 4-7, kapittel 7 og 8, § 9-6, kapittel 11 til 15, kapittel 16 unntatt §§ 16-2, 16-4 og 16-8, kapittel 18, kapittel 19 unntatt § 19-13 og kapittel 20 til 31 gjelder tilsvarende i saker om midlertidig sikring så langt de passer og når ikke annet følger av reglene i kapittel 32 til 34. Før retten avsier en kjennelse, skal den så vidt mulig gi partene anledning til å uttale seg.

§ 32-3 Norske og utenlandske skip og utenlandske statlige luftfartøyer

(1) For arrest i skip og midlertidig forføyning som går ut på tilbakeholding av et skip, gjelder også reglene i sjøloven kapittel 4.

(2) Tvangsfullbyrdelsesloven §§ 1-5 til 1-7 gjelder tilsvarende for midlertidig sikring.

(3) Reglene for skip gjelder også for flyttbare innretninger som ikke er skip, men som kan registreres i norsk skipsregister eller i tilsvarende utenlandske registre.

§ 32-4 Kompetent domstol

(1) Begjæring om midlertidig sikring skal settes fram for tingretten i den krets der saksøkte har alminnelig verneting. En begjæring om arrest kan også settes fram for tingretten i en annen krets hvor et formuesgode som tilhører saksøkte er, eller hvor løsøre som tilhører saksøkte kan ventes å komme i nær fremtid. En begjæring om midlertidig forføyning som gjelder et formuesgode eller en annen gjenstand, kan også settes fram for tingretten på det stedet hvor godet eller gjenstanden er eller ventes å komme i nær framtid. Tvangsfullbyrdelsesloven § 1-9 gjelder tilsvarende. Begjæring om utreiseforbud settes fram for tingretten i den krets hvor saksøkte bor eller oppholder seg.

(2) Begjæring om midlertidig forføyning mot staten eller fylkeskommuner kan også settes fram for saksøkerens alminnelige verneting.

(3) Er søksmål om det kravet som det begjæres midlertidig sikring for, reist for en annen domstol enn forliksrådet, skal begjæringen settes fram for denne domstolen.

§ 32-5 Begjæringen

(1) Begjæring om midlertidig sikring settes fram gjennom prosesskriv eller muntlig.

(2) I begjæringen skal oppgis det krav som det begjæres midlertidig sikring for, og sikringsgrunnen. I en begjæring om arrest oppgis også kravets størrelse med et bestemt maksimum. Begjæringen skal videre inneholde en redegjørelse for de forhold som saksøkeren påberoper.

(3) De dokumenter som påberopes og som saksøkeren er i besittelse av, bør følge med begjæringen.

§ 32-6 Foreløpig prøving

Dersom retten av eget tiltak skal avvise saken, treffer den straks avgjørelse om det. Kan feilen rettes, skal saksøkeren få en frist til å rette den. Blir feilen ikke rettet, skal saken avvises.

§ 32-7 *Retten for handlinger*

(1) Retten treffer avgjørelse om midlertidig sikring ved kjennelse etter at partene har vært innkalt til muntlig forhandling. Dersom saksøkeren uteblir fra rettsmøtet og det ikke er opplyst eller sannsynlig at det foreligger gyldig fravær, avvises begjæringen. Er det opplyst eller sannsynlig at saksøkeren har gyldig fravær, utsettes saken. Uteblir saksøkte og det er opplyst eller sannsynlig at det foreligger gyldig fravær, kan retten utsette saken.

(2) Dersom det er fare ved opphold, kan kjennelse som beslutter arrest treffes uten muntlig forhandling.

(3) Dersom det, bedømt på grunnlag av saksframstillingen i begjæringen, ikke er adgang til å ta begjæringen til følge, kan den forkastes straks.

§ 32-8 *Etterfølgende muntlig forhandling*

(1) Har retten besluttet midlertidig sikring uten muntlig forhandling, kan partene og enhver annen som rammes, kreve etterfølgende muntlig forhandling om sikringen. Det kan også kreves etterfølgende muntlig forhandling om sakskostnader som er ilagt. Dersom etterfølgende muntlig forhandling kan kreves etter denne paragrafen, kan avgjørelsen ikke ankes.

(2) Retten kan helt eller delvis stadfeste, endre eller oppheve sin første beslutning og gjøre stadfestelsen eller endringen avhengig av sikkerhetsstillelse. Avgjørelsen treffes ved kjennelse.

§ 32-9 *Samtidig pådømmelse av hovedkravet*

(1) I sak om midlertidig sikring kan saksøkeren eller saksøkte for tingretten trekke inn hovedkravet til pådømmelse dersom dette

- a) forsvarlig kan avgjøres samtidig med begjæringen om midlertidig sikring,
- b) ikke vil forsinke avgjørelsen av den midlertidige sikringen og
- c) det ikke nødvendiggjør annen saksforberedelse.

(2) En begjæring om å trekke inn hovedkravet til pådømmelse avgjøres ved beslutning. En beslutning som tillater kravet trukket inn, kan senere omgjøres om det viser seg at vilkårene etter første ledd ikke er til stede.

(3) Retten skal normalt nekte samtidig pådømmelse av hovedkravet dersom det ved avgjørelsen av den midlertidige sikringen legges til grunn at sikringsgrunn ikke foreligger og det bare er saksøkeren som har begjært hovedkravet pådømt. Retten kan også ellers nekte pådømmelse av hovedkravet om den finner grunn til det.

(4) Dersom hovedkravet ikke kommer til pådømmelse etter beslutning om omgjøring etter annet ledd, eller fordi det nektes pådømt etter tredje ledd, kan den som begjærte pådømmelse, innen en frist satt av

retten kreve det behandlet i egen sak. Ville særskilt søksmål om hovedkravet hørt under en annen domstol, kan retten bestemme at hovedkravet skal behandles ved denne domstol.

§ 32-10 *Kostnadsansvaret ved midlertidig sikring*

Retten kan ilegge sakskostnader også i en sak som avgjøres uten innkalling til muntlig forhandling. Pålegges saksøkte kostnader i en sak om arrest, tas kostnadene med i det beløpet som det tas arrest for.

§ 32-11 *Erstatning ved midlertidig sikring*

(1) Dersom midlertidig sikring er opphevet eller falt bort og det viser seg at saksøkerens krav ikke bestod da sikringen ble besluttet, plikter saksøkeren å erstatte den skade saksøkte har lidt som følge av sikringen eller ved de skritt som har vært nødvendige for å avverge sikringen eller å få den opphevet. Det samme gjelder om det viser seg at begjæringen for øvrig var ugrunnet som følge av at det under saken forsettlig eller uaktsomt ble gitt uriktige eller villedende opplysninger om sikringsgrunnen. Ved midlertidige forføyninger til sikring av hovedkrav som bygger på at bestemmelser som ivaretar miljøhensyn, er overtrådt, og som er besluttet på grunnlag av at kravet er sannsynliggjort, jf. § 34-2 første ledd, og etter muntlig forhandling, jf. § 32-7 første ledd, plikter saksøkeren bare å erstatte skade som nevnt i første punktum dersom, denne visste eller burde vite at kravet ikke bestod da sikringen ble besluttet.

(2) Dersom sikringen er skjedd ved utreiseforbud, kan retten, i stedet for eller i tillegg til erstatning for økonomisk tap, pålegge saksøkeren å yte saksøkte et rimelig pengebeløp i erstatning (oppreisning) for tort og annen skade av ikke-økonomisk art. Det samme kan retten gjøre i andre tilfeller dersom sikringen ble besluttet som følge av at det under saken forsettlig eller uaktsomt ble gitt uriktige eller villedende opplysninger.

(3) Krav om erstatning etter denne paragrafen kan gjøres gjeldende for tingretten i en sak om opphevelse av sikringen, eller ved ordinært søksmål.

§ 32-12 *Sikkerhetsstillelse*

Tvangsfullbyrdelsesloven § 3-6 gjelder tilsvarende i saker om midlertidig sikring.

§ 32-13 *Bortfall av stilt sikkerhet*

(1) Dersom saksøkeren i en sak om midlertidig sikring har stilt sikkerhet for mulig erstatning til saksøkte, kan sikkerheten på begjæring kreves frigitt når det er gått mer enn tre måneder etter at saksøkte fikk underretning om at sikringen er falt bort eller opphevet uten at søksmål om erstatning er reist.

(2) Tvangsfullbyrdelsesloven § 3-7 tredje ledd gjelder tilsvarende.

Kapittel 33. Arrest

§ 33-1 Innledning

(1) Arrest besluttes i skyldnerens formuesgoder eller, i særlige tilfeller, ved at skyldneren blir pålagt utreiseforbud. For arrest i formuesgoder gjelder §§ 33-2 til 33-10. For utreiseforbud gjelder §§ 33-11 til 33-14 og ellers §§ 33-2 til 33-10 så langt de passer.

(2) Pengekrav mot staten, en kommune, en fylkeskommune, et interkommunalt selskap, et regionalt helseforetak eller et helseforetak kan ikke sikres med arrest.

§ 33-2 Sikringsgrunn for arrest i formuesgoder

(1) Arrest i formuesgoder kan besluttes når skyldnerens adferd gir grunn til å frykte for at tvangsfullbyrdelse av kravet ellers enten vil bli forspilt eller vesentlig vanskeliggjort, eller må skje utenfor riket.

(2) At et pengekrav ikke er forfalt eller betinget, er ikke til hinder for sikring av kravet, hvis ikke dette fører til at kravet er uten verdi.

(3) Arrest i bestemt skip og luftfartøy kan besluttes uten særlig arrestgrunn når det begjæres av en fordringshaver med et forfalt pantekrav i skipet eller luftfartøyet. For luftfartøyer gjelder dette likevel bare dersom fordringshaveren har tvangsgrunnlag for pantekravet.

§ 33-3 Sannsynliggjøring av krav og sikringsgrunn

(1) Arrest kan bare besluttes dersom kravet det begjæres arrest for og sikringsgrunnen er sannsynliggjort. Retten kan bestemme at saksøkeren som vilkår for gjennomføringen skal stille slik sikkerhet som retten fastsetter for mulig erstatning til saksøkte.

(2) Dersom det er fare ved opphold, kan arrest besluttes selv om saksøkerens krav ikke er sannsynliggjort. Retten skal i tilfelle bestemme at saksøkeren som vilkår for gjennomføringen skal stille sikkerhet.

§ 33-4 Avgjørelsen om arrest

(1) Rettens avgjørelse skal nevne partene, kravet med et bestemt maksimum og sikringsgrunnen. Blir det besluttet arrest, kan retten også fastsette hvilket formuesgode som det tas arrest i. Dersom saksøkeren pålegges å stille sikkerhet for gjennomføringen og retten har fastsatt hvilket formuesgode det tas arrest i, skal retten fastsette en frist for å stille sikkerheten.

(2) Retten skal på saksøktes begjæring i avgjørelsen eller i en senere avgjørelse sette en frist for saksøkeren for å reise søksmål om kravet, eller for å begjære tvangsfullbyrdelse dersom saksøkeren allerede har tvangsgrunnlag for sitt krav. Søksmål i utlandet

regnes likt med søksmål i Norge dersom avgjørelsen av den utenlandske domstol er bindende her i riket.

(3) Saksøkte skal opplyses om sin adgang til å avverge gjennomføringen ved å stille sikkerhet for saksøkerens krav. Er det besluttet arrest uten at muntlig forhandling har vært holdt, skal partene opplyses om sin rett til å kreve etterfølgende muntlig forhandling.

§ 33-5 Gjennomføring av arrest

(1) En arrest skal gjennomføres straks. Er saksøkeren pålagt å stille sikkerhet, skal den gjennomføres straks retten er meddelt at sikkerhet er stilt. Det hører under gjennomføringen å beslutte hvilket formuesgode det skal tas arrest i, hvis dette ikke allerede er gjort etter § 33-4 første ledd, og å etablere rettsvern for arresten og gi partene meddelelse om utfallet av gjennomføringen. Retten kan helt eller delvis overlate gjennomføringen til namsmannen i et hvilket som helst distrikt. Dersom retten overlater til namsmannen å bestemme formuesgodet, kan den bestemme hvilket formuesgode namsmannen fortrinnsvis skal søke etter.

(2) Om gjennomføringen av arrest gjelder tvangsfullbyrdelsesloven §§ 5-5 til 5-10, 5-13 til 5-16 og 5-19 og §§ 7-8, 7-9 og 7-12 tilsvarende. Skal arrestgjenstand utpekes, gjelder også tvangsfullbyrdelsesloven §§ 7-18, 7-19 og 7-25. Er avgjørelsen ikke forkynt for saksøkte på forhånd, forkynnes den under forretningen, eller hvis det ikke lar seg gjøre, straks etter.

(3) Saksøkte kan alltid avverge gjennomføringen ved å stille sikkerhet for saksøkerens krav.

§ 33-6 Valget av formuesgode

(1) Arrest kan tas i ethvert formuesgode som det kan tas utleggspant i. Arrest kan også tas i pengekrav som det kan besluttes utleggstrekk i etter dekningsloven § 2-7 når det er gått minst en måned siden saksøkte kunne fått betaling. Det skal velges et formuesgode som vil gi saksøkeren tilstrekkelig sikkerhet for arrestkravet og som i tilbørlig utstrekning tar hensyn til saksøktes interesser. Tvangsfullbyrdelsesloven §§ 7-13 til 7-16 gjelder tilsvarende.

(2) Dersom en arrest blir besluttet uten muntlig forhandling og arrest er begjært i et bestemt formuesgode som det kan tas arrest i, skal det tas arrest i dette. Det gjelder likevel ikke dersom det finnes klart at saksøkeren vil være tilstrekkelig sikret med arrest i et annet formuesgode, og det må antas å være i saksøktes interesse å velge dette.

§ 33-7 Virkningen av arresten, rettsvern m.m.

(1) Arresten medfører at skyldneren mister retten til å råde over de arresterte formuesgoder til skade for arresthaveren. Om skyldnerens råderett gjelder for øvrig de samme regler som for utleggspant.

(2) Arrest får rettsvern mot saksøktes rettslige disposisjoner etter reglene for utleggspant i panteloven. Om etablering av rettsvern m.m. gjelder tvangsfullbyrdelsesloven § 7-20.

(3) Arrest i et formuesgode gir ikke arresthaveren rett til å kreve tvangsdekning. Dersom det er nødvendig for å forebygge vesentlig verdiforringelse, kan retten på arresthaverens begjæring ved kjennelse bestemme at arresthaveren skal gis adgang til å begjære tvangsdekning. For andel av utbytte som faller på arrestkravet gjelder tvangsfullbyrdelsesloven § 8-19 tredje ledd og § 11-36 tredje ledd.

§ 33-8 Særregler om arrest i luftfartøy

Sjøloven § 95 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende ved arrest i luftfartøy. Dette gjelder likevel ikke dersom luftfartøyet er satt inn i regelmessig rute som er åpen for allmennheten, eller dersom luftfartøyet ellers nyttes til befordring av personer eller gods mot betaling når luftfartøyet er klart til avgang og arrestkravet ikke gjelder krav som er stiftet til gjennomføring av reisen.

§ 33-9 Opphevelse av arrest m.m.

(1) Saksøkte kan begjære arresten helt eller delvis opphevet når det settes fram nye bevis eller det foreligger endrede forhold som godtgjør at kravet eller sikringsgrunnen ikke er til stede. Det samme gjelder hvis arresthaveren etter at søksmål er reist om kravet eller tvangsfullbyrdelse er begjært, utilbørlig forhaler saken.

(2) En begjæring om opphevelse etter første ledd framsettes for den rett som har besluttet arresten. Er søksmål reist, kan begjæringen alltid framsettes for den rett som behandler søksmålet. Avgjørelsen treffes ved kjennelse. Kjennelse som opphever arrest har ikke virkning før den er rettskraftig, med mindre saksøkte stiller sikkerhet for kravet.

(3) Saksøkte kan begjære gjennomføringen av en arrest opphevet ved å stille sikkerhet for kravet. Annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 33-10 Bortfall av arrest og forlengelse av frister

(1) Arresten faller bort uten opphevelse:

- når det blir tatt utlegg for saksøkerens krav i det arresterte formuesgode,
- når saksøkeren er gitt en frist for å stille sikkerhet eller for å reise søksmål om eller begjære tvangsfullbyrdelse av kravet, og fristen oversittes,
- når det ikke er satt frist for søksmål eller begjæring om tvangsfullbyrdelse, og søksmål ikke er reist eller tvangsfullbyrdelse begjært ett år etter avsigelsen av arrestkjennelsen,
- når saksøkte oppfyller pengekravet, eller det faller bort på annen måte, eller saksøkte rettskraftig er frifunnet for kravet,

- når saksøkeren gir avkall på sin rett etter arresten, eller
- når saksøkeren har fått fullbyrdelsesdom for kravet og utlegg ikke blir begjært innen en måned etter at dommen ble rettskraftig.

(2) Fristene i første ledd bokstav b, c og f kan på begjæring forlenges. § 33-9 annet ledd gjelder tilsvarende. Forlengelse kan bare gis dersom begjæringen kommer inn innen utløpet av fristen. Forlengelse kan etter samme regler gis på ny.

(3) Er arresten falt bort, plikter saksøkeren skriftlig å gi avkall på sin rett etter arresten. Saksøkte kan kreve at retten treffer avgjørelse om at arresten er falt bort. § 33-9 annet ledd gjelder tilsvarende.

§ 33-11 Sikringsgrunn for utreiseforbud

(1) Utreiseforbud kan besluttes når skyldneren er i ferd med å forlate riket under slike forhold at det er usikkert om skyldneren vil vende tilbake. Et slikt forbud kan bare besluttes når det er nødvendig for å sikre tvangsfullbyrdelse, og arrest i formuesgoder ikke gir tilstrekkelig sikring. Utreiseforbud kan ikke besluttes når det etter sakens art og forholdene ellers vil være et uforholdsmessig inngrep.

(2) Utreiseforbud kan ikke besluttes overfor en person uten fast bosted i Norge for krav som ikke kan bringes inn for norsk domstol.

§ 33-12 Rettens avgjørelse, etterfølgende muntlig forhandling

(1) Avgjørelse om utreiseforbud skal istedenfor opplysning om arrestgjenstanden etter § 33-4, nevne at skyldneren er underlagt utreiseforbud og ikke må forlate riket. Det skal besluttes beslag i skyldnerens pass.

(2) Om nødvendig kan det under særlig graverende forhold besluttes at skyldneren skal settes i fengslig forvaring eller undergis andre innskrenkninger i sin personlige frihet. Har det i disse tilfellene ikke vært muntlig forhandling innkaller retten av eget tiltak til etterfølgende muntlig forhandling.

§ 33-13 Forretning for gjennomføring av utreiseforbud

Dersom det under gjennomføringen av en avgjørelse om utreiseforbud blir oppdaget at saksøkte har formuesgoder som det kan tas arrest i, skal den myndighet som står for gjennomføringen, isteden ta arrest i formuesgodet.

§ 33-14 Bortfall av utreiseforbud

Foruten etter bortfallsgrunnene i § 33-10 første ledd bokstav b, c, d, e og f faller fengslig forvaring eller andre frihetsinnskrenkninger bort etter tre måne-

der hvis ikke retten har besluttet at den skal falle bort før dette tidspunkt.

Kapittel 34. Midlertidig forføyning

§ 34-1 Sikringsgrunn

(1) Midlertidig forføyning kan besluttes:

- a) når saksøktes adferd gjør det nødvendig med en midlertidig sikring av kravet fordi forfølgningen eller gjennomføringen av kravet ellers vil bli vesentlig vanskeliggjort, eller
- b) når det finnes nødvendig for å få en midlertidig ordning i et omtvistet rettsforhold for å avverge en vesentlig skade eller ulempe, eller for å hindre voldsomheter som saksøktes adferd gir grunn til å frykte for.

(2) Midlertidig forføyning kan ikke besluttes dersom den skade eller ulempe som saksøkte blir påført står i åpenbart misforhold til den interesse saksøkeren har i at forføyning blir besluttet.

§ 34-2 Sannsynliggjøring av krav og sikringsgrunn

(1) Midlertidig forføyning kan bare besluttes dersom kravet det begjæres forføyning for og sikringsgrunnen er sannsynliggjort. Retten kan bestemme at saksøkeren som vilkår for ikrafttredelse og gjennomføring av forføyningen skal stille slik sikkerhet som retten fastsetter for mulig erstatning til saksøkte.

(2) Dersom det er fare ved opphold, kan midlertidig forføyning besluttes selv om kravet ikke er sannsynliggjort.

(3) Ved midlertidige forføyninger til sikring av hovedkrav som bygger på at bestemmelser som ivaretar miljøhensyn, er overtrådt, kan saksøkeren ikke pålegges å stille sikkerhet som nevnt i første ledd dersom den midlertidige forføyningen er besluttet etter muntlig forhandling og kravet er sannsynliggjort.

§ 34-3 Avgjørelse om midlertidig forføyning

(1) Midlertidig forføyning kan gå ut på at saksøkte skal unnlate, foreta eller tåle en handling, eller på at et formuesgode skal settes ut av saksøktes besittelse og tas under forvaring eller bestyrelse. Midlertidig forføyning kan ikke gå ut på fengslig forvaring eller andre innskrenkninger i den personlige frihet.

(2) Rettens avgjørelse om midlertidig forføyning skal nevne partene, saksøkerens krav og sikringsgrunnen. Beslutter retten midlertidig forføyning, skal den fastsette de forholdsregler som den finner påkrevet. Retten kan samtidig fastsette hvordan forføyningen skal gjennomføres. Retten kan gi bestemmelser om når forføyningen skal tre i kraft og hvor lenge den skal vare. Pålegges saksøkeren å stille sikkerhet som vilkår for ikrafttredelse og gjennomføring av forføyningen, skal retten fastsette en frist for å stille sikkerheten. Retten kan bestemme at saksøkte kan avverge

ikrafttredelse og gjennomføringen av forføyningen ved å stille sikkerhet for mulig erstatning til saksøkeren.

(3) Retten kan i avgjørelsen, eller på saksøktes begjæring i en senere avgjørelse, sette en frist for saksøkeren for å reise søksmål om kravet. Søksmål i utlandet regnes likt med søksmål i Norge dersom avgjørelsen av den utenlandske domstol er bindende her i riket.

(4) Er det besluttet midlertidig forføyning uten at muntlig forhandling har vært holdt, skal partene opplyses om sin rett til å kreve etterfølgende muntlig forhandling.

§ 34-4 Gjennomføring av midlertidig forføyning

(1) En midlertidig forføyning gjennomføres etter reglene i tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 13 II til VI. Forføyningen skal gjennomføres straks saksøkeren begjærer det. Begjæringen framsettes for retten. Begjæring om gjennomføringstiltak som skal utføres av namsmannen, kan framsettes direkte for den namsmannen som utførelsen hører under. Framsettes begjæringen for retten, kan retten overlate til den namsmannen som utførelsen hører under, å utføre gjennomføringstiltak som krever at det holdes en forretning på annet sted enn rettens kontor.

(2) Er saksøkeren pålagt å stille sikkerhet for en midlertidig forføyning, trer forføyningen ikke i kraft og kan ikke gjennomføres før retten har meddelt saksøkte at sikkerhet er stilt, dersom retten ikke har bestemt annet.

(3) For forretninger for gjennomføring som holdes på annet sted enn rettens kontor, gjelder tvangsfullbyrdelsesloven §§ 5-5 til 5-10, 5-13 til 5-16 og 5-19 tilsvarende. Er forføyningsskjennelsen ikke forkynt for saksøkte på forhånd, forkynnes den under forretningen, eller hvis det ikke lar seg gjøre, straks etter.

(4) Gjelder en midlertidig forføyning en rettighet i et realregistrert formuesgode, eller begrenser den saksøktes rådighet over et realregistrert formuesgode, kan retten bestemme at forføyningen skal registreres som ledd i gjennomføringen. Tilsvarende gjelder for rettigheter registrert i et verdipapirregister eller i et særskilt register for immaterialrettigheter.

(5) Går en midlertidig forføyning ut på å sette et formuesgode i forvaring og det er tvist om eiendomsretten til gjenstanden, skal avkastning av formuesgodet utbetales til retten, som plasserer midlene på best mulige rentebærende vilkår i norsk bank inntil saken er avgjort.

§ 34-5 Opphevelse av midlertidig forføyning m.m.

(1) Saksøkte kan begjære forføyningen opphevet eller innskrenket når det settes fram nye bevis eller det foreligger endrede forhold som godtgjør at kravet

eller sikringsgrunnen ikke er til stede. Det samme gjelder hvis saksøkeren etter at søksmål om kravet er reist, utilbørlig forhåler saken.

(2) Begge parter kan begjære at det treffes nye bestemmelser om hvordan en midlertidig forføyning skal gjennomføres, om når den skal tre i kraft og om sikkerhetsstillelse.

(3) En begjæring etter første og annet ledd framsettes for den rett som har besluttet forføyningen. Er søksmål reist, kan begjæringen alltid framsettes for den rett som behandler søksmålet. Avgjørelsen treffes ved kjennelse. Kjennelse som opphever midlertidig forføyning har ikke virkning før den er rettskraftig, med mindre saksøkte stiller sikkerhet for kravet.

§ 34-6 *Bortfall av midlertidig forføyning og forlengelse av frister*

(1) Midlertidig forføyning faller bort uten opphevelse:

- a) når en fastsatt tid for forføyningen er løpt ut,
- b) når saksøkeren er gitt en frist for å stille sikkerhet eller for å reise søksmål om kravet, og fristen oversittes,
- c) når kravet er avgjort ved rettskraftig dom,
- d) når saksøkte oppfylder kravet, eller det faller bort på annen måte, eller
- e) når saksøkeren gir avkall på sin rett etter forføyningen.

(2) Fristene i første ledd bokstav a og b kan på begjæring forlenges. § 34-5 tredje ledd gjelder tilsvarende. Forlengelse kan bare gis dersom begjæring kommer inn innen utløpet av fristen. Forlengelse kan etter samme regler gis på ny.

(3) Er midlertidig forføyning falt bort, plikter saksøkeren skriftlig å gi avkall på sin rett etter forføyningen. Saksøkte kan kreve at retten treffer avgjørelse om at forføyningen er falt bort. § 34-5 tredje ledd gjelder tilsvarende.

§ 34-7 *Særregler om midlertidige forføyninger til sikring av immaterialrettigheter*

(1) Til sikring av immaterialrettigheter kan retten som midlertidig forføyning mot vareeieren, jf. tolløven § 1 nr. 3, beslutte at tollvesenet skal holde varer tilbake fra frigjøring, når innførsel av varen vil utgjøre et inngrep i en immaterialrettighet. Retten kan beslutte dette selv om vareeieren er ukjent. Forføyningen skal i så fall besluttes uten innkalling til muntlig forhandling, og det skal ikke fastsettes en frist for saksøkeren til å reise søksmål om kravet. Fra det tidspunkt tollvesenet holder varer tilbake i samsvar med forføyningen, får vareeieren stilling som saksøkt.

(2) For midlertidige forføyninger etter paragrafen her gjelder i tillegg til loven her reglene i tolløven § 39. § 34-4 gjelder ikke.

Åttende del - Særlige prosessformer

Kapittel 35. Gruppesøksmål

§ 35-1 *Virkeområde. Definisjoner*

(1) Kapitlet gir særlige regler om behandlingsmåten for gruppesøksmål i tingretten og anke over avgjørelser i gruppesøksmål.

(2) Gruppesøksmål er søksmål som føres av eller mot en gruppe på samme eller vesentlig likt faktisk og rettslig grunnlag, og som er godkjent av retten som gruppesøksmål.

(3) Gruppeprosess er de særlige prosessregler for gruppesøksmål.

(4) Gruppen er de rettssubjekter som har krav eller forpliktelser som faller innenfor den ramme retten har trukket opp for gruppesøksmålet, og som omfattes av søksmålet etter § 35-6 eller § 35-7.

(5) Gruppemedlemmer er de enkelte rettssubjekter innenfor gruppen.

(6) Grupperegisteret er det register som føres over gruppemedlemmene etter § 35-6.

(7) Grupperepresentant er den som handler på gruppens vegne i søksmålet etter § 35-9 første til tredje ledd.

§ 35-2 *Vilkår for gruppesøksmål*

(1) Gruppesøksmål kan bare reises hvis

- a) flere rettssubjekter har krav eller forpliktelser på samme eller vesentlig likt faktisk og rettslig grunnlag,
- b) kravene ellers kan behandles av retten med samme sammensetning og hovedsakelig etter de samme saksbehandlingsregler,
- c) gruppeprosess er den beste behandlingsmåten, og
- d) det er grunnlag for å utpeke grupperepresentant etter § 35-9.

(2) Bare de som kunne reist eller sluttet seg til et ordinært søksmål for norske domstoler, kan være gruppemedlemmer.

§ 35-3 *Saken reises*

(1) Gruppesøksmål kan reises av

- a) enhver som fyller vilkårene for å være gruppe-medlem hvis søksmålet fremmes, eller
- b) foreninger og stiftelser, samt offentlige organer med oppgave å fremme særskilte interesser, når søksmålet ligger innenfor deres formål og naturlige virkeområde etter § 1-4.

(2) Saken innledes ved stevning til en tingrett der en som kan være gruppemedlem, kunne ha reist et vanlig søksmål.

(3) Stevningen skal gi retten de opplysninger som er nødvendige for å vurdere om vilkårene for gruppesøksmål er oppfylt og treffe avgjørelser etter § 35-4 annet ledd. Det skal angis om gruppesøksmålet begjæres fremmet etter § 35-6 eller § 35-7.

§ 35-4 Godkjenning av gruppesøksmål

(1) Retten skal så tidlig som mulig avgjøre om gruppesøksmålet skal fremmes eller avvises.

(2) Fremmes gruppesøksmålet, skal retten i avgjørelsen om dette

- a) beskrive rammen for krav som kan omfattes av gruppesøksmålet,
- b) avgjøre om gruppesøksmålet skal fremmes etter § 35-6 eller § 35-7,
- c) i gruppesøksmål etter § 35-6 fastsette en frist for registrering i grupperegisteret,
- d) fastsette et eventuelt maksimalt ansvar og eventuell forskuddsbetaling etter § 35-6 tredje ledd, og
- e) utpeke grupperepresentant.

(3) Viser sakens videre behandling at det er klart uhensiktsmessig at søksmålet føres etter reglene for gruppeprosess, eller at rammen for de krav som omfattes av gruppesøksmålet bør få en annen avgrensning, kan retten av eget tiltak omgjøre eller endre avgjørelsen. De som ikke lenger omfattes av gruppesøksmålet, kan innen én måned etter at avgjørelsen om omgjøring eller endring er rettskraftig, kreve at retten fortsetter behandlingen av deres krav som individuelle søksmål.

(4) Avgjørelser etter første til tredje ledd treffes som kjennelse. Ved anke gjelder ikke § 29-3 annet ledd.

§ 35-5 Varsel om godkjent gruppesøksmål

(1) Når et gruppesøksmål er godkjent, skal retten gjennom varsel, kunngjøring eller på annen måte sørge for at gruppesøksmålet gjøres kjent overfor dem som kan slutte seg til det, eller som er gruppemedlemmer etter § 35-7.

(2) Varslet eller kunngjøringen skal gjøre det klart hva gruppesøksmålet og gruppeprosessen innebærer, herunder konsekvensene av å registrere seg eller tre ut som gruppemedlem, mulig ansvar for kostnader som kan påløpe, og grupperepresentantens fullmakt til å inngå forlik. Frist for registrering i grupperegisteret skal framgå av varslet.

(3) Varslets innhold, varslingsmåte mv., bestemmes av retten, herunder om grupperepresentanten skal besørge varsel eller kunngjøring og dekke kostnadene forbundet med dette.

§ 35-6 Gruppessøksmål som krever registrering av gruppemedlemmer

(1) Gruppessøksmålet omfatter bare dem som er registrert som gruppemedlemmer, hvis ikke søksmålet er fremmet etter § 35-7. De som har krav innenfor rammen av gruppesøksmålet, kan registreres som gruppemedlem.

(2) Begjæring om registrering må settes fram innen fristen for dette. Inntil hovedforhandlingen kan

retten i særlige tilfeller godkjenne en forsinket registrering når ikke hensynet til de øvrige parter i vesentlig grad taler mot det.

(3) Etter begjæring fra den som reiser gruppesøksmålet, eller grupperepresentanten kan retten bestemme at det skal være et vilkår for registrering at gruppemedlemmene skal ha ansvar for et fastsatt maksimalbeløp for kostnader etter § 35-14. Retten kan etter begjæring bestemme at hele eller deler av beløpet skal innbetales til gruppens prosessfullmektig før registrering.

(4) Grupperegisteret føres av retten. Domstoladministrasjonen kan gi nærmere regler om grupperegisteret ved forskrift.

§ 35-7 Gruppessøksmål som ikke krever registrering av gruppemedlemmer

(1) Retten kan bestemme at de som har krav innenfor rammen for gruppesøksmålet, skal være gruppemedlemmer uten registrering i grupperegisteret dersom kravene

- a) enkeltvis gjelder så små verdier eller interesser at et betydelig flertall av dem ikke kan forventes fremmet ved individuelle søksmål, og
- b) ikke antas å reise spørsmål som krever individuell behandling.

(2) De som ikke vil delta i gruppesøksmålet, kan tre ut etter § 35-8. Det føres utmeldingsregister. Reglene i § 35-6 fjerde ledd gjelder tilsvarende.

§ 35-8 Uttreden som gruppemedlem

(1) Enhver kan tre ut som gruppemedlem. Det gjøres ved sletting i grupperegisteret eller ved innføring i utmeldingsregisteret. Utmeldingen er virksom fra det tidspunkt retten mottar meldingen. Utmelding kan ikke skje etter at gruppemedlemmets krav er rettskraftig avgjort.

(2) Utmelding før det er avsagt dom som binder gruppemedlemmene etter § 35-11, kan skje uten at vedkommende taper det materielle krav som var fremmet.

(3) Ved utmelding etter at det er avsagt dom som binder gruppemedlemmet etter § 35-11 annet ledd annet punktum, fortsetter nødvendig videre behandling i instansen etter reglene for allmennprosess eller småkravprosess. Dersom gruppemedlemmets krav er avgjort i instansen, må den som har trådt ut, erklære selvstendig anke om overprøving. Anke kan inngis innen én måned etter utløpet av ankefristen for gruppen. Selv om denne fristen er utløpt, kan vedkommende likevel anke hvor gruppen har anket. Anke må da inngis samtidig med utmeldingen av gruppesøksmålet, og den må ligge innenfor den ramme for anke som er trukket opp i anken fra gruppen.

(4) En anke fra gruppens motpart omfatter alle som var gruppemedlemmer da det ble avsagt dom

som binder grupped medlemmene etter § 35-11, hvis ikke noe annet framgår av ankeerklæringen.

(5) En som har fremmet krav ved individuelt søksmål, betraktes i forhold til reglene foran som utmeldt av gruppesøksmålet. For søksmål etter § 35-7 opphører denne virkningen om det individuelle søksmål heves.

§ 35-9 *Ivaretaking av rettigheter og plikter i gruppesøksmålet. Representasjon*

(1) Gruppens rettigheter og plikter i gruppesøksmålet ivaretas av grupperepresentanten. Grupperepresentanten har plikt til å påse at grupped medlemmene holdes forsvarlig orientert om gruppesøksmålet. Særlig gjelder dette for prosesshandlinger og avgjørelser som får betydning for grupped medlemmenes krav.

(2) Den som kan reise gruppesøksmål etter § 35-3 første ledd, og som er villig til det, kan være grupperepresentant.

(3) Grupperepresentanten skal utpekes av retten. Representanten skal kunne ivareta gruppens interesser på en god måte, og kunne svare for gruppens mulige kostnadsansvar overfor motparten. Retten kan om nødvendig tilbakekalle en oppnevning som grupperepresentant og oppnevne en ny. § 35-4 fjerde ledd gjelder tilsvarende for avgjørelser om tilbakekall og ny oppnevning av grupperepresentant.

(4) Gruppen skal ha prosessfullmektig som er advokat. Retten kan i særlige tilfeller gjøre unntak fra dette.

§ 35-10 *Tvistepunkter som kun gjelder én eller få grupped medlemmer. Undergrupper*

(1) Retten kan bestemme at reglene for gruppesøksmål ikke skal gis anvendelse for behandlingen av tvistepunkter som bare gjelder et lite antall grupped medlemmer. I så fall råder grupped medlemmene selv over disse spørsmålene. Retten avgjør rekkefølgen de forskjellige spørsmål skal behandles i. Normalt bør retten behandle de spørsmål som gjelder gruppen som helhet, før den behandler særspørsmål knyttet til en eller noen få parter.

(2) Hvor gruppen består av et stort antall grupped medlemmer, og det for flere av disse oppstår samme eller vesentlig like rettslige eller faktiske spørsmål som skiller seg fra de spørsmål som er felles for gruppen som helhet, kan retten bestemme at det skal opprettes undergrupper. For opprettelse av undergrupper og behandlingen av særspørsmålene for dem, gjelder reglene i dette kapittel tilsvarende.

§ 35-11 *Avgjørelse av gruppesøksmålet. Forlik*

(1) Avgjørelser av krav i gruppesøksmål binder dem som er grupped medlemmer på avgjørelsestidspunktet.

(2) Retten kan dele pådømmelsen slik at den først avgjør kravene fra ett eller noen grupped medlemmer når innsigelser og anførsler gjør det upraktisk å treffe realitetsavgjørelse for kravene fra alle grupped medlemmene under ett. Denne første dommen legges opprøvd til grunn ved senere pådømmelser, så langt det ikke er anført at det foreligger særlige grunnlag for avvikende avgjørelse. Denne virkningen gjelder ikke for fastlegging av faktiske og rettslige forhold som grupped medlemmene vil være avskåret fra å få overprøvd ved anke.

(3) Forlik i gruppesøksmål etter § 35-7 må godkjennes av retten. For avgjørelsen om godkjenning gjelder § 35-4 fjerde ledd tilsvarende.

§ 35-12 *Sakskostnader*

(1) Grupperepresentanten har rett og plikt i forhold til sakskostnader i gruppesøksmålet.

(2) Ved skifte av grupperepresentant bestemmer retten hvordan rett og plikt til sakskostnader skal fordeles mellom disse.

(3) Første og annet ledd gjelder ikke for sakskostnader ved tvistepunkter etter § 35-10 første ledd.

§ 35-13 *Godtgjøring*

(1) Grupperepresentanten har krav på godtgjøring for sitt arbeid og dekning av sine utgifter, herunder godtgjøring til gruppens prosessfullmektig og dekning av dennes utgifter. Godtgjøring og utgiftsdekning til grupperepresentanten og gruppens prosessfullmektig fastsettes av retten. § 20-9 får anvendelse.

(2) Grupperepresentantens krav kan kreves dekket av gruppens motpart i den utstrekning denne ilegges ansvar for sakskostnader, og ellers av grupped medlemmene innen den ramme som følger av § 35-14.

§ 35-14 *Grupped medlemmers økonomiske ansvar mv.*

(1) Grupped medlemmer i søksmål etter § 35-6 er ansvarlig overfor grupperepresentanten for kostnader denne ilegges etter § 35-12, og for godtgjøring og utgiftsdekning som er fastsatt etter § 35-13, i den utstrekning slikt ansvar er satt som vilkår for registrering. Beløp som tidligere ikke er innbetalt, skal innbetales til gruppens prosessfullmektig.

(2) Tidligere grupped medlemmer som er utelukket fra gruppen etter § 35-4 tredje ledd, er ikke ansvarlig for kostnader etter første ledd. Innbetalt beløp etter § 35-6 tredje ledd skal tilbakebetales. Tidligere grupped medlemmer som har trådt ut av gruppen ved utmelding, har ansvar etter første ledd hvis ikke retten bestemmer noe annet. Ved avgjørelsen skal retten legge vekt på de økonomiske konsekvensene fritak fra ansvar vil få for grupperepresentanten, og om ansvaret vil være urimelig tyngende for det utmeldte

gruppemedlemmet, blant annet under hensyntaken til tidspunktet for utmeldingen.

(3) Etter dekning av eget tilgodehavende plikter prosessfullmektigen å videreføre innbetalte beløp etter første ledd til dekning av kostnadsbeløp som gruppens motpart er tilkjent, før det skjer utbetaling til dekning av grupperepresentantens tilgodehavende.

§ 35-15 Gruppe på saksøkesiden

§§ 35-1 til 35-14, med unntak av § 35-7, gjelder tilsvarende så langt de passer, når gruppen utgjøres av parter på saksøkesiden.

Kapittel 36. Saker om administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren

§ 36-1 Virkeområde

(1) Reglene i dette kapitlet gjelder søksmål som etter særskilt lovbestemmelse kan reises for rettslig prøving av administrative vedtak om tvang mot personer. Andre krav kan ikke trekkes inn i saken.

(2) Søksmål etter reglene her kan ikke reises etter at vedtaket er falt bort. Faller vedtaket bort etter at det er krevd rettslig prøving, heves saken.

(3) Ny rettslig prøving kan bare skje etter at saken på nytt er behandlet administrativt.

§ 36-2 Hvordan og hvor søksmål reises. Virkningene av søksmål

(1) Søksmål reises ved at det settes fram krav om rettslig prøving overfor den myndighet som har truffet vedtaket. Vedkommende myndighet skal straks sende kravet om rettslig prøving og sakens dokumenter til retten.

(2) Saken skal behandles ved tingretten i den rettskrets der den private part er i samsvar med vedtaket eller der denne har alminnelig verneting eller hadde alminnelig verneting før vedtaket ble satt i verk.

(3) Søksmål er ikke til hinder for at vedtaket settes i verk eller opprettholdes med mindre retten ved kjennelse bestemmer noe annet. At det gis oppsettende virkning, fører ikke til at vedtaket faller bort.

§ 36-3 Partsforhold og prosessdyktighet

(1) Søksmål reises av den vedtaket retter seg mot, eller av den som etter særskilt lovbestemmelse er gitt adgang til å reise sak.

(2) Den vedtaket retter seg mot, kan reise søksmål på egen hånd dersom vedkommende er i stand til å forstå hva saken gjelder. Likevel kan mindreårige under 15 år bare reise sak hvis det følger av særskilt lovbestemmelse.

(3) Søksmålet rettes mot staten ved departementet. I saker som gjelder vedtak truffet av fylkesnemn-

da for sosiale saker, rettes søksmålet mot kommunen. Er det kommunen som reiser søksmålet, må dette rettes mot den eller de private parter i det vedtak som blir angrepet.

§ 36-4 Tingrettens sammensetning. Fagkyndige utvalg

(1) Tingretten settes med to meddommere, hvorav én lek og én fagkyndig. I særlige tilfeller kan retten settes med to fagdommere og tre meddommere, hvorav én eller to skal være fagkyndige.

(2) Kongen kan opprette ett eller flere utvalg av personer med fagkyndighet i saker som skal behandles etter dette kapitlet.

§ 36-5 Rettens behandling og prøving

(1) Hovedforhandling skal berammes straks.

(2) Saken skal prioriteres og behandles så hurtig som hensynet til en forsvarlig saksbehandling gjør mulig.

(3) Innenfor rammene av vedkommende lov skal retten prøve alle sider av saken.

§ 36-6 Partsrettigheter mv. for den private part

(1) Retten kan unnlate å motta forsikring fra den private part.

(2) Personlig avhør av den private part kan unnlates dersom retten finner dette ubetenkelig.

(3) Retten kan bestemme at den private part ikke skal få dokumentinnsyn eller skal utelukkes fra forhandlingene, i den utstrekning partens helsetilstand eller lave alder gjør dette påkrevd. I så fall skal rettens leder, den private partens prosessfullmektig eller representant gjøre parten kjent med hovedinnholdet i dokumentene eller forhandlingene så langt opplysningene er av interesse for saken.

(4) Den private part gjøres kjent med rettens avgjørelser og reglene for anke på den måten retten bestemmer.

§ 36-7 Offentlighet og dokumentinnsyn

(1) Sakens dokumenter er unntatt offentlighet.

(2) Rettsmøter holdes for lukkede dører. Rettsmøter kan likevel holdes helt eller delvis for åpne dører dersom den private part begjærer det, og retten finner dette ubetenkelig ut fra hensynet til sakens opplysning, til den private part selv og andre.

§ 36-8 Kostnadene ved saken

Staten bærer alle kostnadene ved saken når ikke annet følger av særskilt lovbestemmelse.

§ 36-9 Foregrepet virkning mv.

(1) Går dommen ut på at tvangsvedtaket skal opphøre, får dette virkning straks.

(2) Dersom det foreligger tungtveiende grunner, kan retten i dommen likevel bestemme at den ikke skal få foregrepet virkning. Avgjørelsen kan bare ankes med de begrensninger som følger av § 29-3 tredje ledd.

§ 36-10 Anke

(1) Ved anke fra den private part gjelder ikke § 29-9 tredje og fjerde ledd.

(2) Ved anke over dom gjelder § 36-2 tredje ledd om oppsettende virkning tilsvarende. Ved anke over dom som går ut på at tvangsvedtaket skal opphøre, kan den rett som har ankesaken, ved kjennelse bestemme at tvangsvedtaket likevel skal stå ved lag til det foreligger en rettskraftig avgjørelse. Avgjørelse etter § 36-9 annet ledd kan ved kjennelse omgjøres av den rett som har ankesaken.

(3) Anke over tingrettens dom i sak om fylkesnemndas vedtak etter lov om barneverntjenester kan ikke fremmes uten lagmannsrettens samtykke. Samtykke kan bare gis når

- a) anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak,
- b) det er grunn til å behandle saken på ny fordi det er framkommet nye opplysninger,
- c) det er vesentlige svakheter ved tingrettens avgjørelse eller saksbehandling, eller
- d) dommer går ut på tvang som ikke er vedtatt av fylkesnemnda.

(4) Under muntlig ankeforhandling i lagmannsretten settes retten med to meddommere, hvorav én lek og én fagkyndig. For ankebehandlingen gjelder for øvrig reglene i kapitlet her så langt de passer.

Niende del - Ikraftsetting og endringer i andre lover

Kapittel 37. Ikraftsetting og endringer i andre lover

§ 37-1 Ikraftsetting

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan bestemme at forskjellige bestemmelser skal tre i kraft til forskjellig tid.

Fra den tid loven trer i kraft oppheves lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten i tvistemål (tvistemålsloven).

§ 37-2 Overgangsregler

Kongen kan gi forskrift om overgangsregler.

§ 37-3 Endringer i andre lover

1. I lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene gjøres følgende endringer:

§ 1 skal lyde:

De alminnelige domstoler er:

1. Høyesterett
2. lagmannsrettene
3. tingrettene

Forliksrådene er meklingsinstitusjoner med begrenset domsmyndighet som angitt i tvisteloven § 6-10.

§ 4 skal lyde:

Når saksmengden gjør det påkrevd, kan Høyesterett, for saker som skal avgjøres av fem dommere, deles i flere avdelinger etter bestemmelse av Domstoladministrasjonen. For saker som skal avgjøres av tre dommere, kan Høyesterett nedsette ett eller flere utvalg, som betegnes som Høyesteretts ankeutvalg. Høyesteretts domstolleder leder behandlingen i avdelinger og utvalg og behandlingen av saker i stor-kammer eller plenum, som hun eller han er med i. Ellers ledes behandlingen av eldste dommer som er med.

§ 5 skal lyde:

I saker som etter lov skal avgjøres av Høyesteretts ankeutvalg, settes Høyesterett med tre dommere. Det kan bestemmes at slike saker skal avgjøres i avdeling med fem dommere.

I andre saker enn etter første ledd første punktum settes Høyesterett med fem dommere.

I særlig tidkrevende saker kan det bestemmes at ytterligere en eller to dommere følger forhandlingene og deltar i avgjørelsen i tilfelle forfall.

I saker etter første og annet ledd som er av særlig viktighet, kan det bestemmes at saken, eller retts-spørsmål i den, skal avgjøres av Høyesterett i stor-kammer, satt med 11 dommere. Ved vurderingen skal det blant annet legges vekt på om det oppstår spørsmål om å sette til side en rettsoppfatning Høyesterett har lagt til grunn i en annen sak, eller om saken reiser spørsmål om konflikt mellom lover, provisoriske anordninger eller stortingsbeslutninger og Grunnloven eller bestemmelser Norge er bundet av i internasjonalt samarbeid. I helt særlige tilfeller kan det bestemmes at saken, eller rettsspørsmål i saken, skal avgjøres av Høyesterett i plenum, som da består av alle Høyesteretts dommere som ikke er ugilde eller har forfall.

Får noen av rettens medlemmer forfall i saker etter fjerde ledd, kan retten avgjøre saken så lenge det er minst fem dommere tilbake. Er det ved avgjørelsen et like antall dommere, fratrer yngste dommer.

§ 6 skal lyde:

Avgjørelse om at Høyesterett skal ha en annen sammensetning enn den som følger av § 5 første ledd

første punktum, treffes før saken er fordelt til forberedende dommer, av Høyesteretts domstolleder. Etter fordeling treffes avgjørelsen av ankeutvalget, men slik at domstollederen treffer eventuell avgjørelse om at saken skal behandles i storkammer eller plenum.

Avgjørelse om at Høyesterett skal ha en annen sammensetning enn den som følger av § 5 annet ledd, treffes av domstollederen før den muntlige ankeforhandling er begynt, eller i skriftlige saker før partene har inngitt sitt siste skriftlige innlegg. Etter dette tidspunkt, kan to av avdelingens fem dommere kreve at avgjørelsen skal treffes med en sammensetning etter § 5 fjerde ledd. Domstollederen avgjør da om retten skal settes med 11 eller med alle Høyesteretts dommere.

Når det er truffet avgjørelse om at Høyesterett skal settes i storkammer, kan Høyesteretts domstolleder i stedet bestemme at avgjørelsen skal treffes av Høyesterett i plenum. Det skal gjøres hvis minst seks av Høyesteretts dommere krever det. Vedtak etter første punktum og krav etter annet punktum må i tilfelle settes fram før ankeforhandlingen eller den avsluttende skriftlige behandlingen i den forsterkede rett påbegynnes.

§ 7 skal lyde:

Når Høyesterett skal treffe avgjørelser som ikke gjelder de enkelte rettssaker, skal fem dommere være med ved avgjørelsen hvis ikke annet er bestemt ved lov.

I de avgjørelser som er nevnt i § 8 annet punktum, skal alle dommere være med, men avgjørelse kan treffes selv om noen av dommerne har forfall.

§ 8 skal lyde:

Høyesteretts domstolleder leder rettens forretninger, fastsetter tiden for dens møter og for behandlingen av sakene og fordeler forretningene mellom rettens medlemmer og i tilfelle dens avdelinger og utvalg. Alminnelige regler om dette kan fastsettes i en forretningsorden.

Har domstollederen forfall, gjør eldste dommer tjeneste så lenge ingen annen er oppnevnt.

§ 39 oppheves.

§ 63 a tredje ledd nytt annet punktum skal lyde:

Taushetsplikten gjelder heller ikke om det som er framkommet i de deler av et saksdokument som allmennheten kan gis innsyn i etter reglene i tvisteloven kapittel 14.

§ 122 første ledd skal lyde.

Ved retsmøter forstaas de møter, som en ret holder til forhandling mellom parter eller for at avhøre

parter, vidner eller sakkyndige eller foreta gransking eller bevisundersøkelse, eller som loven særskilt har betegnet som retsmøter.

8de kapitel:

Kapitteloverskriften endres til "Frister"

§ 151 tredje ledd oppheves.

§§ 153 til 158 oppheves.

§ 200 nytt tredje og fjerde ledd skal lyde:

Erstatningssøksmål om en tjenstemanns eller det offentliges ansvar i anledning av rettslige avgjørelser kan ikke reises uten at

- a) *avgjørelsen er opphevet eller forandret,*
- b) *avgjørelsen er bortfalt med den virkning at rettidig anke mot den ikke kunne tas under behandling eller avgjøres, eller*
- c) *tjenstemannen ved dom er kjent skyldig i straffbart forhold ved avgjørelsen.*

For krav om at staten erstatte sakskostnader på grunn av feil ved rettens behandling, gjelder tvisteloven § 20-12.

§ 213 første ledd nytt tredje og fjerde punktum skal lyde:

Forlikrådet kan ikke ilegge straff eller erstatning etter dette kapitlet. Spørsmål om ansvar i anledning en sak for forlikrådet kan bringes inn for tingretten.

§ 223 første ledd skal lyde:

Enhver advokat har rett til å ha en autorisert fullmektig til å opptre for seg i rettergang. Fullmektigen kan ikke opptre for Høyesterett, ved saker som behandles muntlig for lagmannsrett eller ved hovedforhandling for tingrett i saker om straff for forbrytelser som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år, uten at vedkommende har tillatelse etter § 221 eller § 220 til å være advokat ved vedkommende rett. Lagmannsretten kan for den enkelte sak tillate at en advokat opptre ved autorisert fullmektig ved hovedforhandling i andre saker enn saker om straff for forbrytelser som etter loven kan medføre fengsel i mer enn 6 år. I sivile saker kan fullmektigen opptre for Høyesteretts ankeutvalg når anken gjelder kjennelser og beslutninger avsagt av lagmannsrettene.

2. I lov 21. juli 1916 nr. 2 om lov om vidners og sakkyndiges godtgjørelse m.v. skal § 1 annet punktum lyde:

Det samme gjelder for *ledsagere for barn, alvorlig sinnslidende eller betydelig psykisk utviklingshemmede vitner* og for vitner og sakkyndige som mø-

ter eller på annen måte avgir forklaring for gjenopp-takelseskommissjonen, jf straffeprosessloven kapittel 27.

3. Lov 26. juni 1926 nr. 2 om forandring i lovgivningen om Høiesterett oppheves.
4. I lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker gjøres følgende endringer:

§ 27 tredje ledd tredje og fjerde punktum skal lyde:

Er det etter § 27 b i loven her eller etter særskilt lovbestemmelse et vilkår for søksmål at klageadgangen er nyttet, eller at søksmålet anlegges innen en viss frist, skal parten i underretningen om vedtaket også gjøres oppmerksom på dette. I motsatt fall kommer slike vilkår for søksmål ikke til anvendelse overfor parten.

Ny § 27 b skal lyde:

§ 27 b (vilkår for å reise sak for domstolene om vedtaket).

Det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket, kan bestemme at søksmål om gyldigheten av forvaltningsvedtak eller krav om erstatning som følge av vedtaket ikke skal kunne reises uten at vedkommende part har nyttet sin adgang til å klage over vedtaket, og at klagen er avgjort av den høyeste klageinstans som står åpen. Søksmål skal likevel i alle tilfelle kunne reises når det er gått 6 måneder fra klage første gang ble framsatt, og det ikke skyldes forsømmelse fra klagerens side at klageinstansens avgjørelse ikke foreligger.

5. I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeerstatning gjøres følgende endring:

Ny § 3-8 skal lyde:

§ 3-8 (adgang til ny sak)

Et avsluttet oppgjør om menerstatning eller erstatning for tap i framtidig erverv eller utgifter kan kreves opptatt til ny behandling hvis en forverring av skadelidtes helse rokker ved det som ble lagt til grunn for oppgjøret, og det er klar sannsynlighetsovervekt for at dette vil gi rett til en vesentlig høyere erstatning.

6. I lov 28. april 1978 nr. 18 om behandling av forbrukertvister skal § 15 annet ledd nytt tredje punktum lyde:

Er sak reist for forlikrådet, gjelder tvisteloven § 6-11 annet ledd og femte ledd.

7. I lov 18. mai 1979 nr. 18 om foreldelse av fordringer gjøres følgende endringer:

§ 15 nr. 1 nytt fjerde punktum skal lyde:

Foreldelse avbrytes også ved at fornærmede begjærer at påtalemyndigheten fremmer kravet i straffesak etter straffeprosessloven § 427.

§ 15 nr. 2 ny bokstav c skal lyde:

c) *når fornærmede fremmer krav til pådømmelse i straffesak etter straffeprosessloven § 428.*

§ 15 nr. 3 første og annet punktum skal lyde:

Er det avtalt at tvist om en fordring skal avgjøres ved voldgift, avbrytes foreldelse når voldgiftsak er innledet etter voldgiftsloven § 23. Er det ellers hjemmel for annen særskilt avgjørelsesmåte, avbrytes foreldelse ved at fordringshaveren gjør det som fra dennes side trengs for å sette saken i gang.

Nåværende § 15 nr. 3 annet punktum blir nytt tredje punktum.

Ny § 15 a skal lyde:

§ 15 a (Gruppesøksmål)

1. *Ved stevning i gruppesøksmål avbrytes foreldelsen for de krav som faller innenfor rammen av søksmålet. Godkjennes ikke gruppesøksmålet, får avbrytelsen bare virkning for krav hvor det innen én måned etter at avvisningskjennelsen er endelig, er tatt nytt skritt til avbrytelse av foreldelsesfristen.*
2. *Ved godkjenning av gruppesøksmål avbrytes foreldelsen for krav som omfattes av godkjenningen, om avbrytelse ikke allerede har skjedd etter første ledd. I gruppesøksmål etter tvisteloven § 35-6 blir avbrytelsen bare virksom dersom fordringshaveren registreres som gruppemedlem.*
3. *For den som trer ut som gruppemedlem, fortsetter foreldelsesfristen å løpe fra det tidspunkt retten mottar melding om uttreden.*

§ 22 nr. 1 nytt siste punktum skal lyde:

Når fornærmede trekker sin begjæring om å få pådømt krav i straffesak, varer virkningen av rettidig påtale etter § 15 i ett år fra fornærmede meddelte domstolen eller påtalemyndigheten om tilbaketrekkingen.

8. I lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp gjøres følgende endring:

§ 27 skal lyde:

§ 27 *Anke*

Avgjørelser etter denne lov som er truffet av en domstol, kan *ankes* til overordnet domstol. Avgjørelser truffet av Arbeidsretten kan ikke *ankes*. Avgjørelser truffet av Trygderetten kan *ankes* til Borgarting lagmannsrett.

For *anke* etter første ledd gjelder reglene i tvistemålsloven og domstolloven dersom ikke annet følger av paragrafen her.

For den som har fått underretning om avgjørelsen, er fristen for å erklære *anke* én måned fra den dag vedkommende mottok underretningen. For andre er fristen én måned fra den dag da vedkommende har fått eller burde ha skaffet seg kjennskap til avgjørelsen, men likevel ikke utover tre måneder fra det tidspunkt avgjørelsen ble truffet.

Domstolen skal tilrettelegge saken for *ankedomstolen* og gi slik redegjørelse for saken som er nødvendig for *ankedomstolen*.

Om dekning av sakskostnader av det offentlige gjelder forvaltningsloven § 36 første ledd og tredje ledd første og annet punktum tilsvarende.

9. I lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr gjøres følgende endringer:

§ 2 annet ledd nye tredje, fjerde og femte punktum skal lyde:

Når retten har funnet det nødvendig med oversettelser til og fra samisk, dekkes utgiftene av staten. Sideutgifter som må ses som en følge av at saken har prinsipiell betydning for den ene parten, kan denne parten pålegges å betale. Godtgjøring til rettsmekler og hjelper som er fastsatt etter tvisteloven § 8-4 tredje ledd dekkes med lik andel av partene.

§ 3 nye femte og sjette ledd skal lyde:

Er det ikke betalt tilstrekkelig forskudd når erklæring om et rettergangsskritt blir satt fram, skal retten sette en kort frist for betalingen. Skjer betaling ikke innen utløpet av denne fristen, skal erklæringen avvises med mindre reglene i § 5 får anvendelse. Skjer betaling innen utløpet av fristen, har det ikke betydning for bedømmelsen av spørsmålet om når erklæringen ble satt fram, at betaling først fant sted etterpå.

Ved manglende betaling for rettergangsskritt som skal betales av en part etter § 2 annet ledd femte punktum, kan rettergangsskrittet likevel foretas. § 5 annet ledd tredje punktum gjelder tilsvarende.

§ 5 nye annet og tredje ledd skal lyde:

Hvis en part som har begjært et rettergangsskritt, har fått henstand etter første ledd eller slik henstand kan påregnes, skal domstolen tillate at vedkommende rettergangsskritt foretas. I andre tilfeller kan domstolen tillate at et rettergangsskritt foretas dersom den parten som har begjært det, ikke kan betale straks, og det vil være til skade eller vesentlig ulempe for parten om rettergangsskrittet ikke foretas. Krever rettergangsskrittet utbetalinger, kan pengene legges ut av det offentlige.

Når rettergangsskritt er foretatt med henstand, skal retten sette en frist for betalingen. Inntil betaling har skjedd, eller fristen er utløpt, skal retten bare foreta slike skritt i saken som den finner nødvendige. Skjer betaling ikke innen utløpet av fristen, avses fraværavgjørelse etter tvisteloven § 16-9 eller § 16-10.

§ 7 skal lyde:

For behandling av en sak ved forlikrådet betales rettsgebyret. *Dersom samme sak bringes inn for forlikrådet på ny etter å ha vært behandlet i utenrettslig tvistenemnd som omhandlet i tvisteloven § 6-2 annet ledd bokstav c, gjøres fratrukk for tidligere betalt gebyr.*

Trekkes en forliksklage før pålegg om tilsvar eller innkalling er sendt innklagede, påløper ikke gebyr. Betalt gebyr tilbakebetales.

Blir en *forliksklage* avvist på grunn av manglende gebyrbetaling, påløper ikke gebyr.

§ 8 første ledd tredje punktum oppheves.

Nåværende fjerde til sjette punktum blir tredje til femte punktum.

§ 8 annet ledd nytt tredje punktum skal lyde:

For ny behandling etter at begjæring om oppfriskning mot fraværavgjørelse eller gjenåpning er tatt til følge, betales også som for særskilt sak.

§ 8 sjuende og nye åttende og niende ledd skal lyde:

For behandling av anke mot kjennelser og beslutninger og krav om gjenåpning betales 6 ganger rettsgebyret. Blir anken avvist, nektet fremmet eller hevet, betales 2 ganger rettsgebyret. Blir anke avvist på grunn av manglende gebyrbetaling, betales ikke gebyr. For anke til tingrett over beslutninger i forlikrådet betales 2 ganger rettsgebyret.

For saker som behandles etter tvisteloven kapittel 10 betales 3,5 ganger rettsgebyret. Ved anke mot slik dom gjelder første ledd, men slik at det bare betales 4 ganger rettsgebyret hvis lagmannsretten opphever dommen etter tvisteloven § 29-12 annet ledd.

Når saken først har vært behandlet i forlikrådet, reduseres betalingen etter første ledd første punktum og etter åttende ledd første punktum med rettsgebyret.

10. I lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap gjøres følgende endringer:

§ 25 nytt tredje ledd skal lyde:

Har bevillingsvedtaket vært gjenstand for klage, regnes ikke vedtaket som endelig før etter utløpet av søksmålsfristen i § 29 femte ledd.

I kapittel 5 skal ny § 25 a lyde:

§ 25 a *Virkeområde*

Reglene i dette kapitlet kommer til anvendelse i saker:

- a) *om separasjon og skilsmisse som reises for fylkesmannen, eller*
- b) *om et ekteskap består eller ikke består, om oppløsning av ekteskap og om separasjon som reises for domstolene (ekteskapssak).*

For spørsmål som bringes inn i saken etter § 30 d første ledd bokstav a og c, gjelder § 30 b om norske domstolars kompetanse og § 30 c om verneting tilsvarende. For spørsmål som bringes inn i saken etter § 30 d første ledd bokstav b, gjelder barneloven § 64 om norske domstolars kompetanse og denne lov § 30 c om verneting tilsvarende.

Ny § 28 skal lyde:

§ 28 *Partsrettigheter for umyndig ektefelle mv.*

Sak for fylkesmannen om separasjon eller skilsmisse og ekteskapssak for domstolene reises av eller mot en ektefelle personlig også når han eller hun er umyndig. Når sak er reist, kan vergen opptre til støtte for den umyndige. Vergen skal varsles om saken av fylkesmannen. Er sak reist for domstolene, skal stevning også forkynnes for vergen.

En verge kan fremme sak på vegne av en ektefelle som mangler rettslig handleevne, dersom det er påtrengende nødvendig av hensyn til denne ektefellen. Disse sakene behandles i alle tilfeller av domstolene, som også avgjør om det er grunnlag for saksanlegget.

Dersom en myndig ektefelle har fått oppnevnt hjelpeverge i medhold av vergemålsloven §§ 90 a flg., og det faller innenfor hjelpevergens oppdrag å opptre i eller fremme sak om separasjon eller skilsmisse eller ekteskapssak, gjelder reglene i første og annet ledd tilsvarende for hjelpevergen.

For behandling av spørsmål om bidrag og andre økonomiske spørsmål i forbindelse med ekteskapssak gjelder tvisteloven § 2-3. Dette gjelder også for en

hjelpeverge hvis det faller innenfor hjelpevergens oppdrag å tre inn i saken.

§ 29 tredje ledd nytt tredje og fjerde punktum skal lyde:

Begjæring om oppfriskning for oversitting av klagefristen må settes fram så snart som mulig, og senest én måned etter at klagefristen løp ut. Er det gitt skilsmissebevilling, er oppfriskning utelukket dersom en av ektefellene i mellomtiden har inngått nytt ekteskap.

Nåværende tredje og fjerde punktum blir nye femte og sjette punktum.

§ 29 fjerde ledd skal lyde:

Dør en av partene under saken, gjelder § 30 f tilsvarende ved klage over fylkesmannens avgjørelser.

§ 29 nytt femte ledd skal lyde:

Søksmål om gyldigheten av et vedtak om separasjon eller skilsmisse kan bare reises når parten fullt ut har benyttet sin adgang til å klage over avgjørelsen. Søksmål må reises innen én måned etter det endelige vedtaket ble forkynt for parten, og må rettes både mot staten ved departementet og den andre ektefellen. Er det gitt skilsmissebevilling, kan det ikke gis oppfriskning for oversitting av søksmålsfristen dersom den ene av ektefellene i mellomtiden har inngått nytt ekteskap. § 30 e annet ledd gjelder tilsvarende. Inngår en av ektefellene ekteskap etter at søksmål er reist, skal saken heves.

§ 30 skal lyde:

§ 30 *Partene i en ekteskapssak*

Ekteskapssak kan bare reises for domstolene av en av ektefellene selv eller av den som påstår å være eller ikke være saksøktes ektefelle, når ikke annet framgår av loven.

Reises slik sak av den ene ektefellen, stevnes den andre ektefellen som motpart. Blir saken reist av andre, stevnes begge ektefeller som motparter. Blir sak om oppløsning reist på grunn av tidligere ekteskap, skal også ektefellen i det tidligere ekteskapet stevnes som motpart.

Nye §§ 30 a til 30 f skal lyde:

§ 30 a *Fylkesmannens adgang til å opptre for å ivareta offentlige interesser*

I saker som anlegges for å få dom for at et ekteskap består eller ikke består, eller for å få det oppløst etter § 24 første ledd, kan fylkesmannen opptre for å ivareta offentlige interesser. Retten skal gi ham melding om saken. Fylkesmannen kan erklære anke og

begjære gjenåpning. Ellers er inntreden i saken bare tillatt etter § 30 f.

§ 30 b Når ekteskaps sak kan anlegges i Norge

Dersom ikke annet er fastsatt ved overenskomst med fremmed stat, kan ekteskaps sak reises ved norsk domstol:

- når saksøkte har bopel i riket, eller
- når saksøkeren har bopel i riket og enten har bodd her de siste to år eller tidligere har hatt bopel her, eller
- når saksøkeren er norsk statsborger og det godtgjøres at hun eller han på grunn av sitt statsborgerskap ikke vil kunne reise sak i det land hvor vedkommende har bopel, eller
- når begge ektefeller er norske statsborgere og saksøkte ikke motsetter seg at saken reises for norsk domstol, eller
- når det blir søkt om skilsmisse på grunnlag av separasjon som er meddelt her i riket, i løpet av de fem foregående år.

§ 30 c Verneting

Ekteskaps sak anlegges ved saksøktes alminnelige verneting etter tvisteloven § 4-3. I saker som nevnt i § 30 annet ledd annet og tredje punktum, anlegges saken der en av de saksøkte har alminnelig verneting.

Hører saken under norsk domsmyndighet uten at saksøkte har alminnelig verneting i riket, kan saken anlegges i den rettskrets hvor ektefellene hadde sin siste felles bopel eller saksøkeren har bopel.

Blir saken reist av fylkesmannen, kan den anlegges i den rettskretsen hvor en av ektefellene kunne vært saksøkt.

§ 30 d Inndragning av andre krav i en ekteskaps sak

I ekteskaps sak kan også behandles:

- spørsmål om bidrag,
- spørsmål etter barneloven om felles barn,
- spørsmål etter ekteskapslovens øvrige bestemmelser med mindre det er begjært offentlig skifte, og
- krav som er en følge av søksmålet.

Hvis ikke spørsmål som nevnt i første ledd bokstav a og b er trukket inn i saken, skal retten av eget tiltak undersøke om partene er uenige om slike spørsmål, og i tilfelle treffe avgjørelse i saken. Det gjelder likevel ikke hvis partene er enige om å holde spørsmålet utenfor, eller den ene parten uteblir, og den møtende ønsker å holde spørsmålet utenfor, eller hvis en av partene er bosatt utenfor riket.

Når spørsmål etter barneloven om felles barn trekkes inn i saken etter første ledd, får saksbehand-

lingsreglene i barneloven kap. 7 anvendelse for behandlingen av disse spørsmålene.

Ellers kan en ekteskaps sak bare forenes med tvistemål om andre rettsforhold så langt vilkårene i tvisteloven § 15-1 er til stede, og kun i den utstrekning retten tillater det.

§ 30 e Rettskraft, oppfriskning og gjenåpning

En rettskraftig dom om spørsmål som nevnt i § 25 a første ledd bokstav b (ekteskaps sak), virker for og mot alle og legges til grunn i alle forhold hvor spørsmålet har betydning. Går dommen ut på skilsmisse eller på separasjon, gjelder det samme selv om dommen ikke er rettskraftig, hvis ikke annet er bestemt.

Er et ekteskap erklært for ikke å bestå, eller er det oppløst, er oppfriskning for oversitting av ankefristen og gjenåpning utelukket hvis en av ektefellene har inngått nytt ekteskap før avgjørelsen om oppfriskning eller henvisning til hovedforhandling er forkynt for ham eller henne.

§ 30 f Parten dør. Barns og arvingers rett til å tre inn i saken

Dør en part før dom er avsagt i en sak om hans eller hennes eget ekteskap, heves saken. Gjelder saken oppløsning av ekteskap etter § 24 første ledd eller spørsmålet om et ekteskap består, eller om en separasjon er uten rettsvirkning etter § 20 annet ledd, kan den likevel fortsettes så vel av som mot den avdøde barn eller arvinger hvis avgjørelsen har rettslig betydning.

Dør parten etter at dom er avsagt, kan under samme betingelse anke og gjenåpning anvendes av eller mot barna eller arvingene hvis dommen går ut på oppløsning av ekteskapet eller på separasjon, eller saken gjelder spørsmålet om ekteskapet består, eller om en separasjon er uten rettsvirkning etter § 20 annet ledd.

Har flere søksmåls- eller ankeberettigede trådt inn i saken, må de opptre i fellesskap. Har en enkelt trådt inn, kan andre søksmåls- eller ankeberettigede slutte seg til.

11. I lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester mv. gjøres følgende endringer:

§ 4A-12 første ledd første punktum skal lyde:

Vedtak i klagesak etter § 4A-11 annet ledd kan bringes inn for tingretten *etter reglene i tvisteloven kapittel 36*.

§ 4A-12 fjerde og femte ledd oppheves.

§ 9-10 skal lyde:

§ 9-10 Overprøving av fylkesnemndas vedtak

Nemndas vedtak kan bringes inn for tingretten *etter reglene i tvisteloven kapittel 36* av den private part eller av kommunen. Kommunen er part i saken. Om adgangen for et barn til å reise søksmål gjelder § 8-3 annet ledd.

Fristen for å reise søksmål er to måneder fra den dag den som har rett til å reise søksmål, fikk melding om vedtaket. *Det kan gis oppfriskning etter tvisteloven mot oversittelse av fristen.*

Kommunen dekker sine egne omkostninger i saken.

12. I lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring gjøres følgende endringer:

Lovens tittel skal lyde:

Lov om tvangsfullbyrdelse.

I § 1-1 fjernes ordene "og midlertidig sikring".

§ 1-2 første ledd annet punktum oppheves. I annet ledd fjernes ordene "eller sikres etter kapittel 14".

I følgende bestemmelser fjernes uttrykket "eller midlertidig sikring":

§ 1-3 første ledd, § 1-6 tredje ledd, § 2-1 annet ledd, § 2-2 tredje ledd og § 3-7 i nåværende tredje ledd.

I følgende bestemmelser fjernes uttrykket "og midlertidig sikring":

§ 1-5 første til tredje ledd, § 1-6 første ledd første og annet punktum, § 1-7 første og annet punktum, § 2-8 første ledd og § 3-6 første ledd.

§ 3-4, § 3-5 og § 3-7 annet ledd oppheves. Nåværende §§ 3-6 og 3-7 blir nye §§ 3-4 og 3-5. Nåværende § 3-7 tredje ledd blir nytt § 3-5 annet ledd.

§ 4-1 annet ledd bokstav a skal lyde:

- a) dom eller kjennelse av en norsk domstol, og andre avgjørelser av en norsk domstol som har virkning som dom eller kjennelse *eller som avgjør krav om erstatning for sakskostnader.*

§ 4-1 nye tredje og fjerde ledd skal lyde:

Når krav på erstatning for sakskostnader i rettergang er fastsatt i et alminnelig tvangsgrunnlag etter annet ledd bokstav a, b, d og e, omfatter grunnlaget også forsinkelsesrente av kravet etter forsinkelsesrenteloven.

Et alminnelig eller særlig tvangsgrunnlag for krav på forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven gir for den del av kravet som har oppstått etter grunnlaget, fordringshaveren rett til dekning etter den rentesats som gjelder etter §§ 3 og 4 i loven. Er det ikke sannsynliggjort om grunnlaget gir rett til alminnelig forsinkelsesrente eller forsinkelsesrente i forbrukerforhold, beregnes kravet etter laveste sats.

Nåværende tredje ledd blir femte ledd.

§ 4-6 skal lyde:

§ 4-6 Hvem som kan begjære tvangsfullbyrdelse

Tvangsfullbyrdelse kan bare begjæres av den som i tvangsgrunnlaget er nevnt som berettiget, *herunder gruppedlem som er omfattet av avgjørelse i gruppesøksmål*, eller som lovlig har ervervet kravet.

Når tvangsgrunnlaget er avgjørelse i gruppesøksmål etter tvisteloven § 35-7, og slutningen angir framgangsmåten for direkte oppfyllelse overfor gruppedlemmene, kan tvangsfullbyrdelse også begjæres av den som var grupprepresentant i saken.

Tredje del og kapittel 14 og 15 oppheves. Nåværende fjerde del blir tredje del. Nåværende kapittel 16 blir nytt kapittel 14. §§ 16-1 til 16-3 blir §§ 14-1 til 14-3.

13. I lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester gjøres følgende endringer:

§ 7-1 (i) oppheves.

§ 7-1 (j) og (k) blir § 7-1 (i) og (j).

Ny § 7-6 skal lyde:

§ 7-6 Rettslig prøving av fylkesnemndas vedtak

Nemndas vedtak kan bringes inn for tingretten etter reglene i tvisteloven kapittel 36 av den private part eller av kommunen. Kommunen er part i saken. Om adgangen for et barn til å reise søksmål gjelder § 6-3 annet ledd.

Fristen for å reise søksmål er to måneder fra den dag den som har rett til å reise søksmål, fikk melding om vedtaket. Det kan gis oppfriskning mot oversittelse av søksmålsfristen.

Kommunen dekker sine egne kostnader med saken.

14. I lov 5. august 1994 nr. 55 om vern mot smittsomme sykdommer gjøres følgende endring:

§ 5-9 skal lyde:

§ 5-9 Overprøving av tvangsvedtak

Smittevernemndas vedtak kan bringes inn for tingretten *etter reglene i tvisteloven kapittel 36*. Dette gjelder også hastevedtak etter § 5-8.

Søksmål kan reises av den vedtaket retter seg mot eller vedkommendes nærmeste, av fylkeslegen eller statens helsetilsyn. En mindreårig kan opptre som part og gjøre partsrettigheter gjeldende dersom vedkommende er fylt 12 år og forstår hva saken gjelder.

15. I lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern gjøres følgende endringer:

§ 6-4 åttende ledd nytt annet punktum skal lyde:

Har saken vært prøvd for retten etter reglene i tvisteloven kapittel 36, kan det ikke framsettes slik klage for kontrollkomisjonen før det er gått minst seks måneder etter at dommen ble rettskraftig.

§ 7-1 første punktum skal lyde:

Kontrollkomisjonens vedtak i sak om videre undersøkelse, etablering eller opprettholdelse av tvungent psykisk helsevern etter §§ 3-8 og 3-9, kan av pasienten eller vedkommendes nærmeste bringes

inn for tingretten etter reglene i tvisteloven kapittel 36.

16. I lov 15. juni 2001 nr. 53 om erstatning ved pasientskader mv. gjøres følgende endringer:

§ 18 annet ledd oppheves.

Nåværende tredje og fjerde ledd blir annet og tredje ledd.

B.

Stortinget ber Regjeringen om å evaluere tvistemålsloven i løpet av tre år etter at loven er trådt i kraft.

C.

Stortinget ber Regjeringen om å vurdere og utrede og komme tilbake til Stortinget med forslag om mulighet for å anke avslått henvisning på grunnlag utover saksbehandling i saker som dreier seg om verdier over 125 000 kroner.

Oslo, i justiskomiteen, den 1. juni 2005

Trond Helleland

leder

André Kvakkestad

ordfører